

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI REPUBLIKE SRPSKE
ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈУ

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

13

2020

СПОМЕНИЦА
АКАДЕМИКУ РАДЕТУ МИХАЉЧИЋУ

Бања Лука
2020

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

13
2020

ISSN 2233-1778

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Академик Рајко Кузмановић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Академик Драгољуб Мирјанић

Овај број часописа Грађа о прошлости Босне штампан је уз финансијску помоћ
Министарства за научнотехнолошки развој, високо образовање
и информационо друштво Републике Српске

Copyright © Академија наука и умјетности Републике Српске

Бања Лука 2020

Сва права задржана

УДК 94(497.6)(091)

ISSN 2233-1778

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈУ

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

13
2020

СПОМЕНИЦА АКАДЕМИКУ РАДЕТУ МИХАЉЧИЋУ

РЕДАКЦИЈА

Радивој Радић, Татјана Суботин Голубовић,
Аранђел Смиљанић, Павле Драгичевић

УРЕДНИК

Радивој Радић

Бања Лука
2020

CDU 94(497.6)(091)

ISSN 2233-1778

ACADÉMIE DES SCIENCES ET DES ARTS DE LA RÉPUBLIQUE SERBE
INSTITUT D'HISTOIRE

MATÉRIAUX POUR L'HISTOIRE DE BOSNIE

13
2020

**À LA MÉMOIRE
DE L'ACADÉMICIEN RADE MIHALJČIĆ**

RÉDACTION

Radivoj Radić, Tatjana Subotin Golubović,
Arandel Smiljanić, Pavle Dragičević

RÉDACTEUR

Radivoj Radić

Banja Luka
2020

САДРЖАЈ

Ђорђе Бубало <i>Академик Раде Михаљчић (1937–2020)</i>	9–17
Тамара Вуковић Драгичевић <i>Библиографија академика Радета Михаљчића</i>	19–41

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА

Павле Драгичевић <i>Концепт уговора о пријатељству између краља Твртка I и Дубровчана</i> ..	43–58
Аранђел Смиљанић <i>Дубровачко писмо кнезу Ђурђу Радивојевићу поводом новчаних проблема са њиховим трговцима у Дријевима</i>	59–63
Невен Исаиловић <i>Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића Шибенику</i>	65–112
Небојша Порчић <i>Заклетвена изјава војводе Сандаља Хранића баници Анки</i>	113–134
Александар Крстић <i>Последња два писма Дубровачке општине кнезу Гргуру Вукосалићу о укидању незаконите царине у Попову</i>	135–145
Милош Ивановић <i>Писмо Дубровчана кнезу Вукосаву</i>	147–156
Срђан Рудић <i>Повеља краља Твртка II Твртковића којом потврђује Сандаљево продају Конавала Дубровнику</i>	157–166
Александра Фостиков <i>Четири акта војводе Иваниша Павловића Дубровнику о закупу Оловске царине</i>	167–184
Станоје Бојанин <i>Писмо војводе Али-бега, господара Павловића земље, којим Дубровчанима честита празнике</i>	185–195
Регистар	197–206
Упутство за издавање исправа	207–212
Скраћенице	213–216

TABLE DES MATIÈRES

Dorđe Bubalo	
<i>Académicien Rade Mihaljčić (1937–2020)</i>	9–17
Tamara Vuković Dragičević	
<i>Bibliographie de l'académicien Rade Mihaljčić</i>	19–41

MATÉRIEL DIPLOMATIQUE

Pavle Dragičević	
<i>Concept du contrat sur l'amitié entre le roi Tvrtko Ier et les Ragusains</i>	43–58
Arandjel Smiljanić	
<i>Lettre de Dubrovnik au knez Djurdje Radivojević à l'occasion des problèmes financiers avec leurs commerçants à Drijeva</i>	59–63
Neven Isailović	
<i>Charte de grand voïvode Hrvoje Vukčić aux citoyens de Šibenik</i>	65–112
Nebojša Porčić	
<i>Déclaration sous serment du voïvode Sandalj Hranić à la banica Anka</i>	113–134
Aleksandar Krstić	
<i>Deux dernières lettres de la commune de Dubrovnik au knez Grgur Vukosalić sur l'abolition de la douane illégitime à Popovo</i>	135–145
Miloš Ivanović	
<i>Lettre des Ragusains au knez Vukosav</i>	147–156
Srđan Rudić	
<i>Charte du roi Tvrtko Iième Tvrtković par laquelle il confirme à Dubrovnik la vente de Konavle faite par Sandalj</i>	157–166
Aleksandra Fostikov	
<i>Quatre actes du Voïvode Ivaniš Pavlović concernant le bail de la douane au plomb</i>	167–184
Stanoje Bojanin	
<i>Lettre de duc Ali-bey, maître de Terre des Pavlovići, félicitant les Ragusains leurs fêtes</i>	185–195
Registre	197–206
Directives pour l'édition des textes	207–212
Liste des abréviations	213–216

Ђорђе Бубало*

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

АКАДЕМИК РАДЕ МИХАЉЧИЋ (1937–2020)

Раде Михаљчић, редовни професор у пензији Филозофског факултета Универзитета у Београду, професор емеритус Универзитета у Бањој Луци и редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, преминуо је 26. марта 2020. у Београду. Та вест тихо је и у неверици прострујала међу његовим ученицима, којима је увек био узор неисцрпне радне и животне енергије.

Рођен је 21. јануара 1937. у Средњој Јурковици, на источним обронцима Козаре. Михаљчићи су тешко пострадали од хрватских усташа у Другом светском рату, а Раде Михаљчић изгубио је оба родитеља. Због нередовних ратних и поратних прилика, основну школу похађао је у Сиску, Градишци и Котор Варошу. Завршио је Гимназију у Бањој Луци, а потом студије историје на Филозофском факултету у Београду, где је 1962. изабран за асистента на Одељењу за историју. Магистрирао је 1965. одбраном рада *Селишта, прилог историји насеља у средњовековној српској држави*, под менторством професора Симе Ћирковића, а докторирао 1971. одбранивши дисертацију *Крај Српског царства и настајање области феудалних господара* пред комисијом коју су чинили професори Сима Ћирковић, Георгије Острогорски и Јадран Ферлуга. Усавршавао се током 1966. и 1967. у Француској, код професора Жоржа Дибија, и на Универзитету у Атини, као стипендиста Владе Републике Грчке. Као наставник на предмету *Историја народа Југославије у средњем веку*, доцније преименованом у *Национална историја средњег века*, биран је у сва наставна звања на истоименој катедри, формираној после реорганизације Филозофског факултета 1973. године. У звање редовног професора изабран је 1984, а шеф Катедре за националну историју средњег века био је од 1996. до пензионисања 2001. године.

* Ел. пошта: djbubalo@f.bg.ac.rs

Упоредо с наставним радом на матичном факултету, Михаљчић је предано радио на постављању темеља и организацији високошколске наставе историје у Републици Српској. Штавише, од оснивања Филозофског факултета у Бањој Луци предавао је предмет *Српска и јужно-словенска историја средњег вијека*, а након пензионисања у Београду преселио се 2002. у Бању Луку и потпуно посветио наставном раду на Универзитету и подучавању научног и наставног подмлатка у својој постојбини. Од преласка у Бању Луку до 2007. био је управник Одјека за историју Филозофског факултета, наредне године је пензионисан, а 2009. изабран у звање професор емеритус. Своје стручне и организационе врлине имао је прилике показати и у Академији наука и умјетности Републике Српске, за чијег дописног члана је изабран 2004, а за редовног четири године доцније. Од 2004. до 2016. обављао је дужност секретара Одјелења за друштвене науке, био је члан Предсједништва Академије и дугогодишњи председник њеног Одбора за историјске науке.

Научна интересовања професора Михаљчића увек су била тесно везана за његов педагошки рад, за његова истрајна настојања да студенте и истраживаче-почетнике подучи занату историчара. Хватао се у коштац с темама које су биле најизазовније за истраживачки рад и уравнотежено тумачење, а истовремено најпогодније као средство за изучавање и вежбање методологије историјских истраживања. Свакако да су најјачи одјек у академским круговима, али и код образоване публике, имали његови радови о оном раздобљу српске историје – распад Српског царства, успон обласних господара и Косовска битка – које је изнедрило личности и догађаје што су уграђени у српско усмено предање као једну од основа националног идентитета. Тако је сукцесивно настајала својеврсна трилогија – *Крај српског царства* (1975), *Лазар Хребелановић: Историја, култ, предање* (1984) и *Јунаци Косовске легенде* (1989) – уједињена с разлогом у поновљеним издањима у време обележавања шест столећа од Косовске битке 1989. године. Михаљчић је такође, у коауторству с Јелком Ређеп, приредио народне песме о Косовској бици. Његов приступ овим темама, у чему готово да није имао претходника до Стојана Новаковића, био је да средствима и методама историјске науке осветли стварне историјске догађаје и личности, да идентификује наслаге предања и одвоји митско од историјског, али и да прати стварање мита, као паралелне историје, живе и присутне у грађењу и одржавању историјске и националне

свести. Јасно је из резултата његових истраживања да се снага и трајање мита не могу разумети без стварног научног вредновања историјских околности у којима је настајао и живео, као и епохе и личности које су у њега уграђене. Међутим, и у повратној спреси, значај историјских збивања и јунака што су их обликовали или у њима поникли и као такви ушли у народно предање може се разумети тек када се са постоља класичних историјских извора сагледа њихов одраз у народном памћењу. Како је, 2000. године, у једном разговору за дневни лист *Политика* Михаљчић изјавио, не без себи тако својствене благе ироније, „истраживачи пореклом из патријархалних средина знају за народну историју, за неодољиву моћ предања. Зато су ме привлачиле теме о стварним догађајима и личностима које је обликовало предање“.

Друго важно поље истраживања, у којем су педагошки циљеви одређивали истраживачке, и обратно, био је рад на анализи, вредновању и објављивању историјских извора. Михаљчић је посебну пажњу усмерио на оне изворе који су с мало речи много говорили, као да је и у њима тражио инспирацију за своје језгровито и јасно научно излагање. Посебно су му били занимљиви записи и натписи, затим летописи, писма и повеље, којих је издао и коментарисао на десетине. Међународну репутацију имала је збирка раносредњовековних натписа на тлу СФРЈ, коју је приредио с Лудвигом Штајндорфом (Ludwig Steindorff) 1982. – *Namentragende Steininschriften in Jugoslawien vom Ende des 7. bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts* – у оквиру угледне научне едиције „Glossar zur frühmittelalterlichen Geschichte im östlichen Europa“. Збирку је у преводу на српски и под називом *Имена на камену* објавио у V књизи својих *Сабраних дела* 2001. године.

Засебну и веома плодотворну грану истраживања чинио је рад с изворима права, старим текстовима са законском снагом. Михаљчић је писао о партикуларним правним споменицима, који су сачувани у целисти или изводима у манастирским повељама, енциклопедијски јасно и сажето представљао је велике законске кодификације, што је било подједнако корисно и за потребе наставе и као полазиште за научни рад. Настојао је у специјалним истраживањима да открије посредне доказе о примени законских текстова и бавио се појединим правним установама – заменом, стицањем својине крчењем, баштинским црквама. Непроцењиву корист за научни и наставни рад има издање с коментарима и преводом правних прописа у српским повељама, који су окупљени у збирци *Закони у старим српским исправама*, објављеној

2006. у едицији Одељења друштвених наука САНУ „Извори српског права“.

У органској вези с овим јесу и његови радови из друштвене историје, с којима је, од магистарског рада, и ушао у науку. Писао је о селиштима, појединим градским насељима, бавио се друштвеним слојевима, дворским службама. У зрелом истраживачком добу Михаљчић је обрадио на монографски начин, склапајући целину од раније објављених прилога и нових резултата, питања о владарским атрибутима и идеологији обласних господара. Он је то урадио поглавито посредством анализе старих словенских и српских титула, које су, после распада Царства, поново добиле на значају сразмерно политичкој и војној моћи својих носилаца.

Раде Михаљчић, управо због својих просветитељских склоности, оставио је дубок траг у основном и средњем образовању у Републици Србији и Републици Српској. Већ 1977. огласио се, као коаутор, уџбеником за први разред средњег усмереног образовања, следеће године историјском читанком (у коауторству са Симом Ћирковићем) за шести разред основне школе, али је најдуготрајнији био његов уџбеник за шести разред основне школе, који се појавио 1986. и, уз мање измене током времена, користио наредних 30 година, доживевши преко 20 издања. За исти ниво основног образовања и за други разред гимназије објавио је подједнако утицајне и дуговечне уџбенике и историјске читанке у Републици Српској, почев од 2001. године.

Радна биографија и библиографија Радета Михаљчића неупућенима не открива на први поглед, подацима и бројевима, неуморног радника, нити далекосежни значај огромног броја подухвата које је с успехом окончао за живота. Али то је само привид за оне који су навикли да се на таквим местима гомилају звучне фразе, боравци у светским научним центрима, велика имена. Професор Михаљчић није желео да се размеће бројем библиографских јединица, није радио само да би имао нумеру више у библиографији, али обим и значај његовог животног дела вишеструко надмашује пуки говор бројки у библиографији. Он није марио ни за то да радну биографију окити што већим бројем важних и неважних међународних научних скупова, студијских боравака, пленарних предавања, чланстава у одборима и телима. Изричито је бранио да му се за живота посвети споменица. Склањао се од тог лажног бљештавила наводне научне важности, што је усиљеним манифестацијама међународног угледа неретко заклањала

истраживачку празнину и просечност. Професор Михаљчић није радио под светлима рефлектора само да би се то видело.

Радио је тихо и истрајно послове који не доносе тренутну популарност, који се углавном избегавају јер, како је говорио, „узимају целог човека“, који су често тешко видљиви и разумљиви неупућенима, а који пружају дугорочну корист. То су базични послови једне науке, у развијеним научним срединама по правилу у надлежности специјализованих установа и тимова стручњака. Професор Михаљчић је у ванредном року успео с тимом блиских и оданих сарадника, посвећених раду попут њега, да спроведе у дело пројекте трајне вредности. На уму је увек имао потребу да се за научни рад учине доступним синтезе и збирке извора, чији су тиражи одавно распродати, а примерци постали библиофилске реткости, да се обаве темељни послови једне националне историографије и приреде основни приручници без којих библиотека историчара једноставно не може. Његове организационе и уредничке способности, запањујућа радна енергија и несебична преданост послу једноставно су подстицали сараднике да дају све од себе, да се не обрукају пред уредником који је први завршавао своје послове желећи да их подстакне сопственим примером.

Двотомно издање Јиречекове *Историје Срба*, у преводу и с допунама Јована Радонића, објављено 1952, као незастарив приручник за медиевисте, фототипски је приредио и допунио најновијом библиографијом медиевистике 1978. (прештампано 1981. и 1984, а потом и 2004, 2006, 2008. и 2010), а у издању из 1988, наново освежио библиографију радовима објављеним у деценији која га је одвајала од првог фототипског издања (прештампано 1990). С Радошем Љушићем приредио је за штампу 1989. године, после готово пола века чекања, *Историју Срба*, чији је рукопис аутор Владимир Ћоровић предао издавачу уочи Априлског рата 1941, под насловом *Историја српског народа*, а у социјалистичкој Југославији није се смело помишљати на штампање дела „народних непријатеља“. Ћоровићева синтеза прештампана је након тога преко двадесет пута, мада не увек уз податке о приређивачима и њихов предговор. Капитално дело Теодора Тарановског *Историја српског права у Немањинској држави* (1931–1935), поново је објављено 1996. у едицији „Класици југословенског права“, али је Михаљчић, свестан значаја синтезе Тарановског за медиевисте, приредио још једно издање 2002. године.

За истраживаче је, нарочито у времену када није било дигитализованих књига или им је приступ био отежан, била драгоцену могућност да добију у руке фототипска издања старих збирки извора, чији су се примерци били проредили и истрошили и у фондовима најбогатијих библиотека. Тај посао је за професора Михаљчића био утолико важнији, јер није гајио илузије о томе да ће у разумно време бити штампани зборници с критичким издањима средњовековних повеља и правних споменика, па је приредио фототипије збирки извора без којих се у српској медијевистици ни данас не може – *Monumenta Serbica* (1858) Франца Миклошича, *Старе српске повеље и писма* (1929, 1934) Љубе Стојановића, *Законске споменике* (1912) и *Законик цара Стефана Душана* (1898) Стојана Новаковића, а са Андријом Веселиновићем *Споменике српске* (1858. и 1862) Меда Пуцића и *Споменике српске* (1892) Константина Јиречека. Михаљчић је приредио за штампу и рукопис једне омање збирке старих српских записа и натписа Владимира Ћоровића, која је, такође уочи Априлског рата, била прихваћена за штампу, по свој прилици у Споменику СКА.

Упоредо с тиме, професор Михаљчић настојао је да недаће рада историчара са застарелим издањима повеља или оним расутим по тешко приступачним публикацијама ублажи и делом премости до појаве српског дипломатара покретањем специјализованог часописа у којем ће се објављивати средњовековне српске повеље или студије о њима. Тако је 2002. године покренуо дипломатички часопис *Стари српски архив* и био уредник првих десет свезака. Михаљчић је и у Бањој Луци засновао 2008. часопис истоветне концепције – *Грађа о прошлости Босне* – и такође уредио првих десет свезака. Уређујући оба часописа и охрабрујући укључивање што већег броја сарадника, давао је пример тиме што би увек први написао и предао уредништву прилог за текућу свеску. У раздобљу од 2002. до 2013. приредио је безмало 20 повеља и писама из средњовековне Србије и Босне. Михаљчић је, пре но што се упустио у ове подухвате, већ имао дводеценијско искуство (1976–1998) у уређивању научног часописа *Историјски гласник*, органа Друштва историчара Србије и незваничног гласила Одељења за историју Филозофског факултета у Београду.

Михаљчићеве организационе и уредничке врлине нарочито су се показале у двама темељним лексикографским приручницима које је приредио у сарадњи са Симом Ћирковићем – *Енциклопедија српске историографије* (1997) и *Лексикон српског средњег века* (1999). Прва

публикација је елементарни приручник, „лична карта“ једне националне историографије. Она је полазиште за све који се баве или желе да се баве српском историјом, јер, с једне стране, пружа основне податке о историјској периодици, збиркама извора, истраживачким установама и онима које чувају историјску грађу у Републици Србији, а с друге, даје биографије историчара (од времена Јована Рајића), који су се српском историјом бавили у целости или делом, без обзира на националну припадност или држављанство. Други лексикографски приручник намењен је превасходно стручњацима који се баве српским средњим веком и садржи, према азбучном реду, објашњење појмова и термина који чине средњовековну стварност, односно позадину историјских збивања. Делује готово нестварно да се два тако обимна подухвата, за које је ангажовано на стотине сарадника, окончају у сразмерно кратком року, у време озбиљних политичких криза и ратова, када није било повољних услова за организациони и научни рад таквих размера. Али свако ко је тих година имао привилегију да се нађе понедељком у кабинету професора Михаљчића на Филозофском факултету у Београду, могао је да осети атмосферу несвакидашње радиности и истрајности, налет стваралачког елана коме се сваки сарадник предавао. То је било могуће само уз његову несаломиву вољу и енергију. И опет уз дозу лековите ироније, на питање новинарке *Политике* шта му је значио рад на *Енциклопедији српске историографије* и *Лексикону српског средњег века*, одговорио је: „Личну осетљивост према психолошком притиску ‘цивилизованих’ западних земаља које су нам наметнуле санкције ублажио сам појачаним радом“, а својим најближим сарадницима знао је, у време интензивног рада на тим лексикографским приручницима, у шали да каже да се осећа као „гонич робова“, бдијући над радом сарадника и њиховим настојањима да достигну његову уредничку и ауторску марљивост.

Са истом истрајношћу радио је на покретању, уређивању и писању прилога за *Енциклопедију Републике Српске*, засигурно највећи и најдалекосежнији пројекат Академије наука и умјетности Републике Српске. Осим што је урадио нацрт за *Енциклопедију* и мерила за азбучник, Михаљчић је био уредник I тома, члан Уређивачког одбора, Извршног одбора Уређивачког одбора и Централне редакције. Стигао је да уреднички обради и већину чланака за II том. И тиме се његови уреднички подухвати не исцрпљују. Био је уредник споменице *Филозофски факултет у Београду*, период 1963–1998, затим споменице

Филозофског факултета у Бањој Луци – *Десет година Филозофског факултета 1994–2004*, приредио и уредио је *Споменицу Милана Васића* и његова *Изабрана дјела* (2005), уређивао је *Љетопис АНУРС-а* од 1996. до 2008.

За књигу *Јунаци Косовске легенде* добио је Октобарску награду Града Београда и Књижевну награду БИГЗ-а, 1989. године. Са професором Симом Ћирковићем добитник је награде Фондације „Браћа Карић“, 2000. године, у области научног и истраживачког рада, за лексикографске подухвате *Енциклопедија српске историографије* и *Лексикон српског средњег века*. Награду „Владимир Ћоровић“ за животно дело у области историографије добио је 2003. на VII научном скупу историчара „Ћоровићеви сусрети“ у Гацку.

Круг читалаца и корисника Михаљчићевих дела далеко превазилази оквири историјске науке. Томе нису допринеле само теме, пре свега његових књига, које голицају просвећену и родољубиву радозналост, већ и јединствен стил изражавања. Михаљчићева реченица је лагана, једноставна и кратка, али му излагање не губи због тога на течности. Напротив, његови искази као да су изливени у комаду, без неравнина и шаренила. И најважније, излагање му је концизно и кристално јасно. Зато је с успехом и подједнаким самопоуздањем писао и уџбенике за основну школу и синтезе, попут изврских поглавља у *Историји српског народа*, и енциклопедијске одреднице, којих се с временом накупило преко шест стотина, и специјалне научне расправе. И упућени и неупућени носили су утисак да је читање његовог штива лако и за праћење и за разумевање. На питање како му то полази за руком знао је лаконски да одговори: „Ја тешко пишем да бисте ви лако читали!“

Сваког дивљења је вредан Михаљчићев осећај дужности према своме завичају. Ни поодмакле године, ни много започетих послова у старој универзитетској средини нису га одвратили од наума да се пресели у Бању Луку и за кратко време основи наставу историје на Филозофском факултету у Бањој Луци, организује и води подизање научног подмлатка, започне бројне темељне научне пројекте, обави послове који обимом и значајем превазилазе снагу и спремност далеко млађих и здравијих. Уз све поменуто што је учинио за своју постојбину, не сме се изоставити ни уређивање зборника *Историја Босанске Градишке и њене околине*, 2008. године. Његова радна енергија и навике били су такви да је сваки посао који би предузео морао

привести крају, без обзира на време, уложени труд и, нажалост, здравље.

На Михаљчићеве ученике његов педагошки и менторски рад оставио је зацело најдубљи траг. Млади и расејани студенти често нису успевали да уоче и разумеју значај брижљиво припремљених и систематизованих тема за предавања и семинарске вежбе. То није била само настава из националне историје средњег века, већ, с једне стране, курс историје историографије, пажљиво осмишљен да се заинтересовани студенти упознају с највећим српским историчарима, кроз чије се научне биографије пратио развитак не само медијевистике, већ и савремене критичке историографије у Срба. Било је то указивање на узоре и развој методе, а с друге стране, посредством упознавања с најважнијим врстама извора за српску средњовековну историју и непосредним радом на њима, посебно на Душанову законнику и повељама, професор Михаљчић учио је студенте основним методама историјског истраживања, правом занату историчара. То је, разуме се, у још већој мери долазило до изражаја у менторском раду с кандидатима који су се поверили његовом пажљивом старању у писању дипломских, магистарских и докторских радова. А било их је на десетине и у Београду и у Бањој Луци.

Иако је пред студентима увек био уздржан, строг, некима је деловао чак и неприступачно, професор Михаљчић био је пре свега савестан у испуњавању наставничких обавеза до последњег радног дана, објективан у приступу и оцењивању, изоштреног осећаја да примети и подстакне талентоване и радознале појединце. Изван учионице и у његовом кабинету, пред колегама на Катедри и ученицима, стајала је увек ведро, оптимистична, брижна фигура, неуморна у својим плановима и пословима. Атомосфера коју је својим присуством и поступцима стварао на Катедри исијавала је посвећеност раду и обавезама, подстрек, узајамну помоћ и бригу за млађе колеге. Ми, његови ученици, не можемо се растати од свога професора и учитеља. Носимо га у срцу, глави и перу. Он би нам, слутим, као у многим приликама када је храбрио наше прве, несигурне кораке у свету науке, и сада с разумевањем и очински поручио: „Одлично, колега! Само тако наставите!“

Тамара Вуковић Драгичевић*

Академија наука и умјетности Републике Српске
Бања Лука

**БИБЛИОГРАФИЈА
АКАДЕМИКА РАДЕТА МИХАЉЧИЋА**

Књиге

1. *Крај Српског царства*, Српска књижевна задруга, Београд 1975; БИГЗ, Београд 1989. (два издања); Сабрана дела I, Српска школска књига и Knowledge, Београд 2001, 324 стр.
2. *Namentragende Steinschriften in Jugoslawien von Ende des 7. bis zur Mitte des 13. Jahrhundert* [коаутор: L. Steindorff], Wiesbaden 1982, XVIII, 150 стр.
3. *Лазар Хребельановић – историја, култ, предање*, Нолит, Београд 1984; БИГЗ, Београд 1989. (два издања); Сабрана дела II, Српска школска књига и Knowledge, Београд 2001, 308 стр.
4. *Јунаци косовске легенде*, БИГЗ, Београд 1989. (два издања); Вук Карацић, Параћин 1993; Сабрана дела III, Српска школска књига и Knowledge, Београд 2001; *Герои Косовской легенды*, Академия наук и искусств Республики Сербской, Баня Лука 2018, 340 стр.
5. *The Battle of Kosovo in History and in Popular Tradition*, BIGZ, Beograd 1989, 248 стр.
6. *Бој на Косову у бугаритицама и епским песмама кратког стиха: историјске личности и догађаји, ликови из предања, мотиви* (коаутор Ј. Ређеп), Књижевно-уметничка задруга „Славија“, Нови Сад 1995, 147 стр.
7. *Безимени јунак*, Књижевно-уметничка задруга „Славија“, Нови Сад 1995, 90 стр.

* Ел. пошта: istorija@anurs.org

8. *Прошлост и народно сећање*, Гутенбергова галаксија, Београд 1995; *Српска прошлост и народно сећање*, Сабрана дела IV, Српска школска књига и Knowledge, Београд 2001², 303 стр.
9. *Народне песме о Косовском боју: у бугаришницама и епским песмама кратког стиха* (коаутор Ј. Ређеј), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1997, 146 стр.
10. *Изворна вредност старе српске грађе*, Сабрана дела V, Српска школска књига и Knowledge, Београд 2001, 334 стр.
11. *Владарске титуле обласних господара. Прилог владарској идеологији у старијој српској прошлости*, Сабрана дела VI, Српска школска књига и Knowledge, Београд 2001, 315 стр.
12. *Закони у старим српским исправама: правни прописи, преводи, уводни текстови и објашњења*, САНУ, Одељење друштвених наука, Извори српског права XIII, Београд 2006, 233 стр.
13. *Огледи о старом српском праву*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци и Правни факултет Универзитета у Источно Сарајеву, Бања Лука – Источно Сарајево 2013; *О старом српском праву*, Српска књижевна задруга, Београд 2015, 422 стр.

Уџбеници и приручници

1. *Историја (са елементима атласа) за први разред заједничке основе средњег усмереног образовања* [коаутори: М. Перовић, Б. Смиљевић], Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1977; *Историја (са елементима атласа) за први разред средњег усмереног образовања* [коаутори: М. Перовић, Б. Смиљевић], Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1978², 1980³, 1983⁴, 1985⁵, 1986⁶.

Издате су и верзије:

- *Историја [Брајево писмо] (са елементима атласа) за I разред заједничке основе средњег усмереног образовања : у три свеске* [коаутори: М. Перовић, Б. Смиљевић], Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1980;
- на бугарском: *История с елементите на исторически атлас за I клас на средните училища* [савтори: М. Перович, Б. Смилевич], Завод за уџбеници и учебни помагала, Белград 1981;

- на албанском: *Historia: me elementet e atlasit historik për klasën e i tëarsimit të mesëm të orientuar* [bashkëautorë: M. Peroviq, B. Smilevq], Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore, Beograd 1983.

2. *Историјска читанка за VI разред основне школе* [коаутори: Љ. Спаравало, С. Ћирковић], Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1978, 1979², 1981³, 1983⁴, 1985⁵; в. № 3.

Издата је и верзија на бугарском: *Историјска читанка за VI клас на основните училища* [савтори: Љ. Спаравало, С. Чиркович], Завод за уџбеници и учебни помагала, Белград 1978, 1979².

3. *Историјска читанка за VI разред основне школе* [коаутори: Љ. Спаравало, С. Ћирковић], измењено издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд и Завод за издавање уџбеника, Нови Сад 1986, 1987², 1988³, 1989⁴, 1990⁵, 1991⁶.

Издате су и верзије:

- на мађарском: *Történelmi olvasókönyv az általános iskolák 6. osztálya számára* (társszerzők: Lj. Sparavalo, S. Ćirković), Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék : Tankönyvkiadó és tanszerkészítő intézet, Belgrad 1986, 1992²;
- на румунском: *Lecturi istorice: pentru clasa a VI-a a școlii elementare* (coautori: Lj. Sparavalo, S. Ćirković), Institutul pentru editarea manualelor, Novi Sad : Institutul de manuale și mijloace didactice, Belgrad 1986;
- на словачком: *Dejepisná čítanka pre 6. ročník základnej školy* [spoluautorov: Lj. Sparavalo, S. Ćirković], Ústav pre vydávanie učebníc, Nový Sad : Ústav pre učebnice a učebné pomôcky, Belehrad 1986;
- на украјинском: *Историйна читанка за VI класу основней школи* [співавтори: Любо Спаравало, Сима Чиркович], Завод за видавање учебнікох, Нови Сад : Завод за учебніки и наставни средства, Београд 1986.

4. *Историја за VI разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд и Завод за издавање уџбеника, Нови Сад 1987, 1988², 1989³, 1990⁴, прерађено издање: 1991, 1992², 1993³, 1994⁴, 1995⁵, 1996⁶, 1997⁷, 1998⁸, 1999⁹, 2000¹⁰, 2001¹¹.

Издате су и верзије:

- *Историја за VI разред основне школе [Брајево писмо]* : у три свеске, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1992;

- на мађарском: *Történelem az általános iskolák 6. osztálya számára*, Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék : Tankönyvkiadó és Tanszerkészítő Intézet, Belgrad 1987, átdolgozott kiadás: 1992, 1994², 1996³, 1998⁴, 2000⁵, 2002⁶; *Történelem az általános iskolák 6. osztálya számára : pótlások*, Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék 1991;
 - на румунском: *Istoria pentru clasa a VI-a a școlii elementare*, Institutul pentru editarea manualelor, Novi Sad : Institutul de manuale și mijloace didactice, Belgrad 1987, ediție revizuită: 1996, 1998², 2000³; *Istoria pentru clasa a VI-a a școlii elementare : anex*, Institutul pentru editarea manualelor, Novi Sad 1991;
 - на словачком: *Dejepis pre 6. ročník základnej školy*, Ústav pre vydávanie učebníc, Nový Sad : Ústav pre učebnice a učebné pomôcky, Belehrad 1987, 1990, prepracované vydanie: 1992², 1996³, 1999⁴, 2002⁵; *Dejepis pre 6. ročník základnej školy : dodatok*, Ústav pre vydávanie učebníc, Nový Sad 1991;
 - на украјинском: *История за VI класу основней школи*, Завод за издавање учебника, Нови Сад : Завод за учебники и наставни средства, Београд 1987; перероблене видання: 1995, 2002; *История за 6. класу основней школи : дополнења*, Завод за издавање учебника, Нови Сад 1991;
 - на албанском: *Historia për klasën e 6-të të shkollës fillore*, Enti për Tekstet dhe Mjetet Mësimore, Beograd 1990, 1994;
 - на турском: *Tarih : ilkokullarin 6. siniflari için*, Завод за учебнике и наставна средства, Београд 1995.
5. *Косовска битка 1389. – историја и легенда* [уводни текст М. Витезовић], Завод за учебнике и наставна средства, Београд и Дневник, Нови Сад 1989.
 6. *Историјска читанка за VI разред основне школе* [коаутор С. Ћирковић], Завод за учебнике и наставна средства, Београд 1992, 1993², 1995³, 1996⁴, 1998⁵, 1999⁶, 2000⁷, 2002⁸.
 7. *Историјска читанка за I разред средњих школа* [коаутор М. Рицл], Завод за учебнике и наставна средства, Београд 1992.
 8. *Стари свет : историја старог века* [коаутор С. Ферјанчић], Завод за учебнике и наставна средства, Београд 1999. (CD-ROM издање)

9. *Историја за шести разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево 2001.
10. *Историјска читанка за шести разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево 2001, 2002².
11. *Историја за VI разред основне школе*, издање измењено према новом наставном програму, Завод за уџбенике и наставна средства^{**}, Београд 2002, 2003², 2004³, 2005⁴, 2006⁵ 2007⁶.
Издате су и верзије:
 - на мађарском: *Történelem 6 : az általános iskolák 6. osztálya számára*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2003, 2005²;
 - на румунском: *Istoria 6 : pentru clasa a VI-a a școlii elementare*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2003;
 - на словачком: *Dejepis 6 : pre 6. ročník základnej školy*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2003, 2005²;
 - на украјинском: *История 6 : за 6. класу основней школи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2003.
12. *Историја за други разред гимназије друштвено-језичког и општег смјера*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево^{***} 2002, 2006², 2007³, 2010⁴, 2012⁵, 2014⁶, 2015⁷, 2017⁸, 2019⁹.
13. *Историја за други разред гимназије природно-математичког смјера* [коаутор Ђ. Микић], Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево 2002.
14. *Историјска читанка за VI разред основне школе* [коаутор С. Ћирковић], издање измењено према новом наставном програму, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2003, 2005², 2006³, 2007⁴.
15. *Историја за седми разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево 2003, 2004², 2005³, 2006⁴.
16. *Историја за седми разред основне школе*, по новом наставном програму, са скраћеним изворним текстовима из читанке, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево 2007, 2008², 2009³,

^{**} Завод за уџбенике и наставна средства, Београд промијенио је 2006. назив у Завод за уџбенике, Београд.

^{***} Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево промијенио је назив сједишта 2006, када се наводи Источно Сарајево, а од 2013. Источно Ново Сарајево.

2010⁴, 2011⁵, 2012⁶, 2013⁷, 2014⁸, 2015⁹, 2016¹⁰, 2017¹¹, 2018¹², 2019¹³, 2020¹⁴.

17. *Историја за 6. разред основне школе*, Завод за уџбенике, Београд 2008, 2009², 2010³, 2011⁴, 2012⁵, 2015⁶, 2016⁷; *Историја 6 : уџбеник са одабраним историјским изворима за шести разред основне школе*, Завод за уџбенике, Београд 2019⁸.

Издате су и верзије:

- *Историја за 6. разред основне школе [Брајево писмо] : са читанком и радном свеском : у три свеске*, Завод за уџбенике, Београд 2009;
 - на румунском: *Istoria pentru clasa a VI-a a școlii elementare*, Завод за уџбенике, Београд 2009, ediție revizuită: 2013, 2016²;
 - на словачком: *Dejepis pre 6. ročník základnej školy*, Завод за уџбенике, Београд 2009, 2014², 2018³;
 - на украјинском: *История за шесту класу основней школи*, Завод за уџбенике, Београд 2009, додруковане: 2017;
 - на мађарском: *Történelem az általános iskola hatodik osztálya számára*, Завод за уџбенике, Београд 2013, 2014², átdolgozott kiadás: 2016, átdolgozott kiad., utánnny: 2019²;
 - на бугарском: *История за шести клас основните училища*, Завод за уџбенике, Београд 2016.
18. *Историјски атлас за 6. разред основне школе* [коаутори: М. Шуица, С. Кнежевић], Завод за уџбенике, Београд 2008, 2013².
19. *Приручник за наставнике историје за шести разред основне школе* [коаутори: М. Шуица, С. Кнежевић], Завод за уџбенике, Београд 2010.

Чланци, расправе, студије, библиографије и прикази

1. *М. Панић-Суреп, Кад су живи завидели мртвима*, Београд 1960, ИГ 3–4 (1960) 180–181 [приказ]
2. *I. Voje, Brskovo in vrednost srebra v srednjem veku, Zgodovinski časopis, Ljubljana 1956–1957*, ИГ 3–4 (1960) 185–186 [приказ]

3. *Две серије једног часописа*, Гледишта 1 (Београд 1964) 166–168 [приказ]
4. *С. Рансимен, Византијска цивилизација, Суботица–Београд 1964*, Гледишта 8–9 (Београд 1964) 1751–1752 [приказ]
5. *Историјски часопис 1–13*, ЈИЧ 3 (1964) 136–138 [приказ]
6. *Библиографија радова Михаила Динића* [коаутор С. Ћирковић], Зборник ФФ у Београду VIII–1 (1964) 1–8.
7. *Ниш*, 176–180; *Алексинац*, 392–396; *Бела Паланка*, 416–419; *Димитровград*, 507–511; *Куришумлија*, 573–579; *Прокупље*, 679–703; *Ражањ*, 703–707; *Сврљиг*, 729–734; *Соко Бања*, 745–751 [одељци у књизи:] Србија : знаменитости и лепоте, Београд 1965.
8. *J. Huizinga, Jesen srednjeg vijeka, Zagreb 1964*, Гледишта 8–9 (Београд 1966) 1195–1196 [приказ]
9. *Селишта. Прилог историји насеља у средњовековној српској држави*, Зборник ФФ у Београду IX–1 (1967) 173–224. – Résumé.
10. *Х. Г. Бек, Путеви византијске књижевности, Београд 1967*, Гледишта 11 (Београд 1967) 1593–1595 [приказ]
11. *Где се налазио град Петрус?*, Прилози КЈИФ 34/3–4 (1968) 264–267.
12. *Грчки портолани и јужна јадранска обала*, Зборник ФФ у Београду X–1 (1968) 277–288. – Résumé.
13. *Синтеза, али о чему?*, Гледишта 2 (Београд 1968) 326–328 [приказ]
14. *Јелеч*, [поглавље у књизи:] Нови Пазар и околина, Београд 1969, 155–158.
15. *Slovenska kancelarija arbanaške vlastele, Simpoziumi per Skenderbeun : Simpozijum o Skenderbegu : (9–12 maj 1968)*, Priština 1969, 219–229.
16. *М. Орбин, Краљевство Словена, Београд 1969, CLII + 465*, ИГ 2 (Београд 1969) 135–138 [приказ]
17. *Битка код Ахелоја*, Зборник ФФ у Београду XI–1 (1970) 271–275. – Résumé.
18. *Једно писмо клира Охридске архиепископије*, ИГ 1 (1971) 67–72.

19. *Η μάχη του Αχελώου*, Έπετηρίς Έταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών 2 (Αθήνα 1971–1972) 365–372.
20. *Contribution à la bibliographie de nos villes sous la domination turque (aspect économique et démographique)* [коаутор В. Перић], *Balkanica III* (Belgrade 1972) 635–684.
21. *Прилог српском дипломатару. Повеле и писма цара Уроша и кнеза Војислава упућене Дубровнику*, Прилози КЈИФ 39/3–4 (1973) 226–234.
22. *Војнички закон*, Зборник ФФ у Београду XII–1 (1974) 305–309. – Résumé.
23. *Кнез Лазар и обнова српске државе*, О кнезу Лазару : научни скуп у Крушевцу 1971, Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, Београд, Народни музеј Крушевац, Београд 1975, 1–11.
24. *Прилог српском дипломатару. Даровнице властеоске породице Вукославић*, ИГ 1–2 (1976) 99–106. – Résumé.
25. *Ставилац*, ИЧ XXIII (1976) 5–21. – Résumé.
26. *Ј. Ређеп, Прича о боју косовском, Зрењанин 1976*, ИГ 1–2 (1977) 169–170 [приказ]
27. *С. Радојчић, Узори и дела старих српских уметника, Београд 1975*, ИГ 1–2 (1977) 170–171 [приказ]
28. *Поговор [и] Библиографија – Опита дела, помоћне историјске науке, извори*, [у књизи:] К. Јиречек, *Историја Срба I–II*, Слово љубве, Београд 1978, 1981², 1984³, 517–550; Просвета, Београд 1988; Змај, Београд 1990, 517–565. [и каснија фототипска издања других издавача: Пирот 2004, 2006, 2008, 2010, Београд 2006 (два издавача), Пожега 2008...].
29. *Изворна вредност културних списа о кнезу Лазару*, Књижевна историја XI–44 (Београд 1979) 581–591. – Summary.
30. *Kosovska Mitrovica i okolina u srednjem veku*, [poglavlje u knjizi:] *Kosovska Mitrovica i okolina*, *Kosovska Mitrovica* 1979, 46–62.
31. *L'histoire d'Albanie dans l'oeuvre de C. Jirecek*, Konstantin Jirecek, sein Leben, schöpferisches Wirken und sein wissenschaftliches Erbe.

- Mitteilungen des bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich, Jahrgang III, B. II (Wien 1980) 125–128.
32. *Continuité et discontinuité dans les structures de l'Etat Serbe au XI siècle*, Balcanica XI (Belgrade 1980) 29–43. – Резиме: *Континуитет и дисконтинуитет у формирању државних структура у Србији XIV века*.
33. *Освајања и одолевања: Душанова политика 1346–1355*. [коаутор С. Ћирковић], 541–556; *Почетак Урошеве владавине – спољни напади*, 566–572; *Два Царства*, 573–582; *Цар и краљ: неуспешно савладарство*, 583–592; *Маричка битка*, 593–602, [поглавља у књизи:] Историја српског народа I. Од најстаријих времена до Маричке битке (1371), Српска књижевна задруга, Београд 1981, 1994², 2000³.
34. *С. Настасијевић, Витези кнеза Лазара*, Београд 1980, ИГ 1–2 (1981) 165–166. [приказ]
35. *С. Настасијевић, Стеван Душан*, Београд 1980, ИГ 1–2 (1981) 166 [приказ]
36. *Доба обласних господара*, 21–35; *Косовска битка*, 36–46, [поглавља у књизи:] Историја српског народа II. Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537), Српска књижевна задруга, Београд 1982, 1994², 2000³.
37. *Balkansko poluostrvo – etničke i političke promene*, 61–67; *Uspon južnoslovenskih zemalja*, 67–75; *Pad južnoslovenskih država*, 94–100, [поглавља и оделјци у књизи:] Илустрована историја света II. Srednji vek i renesansa, Narodna knjiga – Vuk Karadžić – Rad, Београд 1983, 1984².
38. *L'Etat Serbe et l'universalisme de la seconde Rome*, Roma, Constatinopoli, Mosca. Da Roma alla terza Roma. Documenti e studi. Studi I, Napoli 1983, 375–386.
39. *Косовска легенда и свест о српској етничкој посебности*, ИГ 1–2 (1984) 39–46. – Résumé.
40. *Поговор*, [у књизи:] С. Настасијевић, Устанак у Зети, Народна књига, Београд 1984³, 1987⁴, 1989⁵, 309–310; *Књиге Обрадовић*, Београд 2012, 2016², 2017³, 225–227.

41. *Поговор*, [у књизи:] С. Настасијевић, Стефан Душан, Народна књига, Београд 1984³, 1987⁴, 1989⁵, 547–548; Књиге Обрадовић, Београд 2012, 2016², 2017³, 557–559.
42. *Поговор*, [у књизи:] С. Настасијевић, Витези кнеза Лазара, Народна књига, Београд 1984³, 1987⁴, 1989⁵, 481–482; Књиге Обрадовић, Београд 2012, 2016², 2017³, 409–415.
43. *Поговор*, [у књизи:] С. Настасијевић, Деспот Стефан, Народна књига, Београд 1984³, 1987⁴, 1989⁵, 346–347; Књиге Обрадовић, Београд 2012, 2016², 2017³, 251–253.
44. *Поговор*, [у књизи:] С. Настасијевић, Тешко побеђенима, књ. 2, Народна књига, Београд 1984³, 1987⁴, 1989⁵, 315–317; Књиге Обрадовић, Београд 2012, 2016², 2017³, 663–666.
45. *Разлике између записа и натписа*, Књижевна реч XV/277, Београд, 26. фебруар 1986.
46. *Отроци*, ИГ 1–2 (1986) 51–57. – Résumé.
47. *Сукоби са Турцима*, [поглавље у књизи:] Косовска битка – мит, легенда, стварност, приредио Р. Пековић, Београд 1987, 1988², 57–66.
48. *Шест векова од боја на Косову*, Политика, Београд, јули–август 1988.
49. *Бој на Косову*, Београдска ревија, децембар 1988.
50. *Мотив јунаштва у косовској легенди*, Књижевне новине, орган Савеза књижевника Југославије XL/766–767, Београд, децембар 1988, [1], 12.
51. *Six Centuries after the Battle of Kosovo*, drafting and designig S. Selenić, photos S. Vukadinović, text R. Mihaljčić, selection of illustrations N. Kusovac, s.l. : s. n. 1988. [slikovna građa]
52. *Верски корени*, Кораци XXIV/5–6 (Крагујевац 1989) 285–297.
53. *Косовска битка*, [поглавље у књизи:] Бој на Косову у народној песми и причи, приредио М. Ђурић, Београд 1989, 225–231.
54. *The Historical Role of the motif of Heroism*, Завичај, часопис Матице исељеника Србије 36/344–347 (Београд 1989) 23–25.
55. *Предговор* [коаутор Р. Љушић], [у књизи:] В. Ћоровић, Историја Срба I–III, БИГЗ, Београд 1989, 1993², 1995³; Зограф, Ниш 1999⁴,

- 2000⁵, 2001⁶, 2004⁷, 2005⁸, 2007⁹; Лирика, Београд 2002, I–XVI; Просвета, Београд 2009, 5–23.
56. *Мотив издаје у историографији*, Округли сто „Косовска битка у историографији“, Зборник радова Историјског института 11, Београд 1990, 23–31; Књижевне новине, орган Савеза књижевника Југославије XLIII–790, Београд, 15. јануар 1990, 13.
57. *Метод ex silentio – примери из Душановог законика*, Анали Правног факултета у Београду XXXVIII–4 (1990) 502–504.
58. *Шест векова од боја на Косову пољу*, Архив за историју здравствене културе Србије 1–2 (Београд 1990) 7–10. – Summary.
59. *Стари српски закон*, ИЧ XXXVII (1990) [1991] 21–26. – Résumé.
60. *Јелка Ређеп, Гроф Ђорђе Бранковић и усмено предање, Нови Сад 1991*, Политика 88/27996, Београд, 14. септембар 1991, 19. [приказ]
61. *Град у преломном добу*, Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век). Радови са научног скупа одржаног у Смедереву 23. и 24. новембра 1990, Музеј у Смедереву, Одељење за историју Филозофског факултета у Београду, Смедерево–Београд 1992, 113–123.
62. *Уводна реч*, 5–6; *Љубомир Ковачевић*, 291–295; *Новија истраживања*, 353–357, [одељци у књизи:] *Бој на Косову – старија и новија сазнања*, Књижевне новине, Београд 1992.
63. *Историјска подлога изреке „Од Кулина бана“*, ИГ 1–2 (1992) 7–13.
64. *Кнез Лазар*, [47]–52; *Милош Обилић*, [53]–58; *Марко Краљевић* [коаутор Н. Милошевић-Ђорђевић], [62]–67, [поглавља у књизи:] *Сто најзнаменитијих Срба*, Принцип, Београд 1993, 2001², 2009³, 2011⁴; *Prince Lazar*, 50–55; *Miloš Obilić*, 56–61; *Marko Kraljević* [co-author N. Milošević-Đorđević], 65–71, [chapters in the book] *100 Most Eminent Serbs*, Princip, Belgrade 2004.
65. *Поговор*, [у књизи:] *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354.*, превео Н. Радојчић, Кућа Вид, Београд 1993, 65–76.
66. *Историја српског права у делима Теодора Тарановског*, Савременик плус, књижевни часопис 9–11 (Београд 1993) 8–12; *Руска емиграција у српској култури XX века*. Зборник радова II, Филошки факултет, Београд 1994, 169–179.

67. *Владарска титула господин*, ИГ 1–2 (1994) 29–36. – Résumé.
68. *Kosovska legenda kao istorijski izvor*, Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Научен център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“ 86–5, [1992–1993] (София 1995) 51–59.
69. *Три синтезе о српској прошлости : Константин Јиречек, Владимир Ћоровић, Сима Ћирковић*, Зборник Матице српске за славистику 48–49 (Нови Сад 1995) 290–292. [приказ]
70. *Изворна вредност записа и натписа*, Право и лажно народно песништво. Научни скуп Деспотовац, 26–27. 8. 1995. Дани српскога духовног преображења III, Народна библиотека „Ресавска школа“, Деспотовац 1996, 33–47.
71. *Законски споменици Стојана Новаковића*, Стојану Новаковићу у спомен : о осамдесетогодишњици смрти, уредио А. Митровић, Београд 1996, 131–145.
72. *Поговор [и] Допуне*, [уз књигу:] М. Пурковић, Принцезе из кућа Немањића : историјска студија, Београд 1996, 99–101, 103–105.
73. *Les batailles de la Maritza et de Kosovo. Les dernières décénies de la rivalité serbobyzantine*, Βυζάντιο και Σερβία ката τον ΙΔ αιώνα, Αθήνα 1996, 97–109.
74. *Косовска Митровица и околина у доба Немањића*, Звечан 1 (Косовска Митровица 1996) 32–54.
75. *М. Миладиновић, Проблематика наставе историје, Бањалука 1996*, ИГ 1–2 (1996) 133–134. [приказ]
76. *Титуле Краљевића Марка*, Кралот Марко во историјата и во традицијата. Прилози от научниот собир, одржан по повод 600-годишнината од смртта на Кралот Марко, Прилеп, 23–25. јуни 1995, Институт за старословенска култура, Прилеп 1997, 31–42.
77. *Поговор [и] Допуне [у издању:] Стари српски записи и натписи*, прикупио и поправио В. Ћоровић, Београд 1997, 75–76, 77–82.
78. *La corégence dans l'Etat de Nemanic*, Σύμμεκτα 11 (Αθήνα 1997) 215–227.

79. *Дело о владарској идеологији: Андрија Веселиновић, Држава српских деспота, Београд 1995*, Зборник Матице српске за славистику 52 (Нови Сад 1997) 339–340. [приказ]
80. *Презимена изведена од титула*, Расковник XXIII/87–90 (пролеће–зима 1997), Тематски зборник „Марко Краљевић, историја, мит, легенда”, Београд 1998, 9–34.
81. *Предговор* [коаутор С. Ћирковић], Енциклопедија српске историографије, Београд 1997, IX–XV.
82. *Прекид и наставак државног живота у свести старих српских списатеља*, Српска књижевност у доба Деспотовине. Научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997. Дани српског духовног преображења V, Народна библиотека „Ресавска школа“, Деспотовац 1998, 39–47.
83. *Филозофски факултет (1963–1998)* [коаутор Н. Хавелка], Филозофски факултет 1838–1998 : период 1963–1998, Београд 1998, 3–11.
84. *Педесет година Историјског гласника*, ИГ 1–2 (Београд 1998) [5–6].
85. *Господар – владарска титула Ивана Црнојевића*, Историјски записи 72/3–4 (Подгорица 1999) 7–15. – Summary.
86. *Синтезе Владимира Ћоровића*, Српска проза данас. Владимир Ћоровић – живот и дјело. Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи [и] Научни скуп у Гацку, 19–21. септембра 1998, Билећа–Гацко 1999, 157–166.
87. *Марко и Милош*, Задужбина, лист Вукове задужбине год. XI, бр. 47, Београд, јун 1999, 5.
88. *Предговор* [коаутор С. Ћирковић], Лексикон српског средњег века, Београд 1999, VII–XI.
89. *Мара Хребелановић*, Даница, српски народни илустровани календар за годину 2000, год. 7 (Београд 1999) 127–147.
90. *Душанов законик у судској пракси*, Душанов законик – 650 година од његовог доношења, Научни скупови IV, АНУРС, Бања Лука 2000, 35–50.
91. *Народна и критичка историја*, Наука и образовање – битни чиниоци српске духовности : зборник радова са научног скупа (Бања Лука, 20–22. новембра 2000), Научни скупови I, Филозофски факултет, Бања Лука 2000, 151–162.

92. *Победа критичке мисли*, Политика 97/31275, Београд, 18. новембар 2000, III (разговор водила: Б. Џунов).
93. *Стари српски архив*, Филозофско-филолошке науке на почетку 21. вијека – проблеми и правци развоја : зборник радова са научног скупа (Бања Лука, 7–8. децембра 2001), Научни скупови II, Филозофски факултет, Бања Лука 2001, 251–256.
94. *Идејна подлога титуле херцег*, Српска проза данас. Косаче – оснивачи Херцеговине, Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи [и] Научни скуп у Гацку, Гацко 20–22. септембар 2000, Билећа–Гацко–Београд 2002, 308–341.
95. *Уводна реч*, ССА 1 (2002) 9–10.
96. *Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, ССА 1 (2002) 117–129. – Abstrait.
97. *Предговор* [и] *Белешка о писцу*, [у књизи] Т. Тарановски, Историја српског права у Немањинској држави, Београд 2002, IX–XIII, 657.
98. *Хрисовуља цара Уроша мелничком митрополиту Кирилу*, ССА 2 (2003) 85–97. – Abstrait.
99. *Мљетске исправе цара Уроша*, ССА 3, Споменица професора Симе Ћирковића (2004) 71–87. – Abstrait.
100. *Правни положај баштинских цркава*, Ресава (Горња и Доња) у историји, науци, књижевности и уметности, Научни скуп Деспотовац, 20–21. август 2003, Дани српског духовног преображења XI, Народна библиотека „Ресавска школа“, Деспотовац 2004, 57–69.
101. *Предговор* [и] *Белешка о аутору*, [у издању:] Ст. Новаковић, Законик Стефана Душана цара српског, Београд 2004, 7–13, 313–314.
102. *Одсјек за историју и историју и латински језик*, Десет година Филозофског факултета 1994–2004, Бања Лука 2004, 310–329.
103. *Мљет као баштина которске властеле*, ЗРВИ 41 (2004) 387–397. – Sommario.
104. *Планско издавање извора*, [у издању:] Ст. Новаковић, Законски споменици српских држава средњег века, Београд 2005, 5–12.

105. *Изабрана дела Милана Васића*, [у књизи:] М. Васић, Исламизација на Балканском полуострву, *Изабрана дјела I*, Бања Лука – Источно Сарајево 2005, 7–10.
106. *Словинство Андрије Качића Миошића*, Споменица Милана Васића, АНУРС, Одјељење друштвених наука, књига 14, Бања Лука 2005, 247–270.
107. *Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару (1360, октобар 15, индикт XIV)*, ССА 4, Споменица професора Милоша Благојевића (2005) 151–160. – Abstrait.
108. *Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару о дару калуђера Романа (1365, март 11, индикт III)*, ССА 5 (2006) 139–148. – Abstrait.
109. *Годишњи извјештај о раду Одјељења друштвених наука*, Летопис Академије наука и умјетности Републике Српске IX, 2005, Бања Лука 2006, 45–47.
110. *Дела и споменица српског оријенталисте*, Отаџбина, гласило Срба из Србије, Српске, Црне Горе, Српске Крајине и расејања 4–5 (Београд 2006) 57–58.
111. *Monumenta Serbica Франца Миклошича*, [предговор у репринт издању:] F. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Београд 2006, 5–10; предговор је публикован без знања аутора у фототипском издању Задужбине „Петар Кочић“ (F. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Бања Лука – Београд 2019, 2020²).
112. *Српски споменици Дубровачког архива*, [предговор у репринт издању:] Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–I*, Београд 2006, 5–10; предговор је публикован без знања аутора у фототипском издању Задужбине „Петар Кочић“ (Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–I*, Бања Лука – Београд 2019, 2020²).
113. *Кодификације Рударског и Душановог законика*, Споменица Рајка Кузмановића, АНУРС, Одјељење друштвених наука, књига 17, Бања Лука 2006, 295–309.
114. *Слово браће Бранковића манастиру Хиландару* (коаутор И. Шпадијер), ССА 6 (2007) 151–166. – Abstrait.

115. *Прве књиге Летописа АНУРС*, Летопис Академије наука и умјетности Републике Српске X, 2006, Бања Лука 2007, 39–41.
116. *Извјештај о раду Одјелења друштвених наука у 2006. години* [са прилозима: *Елаборат о оправданости оснивања Института за Историју АНУРС и Програм научноистраживачког рада Института за историју АНУРС*], Летопис Академије наука и умјетности Републике Српске X, 2006, Бања Лука 2007, 93–103.
117. *Споменици српски Меде Пуцића*, [предговор у репринт издању:] М. Пуцић, Споменици српски I, Београд 2007, 1–4.
118. *Документи о Енциклопедији Републике Српске* [прилози: *Идејна скица Енциклопедије Републике Српске и Критеријуми за азбучник Енциклопедије Републике Српске*], Летопис Академије наука и умјетности Републике Српске XI, 2007, Бања Лука 2008, 99–104.
119. *Критичко објављивање извора*, ГПБ 1 (2008) 9–10.
120. *Повеља краља Стефана Остоје Дубровчанима*, ГПБ 1 (2008) 123–137. – Abstrait.
121. *Капија Босне*, Историја Босанске Градишке и њене околине, Градишка 2008, 11–13.
122. *Повеља краља Остоје којом потврђује раније даровнице Дубровнику*, ССА 7 (2008) 163–173. – Abstrait.
123. *Знамени Косовске битке*, Даница, српски народни илустровани календар за годину 2009, год. 16 (Београд 2008) 95–112.
124. *Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о српском дохотку*, ГПБ 2 (2009) 123–129. – Abstrait.
125. *Исправа о примању краља Стефана Остоје за Дубровачког властелина*, ГПБ 2 (2009) 129–145. – Abstrait.
126. *Исправа о примању Хрвоја Вукчића за дубровачког властелина*, ССА 8 (2009) 159–165. – Abstrait.
127. *Одредбе о крчевини*, Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора, Зброник радова са научног скупа одржаног од 19. до 21. марта 2009, САНУ, Београд 2009, 205–215.
128. *Два дубровачка писма о трговини људима и кријумчарењу соли*, ССА 9 (2010) 159–166. – Abstrait.

129. *Писмо Дубровчана краљу Остоји о царинама на Љутој и Леденицама*, ГПБ 3 (2010) 81–87. – Abstrait.
130. *Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима*, ГПБ 3 (2010) 125–135. – Abstrait.
131. *Предговор првом издању Илустроване историје Срба* [коаутор Р. Љушић], [у књизи:] В. Ћоровић, *Илустрована историја Срба*, Кућа књиге, Пирот 2010, 2012², 3–8; в. № 55.
132. *Повеља краља Стефана Твртка Твртковића којом Дубровчанима потврђује Сланско приморје*, ГПБ 4 (2011) 75–88. – Résumé.
133. *Исправа о примању краља Твртка II за дубровачког властелина*, ССА 10 (2011) 137–150. – Résumé.
134. *Замена поседа у средњовековној Србији*, Споменица академика Симе Ћирковића, Историјски институт, Београд 2011, 63–73.
135. *Насељавање Петрушке области* [коаутор Т. Вуковић], Прилози КЈИФ 78 (2012) 3–10. – Summary.
136. *Исправа којом Дубровчани краљу Остоји враћају земљу и кућу и примају га за свог властелина*, ГПБ 6 (2013) 25–35. – Résumé.

Енциклопедијски и лексикографски прилози

1. Enciklopedija Jugoslavije 6, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1965.
[Odrednica:] *Peharnik*, 458.
2. Enciklopedija Jugoslavije 7, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1968.
[Odrednice:] *Ranke Leopold*, 40–41; *Simeon*, 195; *Sindik Ilija*, 197–198; *Sintagma Matije Vlastara*, 198; *Soće*, 425.
3. Enciklopedija Jugoslavije 8, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1971.
[Odrednice:] *Strategikon Pseudo-Mavrikijev*, 191; *Tepčija*, 328; *Uroš*, 435; *Zaharije Prvosavljević*, 599.
4. Lexikon des Mittelalters III, Artemis Verlag, München–Zürich 1986; Verlag J. B. Metzler, Stuttgart 1999².

[Artikel:] *Dabiša*, 407–408; *Djed*, 1306–1307; *Dmitar Zvonimir*, 1140; *Dorf* (G. *Byzantinisches Reich und Südosteuropa: II Südosteuropa: [1] Zum Begriff, [3] Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte*), 1306–1307; *Drijeva*, 1400–1401; *Epidaurum*, 2055.

5. Lexikon des Mittelalters V, Artemis Verlag, München–Zürich 1991; Verlag J. B. Metzler, Stuttgart 1999².

[Artikel:] *Lazar Hrebeljanović*, 1773–1774.

6. Lexikon des Mittelalters VI, Artemis Verlag, München–Zürich 1992; Verlag J. B. Metzler, Stuttgart 1999².

[Artikel:] *Marko Kraljević*, 306–307; *Miloš Kobilić*, 628.

7. Енциклопедија српске историографије, Knowledge, Београд 1997.

Синтезе: Станоје Станојевић, *Историја српског народа*, 3; Константин Јиречек, *Историја Срба*, 3–5; Владимир Ћоровић, *Историја Југославије*, 7–8; Владимир Ћоровић, *Хисторија Босне*, 8; Владимир Ћоровић, *Историја Срба*, 9; Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić, Vladimir Dedijer, *Istorija Jugoslavije*, 12–13 (коаутор Љ. Димић); Сима Ћирковић, *Срби у средњем веку*, 15–16.

Важнија издања извора: *Српски споменици или старе рисовули, дипломе, повели, и сношения босански, сербски, херцеговачки, далматински, и дубровачки крало́ва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина*, 19; *Patátky dřevního písmenictví Jihoslovaniův*, 20; *Споменици српски*, 21; *Monimenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, 21; *Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354* (1870), 21–22; *Исторические памятники Южных Славянъ и сосѣднихъ имъ народовъ*, 23; *Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога*, 23–24; *Историјски споменици Јужних Словена и околних народа*, 24; *Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354* (1898), 25; *Матије Властара синтагмат*, 27; *Законски споменици српских држава средњег века*, 28; *Старине, записи, натписи, листине*, 29; *Одабрани споменици српског права*, 29; *Стари српски родослови и летописи*, 29–30; *Старе српске повеље и писма*, 30–31; *Monimenta Catarensia*, 33; *Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354* (1960), 34–35; *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, 35; *Србљак*, 36; *Стари српски записи и натписи из Војводине*, 37.

Историјска периодика: *Архив за арбанаску старину, језик и етнологију*, 57; *Бока*, 61; *Viminacium*, 65; *Vjesnik*, 65–66; *Врањски*

гласник, 66–67; *Глас СКА*, *Глас САНУ*, 67; *Гласник Друштва српске словесности*, 68–69; *Гласник Историјског архива Београда*, 72; *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije*, 73; *Гласник – часопис Одјељења друштвених наука Црногорске академије наука и умјетности*, 73; *Гласник Српског ученог друштва*, 74; *Гласник Цетињских музеја*, 74–75; *Godišnjak Društva istoričara SAP Vojvodine*, 75–76; *Зборник Историјског музеја Србије*, 80; *Зборник Которске секције Друштва историчара Црне Горе*, 80–81; *Зборник Музеја Првог српског устанка*, 82; *Југословенски историјски часопис (трећа серија)*, 91; *Крушевачки зборник*, 92; *Лесковачки зборник*, 92–93; *Наша прошлост*, 94; *Наша прошлост (друга серија)*, 94–95; *Новопазарски зборник*, 95–96; *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 97–98; *Прилози за оријенталну филологију и историју југословенских народа под турском владавином*, 98; *Прилози проучавању народне поезије*, 98–99; *Рашка баштина*, 100; *Ужички зборник*, 105; *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, 107.

Истраживачке установе: *Филозофски факултет у Београду – Одељење историјских наука*, 127–130.

Истраживачи и писци: *Анђелић Павао*, 262–263; *Атанасовски (Трпковић) Вељан*, 265; *Бојовић Јован*, 289–290; *Бољевић Вулековић Војислав*, 290; *Ваничек Фрањо*, 297–298; *Вего Марко*, 300–301; *Вулетих Витомир*, 318–319; *Грубер Дане*, 336; *Дашић Миомир*, 343; *Дедијер Јевто*, 345; *Делетић Здравко*, 345–346; *Ђорђевић Слободан*, 369; *Ђуровић Мирчета*, 376; *Ерчић В. Властимир*, 381; *Живковић Паво*, 385–386; *Зечевић Л. Милош*, 389; *Зечевић Милош*, 389; *Злоковић Игњатије*, 391; *Злоковић Максим*, 391–392; *Јачов Марко*, 405–406; *Јиречек Константин Јосиф*, 408–409; *Јовановић Радоман*, 415–416; *Клаић Нада*, 435–436; *Ковачевић Љубомир*, 440–441; *Крстић Ђурица*, 455; *Лакић Зоран*, 459–460; *Мазалић Ђоко*, 474; *Марковић Василије*, 485; *Матасовић Јосип*, 490; *Мијовић Павле*, 497–498; *Микић Ђорђе*, 499; *Миладиновић Миленко*, 500; *Милошевић Милош*, 509–510; *Митровић Јеремија*, 518; *Москаљенко Анатолиј Јевсејевич*, 523; *Мујић А. Мухамед*, 525; *Мушовић Ејуп*, 525; *Наумов Јевгениј Павлович*, 528; *Никетић Светозар*, 530–531; *Никитин Сергеј Александрович*, 531; *Николајевић Георгије (Ђорђе)*, 532; *Нилевић Борис*, 538; *Олесници Алексеј Акимович*, 545; *Павићевић Бранко*, 550–551; *Павловић Леонтије*, 553–554; *Пајовић Радоје*, 555; *Палавестра Влајко*, 556; *Панић–Суреп Милорад*, 557; *Пелидија Енес*, 565; *Перовић Душан*, 565–

566; Перовић Радослав, 567; Пецињачки Срета, 579–580; Пинтеровић Даница, 581; Поповић Тома, 596–597; Поповић-Петковић Радмила, 597; Ражнатовић Новак, 611–612; Рајичић Миодраг, 614; Ракочевић Новица, 615–616; Секулић Живко, 632–633; Сечански Живан, 634; Синдик Илија, 636; Спаравало Љубо, 642–643; Тарановски Теодор, 669–670; Трухелка Ђиро, 686–687; Ђелан Лазар, 687; Ђоровић Владимир, 688–690; Ђошковић Пејо, 690; Филиповић Недим, 696–697; Херцигоња Дуња, 704; Шабановић Хазим, 717–718; Шафарик Јанко, 719–720; Шекуларац Божидар, 722; Шишић Фердо, 725–726.

8. Лексикон српског средњег века, Knowledge, Београд 1999.

[Чланци:] Арбанас, 14–15; Баштина [коаутор С. Ђирковић], 31–33; Баштиник, 33–34; Бољар, 56; Брада, 59–60; Брат, 63; Вас, вес, 68–69; Велики, 71–72; Велики жупан [коаутор С. Ђирковић], 73; Велики слуга, 74; Виле, 79–80; Владика [коаутор М. Јанковић], 86; Властела, 87–89; Властеличићи, 91–92; Војвода [коаутори А. Веселиновић, А. Фотић], 95–97; Војници, 98–99; Војнички закон, 99; Вражда, 106–107; Вукодлак, вампир [коаутор Н. Ф. Павковић], 108–109; Господар, 120–121; Господин, 121; Дворанин, 142; Двородржица, 142–143; Дворски, дворски кнез, 143–144; Дружина, 169–170; Етикеција, 185–187; Ждребије, 189; Житија, 192–194; Закон Србљем, 208; Закон стари Србљем, 208–209; Замена, 213–214; Записи, 217–219; Заселак, 219–220; Зло, 243; Злоба, 243–244; Јагњетина, 261; Кир, 296; Клет, клетиште, 297–298; Кнез, 299–301; Коњ, 314–315; Култ српских владара, 342–343; Кум, кумство, 343–344; Купљеница, 346; Лаз, 360–361; Летописи, 367–368; Луч, 376–377; Мачоноша, 387; Међа, 390–391; Међници, 391–392; Мехоскубина, 403; Млади краљ, 413–414; Наводчија, 425; Најезда, 427; Намесник, 432–433; Наследник, 433–434; Наслеђе, 434; Наслеђивање, 434–435; Натписи, 436–438; Одбој, 463; Парац, 492–493; Пехарник, 509–510; Плементи, 523–524; Повеле, 529–532; Поп [коаутори: Р. Поповић, Д. Динић Кнежевић], 553–554; Посадници, 558; Првородство, 574–575; Пренос моштију, 579–580; Провод, 588; Расап, 612–613; Родослови, 625–627; Савладар, 639–640; Себар, 659–660; Себров збор, 660; Селиште, 664–665; Село, 665–666; Слуга, 674–675; Смуђење, 678; Ставилац, 693–694; Станици, 698–699; Старац, 700–701; Стариници, 701–702; Титуте, 732–734; Трибути, 746–748; Чуда, 819–820.

9. Lexikon des Mittelalters VIII, Artemis Verlag, München–Zürich München 1997; Verlag J. B. Metzler, Stuttgart 1999².

[Artikel:] *Stefan Uroš*, 91–92; *Stefan Lazarević*, 92–93; *Vukašin*, 1878–1879.

10. Српски биографски речник 2, Матица српска, Нови Сад 2006.

[Одреднице:] *Влатко Вуковић*, 267; *Вукашин*, 416; *Вукосав*, 469.

11. Енциклопедија српског народа, Завод за уџбенике, Београд 2008.

[Одреднице:] *баштина*, 81; *бољари*, 122; *велики слуга*, 163; *властела*, 187; *војвода* [коаутори: Р. Ј. Поповић, Ж. Лековић], 191; *господар*, 241; *господин*, 241; *Душанов законик*, 324; *житија*, 368; *кмет*, 506; *кнез* [коаутор Р. Љушић], 507; *Косовска битка*, 537; *култови* [коаутор Б. Јовановић], 559–560; *Лазар Хребељановић*, 568; *себар*, 992; *Ђоровић Владимир*, 1162.

12. Српски биографски речник 4, Матица српска, Нови Сад 2009.

[Одреднице:] *Јован Комнин Асен*, 434–435; *Јован Угљеша*, 438–439; *Јован Урош Палеолог Немањић*, 439–440.

13. Српски биографски речник 5, Матица српска, Нови Сад 2011.

[Одредница:] *Лазар Хребељановић*, 472–474.

14. Српска енциклопедија, том I, књига 2, Матица српска – САНУ, Нови Сад – Београд 2011.

Богосав, 276; *Божидар*, 291.

15. Енциклопедија Републике Српске, том 1, АНУРС, Бања Лука 2017.

[Одреднице:] *Ана Кантакузина Косача*, 88; *Атанасовски (Трпковић)*, *Вељан*, 141; *Балиа Херцеговић [Хрватинић]*, 210; *Балиа Херцеговић [Косача]*, 210; *Батало Шантић*, 300; *Баштина*, 317–318; *Баштинске цркве*, 318–319; *Богиша Николић*, 467; *Бољар*, 515; *Борић*, 525; *Босна и Херцеговина (Насељавање Словена)*, 579–580; *Брат*, 674–675.

16. Енциклопедија Републике Српске, том 2, АНУРС, Бања Лука 2018.

[Одреднице:] *Варда*, *вардиште*, 32–33; *Вего Марко*, 59; *Вигањ Милошевић*, 106; *Вила* [коаутор С. Глигорић], 125–127; *Владика*, 184; *Владоје*, 192; *Властела*, 206–207; *Влатко Вуковић*, 208; *Георгије/Ђорђе (Николајевић)*, 457; *Господар*, 638; *Господин*, 638–639; *Грађа о прошлости Босне*, 686.

17. Енциклопедија Републике Српске, том 3, АНУРС, Бања Лука 2020.

[Одреднице:] *Двор* [коаутори: Д. Јечменица, Б. Бабић], 65–66; *Двоструки (сугуби) вијенац*, 69; *Дедијер Јевто*, 81–82; *Динић Кнежевић*

Душанка, 161–162; Дружина, 459–460; Душанов законик (Законик цара Стефана Душана) [коаутор Т. Вуковић Драгичевић], 516–519; Етикеција, 688–689; Живковић Паво, 740.

Уредништво

1. Уредник часописа *Историјски гласник*, Београд 1976–1998.
2. Уредник часописа *Стари српски архив*, књ. 1–10, Београд – Бања Лука – Српско Сарајево – Ваљево – Чачак 2002–2011.
3. Уредник часописа *Грађа о прошлости Босне*, књ. 1–10, Бања Лука 2008–2017.
4. Уредник *Љетописа Академије наука и умјетности Републике Српске* I–XII, Бања Лука 2005–2009.
5. К. Јиречек, *Историја Срба* I–II, Београд 1978. [приређивач]
6. *Јадар у прошлости*, Нови Сад 1985. [редактор]
7. В. Ћоровић, *Историја Срба* I–III, Београд 1989. [приредио са Р. Љушићем]
8. *Бој на Косову – старија и новија сазнања*, Београд 1992. [приређивач и редактор]
9. *Рађевина у прошлости*, Београд 1996. [одговорни уредник]
10. *Енциклопедија српске историографије*, Београд 1997. [приредио са С. Ћирковићем]
11. *Стари српски записи и натписи*, прикупио и поправио В. Ћоровић, Београд 1997. [приређивач]
12. *Филозофски факултет 1838–1998, период 1963–1998*, Београд 1998. [уредник]
13. *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999. [приредио са С. Ћирковићем]
14. Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, Београд 2002. [уредник и приређивач]
15. *Десет година Филозофског факултета 1994–2004*, Бања Лука 2004. [уредник]

16. Ст. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског*, Београд 2004. [уредник и приређивач]
17. М. Васић, *Исламизација на Балканском полуострву*, Изабрана дјела I, Бања Лука – Источно Сарајево 2005. [уредник и приређивач]
18. М. Васић, *Мартолови у југословенским земљама под турском владавином*, Изабрана дјела II, Бања Лука – Источно Сарајево 2005. [уредник и приређивач]
19. М. Васић, *Насеља на Балканском полуострву од XVI до XVIII вијека*, Изабрана дјела III, Бања Лука – Источно Сарајево 2005. [уредник и приређивач]
20. Б. Ђурђевић и М. Васић, *Југословенске земље под турском влашћу (до краја XVIII вијека)*, Изабрана дјела IV, Бања Лука – Источно Сарајево 2005. [уредник и приређивач]
21. *Споменица Милана Васића*, АНУРС, Одјељење друштвених наука, књига 14, Бања Лука 2005. [уредник и приређивач]
22. Ст. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 2005. [уредник и приређивач]
23. F. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, репринт издање, Београд 2006. [приређивач]
24. Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I/1–2*, репринт издање, Београд 2006. [приређивач]
25. *Споменица Рајка Кузмановића*, пос. изд. АНУРС, Споменица V, Одјељење друштвених наука, књ. 17, Бања Лука 2006. [приређивач]
26. *Споменици србски од 1395. до 1423, преписао с дубровачке архиве кнез Медо Пуцић*, Београд 1858, репринт издање, Београд 2007. [уредио са А. Веселиновићем]
27. *Споменици српски, преписао из дубровачке архиве кнез Медо Пуцић*, књига друга, Београд 1862, репринт издање, Београд 2007. [уредио са А. Веселиновићем]
28. *Споменици српски, скупио Константин Јиречек*, Споменик СКА XI, Београд 1892, репринт издање, Београд 2007. [уредио са А. Веселиновићем]

29. *Историја Босанске Градишке и њене околине*, Градишка 2008, 2018². [уредник]
30. *Стогодишњица анексије Босне и Херцеговине*, АНУРС, Научни скупови XVI, Одјељење друштвених наука 21, Бања Лука 2009. [уредник]
31. *Енциклопедија Републике Српске* 1, А–Б, АНУРС, Бања Лука 2017. [главни редактор]

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЋА

Павле Драгичевић*

Универзитет у Бањој Луци

Филозофски факултет

Студијски програм историје

КОНЦЕПТ УГОВОРА О ПРИЈАТЕЉСТВУ ИЗМЕЂУ КРАЉА ТВРТКА I И ДУБРОВЧАНА

[Дубровник], 9. април 1387.

Сажетак: Рад се бави анализом завршне верзије нацрта уговора о савезу између босанског краља Твртка I и дубровачке владе. Овим уговором Твртко I је требало да потврди и оснажи све раније уговоре, споразуме и повластице које је дубровачка влада имала уговорене са ранијим владарима Босне и Србије, а једна од значајнијих одредби била је и та којом се краљу Твртку I, у случају потребе, омогућавало право азила у Дубровнику. У раду су детаљније образложене историјске околности које су довеле до преговора о савезу и које су имале утицаја на формулацију појединих одредби. Поред тога, у раду је дато најновије издање текста овог концепта на старосрпском и превод на модерни српски језик.

Кључне ријечи: Босна, Угарска, Дубровник, повеља, уговор, концепт, дипломатика, XIV вијек.

Околности које су довеле до настанка концепта уговора о пријатељству између краља Твртка I и Дубровчана нису у довољној мјери расвијетљене, али мотиве за његов настанак треба посматрати у контексту борби на право за угарски пријесто и изразито бурних политичких дешавања током претпоследње деценије XIV вијека. Смрт угарског краља Лајоша I 1382. изазвала је у Угарској велику политичку нестабилност, будући да он иза себе није оставио мушког насљедника. На упражњени угарски пријесто постављена је његова дванаестогодишња ћерка Марија, па су због тога у њено име државом управљали њена мајка Јелисавета, сестра од стрица Твртка I, заједно са својим савјетницима, међу којима је најистакнутији био Никола Горјански. Против њихове владавине постепено се формирала јака опозиција,

* Ел. пошта: pavle.dragicevic@ff.unibl.org

коју је сачињавала група незадовољне угарске властеле, унутар које су најистакнутији били браћа Хорват (Павле, загребачки бискуп, мачвански бан Иваниш и Ладислав), којима се придружио и некадашњи приор Вране Иван од Палижне. Обје стране биле су свјесне да су Маријино крунисање и њена формална челна позиција у држави само привремено рјешење. Ова два супротстављена табора сукобљавала су се у погледу изналажења коначног рјешења новонастале политичке кризе. Странка окупљена око двора рјешење је видјела у довођењу на положај угарског краља Жигмунда Луксембуршког, сина цара Карла IV и дугогодишњег вјереника краљице Марије, док је противнички табор намјеравао да на угарски пријесто доведе напуљског краља Карла Драчког, који је на њега полагао право као најближи мушки рођак покојног краља Лајоша. Стварне разлоге овог сукоба треба тражити у тежњама појединих супротстављених фракција највишег угарског племства које је, под изговором очувања легитимности власти, намјеравало да прошири своју моћ на уштрб централне краљевске власти. Без обзира на то што се Марија напосљетку вјенчала са Жигмундом, Карло Драчки је 31. децембра 1385, уз помоћ својих угарских присталица, успио да буде крунисан за краља Угарске, па се привремено чинило да је политичка криза била близу тога да буде окончана. Међутим, дотадашње побуне мањег обима, политичке препирке и дворске смицалице, које су напосљетку резултирале абдикацијом младе краљице Марије и Карловим крунисањем, били су само увод за низ трагичних догађаја и потпуни политички хаос који су потом услиједили. Већ почетком фебруара 1386. Карло Драчки пао је као жртва атентата, који су организовали Јелисавета и Никола Горјански. Присталице убијеног краља, предвођени браћом Хорват и Иваном од Палижне дигли су устанак. Јелисавета, Марија и Никола Горјански одмах су кренули у Славонију, са намјером да сузбију побуну, али су крајем јула исте године претрпјели пораз. Никола Горјански био је одмах убијен, а Јелисавета и Марија су заробљене и одведене у Новиград, сјеверно од Задра. Устаници су тражили да на угарски пријесто дође Ладислав Напуљски, малољетни син убијеног краља, док је племство окупљено око двора позвало Жигмунда Луксембуршког, који је у новонасталим политичким околностима имао највише шанси за успјех. Увидјевши да им слијед догађаја не иде на руку, устаници су јануара или фебруара 1387. убили Јелисавету, а Жигмунд је 31. марта исте године крунисан за угарског краља. Након тога, одмах је покренуо широку војну акцију, коју је обилато потпомогла Венеција, с циљем

да из заробљеништва избави своју супругу Марију, у чему је почетком љета успио. Дио устаника побјегао је у Напуљ а дио у Босну код краља Твртка I, одакле су настављали да раде против владарског ауторитета краља Жигмунда.¹

О активностима краља Твртка за вријеме напријед описаних догађаја нема пуно вијести. Он је формално и даље признавао врховну угарску власт, али се чини да је у тренутном политичком хаосу у Угарској видио прилику како би максимално ојачао своју позицију. Чини се да се на почетку кризе око пријестола држао по страни, али је убрзо поново дошао у посјед западног дијела Хума и трга Дријева, које је раније, одмах на почетку своје владавине, морао да преда краљу Лајошу. Након краћег сукоба са Балшићима, Јелисавета и Марија су му 1385. признале право и на Котор.² Оне нису располагале са довољно инструмената како би босанског краља принудиле да испоштује своје вазалске обавезе према угарској круни, па су територијалним уступцима настојали да га одврате од побуњеног угарског племства. Још почетком прољећа 1385. у преговорима вођеним у Сутјесци Твртко се обавезао

¹ Детаљније о овим догађајима в. у: F. Rački, *Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. stoljeća*, Rad JAZU II (1868) 98–160; V. Klaić, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882, 159–180; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350–1416)*, Zagreb 1902, 23–79; E. Peričić, *Vranski priori Ivan od Paližne i Petar Berislavić*, Radovi Instituta JAZU u Zadru 18 (1971) 239–321; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, 653–658; N. Klaić, I. Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Zadar 1976, 350–359; V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, Zagreb 1981, 225–287; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986, 41–48; N. Budak, *Ivan od Paližne, prior vranski, vitez Sv. Ivana*, Historijski zbornik XLII (1) (1989) 57–70; T. Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb 1997, 85–86; M. Ančić, *Putanja klatna; Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar–Mostar, 1997, 202–240; P. Engel, *The Realm of St. Stephen; A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York, 2001, 195–201; *HBL* 5, 636–637 (Z. Nikolić); 654–655 (J. Lučić, Z. Nikolić); П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 122–125; L. Dobronić, *Templari i Ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb 2002, 172–183; Z. Pešorda Vardić, *Kruna, kralj i Grad: odnos Dubrovnika prema ugarskoj kruni i vladaru na početku protudvorskog pokreta*, Povijesni prilozi 26 (2004) 19–37; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387–1463)*, Zagreb–Sarajevo, 2006, 25–48.

² S. Ljubić, *Listine IV*, 221–222. О односима између Босне и Котора исцрпније у: N. Ćorić, *Grad Kotor do god. 1420. s osobitim obzirom na bosansku prevlast (1385.–1420.)*, Stara Gradiška [s. a.]; *Историја Црне Горе II–2*, Титоград 1970, 34–43 (С. Ђирковић); С. Рудић, *Босна и Котор у средњем веку*, Српско писано наслеђе и историја средњовјековне Босне и Хума, Бања Лука – Источно Сарајево, 2018, 241–260.

Николи Горјанском на пуну вјерност према Јелисавети и њеним ћеркама Марији и Јадвиги. Нема никакве сумње да је један од резултата тих преговора био и уступак начињен Твртку у погледу Котора.³ Међутим, од периода када се политичка ситуација у Угарској радикализовала, Твртко је, самостално или можда под утицајем поједине своје крупне властеле, све отвореније помагао побуњено угарско племство, што се да видјети и из чињенице да је његов војвода Хрвоје Вукчић још 1385. проширивао своју територију у региону Доњих Краја, заузимајући тврђаве у доњем току Врбаса, као и из тога да се исти војвода на прољеће 1387. придружио устаницима у нападу на Загреб. Да је Твртко био на истој политичкој линији са устаницима, видљиво је и по формулацији појединих одредби у тексту концепта уговора о пријатељству између њега и Дубровчана.⁴ Под видом заштите права Ладислава Напуљског, Твртко је од лета 1387. отворено кренуо у освајање пограничних угарских територија, па је напосљетку већи дио Далмације био под његовом контролом.

У историографији су се издвојила два мишљења о разлозима који су довели до састављања концепта уговора о пријатељству између Твртка и Дубровчана. По једнима, молба за уточиште у Дубровнику у директној је вези са Твртковим намјераваним нападом на дијелове Далмације који су тада припадали Угарској.⁵ По другима, концепт уговора о пријатељству последица је Твртковог страха од Турака, чије су акинџијске чете крајем октобра 1386. први пут опустошиле дио босанске државне територије.⁶ Имајући у виду да су Турци те 1386. освојили Ниш, као и да су својим периодичним провалама пустошили околна погранична подручја, уносећи немир међу локалне

³ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X–1, studio et opera G. Fejér, Budae 1834, 260; I. Kukuljević Sakcinski, *Spomenici bosanski i crnogorski*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku II–1, Zagreb 1852, 36; F. Rački, *Pokret na slavenskom jugu*, 117–118; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 35–36.

⁴ F. Šišić, *Vojskovođa Hrvatske*, 54; B. Ђоровић, *Краљ Твртко I Комроманић*, Београд 1925, 56–76; С. Ђирковић, *Историја Босне*, 148–157; P. Engel, *Neki problemi bosansko-ugarskih odnosa*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 16 (1998) 67; B. Ђоровић, *Хисторија Босне*, Београд – Бања Лука, 1999², 315–330; J. Мргич-Радојчић, *Доњи Краји*, 73–75.

⁵ V. Klaić, *Povijest Bosne*, 165–166; С. Ђирковић, *Историја Босне*, 155; B. Ђоровић, *Хисторија Босне*, 320.

⁶ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451)*, digessit S. Nodilo, Zagrabiae 1893, 174; G. Čremošnik, *Ugovor između kralja Tvrtka I i Dubrovnika od 9. aprila 1387*, GZM, n. s., I (1946) 123–127.

владаоце можда нису неосноване тврдње како је Твртко тежио да осигура уточиште због страха од нарастајуће турске опасности.⁷ Уколико је то било у питању, изгледа да је његова бојазан у датом моменту била пренаглашена, јер се он одмах након преговора са Дубровчанима окренуо ка својим политичким приоритетима у Далмацији. Изгледа неубједљиво да би владар Твртковог формата устукнуо пред турским извидничким и пљачкашким четама. Можда је уговор са Дубровчанима ипак био посљедица неких Тврткових политичких комбинација, које су искомпликовали догађаји који су непосредно услиједили, попут Жигмундовог крунисања (31. III 1387) или Маријиног избављења из заробљеништва почетком јуна 1387. године. Управо у тренутку док су у Дубровнику посљедње одредбе споразума биле финализиране, Жигмунд је са млетачким посланицима договарао политички и војни савез ширих размјера, помоћу којег је намјеравао да избави супругу Марију и уништи племиће који су предводили побуну.⁸ Можда је краљ Твртко гајио стрепње да ће један крак Жигмундове копнене војске бити упућен на Босну, па је желио да себи обезбиједи привремено уточиште? Можда би се могло помислити и на унутарполитичке разлоге. Колико се из документарне грађе може видјети, Твртко је првих година угарске политичке кризе стајао по страни, али је поједина његова властела, попут Хрвоја Вукчића, исказивала тенденције самосталнијег дјеловања. Можда је Твртково осигурање азила посљедица неких нама данас непознатих унутрашњих политичких превирања и притиска крупније властеле која је видјела згодну прилику да се окористи хаосом у Угарској и знатније прошири своју територију. Такви случајеви на нашем поднебљу и у сличном периоду нису били непознати.⁹ Који год разлог да је био у питању, повеља, како се нама данас чини, никада званично није била издана. У сачуваној документарној грађи није забиљежено да је оригинал постојао, а нема ни његовог преписа у зборнику који је до средине XV вијека приредио Никша Звијездић (*Codex Ragusinus*).¹⁰

Преговори о склапању овог уговора поведени су у Дубровнику крајем фебруара и почетком марта мјесеца 1387. године. Изгледа да је

⁷ Истцрпије о турској пријетњи: Ђ. Тошић, *Босна и Турци од Косовске до Ангорске битке*, Зборник за историју БиХ 1 (1995) 85–97; М. Шуица, *Приповести о српско-турским окршајима и „страх од Турака“ 1386. године*, ИЧ LIII (2006) 93–122; Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019, 83–90.

⁸ М. Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996, 68–71.

⁹ S. Ljubić, *Listine II*, 74–79.

¹⁰ Уп. В. Ђоровић, *Хисторија Босне*, 320, нап. 2; G. Čremošnik, *Ugovor*, 125–126.

у Дубровник из Босне тада било упућено једно веће посланство, које је водило преговоре са дубровачким властима. Међу њима је био извјесни Гојак Драгошевић (Dragoscević), са пуномоћјем за подизање светодмитарског дохотка, чији је рок за исплату доспио октобра претходне 1386. године.¹¹ Административне радње везане за исплату трибута Општина је разматрала на сједницама сва три своја вијећа (23, 25. и 27. фебруара), што би био поуздан знак да је Твртково посланство тих дана већ било у Дубровнику. Трибут је исплаћен четвртог марта.¹² Међутим, исплата трибута била је од споредне важности за чланове Твртковог посланства, јер су се увелико водили преговори о далеко важнијим питањима, каква су била и она око права азила босанског краља у Дубровнику, као и о међусобним правима и обавезама која су из тога произлазила. То се да примијетити на основу срочених текстова појединих одлука дубровачких вијећа, који су у готово неизмијењеном садржају уграђени у текст концепта. Петог марта чланови Вијећа умољених усвојили су одлуку да прихвате молбу коју су поднијели посланици босанског краља да он са својим имањем и људима може не сметано доћи у Дубровник али уз поштовање части и обавеза дужности према краљици Марији, „њиховој природној владарки“. Након краћих консултација, седмог марта исто вијеће је одговорило Твртковим посланицима да краљ са свим својим људима може слободно доћи и боравити у граду осим у случају уколико би га прогонила краљица Марија. Уколико би се босански краљ задесио у граду у вријеме када би његово изручење угарска краљица затражила, тада се Општина обавезала да ће му дати одређен рок како би могао безбједно напустити град и отићи куда буде хтио.¹³ Ова гаранција била је касније уграђена у сам концепт уговора. Финализација концепта потрајала је наредних мјесец дана. Осмог априла овлашћени дубровачки племићи написали су писмени одговор босанским посланицима.¹⁴ Сутрадан, у Великом вијећу прочитан је пред свима текст концепта, након чега су његови чланови

¹¹ М. Пуцић, *Споменици српски* II, 28–29; Д. Јечменица, *Пет писама краља Твртка I Дубровчанима о светодмитарском дохотку и могоришу*, ГПБ 1 (2008) 63–65, 71.

¹² М. Пуцић, *Споменици српски* II, 28–29; М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике* II, Београд 1964, 314, 353, 391.

¹³ Р. Matković, *Prilozi k trgovačko-političkoj historiji republike dubrovačke*, Rad JAZU VII (1869) 211; J. Gelcich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum Regno Hungariae*, Budapest 1887, 706; М. Динић, *Одлуке*, 392–393.

¹⁴ М. Динић, *Одлуке*, 357.

дали овлашћење ректору и члановима Малог вијећа и Вијећа умољених да се у име људи града Дубровника обавезу на поштовање старих и новоутаначених уговора, споразума и потврда које је Општина имала са краљем Рашке и Босне. На поштовање уговорних одредби обавезали су се и Тврткови посланици: протовестијар Трипе Бућа и војвода Влатко, који су у Дубровник приспјели са писмима свог краља.¹⁵ Истога дана у Вијећу умољених једногласно је потврђен садржај будућег уговора између босанског краља и Дубровачке општине.¹⁶

Физички опис и ранија издања

За документ је употребљен умањен табак тзв. „краљевског“ формата папира (*carta reale*) од 40 цм ширине и 57 цм, дужине са воденим знаком који приказује лук и запету стријелу.¹⁷ Лијева и горња маргина су доста уредне и износе 5,7 цм и 4,5 цм, док је десна неравнојерна и износи 2,5–5,5 цм. Испод последњег реда текста остало неисписано 18 цм простора. Папир је у приличној мјери оштећен услед коришћења и дјеловањем влаге. Читавом средином, од горњег до доњег руба документа, протеже се смеђа флека ширине 7–15 цм, која је највјероватније настала под утицајем влаге. На више мјеста папир је на прегибима поцијепан, посебно у средини, па постоји око пет мањих и већих лакуна које, још увијек, не утичу у већој мјери на рашчитавање текста. Поред тога, постоји још неколико мањих оштећења (рупâ и зацјељења) на маргинама документа. На полеђини су трагови буђи, а уочљиви су и трагови гужвања и вишеструких пресавијања. Текст је исписан црним мастилом и лијепо изведеним дипломатичким брзописом у 33 реда. Иако се ради само о концепту, писар је уложио доста труда у сам естетски изглед документа. Поред црног, употребљено је и црвено мастило, којим је исписан готово читав први ред текста са инвокационим крстом и словима висине око 5 цм. Већина основа и завр-

¹⁵ М. Динић, *Одлуке*, 316–317.

¹⁶ *Исто*, 394.

¹⁷ Овај водени знак најсличнији је ономе који се у Брикеовој збирци појављује под редним бројем 790 или 796. По Брикеу, хартија са оваквим воденим знаком највјероватније потиче из радионице у Фабриану код Анконе (С. М. Briquet, *Les filigranes, dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, Tome premier (A–Ch), Genève 1907, 53–54). По Чремошнику, водени знак је најсличнији ономе под редним бројем 788 наведене збирке (G. Čremošnik, *Ugovor između kralja Tvrtka I i Dubrovnika*, 124)

шетака, како самог крста, тако и слова и њихових попречних пречкица, украшени су троугластим задебљањима и сведеним флоралним мотивима. Вертикални потези већине ових слова из првог реда исте су дужине и савршено су паралелни, па је очигледно да их је писар исцртавао помоћу леђира. Слово **О** исцртао је у облику шестоугла, док су базе графема **Љ** и **Ћ** исписане у облику правилног четвороугла. Естетски разлози мотивисали су писара да црвеним мастилом испише у тексту још дванаест мајускулних слова. У питању су 4 цм високо иницијално слово **С** у 2. реду текста, као и слова **И** (у 4, 12, 14, 16. и 29. реду), **Ј** (у 5, 9. и 26. реду), **М** (у 3. реду), **Т** (у 8. реду) и **Ѓ** (у 21. реду). Пажљиво изведена лијева маргина, заједно са правилно одржаваним правцем писања редова и њиховим равномјерним растојањем (око 7 мм), упућују на то да је писар претходно линирао папир, а потом пажљиво избрисао трагове тог поступка. Иако у самом тексту име писара није поменуто, ауторство се лако може претпоставити на основу једне од одлука дубровачког Великог вијећа. Истог дана када је датиран документ, 9. априла 1387, Велико вијеће овластило је ректора, Мало вијеће и Вијеће умољених да под датом заклетвом испоштују све старе и нове споразуме и уговоре које је Дубровачка општина утврдила са босанским краљем. Очигледно је да је коначна верзија текста овог документа била резултат дужих преговора које су са дубровачким властима водили протовестијар Трипе Бућа и војвода Влатко – високоранжирани лични изасланици краља Твртка I. Истога дана пред члановима Великог дубровачког вијећа „српски дијак“ Марин прочитао је на српском језику садржај ове исправе (...*littere seu scripture nunc in consilio presenti per Marinum scribam Sclauicum lecte in lingua Sclauica*).¹⁸ Права је случајност да су од Мароја преостала свега два документа која је саставио,

¹⁸ М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике II*, Београд 1964, 316–317. У питању је Марин (Мароје) Никлић (**Маруџ**, Марое (Marinus) Nichlich), који је у Дубровнику служио као „српски дијак“ од марта 1379. до септембра 1387. године. Осим овог документа, сачувана је на српском језику још само једна исправа коју је саставио на самом почетку своје службе. Погледати и: К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА XI, Београд 1892, 38; *Monumenta Ragusina – Libri reformationum IV*, Zagrabiae 1896, 256; М. Динић, *Одлуке II*, 14, 16, 29, 130, 235, 323, 390, 469; С. Јиречек, *Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner*, Archiv für Slavische Philologie XXVI (Berlin 1904) 204; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. XIV. Дијак, граматик, нотар, канцелар, номик, логотет, Глас СКА CVI, други разред 61 (1923) 58–59, 62. Грегор Чremoшник, без икаквог разлога, ауторство овог документа приписује Видошу Богданићу са Корчуле, који се у служби српског писара Дубровачке општине јавља од децембра 1387. године (G. Čremošnik, *Ugovor između kralja Tvrtka I i Dubrovnika*,

по један из самог почетка и самог краја његове осмогодишње службе.¹⁹ Уопштено гледајући, документ је врло уредан, естетски допадљив и карактерише га потпуно одсуство лежерности, што указује на савјесног писара који је био добро упућен у свој занат. Судећи по употреби графема **ѣ**, Мароје је био икавац. У науци се тврди да српски писари Дубровачке општине слово „ђерв“ (**ѣ**) нису писали прије Руска Христофоровића (1392–1430)²⁰, међутим Мароје га у овом документу редовно употребљава. Нема трагова печатења или било којих трагова који би упућивали на то да је документ био припреман за овакав тип овјере. На полеђини се налази само неколико краћих записа архивских радника из познијих времена: № 125 an. 1387; N 13 del Pach X и број 1021. Документ се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у оквиру фонда *Diplomata et acta* и заведен је у групи ћириличких докумената као бечки број 1030. Издање је приређено на основу дигиталних снимака и фотографија из Државног архива у Дубровнику.²¹

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 95–98, № 77; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 209–212, № 197; Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, стр. 86–88, № 87; L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, *Codex diplomaticus Regni Bosnae*, 138–140, № 46 (са преводом текста повеље).

Текст**

+ ВЪ ЛѢТО ЧТІЇЗ ИНЪДИЦИИ I²² а²³ лѣта же м(ѣ)с(ѣ)ца апрѣла
вѣ ѣ днь. [2] Сик ксть вѣдѡма²⁴ всакомѡ ере вѣ старѣхъ вѣмѣнь
вѣ конхъ нѣ паметара вѣзда бѣла ксть срдѣчана люб(а)вѣ права,
добра волѣ, крѣпнѣ мѣрь и тврѣда приазнѣ [3] мегю прѣвисокога и

124). Уп. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014. (докторска дисертација у рукопису), 115.

¹⁹ К. Лиречек, *Споменици српски*, 38; П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990³, 148, 428 (слика 233).

²⁰ П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, 150.

²¹ Дигитални снимци су начињени током јула 2008, а фотографије су ми уступили колеге проф. др Небојша Порчић и др Невен Исаиловић, којима се овом приликом најсрдачније захваљујем.

** Редакција издања текста и превода: Т. Суботин Голубовић.

²² Карано-Твртковић изоставио **ИНЪДИЦИИ I**.

²³ Карано-Твртковић, Миклошич и Стојановић изоставили.

²⁴ Карано-Твртковић и Миклошич: **вѣдѡмо**.

8зможнѡга г[оспо]д[и]на г[оспо]д[и]на Стефана Тврѣтка м(и)л(о)стию
 Божиѡмъ краля вос[а]ньскога и срьпскога и ѡще и нѣговѣхъ прѣгнѣхъ
 а навлашнѡ |4| двѣрѡга 8спомен8тиа г[оспо]д[и]на Стефана бана
 и г[оспо]д[и]на Владислава родѣтелѡ нѣгова господа племенѣта²⁵
 вос(а)ньска и мегю ѡпѣин8 и властелѣ²⁶ и людѣк²⁷ гр[а]да
 Д8бро|5|внѣка. Я съда 8 ѡвои врѣме Б(о)гъ своиѡмъ м(и)л(о)стию
 8множи господство нѣгѡѡ и славиѡ 8зѡвѣси и славиѣмъ вѣннѣцемъ
 краљѣвства почти. И г[оспо]д[и]нѣ вѣшнѣ |6| реч(е)ни Стефанъ краљ(ѣ)
 више и болѣ вѣхъ своихъ прѣгнѣхъ кѣтъ любѣль града Д8бровнѣка а
 Божиѡмъ м(и)л(о)стию напрѣд а и болѣ хѡѣе любѣти и милоснѣк²⁸
 |7| хѡѣе 8крѣпити навлашнѡ мислеѣи чѣсти и велике сл8жбе коѣ
 нѣгѡѡмъ родѣтелѣм(ѣ) а веѣе нѣм8 г[оспо]д[и]н8 краљу градь
 Д8бровнѣкѣ 8чинѣль кѣтъ а ѡдѣ селеи |8| и веѣе хѡѣе 8чинѣты и
 почтенѣк посл8жите. Тѡгаи ради вѣшнѣ р[е]чени г[оспо]д[и]нѣ Стефанъ
 краљ(ѣ) и²⁹ ѡпѣина и властелѣ и людѣк гр[а]да Д8бровнѣка хѡѣеи
 |9| и жльдеѣе покрѣпити и потврьдѣти стар8 люб(а)ѡѣ и приазиѡ
 ѡвои цю к нѣже писа(нѡ) кѣнѡ срьдце ѡбѣтоваше и потврьдѣше.
 Я прѣѡѡ, г[оспо]д[и]нѣ прѣѡисоки |10| Стефанъ Тврѣтѡ краљ(ѣ) и
 ѡпѣина и градь Д8бровнѣкѣ потврьг8ю и покрѣпл8ю све повелѣ
 и свободе и закѡне и ѡбѣте коѣ с8 съ г[оспо]д[и]номъ краљѣм(ѣ)
 Стефанѡм(ѣ) и ш не|11|гѡѡими родѣтели с прѣгнѡм(ѣ) господѡм(ѣ)
 восньскѡм(ѣ) и срьпскѡм(ѣ) и съ ѡпѣинѡм(ѣ) и съ градѡм(ѣ)
 Д8бровнѣкѡм(ѣ) а да ѡнеи закѡне и свободе и повелѣ б8д8 8 своиѡи
 крѣпости |12| тврѣде. И ѡще се ѡбѣт8к г[оспо]д[и]нѣ краљ(ѣ) Стефанъ
 с правѣмъ срьдцем(ѣ) любѣти, ѡбарѡвати <и бранѣти своиѡм(ѣ)>
 силѡм(ѣ) и воискѡм(ѣ) град[ѣ] и прѣдѣградѣк и людѣк и нѣхъ
 |13| благѡ Д8бровнѣка гр[а]да с8протѣѡѡ свакога г[оспо]д[и]на али
 чловѣка тѣко любѡ вѣ хѡтѣль³⁰ з(а) 8чи)нѣ(ти) ѡлѡѡ ѡчтетитѣ гр[а]да
 Д8бровнѣка ѡлѡѡ прѣдѣградѣк али |14| люди ѡлѡѡ блага Д8бровѣчкога.
 И ѡще ѡбѣт8кѣ се г[оспо]д[и]нѣ краљ(ѣ) да ѡнѣ своиѡмъ глаѡм(ѣ) и
 своиѡи властели хѡѣе на тѡи³¹ прѣсеѣи и потврьдѣти кѣда любѡ |15|
 ѡпѣина д8бровѣчка тѡи ѡдѣ нѣгова господства 8спросѣ прѣдѣ ѡнѣмеи

²⁵ Стојановић: племенѣта.

²⁶ Карано-Твртковић: властелѣе.

²⁷ Карано-Твртковић: людѣе.

²⁸ Стојановић: милоснѣк.

²⁹ Стојановић два пута написао и.

³⁰ Стојановић: хѡтѣль.

³¹ Карано-Твртковић: настѡи.

1021. N° 125.
aa. 1387.

Adm. Rex

вола њиѣмы коѣ Ѣпѣина дѢбровѣчка пошле вола постави за тѣмь |16| и да створѣ повелю своимь печатомь(ь) ѡдѣ прѣсежениа и ѡдѣ все що ѣ писано ѡ ѡбѣ повелю и да ю да градѡ и Ѣпѣинѣ дѢбровѣчкои. И ѡце ѡбѣтѡжѣ се |17| Ѣпѣина гр[а]да дѢбровѣчка г[оспо]д[и]нѡ Стефанѡ краљу: ако се слѡчи врѣме да би ѡнѣ г[оспо]д[и]нѣ краљь своимь главомь(ь) и своимь благомь, ѡманѣкмь и ш негѡвѣми |18| властельми и съ людьми и ш³² ниѣ ѡманѣкмь хѡтѣль доѣи ѡ градѣ дѢбровѣчкѣ да вѣшнѣ реч(е)ни г[оспо]д[и]нѣ Стефанѣ краљь и властелик и людѣѣ неговѣ и негѡво |19| ѡманик и своихь людѣ да ѣ волнѣ и да може доѣи, стати и прѣбити ѡ градѡ дѢбровѣчкѡ свободно, безъѡпазнѡ, безъзабавнѡ а изъ гр[а]да на свою волю свободнѡ |20| поѣи с властельми и съ людьми и съ всѣмь своимь. И ѡце се ѡбѣтѡж(ѣ градѣ дѢб(ров)нѣчкѣ да г[оспо]д[и]на кр(а)ла Стефана и негѡве властеле и люди стекѣе и прѣбиваюѣе |21| ѡ градѡ дѢбровѣчкѡ дрѣжати и почтѣти припательски и бранѣти с пр(ав)ог(а срьдѣ)ца сѡпротѣвѣ свакога г[оспо]д[и]на и чловѣка ѡставивѣ(ш)ѣ и съхранѣвѣше |22| вѣрѡ и чѣстѣ племенѣте наше госпогѣ³³ кралицѣ Марѣѣ ѡгрѣске и кѣере добра ѡспоменѡтиа г[оспо]д[и]на кр(а)ла Лѡвѡша с ѡвѣмѣи закономь(ь) |23| и ѡбѣтѡмь(ь): ако вѣ се врѣме слѡчило тере г[осп]о[г]а Марѣа кралица ѡгрѣска вѣла ѡ свою ѡвластѣ и свободна тере би тирала вола искала г[оспо]д[и]на кр(а)ла Стефана, |24| ца Б(о)гѣ ѡпаси, а ѡ ѡнои врѣме г[оспо]д[и]нѣ краљь Стефанѣ и негѡви властеле вѣлѣ³⁴ ѡ дѢбровѣчкѡ тѣда се ѡбѣтѡжѣ Ѣпѣина дѢбровѣчка г[оспо]д[и]нѡ краљу Стефанѡ да ѡѡ прѣповѣ |25| и да ѡѡ да рокѣ правѣ и подѡвнѣ како до рѡка може ѡнѣ г[оспо]д[и]нѣ краљь Стефанѣ поѣи ѡзлѣсти изъ гр(а)да дѢбровѣчка гдѣ любо негѡ гѡдѣ вѡде и с властельми |26| и съ людьми и с ѡманѣкмь(ь) негѡвѣмь свободнѡ³⁵ и безъзабавнѡ. Ако ли вѣ наша г(о)сп(о)га Марѣа вѡдѡжѣ свободна и ѡ свою ѡвластѣ, како ѣ реч(е)нѡ, тѣрала искала |27| г[оспо]д[и]на краља Стефана, чѣса Б(о)гѣ ѡпаси, прѣге него ли вѣ ѡнѣ ѡлѣзлѣ ѡ дѢбровѣчкѣ и не вѡдеѣи ѡнѣ ѡ дѢбровѣчкѡ тѣдаи Ѣпѣина и градѣ дѢбровѣчкѣ да нѣ |28| дрѣжанѣ припати ѡ градѡ г[оспо]д[и]на краља Стефана вола негѡве властеле и люди вола нѣхѣ ѡманѣѣ сѡпротѣвѣ чѣстѣ и вѣре г(о)сп(о)ге наше племенѣте |29| кралицѣ Марѣѣ ѡгрѣске. И ѡце Ѣпѣина гр(а)да дѢбровѣчка ѡбѣтѡжѣ се и да има и да дрѣжи г[оспо]д[и]на Стефана краља за

³² Стојановић изоставио.

³³ Карано-Твртковић: госпогѣ.

³⁴ Карано-Твртковић: вѣло.

³⁵ Стојановић и Миклошич: слободнѡ.

свога сръдчаного и навлашнога [30] пригателя ѡнакои да нѣкднога инога пригателя не имають веѣга и сръдчанѣкга ѡд(ь нѣ)га и д(а н)ѣ за кдн⁸ инога чловѣка пригазнѣ не промѣне [31] нѣ ѡдѣл⁸че сик пригазнѣ г[оспо]д[и]на Стефана краля и да нѣ за мольб⁸, нѣ за злато, нѣ за иманик сеган свѣта, нѣ за кою любо богазнѣ воля ѡвѣте воля даре [32] не ѡдѣп⁸сти градь Дѣбровнѣкѣ пригазнѣ вѣшнѣ реч(е)н⁸ г[оспо]д[и]на Стефана краля. Такоге се ѡвѣт⁸к г[оспо]д[и]нѣ Стефан краљ(ь) за все вѣшнѣ реч(е)но не ѡдѣп⁸стѣти [33] нѣ ѡдѣл⁸читѣ се ѡдѣ пригазни Дѣбровнѣка ѡнакои како к згара³⁶ реч(е)но съхранена вѣра и чьсть наше г(о)сп(о)ге племенѣте Марѣк кралице ѡгрьске.

Превод

+ У љето 1387. и десете године индикције, мјесеца априла девети дан. Свакоме је ово знано да су од старих времена, од којих више нема памтилаца, увијек владали права искрена љубав, добра воља, постојан мир и чврсто пријатељство између превисоког и моћног господина, господина Стефана Твртка милошћу божјом краља босанског и српског, и још од предака његових, племените босанске госпoде, а особито добре успомене господина Стефана бана и његовог родитеља господина Владислава, и између Општине, властеле и људи града Дубровника. А сада, у ово вријеме Бог својом милошћу умножи господство његово и дивно га узвиси наградивши га славним вијенцем краљевства. И напријед поменути господин Стефан краљ волио је град Дубровник више и већма од свих својих претходника а од сада ће га и више вољети и добростиво ће га утврдити, особито мислећи на части и велике услуге које је његовим родитељима, а још више њему, господину краљу, учинио град Дубровник а од сада ће и више да учини и част да сачува. Због тога напријед поменути господин Стефан краљ и Општина, властела и људи града Дубровника хотећи и жудећи учврстити и потврдити стару љубав и пријатељство, ово што је испод писано једнодушно обећаше и потврдише. Прво, господин превисоки Стефан Твртко краљ и Општина и град Дубровник потврђују и оснажују све повеље и слободе и законе и завјете које су [имали] са господином краљем Стефаном и с његовим родитељима и с пријашњом господом босанском и српском и са

³⁶ Миклошич: згора.

Општином и градом Дубровником и да ти закони и слободе и повеље буду постојане у својој јачини. И још обећава господин краљ Стефан да ће пуним срцем вољети, чувати и бранити силом и војском град и предграђе и људе града Дубровника и њихово благо супрот сваког господина или човјека који би хтио зло учинити или оштетити град Дубровник или предграђе или људе или благо дубровачко. И још обећава господин краљ да ће се он лично са својом властелом на то заклети и потврдити када год Општина дубровачка од његовог господства то затражи испред оних или испред оних које Општина дубровачка пошаље или одреди за то и да сачини повељу [са] печатом, са заклетвом и са свим што је записано у овој повељи и да је да граду и Општини дубровачкој. И још обећава Општина града Дубровника господину Стефану краљу: уколико би се догодило да он лично, господин краљ, буде хтио доћи у град Дубровник са својим благом, имањем и са својом властелом и људима и са њиховим имањем – да напријед поменути господин Стефан краљ и властела и његови људи и његово имање и са својим људима – да је слободан и да може доћи, остати и пребивати у граду Дубровнику слободно, неустрашено, несметано, а из града својом вољом слободно поћи са властелом, са људима и са свим својим. И још се заклиње град Дубровник да ће господина краља Стефана и његову властелу и људе који бораве и пребивају у граду Дубровнику држати и поштовати пријатељски и бранити с правим срцем супрот сваког господина и човјека изузевши и чувајући вјерност и част племените наше госпође краљице Марије Угарске и кћери добре успомене господина краља Лајоша, са овим законом и обећањем: уколико би се догодило да госпођа Марија краљица угарска буде била на власти и слободна те би је, Боже сачувај, гонила воља да тражи господина краља Стефана, а у то вријеме господин краљ Стефан и његова властела буду у Дубровнику, тада се заклиње Општина дубровачка господину краљу Стефану да ће му то дати на знање и дати му ваљан и прикладан рок током којег може он, господин краљ Стефан, да пође и изађе слободно и несметано из града Дубровника гдје год буде хтио и са властелом и са људима и са имањем његовим. Уколико би наша госпођа Марија била слободна и на власти, како је већ речено, хтјела да, Боже сачувај, захтијева господина краља Стефана прије него ли би он ушао у Дубровник и не буде он у Дубровнику, тада Општина и град Дубровник нису обавезни бити наклоњени у граду господину краљу Стефану или његовој властели и људима или њиховом имању супрот части и вјерности госпође наше племените

краљице Марије Угарске. И још се заклиње Општина града Дубровника да ће сматрати и држати господина Стефана краља за свог поштованог и особитог пријатеља тако да ниједан други пријатељ неће бити већи и поштованији од њега и да ни због једног пријатељства другог човјека неће напустити нити одбацити ово пријатељство господина Стефана краља ни због иједног захтјева, ни због злата, ни за имање свог овог свијета, нити због било којег страха или обећања или дара – неће град Дубровник издати пријатељство напријед поменутог господина краља Стефана. Такође се заклиње господин Стефан краљ да због свега напријед поменутог неће напустити или се окренути од савеза са Дубровником онако како је горе наведено, чувајући вјерност и част наше госпође племените Марије угарске краљице.

Дипломатичке особености

Напријед наведени документ представља завршну верзију нацрта будуће повеље о узајамном савезу између краља Твртка I и Дубровника. Овај финални концепт по коме је владарска канцеларија Котроманића требало да изда одговарајућу свечану повељу садржи свега неколико дипломатичких елемената: симболичку инвокацију, датум, промугацију, експозицију, диспозицију и заклетву. Заправо, највећи дио ове завршне верзије нацрта чини текст експозиције и диспозиције, који је на преговорима дуже времена усаглашаван док није постигнута општеприхваћена завршна верзија. У дипломатичкој пракси средњовјековне Србије и Босне није неуобичајено да се повеље издају тек након дужег периода преговарања око различитих услова и на основу дестинатарског концепта.³⁷ Остале елементе из протокола и есхатокола, који нису били спорни па тако ни предмет посебног разматрања у наведеним преговорима, требало је да садржи оригинална повеља која, колико је данас познато, највјероватније никада није била издана. Тачна је опаска Грегора Чремошника да пажња која је посвећена изради овог документа „доказује да је био намијењен да служи пред неким ширим или ужим форумом на који је требало да чини што љепши утисак“, а да оштећења и замрљаност његових спољашних поља доказује „да није

³⁷ Уп. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. XVII. *Датирање*, Глас СКА СХХХII, други разред 70 (1928) 40; исти, *Студије о српској дипломатици*. XX *Састављање повеља*, Глас СКА CLVII, други разред 80 (1933) 155–219; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 160–169.

само лежао у архиви, него да је ношен, отварао и затварао“, тј. да је био много употребљаван.³⁸

Просопографски подаци

У претходном броју *Грађе о прошлости Босне* већ је објашњена личност **Марије, угарске краљице** (ГПБ 1, 95).

³⁸ G. Čremošnik, *Ugovor između kralja Tvrtka I i Dubrovnika*, 126.

Pavle Dragičević

Université de Banja Luka

Faculté de Philosophie

Programme d'étude de l'histoire

**CONCEPT DU CONTRAT SUR L'AMITIÉ ENTRE LE ROI
TVRTKO Ier ET LES RAGUSAINS**

[Dubrovnik], le 9 avril 1387

Résumé

Ce travail analyse la version finale du concept d'un contrat d'alliance entre Tvrtko Ier, le roi de Bosnie, et les autorités de Dubrovnik. Par cet accord Tvrtko Ier devrait confirmer et renforcer tous les contrats, accords et privilèges précédents que les autorités de Dubrovnik avaient conclus avec les souverains précédents de Bosnie et de Serbie. L'une de plus importantes dispositions de ce contrat d'alliance mutuelle était celle qui, si nécessaire, permettait au roi Tvrtko Ier le droit d'asile à Dubrovnik, où il pourrait séjourner avec tous ses nobles et l'ensemble du domaine. Selon l'une des dispositions de ce contrat, le droit d'asile au roi Tvrtko ne serait refusé que si la reine hongroise Marrie, fille du défunt roi Louis, demanderait son arrestation.

Ce concept, qui est le résultat de plusieurs mois de négociations entre le roi de Bosnie, ses émissaires et les autorités de Dubrovnik devait servir de fondement au copiste du bureau des souverains Kotromanić pour délivrer une définitive, solennelle charte contractante laquelle, comme on le sait aujourd'hui, n'était jamais délivrée. Selon des opinions jusqu'à présent concernant l'historiographie, Tvrtko voulait le plus probable se procurer un refuge temporaire en raison de crainte d'une action militaire du roi hongrois Sigismond nouvellement intronisé, par laquelle il voulait réprimer un mouvement anti-cour (révolte) mené par certains membres de la noblesse hongroise lesquels étaient soutenus par Tvrtko lui-même. Selon d'autres opinions, Tvrtko voulait se procurer le droit d'asile ayant peur d'une invasion turque, étant donné les Turcs avaient fait irruption dans le sud-est de la Bosnie pour la première fois à l'automne 1386 l'année précédente. Le travail argumente plus en détail les circonstances historiques qui ont conduit aux négociations sur l'alliance et qui ont eu une influence sur la formulation de certaines dispositions. En outre, le travail fournit la dernière édition du texte de ce concept en ancien serbe et son traduction en serbe moderne.

Mots-clés: Bosnie, Hongrie, Dubrovnik, charte, contrat, concept, diplomatique, XIVème siècle.

Аранђел Смиљанић*

Универзитет у Бањој Луци

Филозофски факултет

Студијски програм историје

**ДУБРОВАЧКО ПИСМО КНЕЗУ ЂУРЂУ РАДИВОЈЕВИЋУ
ПОВОДОМ НОВЧАНИХ ПРОБЛЕМА СА ЊИХОВИМ
ТРГОВЦИМА У ДРИЈЕВИМА**

1400, 3. децембар

Сажетак: Дубровчани су, 3. децембра 1400, упутили писмо кнезу Ђурђу Радивојевићу, изражавајући своје незадовољство његовим односом према њиховим трговцима у тргу Дријева. Власти Општине биле су убијеђене да је узимање добити од њихових трговаца било без одобрења краљ Стефана Остоје. Због тога су у писму молили кнеза Ђурђа да тај новац не троши, док се проблем не ријеша. Упутили су посланство краљу Стефану Остоји, очекујући рјешење проблема. Писмо су завршили још једном молбом кнезу Ђурђу да сачува новац одузет дубровачким трговцима, док се не види какав ће бити исход њихове мисије на краљевом двору.

Кључне ријечи: Дубровчани, писмо, кнез Ђурађ Радивојевић, трговци, Дријева, добитак, посланици, краљ Стефан Остоја.

У прољеће 1398, у вријеме збацивања краљице Јелене Грубе и доласка на власт краља Стефана Остоје, кнез Ђурађ Радивојевић био је принуђен да побјегне у Дубровник. Он је био против смјене на босанском престолу. Чак се оружаном супротставио новом краљу, али није имао довољно војне моћи да се одржи у својој области. Краљ је затражио од власти Општине да изруче кнеза Ђурђа, али они су то одбили. Каснија збивања показала су да им није остао захвалан за учињену услугу. Наиме, почетком априла 1399. дубровачки поданици са доње Неретве жалили су се због пљачки учињених од стране људи госпође Владе и њених синова Ђурђа и Вукића¹. У наредних годину и по не биљеже се

* Ел. пошта: arandjel.smiljanic@ff.unibl.org

¹ У исто вријеме дубровачки трговци у тргу Дријева жалили су се на увођење неких „новина“ које су угрожавале њихово пословање и живот. За то су директно

било какве вијести о сличним проблемима. Међутим, у јесен 1400, у писму које се датира између 2. септембра и 30. новембра, Дубровчани су се жалили кнезу Ђурђу због тога што је он од њихових трговаца у тргу Дријева тражио наплаћивање пореза у висини дуката по кући². При крају овог писма, молили су кнеза Ђурђа да обустави наплаћивање у Дријевима, све док од краља Стефана Остоје не дође писмени одговор. Будући да се у писму од 3. децембра проблеми интензивирају (не само наплаћивање пореза од трговаца, већ и узимање добитка), Дубровчани су били принуђени да што прије реагују, и то упућивањем посланика на краљев двор. Садржај писма упућује на закључак да су се ови проблеми у тргу Дријева дешавали средином или у другој половини новембра 1400. године. Самим тим и оно претходно писмо могло би се ближе датирати ка 30. новембру у односу на 2. септембар, чиме би знатно сузили *terminus ante quem*.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 20, 31–33; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 411–413; А. Смиљанић, *Дубровачко писмо госпођи Влади и кнезовима Ђурђу и Вукићу*, ГПБ 10 (2017) 99–110; исти, *Дубровачко писмо кнезу Ђурђу Радивојевићу поводом проблема са наплаћивањем пореза за њихове трговце у Босни*, ГПБ 12 (2019) 47–52.

Литература: С. Ћирковић, *Историја Босне*, 185; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Бања Лука – Београд, 1999², 356–359.

Опис писма и ранија издања

Оригинално писмо које су Дубровчани 3. децембра 1400. упутили кнезу Ђурђу Радивојевићу није сачувано, али јесте његов препис, који се налази у књизи Руска Христифоровића, и то на полеђини 27. листа. Препис, који обухвата горњи дио странице, добро је очуван и читљив. Почине и завршава знаком крста. Размак између редова је једнак. Од петог реда, редови су нешто дужи у односу на прва четири. На крају писма налази се хронолошка одредница.

Дубровачко писмо кнезу Ђурђу Радивојевићу досад су издали: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33; Љ. Стојановић, *Повеље и писма*

окривили госпођу Владу и њене синове. О томе више видјети у: А. Смиљанић, *Дубровачко писмо госпођи Влади и кнезовима Ђурђу и Вукићу*, ГПБ 10 (2017) 99–110.

² Дубровчане је посебно погодило то што краљеви посланици, који су у то вријеме боравили у граду подно Срђа, ништа нису знали о том порезу. Више видјети у: А. Смиљанић, *Дубровачко писмо кнезу Ђурђу Радивојевићу поводом проблема са наплаћивањем пореза за њихове трговце у Босни*, ГПБ 12 (2019) 47–52.

I–1, 413. Г. Комар и П. Ратковић приредили су снимак документа и транслитерацију савременом српском ћирилицом у издању *Рускова књига: дубровачки ћирилички писар (1395–1423)*, Требиње – Херцег Нови, 2019, 121.

Текст писма

+ Ѣд[ѣ] владѣцаг³ гр[а]да Дѣбровника кнеза властель и ѡд[ѣ] вѣсе ѡпкине вѣ всем[ѣ] |2| срьд[ѣ]чномѣ наамѣ припателью кнезѣ Гюргю мног[о]любимо⁴ поздра|3|влєникѣ. Твоки почтєнои любви⁵ дамо ѣзнатѣ крѣ намѣ |4| пишѣ наши трѣгѡв[ѣ]ци⁶ з Дрѣва да имѣ си ѣзель добитке, а тои к |5| намѣ мног⁷ ѣсилно⁸ видѣтъ, крѣ не мнимо⁹ никако да к г[оспо]д[и]нѣ краљ тои |6| хѡтѣль. Да молимо те какѡ¹⁰ вѣ всем[ѣ] любима припателя за нашѣ |7| любавѣ съблуди и ѡбарѣ тѣи¹¹ добит[ѣ]кѣ¹² да се не стрѣк¹³ крѣ смо |8| нарекли поклицаре г[оспо]д[и]нѣ краљу за нѣкога наша дългованиа коимѣ |9| хѡкѣмо¹⁴ и за тѡзи¹⁵ нарѣч[и]ти. И ѡ сѣхѣ днєх[ѣ] имамо их[ѣ] ѡд[ѣ]прав[и]ти. Мног¹⁶ те |10| молимо до толѣ к¹⁷ съблуди.

Ad III decembre 1400.

Превод

+ Од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и све општине многољубазан поздрав нашем у свему срдачном пријатељу кнезу

** Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

³ М. Пуцић и Љ. Стојановић: владѣцагѡ.

⁴ М. Пуцић: много любимо.

⁵ М. Пуцић: любвѣ.

⁶ М. Пуцић и Љ. Стојановић: трѣговци.

⁷ М. Пуцић и Љ. Стојановић: много.

⁸ М. Пуцић: ѣсилно.

⁹ М. Пуцић: немнимо.

¹⁰ М. Пуцић и Љ. Стојановић: како.

¹¹ М. Пуцић: тои.

¹² М. Пуцић: добитакѣ.

¹³ М. Пуцић: нестрѣкѣ.

¹⁴ Љ. Стојановић: хѡкѣмо.

¹⁵ М. Пуцић и Љ. Стојановић: този.

¹⁶ М. Пуцић и Љ. Стојановић: много.

¹⁷ У издању М. Пуцића ова ријеч недостаје.

Ђурђу. Твојој поштованој љубави дајемо у знање како нам пишу наши трговци из Дријева да си им узео добит, што нам је много жалосно сазнати, јер мислимо да господин краљ то никако није хтио. Због тога те молимо, као у свему љубљеног пријатеља, за нашу љубав, сачувај и не троши тај добитак како не би пропао, јер смо упутили посланике господину краљу за нека наша дуговања, којима хоћемо и за то (одузимање новца трговцима) затражити (да помену). Ових дана ћемо их (посланике) упутити. Много те молимо да га (добитак) до тада сачуваш.

Дана 3. децембра 1400. године

Дипломатичке особености писма

Дубровачко писмо кнезу Ђурђу Радивојевићу од 3. децембра 1400. нема видљивих дипломатичких особености. Слично је другим оновременим писмима која су упућивана властели у унутрашњости Балканског полуострва, а која су потекла из словенске канцеларије Дубровачке општине. Почиње симболичком инвокацијом у виду крста, а са истим знаком се и завршава. Након крста слиједи уобичајена интитулација, на коју се наставља инскрипција (адреса) и поздрав, који је нешто срдачнији у односу на претходно писмо („многљубазан поздрав“ у односу на „љубазан поздрав“ из прошлог писма). Затим се одмах прелази на експозицију, која чини суштину писма. Она се састоји из три дијела. У првом власти Општине наводе жалбу њихових трговаца са трга Дријева због тога што им је кнез Ђурађ одузео „добит“. У другом дијелу експозиције Дубровчани су тражили од њега да тај новац не троши, већ да га сачува. У трећем дијелу експозиције навели су слање својих посланика на краљев двор, како би се овај проблем ријешило. Овај неспоразум и незадовољство Дубровчана је вјероватни разлог што они писмо не завршавају уобичајеним лијепим жељама и поздравима, како су по правилу чинили у преписци са другим оновременим политичким субјектима. Умјесто тога писмо завршава просто – обичном молбом кнезу да сачува „добитак“ њихових трговаца са трга Дријева.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* (I. Инвокација, 68–113; II. Интитулација, 110–162; III. Инскрипција, 163–199; IV. Салутација, 200–209; VIII. Експозиција, 39–61).

Просопографски подаци

Кнез Ђурађ, 2 (ред у изворнику) – Ђурађ Радивојевић, кнез из западног дијела Хума. Више пута помињан у издањима *Старог српског архива* и *Грађе о прошлости Босне*: ССА 3 (2004) 135–136 (А. Фостиков), ССА 4 (2005) 182–183 (С. Рудић); ССА 7 (2008) 153 (А. Фостиков); ГПБ 10 (2017) 106 (А. Смиљанић); ГПБ (12) 51.

Arandjel Smiljanić

Université à Banja Luka

Faculté de philosophie

Programme d'étude de l'histoire

**LETTRE DE DUBROVNIK AU KNEZ DJURDJE RADIVOJEVIĆ
À L'OCCASION DES PROBLÈMES FINANCIERS AVEC LEURS
COMMERÇANTS À DRIJEVA**

L'année 1400, 3 décembre

Résumé

À l'automne de l'année 1400, le knez Djurdj Radivojević a pris les gains des commerçants de Dubrovnik sur la place de Drijeva. Pour cette raison ils se sont plaints aux autorités de la Commune Dubrovnik, lesquelles ont réagi rapidement. Elles ont adressé une lettre au knez Djurdj le 3 décembre 1400 lui demandant de ne pas dépenser cet argent parce que la confiscation des gains se passait sans approbation du roi Stefan Ostoja. Ils ont dépêché des émissaires chez le roi Stefan Ostoja, espérant une solution de problème. Ils achevaient la lettre demandant encore une fois au knez Djurdje de garder l'argent pris des commerçants ragusains jusqu'à ce que l'issue de la mission de leurs émissaires soit connue.

Mots-clés: Ragusains, lettre, knez Djurdj Radivojević, commerçants, Drijeva, gain, émissaires, roi Stefan Ostoja.

Невен Исаиловић*

Историјски институт

Београд

ПОВЕЉА ВЕЛИКОГ ВОЈВОДЕ ХРВОЈА ВУКЧИЋА ШИБЕНИКУ**

Сињ, 13. мај 1402.

Сажетак: Велики војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић, у својству генералног викара краља Ладислава Напуљског за Далмацију и Хрватску, на молбу представника шибенске комуне Ивана Тавилића, Стјепана Матијева и Ивана Мишића, потврђује права која су Шибенику доделили угарски краљеви, а посебно Лајош 1357. године, додајући им и нове повластице, под условом да буду верни краљу Ладиславу. Комуни се потврђују сви поседи и дају млинови на Крки око Скрадинског бука, свим Власима забрањује се улазак на територију градског дистрикта, уклања се утврђење подигнуто на шибенској територији, поништавају се сви преступи, посебно они против краља Ладислава, а Шибенику се додељују нови поседи у жупанији Лука све до линије коју творе река Гудуча, село Чиста и Црква Св. Марије у Репчу (Подребачи), као и три села уз Крку, са обе стране реке – Дриновљане, Присап и Чулишићи.

Кључне речи: велики војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић, краљ Ладислав Напуљски, Шибеник, Далмација, Босна, жупанија Лука, река Крка, XV век, Власи, дипломатика.

Повеља Хрвоја Вукчића Шибенчанима настала је у околностима које су наступиле након што је коалиција коју су чинили Напуљско краљевство и Босанско краљевство, заједно са савезницима из редова угарског и хрватског племства, у пролеће 1402. године однела превагу у борби са присталицама угарског краља Жигмунда Луксембуршког на простору највећег дела Далмације и јужне Хрватске. Непријатељства која су започета још у лето 1398. године, до средине

* Ел. пошта: neven.isailovic@gmail.com

** Овај рад суфинансирала је Хрватска заклада за знаност пројектом: IP-2019-04-9315 „Angevin Archiregnum in East Central and Southeastern Europe in the 14th Century: View from the Periphery“.

1401. била су нижег интензитета и нису се одвијала непрекидно.¹ Међутим, половином 1401. године, у време када је краљ Жигмунд био привремено заточен од стране угарског племства, босанске трупе, предвођене Хрвојем Вукчићем и потпомогнуте његовим шураком, хрватским великашом Иванишом Нелипчићем, покренуле су опсежнију офанзиву према краљевским утврђењима у јужној Хрватској и далматинским комунама.² Највећи успех који су постигли било је заузеће Клиса у децембру 1401. године, док су Омиш, а можда и Книн, тада још увек држале посаде верне краљу Жигмунду.³ Упркос чињеници да Хрвоје није загосподарио свим главним тврђавама, његов поход био је успешан и он је од свог главног савезника, напуљског краља Ладислава Анжујског, претендента на угарски престо, добио положај краљевог општег викара за подручје Далмације и Хрватске.⁴ Са те је позиције позивао далматинске градове да признају Ладислављеву власт, након чега ће им бити гарантоване привилегије.⁵ Међутим, приморске комуне су оклевалe све док се у рат није укључила и напуљска морнарица, што је ојачало градске странке које су биле антиугарски и пронапуљски оријентисане.⁶

¹ F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.–1416.)*, Zagreb 1902, 127–150; V. Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća* 2, Zagreb 1985, 333–351; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo, 2006, 87–102; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, Београд 2008, 72–99 (магистарски рад у рукопису).

² I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II*, Split 1979, 812–830; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 135–144; V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, 338–346; Д. Ловреновић, *Цетински кнез Иваниш Нелипчић у политичким превирањима у Далмацији крајем XIV и током првих деценија XV стољећа*, Прилози ИИ у Сарајеву 22 (1986) 204–206; isti, *Na klizištu povijesti*, 96–99; P. Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York, 2001, 204–208; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 80–87.

³ F. Rački, *Notae Joannis Lucii*, *Starine JAZU* 13 (1881) 255; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva II*, 822–823; V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, 344–347; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 96–99; Н. Исаиловић, *Омиш под влашћу Хрвоја Вукчића и борба за његово наслеђе*, ИЧ 54 (2007) 132–134, 148–149; исти, *Политика босанских владара*, 85–92.

⁴ F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 139–150; J. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 83–85; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 83–122, 208–209.

⁵ F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća*, *Starine JAZU* 39 (1938) 170–171.

⁶ У највећем броју случајева, пронапуљске странке су касније, након 1409. године, представљале језгро за окупљање млетачких присталица. То је био случај и у Шибенику.

Заједничке акције Босанаца, Нелипчића и Напуљаца на копну и мору, у пролеће 1402. довеле су до прелиминарног признања Ладислављеве власти у практично свим источнојадранским комунама, осим Сплита и, разумљиво, Дубровника, који је имао своје уређење под угарским сизеренством.⁷ Хрвојеве заслуге, као и чињеница да тада још увек у Далмацију нису били стигли директни изасланици напуљског краља, ставили су босанског великог војводу на чело нове напуљско-босанске управе у Далмацији, што га је, као генералног викара, учинило надлежним и за шибенска питања (где његове службенике срећемо већ пре средине маја 1402).⁸ Његово двоструко вазалство – босанском краљу Остоји и напуљском (и, номинално, угарском) краљу Ладиславу, довело је до тога да је шибенска делегација која је дошла да моли за потврду и проширење општинских привилегија, издејствовала две Хрвојеве повеље готово исте садржине. Једну, која се овде објављује, он је издао првенствено као викар Ладислава Напуљског за Далмацију и Хрватску, док је другу издао заједно са шураком Иванишом Нелипчићем, првенствено као босански велики војвода и опуномоћеник босанског краља Остоје (али и краља Ладислава).⁹ Оба краља су касније издала своје потврднице Хрвојевих привилегијалних повеља, што значи да су Шибенчани настојали да, у не сасвим јасним приликама, издејствују што веће гаранције за своја права и што више

⁷ F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 144–149; C. Ђирковић, *Историја Босне*, 193–196; V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, 348–351; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 99–102; H. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 92–99. Алојзије Алдемариско ушао је у Шибеник 25. новембра 1402, што се рачуна као датум када је град коначно и званично признао власт краља Ладислава Напуљског.

⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 451–453; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 144–150; J. Мргич-Радојчић, *Доњи Крају*, 84; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 95–105; H. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 93–95; isti, *Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), ur. D. Lovrenović, Sarajevo 2010, 320. Хрвоју ће, почетком 1404. године, бити додељени и приходи од шибенске и трогирске тридесетнице (F. Rački, *Izvadci iz kralj. osrednjeg arkiva u Napulju za jugoslavjensku poviest*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku 7 (1863) 53–54).

⁹ G. Lucio, *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*, Venezia 1673, 376–377; S. Ljubić, *Listine* IV, 461–463; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 183–188; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva* II, 825; *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava*, ur. J. Barbarić – J. Kolanović, Šibenik 1986, 47–53; M. Brković, *Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 50 (2008) 19–26; *Šibenik: Spomen zbornik o 900. obljetnici*, ur. S. Grubišić, Šibenik 1976, 117–118; J. Kolanović, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb 1995, 14–16.

повластица.¹⁰ Зна се да је, истог дана, Хрвоје са Нелипчићем издао, у име краљева Остоје и Ладислава, и повељу Трогиранима, чија је делегација такође тражила потврду привилегија од нових власти.¹¹ Није сачувана трогирска привилегија издата само у име Ладислава Напуљског, али је и она могла постојати. Иван Луцић није је пронашао, а, према њему, Трогирани никад нису добили ни потврду од стране краља Остоје.¹²

Шибенску делегацију су, према обичајима, чинила три градска племића који нису припадали ватреним присталицама поражене, Жигмундове странке. То су били истакнути појединци – Иван Тавилић, Стјепан Матијев¹³ и Иван Мишић. Њихова мисија била је да потврде све дотадашње градске привилегије, а вероватно и да им придодају нове које су биле од нарочитог значаја за општину. Кажемо вероватно, јер није познато да ли су неке повластице иницирали сâми Шибенчани или их је Хрвоје наградио самоиницијативно, у знак добре воље и уз подршку краља Ладислава. Судећи према формули петиције, вероватније је прво, но извесно је да је Хрвојева дарежљивост била у служби исказивања победничке предусретљивости и елиминације евентуалних антибосанских и антинапуљских струјања у Шибенику.¹⁴ Политика босанско-напуљске коалиције, још од првог савезништва из времена краља Твртка била је да се кроз ту коалицију настављају добра владавина и добре традиције краља Лајоша Великог, а посебно оне из времена око Задарског мира (1358), што је било време када су далматинске комуне добиле широку аутономију након окончања

¹⁰ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X–4, Budae 1841, 801–806; F. Rački, *Izvadci*, 62–64; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 188–189; *Šibenski diplomatarij*, 53–64, 67–69, 76–79. Остојина потврдница од 15. јуна 1402. издата је вероватније у Подвисоком у Босни, а не под Висућим у близини Омиша, мада су обе опције, у начелу, могуће. Остоја је заиста постао господар Омиша крајем 1402. године, али га вероватно није опседао месецима, боравећи у околини.

¹¹ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae* X–4, 159–161; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva* II, 823–825.

¹² M. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova po tipu trogirskom*, Rad JAZU 239 (1930) 118.

¹³ У изворнику пише *Maphei* (Мафеи), али се на основу других докумената може утврдити да се не ради о презимену, већ о патронимику. Дакле, ради се о сину особе која се звала *Mapheus*, тј. *Matheus* (Матиј).

¹⁴ О градским странкама у средњодамлатинским комунама на више места у: G. Novak, *Povijest Splita* I, Zagreb 1957; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva* I–II, *passim*.

млетачке власти.¹⁵ Нису се помињала имена и исправе наводно нелегитимних владара – краљице Марије Анжујске (1382–1395), краљице-мајке Јелисавете (1382–1387) и краља Жигмунда (у то време још владајућег у Угарској), што не значи да неке повластице стечене у њихово време нису могле наћи место у привилегијалним повељама нових власти, а нема ни помена повластице краља Твртка I из 1390. године.¹⁶

Основна повеља коју Хрвоје потврђује овде приређеном исправом јесте привилегијална исправа коју је краљ Лајош Велики издао Шибенику, након што је град прешао из млетачких у угарске руке у јесен 1357. године и добио повластице од бана Ивана Ћуза. Лајош је том повељом потврдио све повластице које су општини издали ранији угарски краљеви (почев од његовог оца Карла I Роберта, па идући уназад све до Стефана III, чија се повеља помиње у потврдници Беле IV, првој сачуваној исправи у тзв. *Шибенском дипломатару*).¹⁷ Лајош је, заправо, истог дана, издао две повластице – једну општу потврдницу свих ранијих привилегија угарских краљева и једну посебну, којом је Шибенчанима доделио додатне повластице – проширио је комуналну територију на Дазлину, Ракитницу и Грабовце у Лучкој жупанији, као и на неке поседе на Петровој гори, забранио свим Власима улазак у Шибенски дистрикт, забранио изградњу угарских тврђава у граду и дистрикту, те им дао на вечиту управу млинове које држе на Слапу на Крки.¹⁸ Још је његов отац Карло Роберт био одредио да простор од млинова на Крки, преко Прукљанског језера до реке Гудуче припада Шибенику.¹⁹

¹⁵ Т. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik XVII*, 297–299, 306–309; *Šibenski diplomatarij*, 18–27, 33–36; М. Ančić, *Bosanska vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji 1387–1394*, Beograd 1985, 134–137 (magistarski rad u rukopisu); Н. Исаиловић, *Политика босанских владара 190–195*; исти, *Повеља краља Твртка I Котроманића Шибенику*, ГПБ 4 (2011) 31–42; М. Brković, *Ludovik I. Veliki (1342.–1382.) u srednjovekovnim ispravama bosansko-humskih vladara*, Hercegovina: časopis za kulturno i povijesno nasljeđe 26 (1) (2015) 127–129, 133.

¹⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatai levéltár (= MNL OL, DL) 50034, 50035, 50036, 50037, 50039, 50045, 50047, 50048, 50050; *Šibenski diplomatarij*, 27–36, 91–97, 144.

¹⁷ MNL OL, DL 50019, 50020, 50021, 50022, 50032; М. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova*, 89, 118, 126–127; *Šibenski diplomatarij*, 10–18.

¹⁸ MNL OL, DL 50024, 50025, 50027, 50031, 50032, 50043; *Šibenski diplomatarij*, 18–24.

¹⁹ MNL OL, DL 50021; *Šibenski diplomatarij*, 17–18.

Осврнимо се само на кратко на датацију наведених Лајошевих исправа. Сва издања, без изузетка, датовала су их у 16. децембар 1358. године.²⁰ Међутим, основано је претпоставити да се заправо ради о 16. децембру 1357. године. То је логично и због чињенице да су комуне врло брзо по промени власти желеле да добију потврде својих повластица од нових господара, као и због тога што је Задарски мир, као завршни акт млетачко-угарског рата за Далмацију, дошао почетком 1358. године.²¹ Но, независно од тога, то сугерише и датација која гласи „decimo septimo Kalendas Ianuarii anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo octo, regni autem sui anno sextodecimo“ тј. „седамнаест дана уочи јануарских календи лета господњег 1358. године, а шеснаесте године његове владавине“. Како су јануарске календе наведене године биле 1. јануара 1358, седамнаести дан уочи тога је 16. децембар 1357. године.²² Увидом у оригинале наведених исправа утврђено је да датација заиста тако гласи, да је писар повеља био калочки надбискуп као краљев канцелар, те да се не наводи место издавања повеље.²³ У једној другој исправи, од 12. децембра 1357, исти канцелар, према истом моделу, датује другу Лајошеву повељу: „anno domini millesimo CCC^{mo} quinquagesimo septimo, pridie idus mensis decembris, regni autem nostri anno decimo sexto“.²⁴ Дакле, опет се користе елементи римског, а не уобичајеног хришћанско-празничног календара, а година Лајошевог краљевања је опет шеснаеста. Рачунајући године (као и датуме) инклузивно, што је важило у угарској дипломатичкој пракси, шеснаеста година Лајошеве владавине управо је 1357.

²⁰ MNL OL, DL 50024, 50032, 50043; G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae* IX–2, Budae 1833, 685–688; I. Kukuljević Sakcinski, *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I–1, Zagreb 1861 [1862], 130–132; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik* XII, 533–537; *Šibenski diplomatarij*, 18–24; *Anjou-kori oklevéltár* XLII (1358), ed. R. Papp, Budapest 2017, 499–500, br. 1375. Први је Марко Костренчић у свом раду о привилегијама трогирског типа приметио ову грешку (М. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova*, 126). То касније чини још само неколико аутора (нпр. Лујо Маргетић).

²¹ S. Ljubić, *Listine* III, 361–381; D. Gruber, *Borba Ludovika I. s Mlečanima za Dalmaciju (1348–1358)*, Rad JAZU 152 (1903) 145–147, 157–161; isti, *Dalmacija za Ludovika I. (1358–1382)*, Rad JAZU 166 (1906) 164–215; M. Brković, *Isprave o venecijanskom vraćanju Dalmacije Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), ur. D. Lovrenović, Sarajevo 2010, 181–220.

²² J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1972, 173.

²³ MNL OL, DL 50024, 50025.

²⁴ MNL OL, Diplomataikai fényképgyűjtemény 272355.

година. Уз то, исправе из новембра и децембра 1358. наводе Николу, одлазећег калочког и будућег естергомског (острогонског) надбискупа, али и Вилелма (Вилмоша), егерског препозита и краљевог капелника, на челу краљевске канцеларије, а година краљеве владавине означена је редовно као седамнаеста, а не шеснаеста. Та се година владавине, иначе, јавља, већ од почетка јануара 1358. године.²⁵

Још три елемента битна за коначну процену датације су: исправа хрватског бана од 14. децембра 1357. године, којом су Шибенчанима прелиминарно додељена права која ће и краљ потврдити (вероватније два дана, него годину дана доцније)²⁶, итинерер краља Лајоша током последњих месеци 1357, односно 1358. године, те листа званичника који се помињу у завршном делу исправе (према угарском обичају). Лајош је свакако био у Славонији током лета и у новембру, у Далмацији у првим данима децембра, а у Задру од средине децембра 1357. па до фебруара 1358. године, док то свакако није био случај са крајем 1358, када је био у Вишеграду.²⁷ Листа званичника, такође, одговара крају 1357, а не крају 1358. године. Острогонски надбискуп Никола (Миклош) Вашари напустио је положај средином 1358, а заменио га је дотадашњи калочки надбискуп и краљев канцелар Никола Апати. Ладислав (Ласло) Жамбоки је наведен као изабрани (*electus*) веспремски бискуп, а званично је постављен (*confirmatus*) 1358. године. Тома (Тамаш) Телегди је на положају чанадског бискупа, који је напустио у августу 1358. године, па је он у децембру исте године био упражњен (тачније, уз Томино име се додаје одредба да је он *electus* у Калочкој надбискупији у коју је премештен). Кнински бискуп Блаж није више био на положају након фебруара 1358. Леустахије (Леустак) Пакши наведен је као *banatum tenens* Славоније, што је био закључно са августом 1358, а недостају и далматински званичници и надбискупи постављени 1358. године. Једино изостаје директан помен хрватског бана Ивана (Јаноша) Ћуза, али његов акт је у трансумпту ове исправе и на њега се реферише као на бана, а он је пре краја 1358. био смењен, тако да и тај податак сведочи

²⁵ *Anjoukori okmánytár* VII, ed. Gy. Tasnádi Nagy, Budapest 1920, 6, 41, 212, 477, 478, 495, 522.

²⁶ T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik* XII, 437–439; *Šibenski diplomatarij*, 21–23.

²⁷ *Anjoukori okmánytár* VI, ed. I. Nagy, Budapest 1891, 625; *Anjoukori okmánytár* VII, 525; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik* XII, 420–421, 431, 455–458; D. Gruber, *Borba Ludovika I*, 148–157.

у корист 1357. године.²⁸ Нити је назначено, нити се чини вероватним (мада није искључено) да се *actum* документа десио крајем 1357. или на самом почетку 1358. године, а *datum* читавих годину дана касније, након што су исплаћене уобичајене таксе за издавање исправе, према угарским обичајима.²⁹ Трогир и Сплит су своје повластице, по свему судећи, стекли већ крајем лета или почетком јесени 1357. године, убрзо по доласку у угарске руке, а Задар свакако у фебруару 1358. године (мање од два месеца након што је заузет).³⁰ Имајући све у виду, сматрамо да су досадашњи издавачи погрешно датовали Лајошеву повељу Шибенчанима и да датум треба исправити у 16. децембар 1357. године.

Осим кумулативне потврде Лајошевих повластица (и свих оних повластица које је Лајош потврдио), шибенски посланици су од Хрвоја издејствовали још неколико привилегијалних одредби, које су им ишле у корист, премда су неке већ и раније биле (делимично) регулисане, у Лајошевој или ранијим исправама, а сада само додатно или повољније (по Шибенчане) дефинисане. Те су ставке редним бројевима накнадно означене и на оригиналу Хрвојеве исправе, а овде ћемо их само укратко навести и контекстуализовати.

Ако је прва ставка била потврда Лајошеве повеље, друга је била потврда свих поседа које држе на копну и мору, трећа додела млинова на Крки око Слапа и Оточца у трајно власништво, четврта рушење неовлашћено изграђеног утврђења у Шибенском дистрикту, пета забрана свим Власима (угарског и босанског краља, Хрвоја и кнеза Цетине) да улазе у Шибенски дистрикт, шеста даровање села Дриновљана, Присапа и Чулишића уз Крку Шибенској општини, седма даровање поседа у жупанији Лука (на простору између Гудуче, села Чиста и Цркве Св. Марије у Репчу), осма додатно даровање шеснаест краљевских жребова земље у Луци повише горе поменутих поседа и девета ослобађање Шибенчана од свих тужби за прекршаје и злочине

²⁸ P. Engel, *Magyarország világi archontológiája: 1301–1457 I–II*, Budapest 1996. Захваљујем колегицима Еви Халас и Сузани Миљан, као и колеги Дамиру Карбићу, који су ми дали корисне савете у вези са датовањем ове исправе, у ишчекивању тома Дипломатара анжујског времена (Anjou-kori Oklevéltár) за 1357. годину.

²⁹ О односу појмова *actum/datum* видети у: J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 151, 158–159.

³⁰ T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XII*, 437–439, 441–442, 451–452; D. Gruber, *Borba Ludovika I*, 131–148; M. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova*, 118, 122–123, 126–127; J. Gál, *A dalmáciai városváltságok I. Lajos korában*, Márvány, tárház, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról, eds. I. Kádas – R. Skorka – B. Weisz, Budapest 2019, 257–270.

почињене до тада против било кога, а посебно краља Ладислава.³¹ Диспозиција се завршава са две гарантне, а не привилегијалне одредбе – Хрвоје обећава да ће све горе наведено потврдити сâм краљ Ладислав својом исправом са свим средствима овере (ставка 10), а и он сам (Хрвоје) такође се обавезује да ће поштовати све што је привилегијом назначено, да ни од чега неће одступити или било шта мењати (ставка 11).³² Ставке су означене уводним фразама *item, et, et etiam, et insuper*, а накнадно и ознакама за пасусе и маргиналним бројевима. Разуме се, привилегија је била важећа ако Шибенчани прихвате власт краља Ладислава, буду му верни и истакну на граду краљеве заставе.

Најављена Ладислављева потврда претворила се у дужи процес, а Хрвојева повеља је, као трансумпт, у целости или делимично, ушла у већи број исправа. Шибенчани су прво измејствовали потврду друге Хрвојеве повеље (издате заједно са Иванишем Нелипчићем) од стране босанског краља Остоје (15. јуна 1402. године), а затим је Алојзије Алдемариско, други Ладислављев викар, по овлашћењу добијеном од краља 17. јуна 1402. године, Шибенчанима потврдио Хрвојеву повељу и Остојину повељу, придодајући неке нове повластице (попут доделе села Путичања) и понављајући старе (20. децембра 1402).³³ Краљ Ладислав је 28. марта 1403. Шибенику доделио повластице које се тичу градске управе и судства, уз осврт на акта својих викара, али је конкретна даровања потврдио тек 12. августа 1403, када је Нинском каптолу наложено да Шибенчане уведе у посед онога што су им Хрвоје и Алдемариско у Ладислављево име дали. Три дана касније, налог је издат и за Путичање (Путичину Вас), које је Шибенчанима доделио Алдемариско.³⁴ Реализација тог налога поново је била актуелна и у септембру 1403, а Нински каптол је и у децембру 1403. издао исправу о истој ствари.³⁵ У то су време вођене борбе око Скрадина и акција Шибенчана и Трогирана против подизања напуљских утврђења у

³¹ *Šibenski diplomatarij*, 47–50; М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 19–23. Видети и текст исправе у овом раду.

³² *Šibenski diplomatarij*, 47–50; М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 19–23. Видети и текст исправе у овом раду.

³³ MNL OL, DL 50055, 50056; *Šibenski diplomatarij*, 53–61.

³⁴ MNL OL, DL 50058, 50061, 50062; E. Mályusz *Zsigmondkori oklevéltár* II–1, Budapest 1956, 299 (br. 2570, 2573), 301 (br. 2597); *Šibenski diplomatarij*, 62–64, 67–69.

³⁵ MNL OL, DL 50062, 50063, 50064; S. Ljubić, *Listine* V, 14–16; *Šibenski diplomatarij*, 120–126.

њиховим градовима.³⁶ Проблеми са поседовањем Дриновљана, Присапа и Чулишића и делова Луке забележени су 1405. године, а свакако их је било и пре и касније.³⁷ Следеће, 1406. године, забележени су спорови око села у Луци.³⁸ Вероватно је због тога краљ Ладислав, на молбу Шибенчана, још једном потврдио повластице и даровања из 1402. године, новом повељом од 15. марта 1407.³⁹ Шибенчани су израдили и два преписа ових повластица – један код Нинског каптола (20. септембра 1403) и један код Шибенског каптола (15. октобра 1406).⁴⁰

После промене власти чини се да није дошло до промене поседовних одредби јер је и краљ Жигмунд у начелу штитио шибенске поседе у Луци.⁴¹ Споразумом о предаји града Млечанима из 1412. Шибенчани су, поред захтева за мирним држањем поседа у Луци, планирали да споје свој дистрикт и Скрадин и да тако трајно реше питања млинова, солана и поседа, али је то било нереално јер је Скрадин још у рану јесен 1411. био дошао у угарске руке.⁴² Чини се, ипак, да су Шибенчани успели да сачувају све тековине из 1402. године, осим поседовања Дриновљана, Присапа и Чулишића.⁴³ Каснији спорови, вођени са Иванишем Нелипчићем, тицали су се поседа на Петровој гори, а не оних око Скрадина и у Луци, и решени су 1434. године.⁴⁴ Нови проблеми избили су приликом турског освајања шибенског залеђа 1522. године, након којег се Шибеник трудио да сачува границе из 1434. године. Тај је напор био делимично успешан, јер су многа места Шибенског дистрикта била *de facto* у рукама Турака и њихових поданика влашког статуса, од којих су Шибенчани повремено

³⁶ MNL OL, DL 50065, 50066, 50067, 50068, 50069; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 222–223; *Šibenski diplomatarij*, 80–81, 140–141, 173–177.

³⁷ S. Ljubić, *Listine V*, 52–53; *Šibenski diplomatarij*, 71–72.

³⁸ MNL OL, DL 50070; *Šibenski diplomatarij*, 71–72, 126–129.

³⁹ MNL OL, DL 50073, 50074; G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae X–4*, 827–830; F. Rački, *Izvadci*, 62–64; S. Ljubić, *Listine V*, 93–94; *Šibenski diplomatarij*, 76–79.

⁴⁰ MNL OL, DL 50064, 50071; G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae X–8*, Budae 1843, 457–468; *Documente privitoare la istoria Românilor I–2*, ed. E. Hurmuzaki, București 1890, 424–428; *Šibenski diplomatarij*, 47–50, 123–126.

⁴¹ MNL OL, DL 50075; *Šibenski diplomatarij*, 85–86.

⁴² MNL OL, DL 50076; S. Ljubić, *Listine VI*, 288–293; *Šibenski diplomatarij*, 192–200; D. Lovrenović, *Ostrovica i Skradin u mletačko-ugarskim ratovima za Dalmaciju (1409–1420)*, *Historijski zbornik* 39 (1986) 166–169.

⁴³ J. Kolanović, *Šibenik*, 10–20.

⁴⁴ MNL OL, DL 50023, 50080; S. Ljubić, *Listine IX*, 67–75; *Šibenski diplomatarij*, 87–90, 129–136; J. Kolanović, *Šibenik*, 16–17.

успевали да узму накнаду за коришћење земљишта.⁴⁵ Нови изазов је донео рат из 1570–1573, у коме су Турци освојили све до шибенских предграђа, али је 1576. године постигнуто компромисно решење које ће остати на снази све до ратова у другој половини XVII века.⁴⁶

Опис повеље

Примерак повеље који се сматра оригиналом чува се данас у Мађарском националном архиву у Будимпешти (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára), у тзв. Предмохачкој збирци – дипломатички архив (Móhács előtti gyűjtemény – Diplomatikai levéltár), под сигнатуром DL 50054. Документи који су припадали шибенској општини раније су, преко збирке племића и колекционара Николе (Миклоша) Јанковића, доспели у Мађарски народни музеј, а одатле су пребачени у Q секцију (Q szekció) Мађарског државног архива и придружени фонду исправа насталих у институцијама (Intézmények irataiból) и подфонду града Шибеника (Sebenico város). Стара сигнатура документа била је Q 261/38.⁴⁷ Препис исправе у целости чува се на странама 16’–17’ кодекса из XVII или XVIII века, познатог под називом *Шибенски дипломатар*, који се данас налази у Хрватском државном архиву у Загребу (под сигнатуром HR–HDA–1633), а чији се снимци налазе и у збирци фотографија предмохачких докумената (Diplomatikai fényképgyűjtemény) Мађарског националног архива, под сигнатуром DF 289135.⁴⁸ Комплетна Хрвојева исправа такође се налази, у форми

⁴⁵ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (= AHAZU), fond II d 106 (Kukuljević 315), Šibenski zbornik turskih, mletačkih i hrvatskih listina iz XV.–XVII. v. – „Turcicorum ac Bosnens. passarum, capet. ac Dalm. districtuum, Litterae missiles“; K. Juran, *Doseljavanje Morlaka u opustjela sela šibenske Zagore u 16. stoljeću*, *Povijesni prilozi* 46 (2014) 129–158; J. Kolanović, *Šibenik*, 17–20.

⁴⁶ AHAZU, II d 106; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul), Tapu tahrir defteri 526; S. Grubišić, *Šibenik kroz stoljeća*, Šibenik 1974, 65–75; W. Panciera, *Building a Boundary: the First Venetian-Ottoman Border in Dalmatia, 1573–1576*, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 45 (2013) 9–37; K. Juran, *Doseljavanje Morlaka*, 129–155.

⁴⁷ *Collectio diplomatica Hungarica*, Budapest 2008. (DVD-ROM). Погледати и интернет портал: <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>.

⁴⁸ *Šibenski diplomatarij*, VII–XVI, 47–50. Постоји и ново, електронско издање *Шибенског дипломатара* које нам, у време израде овог чланка, није било доступно: *Šibenski diplomatarij: zbornik šibenskih isprava*, ur. N. Mučalo, prijevod L. Dobrica – M. Pajnić, Šibenik 2015 (CD-ROM).

трансумпта, у повељама које су, на захтев Шибенчана, издали Нински каптол, 20. септембра 1403. године (MNL OL, DL 50064) и Шибенски каптол, 15. октобра 1406. године (MNL OL, DL 50071). Поједини делови ове Хрвојеве повеље (као и оне коју је издао заједно са Иванишем Нелипчићем, а која има скоро идентичне одредбе) налазе се и у склопу више исправа које су издали Алојзије Алдемариско, викар краља Ладислава Напуљског, и сâм краљ Ладислав. Све оне се чувају у истом фонду Мађарског националног архива.⁴⁹

Изворник је написан на пергаменту чије су димензије 346 мм по ширини горе, односно 352 мм по ширини доле, те 289 мм по дужини (не рачунајући ту пресавијену плику 59–62 мм). Са развијеном пликом документ готово да има квадратни облик (346–352 мм по ширини, односно 348–351 мм по дужини). Текст је исписан на глаткој страни пергамента која је беличасте боје. Полеђина је грубља, али не превише, и незнатно је жућа (посебно на прегибима и у затамњеном правоугаоном сегменту који и спреда има оштећења од разливеног мастила).⁵⁰ Повеља је била пресавијена три пута по ширини, не рачунајући плику, и два пута по дужини. Судећи по разливању мастила, прво пресавијање обављено је по дужини, на два места ка унутра (прво здесна, па слева), а затим по ширини на три места. Плика је тада већ била затворена печатом. Тако савијена исправа твори 12 поља без пликe, а 15 рачунајући и плику.

Текст је исписан у 43 реда. Нема трагова линирања, а чини се да га није ни било јер редови, иако релативно правилни, нису сасвим уредни и размак између варира (обично је мали). Документ, према оријентацији текста, има облик положеног правоугаоника (ширина исправе већа је од дужине), мада би са отвореном пликом био готово квадратан.⁵¹ Маргине су доста правилне и износе 23,5 мм (горња), 24,5 мм (лева), 23,5 мм (десна). Испод текста остаје 49 мм неисписаног простора до пликe и још 59–62 мм са пликом. Но, када је плика била затворена, последњи ред текста се чак није ни видео, а можда ни део претпоследњег. Иницијално слово N избачено је у леву маргину (па је она ту ужа и износи око 19,6 мм). Мастило које је коришћено је сада сивкастосмеђе

⁴⁹ MNL OL, DL 50053, 50054, 50055, 50056, 50061, 50062, 50063, 50064, 50071, 50072, 50073, 50074; *Šibenski diplomatarij*, 47–61, 67–69, 76–79, 120–126.

⁵⁰ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 14–17; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 19–36.

⁵¹ G. Čremošnik, *Studije*, 29–32; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 174, 195–198 (докторска дисертација у рукопису).

боје. Првобитно је вероватно било нешто тамније (тј. црнкастосмеђе боје), али је временом избледело.⁵² Писмо је читка, али не превише украшена канцеларијска готица, типична за раздобље XIV и раног XV века.⁵³ Само је иницијално слово N веће и захвата четири реда текста, идући чак и мало изнад првог реда. Украшено је дискретним хербалним мотивима (дрво и листови). Великих слова има и касније код личних имена, почетака реченица и слично, али она нису украшена хастама или декорацијама.⁵⁴ Интерпункција је слабо заступљена, а она која је присутна не одговара данашњем интерпункцијском систему. Но, неке реченице могу се уочити према великим почетним словима, а пасуси су означени типским речима за ставке и (накнадно, благо тамнијим мастилом) ознакама за пасусе.

Језик исправе је доста правиан латински са варијацијама у писању, повремено необичним – стандардно је осциловање између слова *s* и *t*, те разлика у писању слова *u* и *v* на основу положаја унутар речи, док занимљивост представља не само свођење гемината на једно слово, већ и претварање једноструких слова у геминате. Присутне су и необичне варијанте: *munitates* (вероватно уместо *immunitates* или *munitiones*), *magestatem* (уместо *maiestatem*), *actenus* (уместо *hactenus*), *Krika* (уместо *Kerka/Karka*), *Fsgin* (уместо *Fsing/Fsign*) итд. Поједини облици би могли указивати на то да је писар, чије име није познато, био Италијан, али то су само спекулације. Изворни назив документа је, у основи, *litterae* (исправа, лист), али се тај назив допуњује другим, ближим одредницама – *presentes litterae* (ова исправа) и *presentes nostre privilegiales litterae* (ова наша привилегијална исправа), али и просто *privilegium* (привилегија, повластица).⁵⁵ Име писара, као што је речено, није наведено, па се не зна да ли је то био стални латински писар Хрвоја Вукчића или неко ко је унајмљен за ту прилику, на терену. Није реч о тадашњем шибенском нотару Цилију (*Zilius condam Gulielmi de Albanis de Regio*), који је на специфичан начин писао поједина словенска (през)имена, а у овој исправи тих специфичности нема.⁵⁶ Зани-

⁵² J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 26; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 207–212.

⁵³ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 98–122.

⁵⁴ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 217.

⁵⁵ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 158; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 292–302.

⁵⁶ Цилио је писао карактеристично финално -ig или -itg уместо -ich у словенским презименима. Видети: Н. Исаиловић, *Повеља краља Тертка I Котроманића*

мљиво је да је примерак повеље коју су истог дана у истом месту заједнички издали Хрвоје и његов шурак Иваниш Нелипчић, а који се такође сматра оригиналом, засигурно написан од стране неке друге особе, упадљиво другачијег и мање раскошног рукописа.⁵⁷ Начин писања Сиња не би упућивао на особу која разуме домаћу топонимију, а у обзир улазе службеници из напуљског културног круга или, евентуално, службеници неког од далматинских или јужнохрватских каптола.⁵⁸ Упоредивање рукописа ове исправе и бројних сачуваних каптолских исправа из Книна, Нина, Шибеника, Сплита, могло би се извршити, али то превазилази оквире овога рада. Уз то, питање је и које је од каптолских средишта у време издавања повеље Шибенчанима контролисала коалиција окупљена око Хрвоја Вукчића, Иваниша Нелипчића и Напуљаца.

Повеља је солидно очувана. На њој се налази неколико мањих мрља – једна бордо по средини леве маргине и једна од плавог мастила према горњем десном углу. Нешто већа смеђа затамњења, вероватно настала од разливања мастила, налазе се на простору испод централног сегмента затворене плике. Та су затамњења готово правилног, правоугаоног облика, а на полеђини се ту налази регест, па је могуће да је до разливања дошло и са те стране. Оштећења у форми покиданог пергаментa срећу се на неколико места дуж линија пресавијања (пре свега дуж линије пресавијања плике). Текст нигде није оштећен до степена нечитљивости, иако у неколико редова (почев од реда 35) постоје незанемарљива оштећења и избледела слова као последица разливања мастила и пресавијања пергаментa. Иницијално слово N са предње стране прозире се на десном горњем углу полеђине, што би могло сведочити о танкоћи пергаментa.

Касније интервенције представљају, готово сигурно, маргинални бројеви ставки у левој и десној маргини документа и истовремено

Шибенику, 43–44; *Zilio pok. Gulielma de Albanis de Regio = Zilius condam Gulielmi de Albanis de Regio: bilježnički zapisi iz 1398. i 1400. godine*, prir. J. Kolanović, Zadar 2016.

⁵⁷ MNL OL, DL 50053.

⁵⁸ У MNL OL, DL 50053 стоји, пак, уобичајено *Fsin*. Уопште узевши, чини се да је заједничку Хрвојеву и Нелипчићеву повељу писао писар који је добро познавао локалну топонимију, док за писара Хрвојеве самосталне повеље то није извесно. У детаљнија поређења двеју повеља нећемо овде улазити јер би то изискивало пуно простора, а само би водило истом, већ утврђеном закључку да су примерке писала два различита писара.

настале ознаке за пасусе.⁵⁹ Ти записи су вероватно сразмерно савремени настанку повеље (XV или, евентуално, XVI век). У горњем левом углу је модерно начињен, графитном оловком уписан датум *1402 III 13*, док је мало десније од њега старији запис (из новог века) ,начињен љубичастим мастилом, а који такође доноси датум, али и број документа у *Шибенском дипломатару – 1402 XIII Maii n° XXI*. Ове ознаке поседују и други документи истог фонда. На полеђини се налазе два штамбиља збирке Јанковића, један штамбиљ Мађарског народног музеја и два штамбиља из Мађарског државног архива – штамбиљ средњовековне збирке и DL сигнатура. Ознака фонда града Шибеника у Народном музеју вероватно је начињена док су документи били у музеју. Тај штамбиљ, као и онај који означава средњовековну збирку архива су црвене боје, док су остали црни. Изнад архивских штамбиља графитном оловком је написан датум *1402 May 13*. Испод је, нововековним рукописом, мастилом написано N° 38 (што је био број документа према старим сигнатурама). Четврти сегмент (посматрано од врха) у средини исправе, настао пресавијањем, исти је онај који и спреда има различено мастило, али је оштећење истог типа на полеђини интензивније. Ту се налази неколико тешко читљивих записа/регеста. Први гласи: *Privilegium domini Hervoye de confinibus* [даље није читљив], а други: *Privilegium vigesimum primum 1402 XIII maii n° (!) n° XXI*. Потоњи запис начињен је од исте руке као и запис љубичастим мастилом настао на средини горње маргине на предњој страни (могуће да га је унео управо преписивач *Шибенског дипломатара*, у XVII или XVIII веку). На полеђини, у истом пољу, испод горе поменутих записа, налази се још један, у црвенкастом мастилу, изразито тешко читљив, чини се исписан другом руком. Назире се текст (а реконструкцију треба узети са резервом): *Vita folio papiri comuni Ioanis [....] molest[....] super [....] 3 xb*.

Повеља је била запечаћена висећим печатом, али ни печата ни врпце нема, а једини јасни трагови печачења су постојање плике и два паралелна прореза кроз основни слој пергаментa и кроз пресавијену плику. На који је начин била провучена врпца и причвршћен печат може се само спекулисати у недостатку било којих других назнака осим поменутих прореза. Највероватније је да су две врпце биле уpletене у једну испод доњег рубa плике, али то није једина могућност.⁶⁰

⁵⁹ MNL OL, DL 50054 (видети снимке у прилогу чланка).

⁶⁰ G. Čremošnik, *Studije*, 75–81, 91–117; M. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar–Mostar, 1998, 108–

Није познато који је типар Хрвоје тада могао користити. Познат је само један његов печат који је користио као велики војвода, а то је онај на повељи издатој краљу Жигмунду и краљици Марији 1393. године.⁶¹ И тај је печат веома оштећен, али чини се да се на њему налазио хералдички грб са украсом у виду кациге, на којој се налазила рука која држи мач, што је и касније био симбол Хрвоја, али и његовог братанца Јурја Војсалића.⁶² Тај печат је био мали печат сигнетског типа (што значи да је отискиван са прстена), а да ли је Хрвоје располагао већим печатом, посебно пре стицања титуле херцега Сплита, није познато, јер на свим његовим сачуваним оригиналним исправама, осим на оној из 1393. године, нажалост, недостаје печат.⁶³

Исправа је, у форми трансумпта, у целини или у скраћеној форми, сачувана у већем броју исправа, а постоји и препис оригинала у *Шибенском дипломатару*, о чему је већ било речи. Како се ту не ради о резултатима дипломатичке продукције Хрвоја Вукчића, нећемо улазити у њихов опис. Варијације у писању појединих речи, посебно личних имена и топонима, уобичајена су појава у свим тим исправама.

Ранија издања

F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća*, Starine JAZU 39 (1938) 185–188, br. 33; E. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár* II–1, Budapest 1956, 195, br. 1637 (перест); *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava*, прир. J. Barbarić – J. Kolanović, Šibenik 1986, 47–50, br. 21; M. Brković, *Četiri bosanske srednjovjekovne latinske isprave izdane Šibeniku*, Croatica Christiana periodica 15–27 (1991) 41–42 (коментари ранијих издања), 49–50 (опширнији перест); isti, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2002, 215 (перест); isti, *Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 50 (2008) 19–23 (текст и превод), 31–33 (коментари ранијих издања), 41–42 (опширнији перест); isti, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.–1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, Sarajevo 2008,

109; isti, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.–1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, Sarajevo 2008, 29–32.

⁶¹ MNL OL, DL 9108; Н. Исаиловић, *Повеља војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића угарском краљу Жигмунду и краљици Марији*, ГПБ 1 (2008) 88, 90–92; A. Sulejmanagić, *Grbovi Vukčića Hrvatinića*, Povijesni prilozi 48 (2015) 33–70.

⁶² P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 54–55.

⁶³ A. Sulejmanagić, *Grbovi Vukčića Hrvatinića*, 34–37, 44–52.

29–32 (коментари ранијих издања), 54–57 (опширнији регест), 87–95 (текст и превод); isti, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2010², 301–302 (регест); isti, *Pet srednjovekovnih isprava iz XV. stoljeća izdanih u Sinju (V' Sinj) – Cetini*, Split 2010, 364–366 (текст и превод), 373–374 (коментари ранијих издања); *Šibenski diplomatarij: zbornik šibenskih isprava*, ur. N. Mučalo, prijevod L. Dobrica – M. Pajnić, Šibenik 2015 (CD-ROM).

Овде побројана издања представљају само издања изворне Хрвоје исправе, а не изузетно бројна издања те исправе у форми трансумпта или извода у другим повељама (хрватских и далматинских каптолâ, Ладислава Напуљског и других званичника тога краља). Изгледа да је повеља сачувана и у необјављеном рукопису Динка Заворовића из 1597. године – *Trattato sopra cose di Sebenico* (на странама 70–73), али нам је тај рукопис остао недоступан за увид и проверу. На грешке у ранијим издањима указао је Милко Брковић, тако да их нећемо поново наводити, упркос томе што је и Брковић, са своје стране, чинио грешке или хиперкорекције. Исправа ће бити пренета онако како је написана, са свим неуобичајеним варијантама писања појединих речи које ће бити уредно означене.

Текст повеље

Nos Hervoye regnorum Rasie et Bosne supremus voyvoda ac in partibus Dalmacie et Croatie serenissimi principis et domini nostri naturalis, domini Ladislavi, Dei gratia Unga|2|rie, Dalmacie, Croacie, Ierusalem, Scicilie etc. incliti regis vicarius generalis, universis et singulis quibus expedit memorie commendantes significamus, quod cum |3| universi nobiles, cives et communitas civitatis Sibenicensis per nobiles viros Iohannem Tavilich, Stephanum Maphei et Iohannem Missich, cives eiusdem civitatis, am|4|baxiatores et nuntios speciales ipsarum, habita conversione ac inclinacione ad ipsum dominum nostrum naturalem, dominum Ladislavum, regem memoratum, libertates, iura, gratias, |5| donaciones et consuetudines antiquitus et de moderno sibi ipsis dare postulassent, ac pro hiis et ceteris gratiis inferius declarandis prefati domini nostri regis vexila (!) imponere |6| eorum civitati, et omagium, iuramentum fidelitatis observandum assumpsissent. Nos itaque iustis petitionibus eorum in persona prefati domini nostri regis annuentes, primo et principaliter |7| iuramus, una cum domina nostra conthorali ac nobilibus, proceribus, servientibus nobis

universis, ipsos cives Sibenicensis in eorum iuribus, libertatibus, gratiis, donacionibus et consue[tudinibus] manutene[n]te et conservare, quibus ex nunc confirmamus, approbamus et vires plenissimas et firmas de cetero in perpetuum volumus et observari mandamus harum [9] serie omnes et singulas libertates, privilegia quelibet, gratiarum prerogativas et munitates (!) universas dicte communitati et hominibus civitatis Sibenicensis predicte concessas [10] olim per excelentissimos reges Ungarie, presertim per illustrissimum principem et dominum, dominum regem Ludovicum, felix memorie, et in suo privilegio contentas, [11] specificatas et descriptas, decimo septimo Kalendas Ianuarii anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo octo, regni autem sui anno sextodecimo, munito [12] uno suo sigillo regali duplici in cerra (!) alba, cum cordula sericis rubei et albi coloris, et prout in eisdem continetur. Et etiam ipsi civitati Sibenicensi omnes et sin[13]gulas tenutas, possessiones, bona et quecumque iura, tam per mare quam per terram, que et quas ad presens tempus possiderunt habuerunt, et tenuerunt quocumque et qualitercumque [14] confirmamus, damus, ratificamus et approbamus perpetuo possidendas et possidenda, ac omnia cetera qualitercumque per eos adquisita etiam presentibus approbamus et [15] affirmamus. Et in persona memorati domini nostri regis Ladislavi eisdem Sibenicensibus, tanquam eorum propriam hereditatem, molendina in flumine Krika (!), Slap vocata, [16] situata (!) in Otocac et in terra firma, ex parte ville Collevrata, restituimus et reassignamus et, tanquam eorum rem propriam, damus et conferimus perpetuo possi[17]denda et habenda. Item castrum ad presens conditum in teritorio (!) seu in districtu Sibenicensi quod apparet, promittimus a modo et ex nunc abolire, destruere et totaliter [18] subvertere in terram, nec illud amplius vel aliquod aliud ibi nec alibi rehedificare vel hedificare. Item quod Holaci domini nostri regis Ladislavi cuius[19]vis condicionis, et presertim regis Bosne, etiam nostri Holaci et comitis Iohannis, comitis Cetine, presentes vel futuri non possint descensum habere neque pascua op[20]tinere in territorio et districtu Sibenicensi (!), ullo tempore, sub pena ducatorum ducentorum auri, applicandorum centum domino Holacorum et centum communitati Siben[21]censium, pro quibuslibet Holacis tociens solvenda, quociens contravenerint vel ipsos contingerit contravenire in premissis. Item damus, auctoritate prefati [22] domini nostri regis, ipsi communitati Sibenicensium et eorum iudicio submittimus villas Drinovglane, Prisap, et Culisichi, sic vocatas, prope flumen Krika (!) ad[23]iacentes, cum omnibus et singulis ipsarum villarum iuribus et pertinenciis seu adiacenciis, iure proprio in perpetuum,

40-38

CHIFFONNE L'EST-EST
MONT-DE-LOUIS

50004

BOUTIQUE-ATLANTIC

Paris, le 10 Mars 1875
Monsieur le Ministre
Des Finances
Paris

1402-1111-11

avec les
dépenses
de la
ville

et ipsas villas districtui dicte civitatis Sibenicensis [24] adiungimus et apponimus, et pro adiunctis et appositis mediante presentium testimonio esse volumus, salvo iure alieno. Item, eadem auctoritate regia, ipsi [25] communitati Sibenici et suo districtui et comitatui ac sub iudicio eorundem Sibenicensium adiungimus et pro adiunctis esse volumus perpetualiter omnes et singulas pos[26]sessiones, terras et bona queque cum suis iuribus et pertinentiis positas et existentes ac posita et existentia in Lucha incipiendo ab ecclesia sancte Marie [27] de Rebac, usque et ad metas ville Ciste et usque ad Guducham inclusive. Item eidem communitati Sibenicensium damus atque donamus iure hereditario et in [28] perpetuum sexdecim sortes terrarum colationi (!) regie spectantium, positas et existentes ibi in Lucha infra predictas possessiones in precedenti capitulo designa[29]tas per nosque districtui eorundem Sibenicensium adiunctas. Item gratiose omnes et singulos homines et personas civitatis Sibenicensis et sui districtus ac [30] ipsum commune absolvimus et totaliter liberamus ab omnibus et singulis penis si quas incurissent actenus (!) usque in presentem diem, quovis modo, occasione [31] alicuius maleficii, iniuriarum, offensionum, excessuum et delictorum per ipsos vel aliquem ipsorum dictorum, factorum, commissorum et perpetratorum seu illa[32]torum, tam contra regiam magestatem (!) vel eius subditos, offitiales (!) seu fideles, quam contra quoscumque alios quomodocumque et qualitercumque actenus (!) usque in diem [33] presentem factis, et pro absolutis et liberatis pronuntiamus et habere volumus, et quod nullus possit ipsos vel aliquem eorum petere et inquietare, molestare, tur[34]bare vel aggravare deinceps occasionibus predictis vel aliqua occasione predictarum. Et ad hoc ut predicta omnia et singula in presenti privilegio contenta et [35] gratiose per nos concessa et firmata suum debitum sortiantur effectum et ad maiorem corroborationem promittimus, quod serenissimus princeps, dominus noster naturalis, [36] dominus rex Ladislavus, confirmabit, approbabit (!) et emologabit omnia et singula suprascripta et in presenti nostro privilegio contenta et gratiose per nos [37] concessa cum munitione et appensione suorum gratiosorum sigillorum regalium, ut est moris regie maiestatis, cum omnibus et singulis clausulis et capitulis [38] necessariis et oportunis (!) facientibus pro fortificatione et corroboratione omnium predictorum, quamvis in presentibus litteris de eis non faceret mentionem expressam. [39] Et insuper promittimus presentium testimonio predictamque communitatem Sibenicensem assecuramus, quod in nullo nec in aliquibus suprascriptis excedemus, sed omnia et si[40]ngula supra et infra scripta perpetuo tempore firma et rata habebimus et non in

aliquo contraveniemus sive faciemus ullo modo sub vinculo iuramenti nostri supra^[41]dicti, ipsosque Sibenicensis contra quoslibet deffendemus et iuvabimus per nos et per ipsum dominum nostrum regem atque favebimus totis nostris viribus et posse. In quorum ^[42]omnium fidem, corroborationem (!) et testimonium veritatis, presentes nostras privilegiales litteras fieri iussimus et nostro sigillo pendenti communiri ac coroborari (!). Datum ^[43]Cetine sub castro Fsgin (!) die terciodecimo mensis Madii, anno domini nostri Iesu Christi millessimo quadringentessimo secundo, decime indiccionis.

Превод повеље

Ми Хрвоје, врховни војвода краљевстава Рашке и Босне и прејасног владара и нашег природног господина, господина Ладислава, милошћу божјом краља Угарске, Далмације, Хрватске, Јерусалима, Сицилије, славног краља, генерални викар на простору Далмације и Хрватске, свима и појединима којих се [ово] тиче, остављајући сведочанство обзнањујемо да су сви племићи, грађани и општина града Шибеника преко својих племенитих мужева Ивана Тавилића, Стјепана Матијевог и Ивана Мишића, грађана истога града, посебних посланика и гласника пређе поменутих, након што су обавили разговор и исказали наклоност према реченом нашем природном господину, господину Ладиславу, споменутом краљу, затражили да им се дају слободе, права, милости, даровнице и обичаји стари и садашњи, а за те и друге милости које ће доле бити изложене они су се обавезали да ће на своме граду истакнути заставе реченог нашег господина краља и поштовати хомагијум и заклетву верности. Ми се, стога, излазећи у сусрет оправданим њиховим молбама, у име реченог господина нашег краља, најпре и пре свега заклињемо, заједно са нашом госпођом супругом и племићима, угледницима и свим нашим слугама, да ћемо речене грађане Шибенчане у њиховим правима, слободама, милостима, даровницама и обичајима подржавати и чувати, а њих сада потврђујемо, одобравамо и чврсто и здушно, од сада па завек, желимо и наређујемо да се истински поштују све и поједине слободе, било које привилегије, милошћу стечене повластице и сви имунитети који су некоћ дати реченој општини и људима реченог града Шибеника од стране одличних краљева Угарске, а превасходно од стране пресветлога владара и господина, господина краља Лајоша,

ac ipsum Commune absolutimus et totidem liberamus ab omnibus et singulis penis et
 quæ incurrebantur hactenus usque ad presentem hanc quousque modo, occasione alicuius malitij
 injurij, offensivij, exsecutivij, et delictivij, ipsius, vel aliquis ipsius, dictij, factij, com-
 munitatis, et personarum, seu illarum tam contra Regiam Majestatem, vel ejus subditos, of-
 ficiales, seu fideles, quam contra quoscunque alios quomodocunque et quatenuscunque hactenus
 usque in hanc presentem facti, et per absoluti et liberati, potius habemus et habere
 volumus, et quod nullus possit ipsos, vel aliquos eorum perire, et inquietare, molestare
 turbare, vel aggravare deinceps occasione, predicta, vel aliqua occasione predictarum.
 Et ad hoc ut predicta omnia et singula in presentibus Privilegiis contenta et gratiora et
 nos concessa et firmata suum debitum executionis effectum et ad majorem confirmati-
 onem promittimus quod denuciamus Princeps et noster Notarius et Rex Ladislaus
 confirmatis, approbatis, et homologatis omnia et singula supra scripta, et in presentibus no-
 stris Privilegiis contenta, et gratiora per nos concessa, cum munitione et assertione de
 omni gratiosissimo Sigismundo Regem, et de Monacho Regis Majestatis, cum omnibus
 et singulis claustris et capitulis necessariis et opportunis faciendis pro fortificatione
 et confirmatione omnium predictarum, quousque in presentibus litteris de hijs nullo
 modo mentorem expressam. Et itaque promittimus presentium testimonium Beatis
 Communitatem Sibonij asseruimus, quod in nullo nec in aliquibus supra scriptis ex-
 cedemus, sed omnia et singula supra et infra scripta perfectis tempore forma et
 nota habebimus, et non in aliquo contraveniemus, nec faciemus ulla modo subinje-
 re incrementis nostris subditis, ipsius Sibonienas omnia quousque defendemus, et inun-
 diamus per nos et per ipsum dominum nostrum Regem, ad satisfactionem totius nostris uni-
 versis et fidei. In quousque omnium fidei, confirmatione, et testimonio nostro facto
 nostro Privilegiis libere fieri iurimus, et nostri sigilli fidei communitati et con-
 nobenti. Datum Ceting sub Castro Egin. die septuaginta Nativitatis Anni domini nostri
 Jesu Christi Millesimo quadringentesimo secundo decimo octidies.

Privilegium Henrico Et Comitis Joannis Ceting

Nos Henrico Regem Racie et Bozque Supremas Voivoda, nec non Ioannes in
 nostra Ceting atque Ceting Comes et Communitas Princeps Dominus et de Ostojem Dei
 gratia Illustris Princeps predictus, Racie et Bozque Regem ad posterum debemus et Co-
 aris pro reformandis certis negotijs defuncti, membris commendatis tenore presentium
 significamus quibus expressis universis. Quod cum universi Nobiles, Cives, et Communitas
 civitatis Sibonienas et Nobiles Nostri Joannes Tancib, Speculatorum, Major, et Joanne
 Miel cum ejusdem civitatis et Nostri ipsorum capitulis, habita consuetudine ad nos nostrum
 Regem predictum, Libertatem, iura, et gratias, donationes, et constitutiones à nobis antequam
 tus et de maiore sibi ipsis dare postularent, hac pro igit et certis gratijs inferius

declaramus

universitas deus concessit et hominibus civitatibus Sibenici predictae concessit. Item per Episcopatum
 sancti Regis Hungarie presentem per Illustrissimum Principem et Dominum D. Regem Colu-
 mienem felici memorie, et in suo Privilegio contentas, specificatas, et descriptas, decimo septimo
 Kalendis Januarij Anno Dni MCCCXLVIII Regni autem sui Anno septuagesimo, munus una cum
 sigillis Regis duplici in cera alba, cum cordale seruis rubra et albi coloris et pennis indis-
 dem continetur. Et etiam ipsi civitati Sibenici omnes et singulos tenuras, possessiones, bo-
 nas et quasvis jura, sive p. mare quam p. terram, que sequuntur ad presentem tempus possidentem
 habuerunt, et teneantur quomodocumque et qualescumque, confirmamus, damus, ratificamus, et qd.
 possiderimus possidentibus ac possidenda, et omnia cetera qualescumque p. se acquisita, et
 am. presentibus approbamus et confirmamus. Et in persona memorati Dni Regis Thome,
 eiusdem Sibenicensibus tanquam eorum propriam hereditatem, molendina in flumine Kartha
 stat. vocata situata in distretto et saltem forma, ex parte villi Coghekanon, restitutionem et
 ratificationem, et tanquam eorum rem propriam damus, et confirmamus p. se possidenda et libe-
 ra. Item Castrum ad presentem conditum in territorio seu in distretto Sibenici, quod afflat,
 p. am. ambo et ex parte abire, destruere, et totidem substituere in terram, nec illud
 amplius, vel aliquod aliud ibi nec alibi reedificare vel edificare. Item quod Vlachi
 D. Regis Ladislawi iuramentis condicunt, et presentem Regis Bozsa, etiam notum illi
 et Comitibus Sibenici Comitibus Coring, presentes vel futuri non possunt discessionem habere neq.
 pacem obtinere in distretto et territorio Sibenicensiullo tempore sub signa iuramentis duces
 totum auti applicandum centum Dominum Vlachen, et centum Communitati Sibenici
 suum p. quodlibet Vlachi, presentem servanda, quotiens convenierint, vel ipsi congre-
 nt convenire in presentibus. Item damus auctoritate prefati D. nostri Regis ipse Com-
 munitati Sibenicensium et eorum iudicio subiacentibus Villis Drinougliane, Prissap, et Tuli-
 sichi sic vocatas prope flumen Kartha adiacentes cum omnibus et singulis ipsarum Villarum
 jurebus et pertinentiis eorum adiacentibus, jura propriis et in perpetuum, si ipsas villas distric-
 tus civitatis Sibenici adiungimus et affluimus, et pro adiunctis et affluibus mediante pre-
 sentium testimonio esse volumus, talis jure alieno. Item eadem auctoritate Regis ip-
 si Comitibus Sibenici et sui distric- et Comitibus, et sub iudicio eorundem Sibenicensium
 adiungimus et pro adiunctis esse volumus perpetuiter, omnes et singulos possessiones, po-
 tates, et bona, qualescumque cum suis iuribus et pertinentiis positas et existentes, ac p. om. et ex-
 istencia in L. uchra, incipiendo ab Eullein st. Marij de Rebas, usq. et ad m. m. villi
 Ciste, et usq. ad G. udrucka inclusive. Item eadem Communitati Sibenicensi damus
 uti donamus iure hereditario et in perpetuum septem annos servorum ceterorum
 Regis speculatum, presentem et existentes ibi in L. uchra infra predictas possessiones in
 presentibus capitulis designatas, per nos distric- Sibenicensium conceder adiunctas.
 Item gratiam omnes et singulos homines et personas civitatis Sibi. et sui distric-

срећне успомене, те оно што је садржано, назначено и описано у његовој привилегији од седамнаестог дана уочи јануарских календи лета господњег 1358. године⁶⁴, шеснаесте пак године његове владавине, овереној једним његовим двостраним краљевским печатом у белом воску⁶⁵, са свиленом врпцом црвене и беле боје, као што у тој исправи стоји. И такође, реченом граду Шибенику све и поједине државине, поседе, добра и свака права, како на мору, тако на земљи, које у ово време поседују, имају и држе, која год и како год, потврђујемо, дајемо, озваничавамо и одобравамо, да их заувек поседују, а и све друго што су како год стекли такође одобравамо и потврђујемо овом исправом. И у име поменутог господина нашег краља Ладислава реченим Шибенчанима, као њихову властиту баштину, враћамо и поновно додељујемо млинове на реци Крки, зване Слап, смештене на Оточцу и на копну, са стране села Кољеврата, те им их, као њихово сопствено власништво, дајемо и предајемо у вечити посед и имовину. Такође, утврђење које, како се чини, у овом тренутку постоји на територији тј. у дистрикту шибенском обећавамо сместа укинути, уништити и сасвим сравнити са земљом и нећемо га тамо, нити неко друго, на том или другом месту, више обнављати или градити. Такође да Власи господина нашег краља Ладислава, којег год статуса, а посебно они краља Босне, као и наши и Власи кнеза Иваниша, кнеза Цетине, садашњи или будући, не смеју силазити нити обезбеђивати испашу на територији и у дистрикту шибенском, ни у једном тренутку, под претњом казне од 200 златних дуката, који треба да се исплате у односу: 100 влашком господину и 100 Шибенској општини; и за било које Влахе треба платити утолико уколико поступе супротно од назначеног или уколико се тако задеси. Такође, овлашћењем реченог господина нашег краља, истој Шибенској општини дајемо и њеној надлежности подвргавамо села Дриновљане, Присап и Кулишићи, тако звана, која се налазе у близини реке Крке, са свим и појединим правима, припадностима и допунским надлежностима речених села, по исправном праву заувек, и наведена села прикључујемо и придодајемо дистрикту реченог града Шибеника и желимо да се сматрају прикљученим и придодатим сведочанством ове исправе, изузимајући из тога туђа права. Такође, истим краљевским овлашћењем, реченој Шибенској општини и

⁶⁴ Ради се о 16. децембру 1357. године.

⁶⁵ Бели восак је, заправо, восак природне боје, који није бојен. Врпца на оригиналу заиста је црвено-бела, а сачуван је и окрњени краљев двострани печат (MNL OL, DL 50024).

њеном дистрикту и комитату и надлежности речених Шибенчана прикључујемо и желимо да заувек буду сматрани за прикључене све и поједине поседе, земље и свака добра, са својим правима и припадностима, која се налазе и која су смештена у Луки, почевши од Цркве Св. Марије у Репчу, све до међа села Чисте и све укључујући до Гудуче. Такође, истој Шибенској општини дајемо и додељујемо по баштинском праву и заувек 16 земљишних жребова који припадају краљевском делу, а који се налазе и смештени су тамо у Луци, изнад раније поменутих поседа, назначених у претходној ставци који су нашом одлуком прикључени дистрикту речених Шибенчана. Такође, милосрдно, све и поједине људе и особе града Шибеника и његовог дистрикта и речене општине разрешавамо и сасвим ослобађамо од свих и појединих казни ако су их задесиле до данашњег дана, на било који начин, приликом било којег непочинства, неправди, преступа, испада или деликата које су они или било ко од њих изrekli, направили, урадили и починили или обавили, како против краљевског величанства или његових поданика, службеника или верних, тако и против било кога другог на који год начин и како год до данашњег дана, и проглашавамо их за разрешене и ослобођене и таквима их желимо држати, и да нико не може [све] њих или било кога од њих потраживати и узнемиравати, малтретирати, узбуњивати или им чинити штету надаље, а поводом речених случајева или било ког од речених случајева. И ради овога, како би све и поједино што је садржано у овом привилегију и што смо милосрдно доделили и потврдили могло да се преточи у сопствено дуговано извршење, те ради веће потврде обећавамо да ће прејасни владар, наш природни господин, господин краљ Ладислав, потврдити, одобрити и озваничити све и поједино што је горе написано и што се налази у овом нашем привилегију, а што смо милосрдно доделили, уз ојачање постављањем својих милосрдних краљевских висећих печата, како је обичај краљевског величанства, са свим и појединим одредбама и ставкама које је неопходно и пожељно учинити ради оснажења и потврде свега реченог, све и да оне нису директно поменуте у овој исправи. И још обећавамо сведочанством ове исправе и уверавамо речену Шибенску општину да ни у чему, нити у било којој појединости, нећемо одступити од горе написаног, већ ћемо све и поједино више и ниже написано увек држати за чврсто и одобрено и нећемо ни у чему ићи нити чинити насупрот на било који начин, везани нашом горе назначеном заклетвом и да ћемо речене

Шибенчане бранити и помагати против било кога, у наше и у име поменутог господина нашег краља, и да ћемо их подржавати свим својим снагама и могућностима. У име вере, потврде и сведочанства истинитости свега тога, наређујемо да се начини ова наша повластична исправа и да се овери и потврди нашим висећим печатом. Дато у Цетини, под тврђавом Сињ, 13. дана месеца маја, лета нашег Господа Исуса Христа 1402, десетог индикта.

Дипломатичке особености

Повеља која се овде анализира, иако на неки начин ствара уговорни однос, представља заправо повластицу, али и даровницу, односно исправу привилегијално-даровног наменског типа.⁶⁶ Уговорни елемент садржан је у петицији шибенских посланика који су тражили да нове власти, оличене у претенденту на угарски престо Ладиславу Напуљском и његовим опуномоћеницима из босанско-напуљског савеза (у коме су учествовали и неки Хрвати), потврде старе привилегије, а тиме и уговорне односе Шибенске општине и Угарског краљевства, у замену за заклетву верности и истицање Ладислављевих застава на град.⁶⁷ Међутим, Хрвоје у диспозицији не одговара само на петицију (каква је наведена у истоименој формули), већ потврди старих уговора и привилегија додаје нове привилегије, али и поседовне дарове. На тај начин, девет уско диспозиционих ставки привилегије, садржи и повластичне и уговорне и даровне елементе, док су последње две ставке гарантног карактера.

Формални образац повеље је уобичајен, правилан и релативно једноставан, а све специфичности тичу се чињенице да исправу није издао суверен, већ његов викар, чија је хијерархијска позиција нешто другачија.⁶⁸ Иако се сродан формулар, у начелу, сретао широм Европе, па и у угарским владарским и великашким исправама, као и у производима латинских писарских служби у Босни (првенствено кад су у питању повеље), ова конкретна повеља не садржи неке типично босанске (пре свега у завршним одредбама), али ни типично угарске елементе (пре свега у датумској формули), па се можда ту ради о

⁶⁶ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 66–68, 151–157, 511–513, 530–531.

⁶⁷ *Šibenski diplomatarij*, 47–50.

⁶⁸ М. Brković, *Diplomatičke formule latinskih povelja bosansko-humskih vladara i velmoža od XII do XV stoljeća*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 24–11 (1984–1985) 136–139, 143–147.

утицају писара из јадранског приморја (нотаријат и писари локалног племства) или Италије. Упркос могућем упливу нотарског утицаја, повеља је у целости сачињена по моделу јавно-правне, а не приватно-правне исправе.⁶⁹

Интитулација је дуга, јер се настојало да се њоме истакну све титуле и сви прерогативи ауктора – *Nos Hervoye regnorum Rasie et Bosne supremus voyvoda ac in partibus Dalmacie et Croatie serenissimi principis et domini nostri naturalis, domini Ladislavi, Dei gratia Ungarie, Dalmacie, Croacie, Ierusalem, Scicilie etc. incliti regis vicarius generalis*.⁷⁰ Употреба владарске множине крајње је типична за интитулације латинских повеља, чак и када су ауктори били племство средњег ранга.⁷¹ Девочије нема јер Вукчић наступа као викар краља.⁷² Више о Хрвојевој титули великог или „врховног“ војводе (*supremus voyvoda*) биће речи у одељку о важнијим појмовима.⁷³

За интитулацијом следи уобичајени спој опште инскрипције и промугације у форми – *universis et singulis quibus expedit memorie commendantes significamus*. Кроз тај спој садржај повеље постаје отворен за све оне којих се он тиче.⁷⁴ Формулу петиције уводи речца *quod*, након које следе информације о доласку трочлане шибенске делегације, молбама које је она изнела и условима под којима се оне могу испунити.⁷⁵ Молбе упућене Хрвоју као викару, заправо су упућене његовом сизерену, као „угарском краљу“ и сизерену Шибенчана – Ладиславу Напуљском.

Осим петиције, друге експозиције нема, а израз *Nos itaque* уводи диспозицију која се састоји од уводне заклетвене формулације и више ставки – девет диспозитивних и две гарантно-короборативне. Заклетвена формула са елементима проширене (вишечлане) интитулације на почетку диспозиције је занимљива и подсећа на особеност босан-

⁶⁹ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 151, 157–161, 172–176; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 65, 151–154, 491–497, 511–513.

⁷⁰ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 35–36; isti, *Hrvoje Vukčić*, 41–42; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 328–329, 331.

⁷¹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 343–347.

⁷² М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 36.

⁷³ Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 100–108.

⁷⁴ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 36–37; isti, *Hrvoje Vukčić*, 43, 45; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 166, 307, 378, 391–392, 398, 470, 514–516.

⁷⁵ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 37–38; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 401, 404–411.

ских исправа.⁷⁶ Хрвоју се, као ауктору, придружује и његова супруга и великашка свита – *iuramus una cum domina nostra conthorali ac nobilibus, proceribus, servientibus nobis universis*, и то у присези, из чега произлази да су учињене привилегије пре свега резултат заклетве, а не милости као резервата краљевске власти.⁷⁷ Да ли је то одраз недовољних овлашћења Хрвоја као викара или ствар договора о концепцији текста (замена заклетве Шибенчана на верност Ладиславу заклетвом Ладислављевог викара Шибенчанима којом гарантује сопствени правни чин), тешко је рећи. У неколико ставки диспозиције наводи се да је повластице дате Шибенчанима одобрио, ако не и иницирао краљ Ладислав, док Хрвоје делује као његов овлашћени викар и извршилац његове воље. Ладислављеве повеље Шибенику из 1403. године, којима су потврђене викарске, нису се заснивале на заклетви, већ, природно, на владаревој вољи и милости.

Ставке, о којима је већ било речи, уводе се типским изразима – *itaque, item, et, et etiam, et insuper*, са значењима *и, и стога, и још, и такође, и поврх тога*, а накнадно су, нешто тамнијим мастилом, означене и бројевима на маргинама и ознакама за пасусе.⁷⁸ Након девет чисто диспозитивних ставки – а то су потврде старих повластица датих граду Шибенику од стране угарских краљева, а пре свега од краља Лајоша Великог, и још осам додатних удељених привилегија⁷⁹ и земљишних поседа – диспозицију затварају две одредбе које такође произлазе из заклетве ауктора, али су короборативно-гарантног карактера. Прва одредба је најавна додатне короборације највишег представника власти, краља Ладислава, кроз његову сопствену, viseћим печатом оверену, потврдну исправу (редови 34–38).⁸⁰ Друга је гарантна изјава Хрвоја Вукчића која као да индиректно затвара блок заклетви кроз аукторово обећање да ће поштовати све оно што је овом повељом прописао (редови 39–41).

⁷⁶ М. Brković, *Hrvoje Vukčić*, 41–42; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 307, 321, 347–349, 432–450.

⁷⁷ Сличан се пример среће у Хрвојевој исправи издатој Задру 1401. године, која је такође представљала понуду повластица ако Задрани признају власт краља Ладислава (F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 170–171).

⁷⁸ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 391, 397, 401, 410–412.

⁷⁹ Одредба о забрани уласка Влаха на шибенску територију укључује у себи и световну санкцију тј. новчану казну за прекршиоце (Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 419–421).

⁸⁰ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 224–225, 469–472, 475.

За опсежном диспозицијом протканом наведеним гарантним формулацијама следи уобичајена короборација, која сведочи о изради документа, као сведочанства истинитости и валидности правног чина, и о овери висећим печатом ауктора – *In quorum omnium fidem, corroborationem et testimonium veritatis, presentes nostras privilegiales litteras fieri iussimus et nostro sigillo pendenti communiri ac corroborari*.⁸¹

Датум садржи и хронолошки податак и одредницу места – *Datum Cetine sub castro Fsgin (!) die terciodecimo mensis Madii, anno domini nostri Iesu Christi millessimo quadringentessimo secundo, decime indiccionis*. Изостаје уобичајено угарско датирање верским празником, као и ретко, свечаније, коришћење елемената римског календара (тачније календи, ида, нона или делова месеца).⁸² Уместо тога, искоришћена је формула сачињена од дана у месецу, те године са (тачним) индиктом. Први део темпоралног датума био је карактеристичан за босанске канцеларије, али и бројне друге по јадранском приморју и у Италији. Постојање индикта, атипичног за Босну, би, пак, могло додатно указивати на то да је састављач/писар стекао своје знање у хрватским и далматинским канцеларијама и нотаријатима или у Италији.⁸³ Врло лепа канцеларијска готица могла би бити још један, иако спекулативан, прилог тој тези. Напомињемо, ипак, још једном, да је ова повеља састављена по обрасцу јавно-правне, а не приватно-правне исправе и да се не ради о производу нотаријата.⁸⁴ Повеља нема типично босанску белешку о писару, али је она веома често изостајала у латинским исправама, па тај податак није довољно информативан да би се на основу њега могли изводити додатни закључци.⁸⁵

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне и Старог српског архива* већ су објашњаване личности: **Hervoye regnorum Rasie et Bosne supremus voyvoda ac in partibus Dalmacie et Croatie...vicarius**

⁸¹ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 38; isti, *Hrvoje Vukčić*, 45–46; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 469–480, 484–488.

⁸² Ј. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 151, 172–176; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 491–506.

⁸³ Ј. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 182; М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 38–39; isti, *Hrvoje Vukčić*, 38–39; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 493–494.

⁸⁴ Ј. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 98–122, 157–161.

⁸⁵ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 479–491.

generalis/Хрвоје Вукчић Хрватинић (ГПБ 1, 94–95; ССА 1, 122; ССА 2, 190; ССА 5, 182–183; ССА 6, 177; ССА 8, 163, 177); **Ludovicus, rex Ungarie/Лајош I Велики** (ГПБ 12, 25); **rex Bosne/Стефан Остоја** (ССА 2, 190; ССА 3, 134–135).

Ladislavus, Dei gratia rex Ungarie, Dalmacie, Croacie, Ierusalem, Scicilie (Ладислав Анжујски, напуљски краљ), 1, 2, 4–6, 15, 18, 21, 22, 24, 35, 36 (ред у изворнику) – Ладислав је рођен 1377. у Напуљу као син Карла Драчког из династије Анжујаца и његове рођаке Маргарете. Његов отац је 1382. заузео напуљски престо, а 1385. постао је и угарски краљ (као Карло II) у јеку династичког сукоба који је са престола потиснуо Марију Анжујску, ћерку Лајоша Великог. Након што му је отац убијен у завери коју су организовали Маријина мајка Јелисавета Котроманић и палатин Никола I Горјански (1386), Ладислав је постао напуљски краљ под туторством мајке и претендент на угарски престо. Младост је провео у сукобу око јужне Италије са представницима друге куће Анжујаца. Од 1389. имао је заштитника у папи Бонифацију IX (1389–1404), а читаву деценију од 1390. до 1400. водио је отворен рат са противкандидатом за напуљски престо Лујем II и његовим присталицама, које су му отеле Напуљ. Град је повратио 1399. године. У Угарској је већ од 1386. сматран кандидатом за престо странке коју су предводили противници Марије Анжујске и њеног супруга Жигмунда Луксембуршког из редова угарске и хрватске властеле и прелата, у савезништву са Босном, а каткад и Турцима. Босански краљ Твртко I искористио је начелну подршку Ладиславу да прошири сопствену власт на делове Далмације и Хрватске. Док су трајали ратови у Италији, Ладислављеву политику на Балкану водили се превасходно његови викари из Угарске и Босне – Иваниш Хорвати, Иван Палижна и браћа Хрвоје и Вук Вукчић. Након 1400, Ладислав се активније укључује у рат на источној обали Јадрана, помажући оне који су хтели да га поставе на угарски престо у обновљеној коалицији угарских и хрватских незадовољника и Босне. Низ побуна у Угарској између 1401. и 1403. привремено је ослабио краља Жигмунда, довео до заузећа Далмације и јужне Хрватске од напуљско-босанских трупа и крунисања Ладислава за угарског краља у Задру, августа 1403. године. Међутим, чим се Ладислав најесен вратио у Италију, Жигмунд се брзо опоравио, прогласио амнестију и окончао грађански рат. Ладислављево наслеђе на Балкану чували су представници напуљске морнарице, трупе Хрвоја Вукчића, као краљевог викара, и његовог шурака Ива-

ниша Нелипчића. Заинтересован пре свега за политику у Италији, Ладислав је све више занемаривао балканске поседе. Након што је Млечанима за новац препустио неке јонске поседе, Хрвоје Вукчић је пристао уз краља Жигмунда, чије је годишње нападе трпео од 1404. до 1408. године. На то је Ладислав, 1409. године, Млечанима продао све поседе које је лично контролисао (конкретно, Задар и околину) и права на Далмацију, отварајући простор за угарско-млетачки рат и потоња проширења Венеције из 1409, 1412. и 1420. године. Не интересујући се више за угарски престо, Ладислав је остатак живота провео у кампањама по Италији. Умро је у Напуљу 1414. године, након изненадне болести, а на напуљском престолу га је наследила сестра Ђована II.

Литература: В. Hóman, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria (1290–1403)*, Roma 1938, 479–481, 491, 519–522; А. Cutolo, *Re Ladislao d’Angiò Durazzo*, Napoli 1969; *Dizionario Biografico degli Italiani*, Volume 63, Roma 2004, s. v. Ladislao d’Angiò Durazzo (Andreas Kieseewetter), са опсежним списком извора и литературе.

Iohannes Tavailich (Иван Тавилић, шибенски племић), 3 – припадник истакнуте шибенске племићке породице Тавилића (ређе: Тавелића). Упркос значају ове фамилије, из које је потицао и први хрватски светац Никола Тавелић, она још увек нема потпун родослов. Презиме Тавилић први пут се среће осамдесетих година XIV века, у генерацији коју су чинили Иван Тавилић и његова браћа, синови Петра, сина Богдана. Према неким тумачењима, реч *tavel* означавала је нотара или писара, али нема доказа за такве тврдње. Извесни Никола, син Богдана јавља се још 1322. међу градским племићима у споразуму којим су Шибенчани признали млетачку власт после збацивања власти Шубића. Иван Тавилић се помиње као племенити Иван, син Петра Богдановог, у списима нотара Славогоста 1386. када је био и општински *examinator*. Крајем XIV и почетком XV века заузимао је разне положаје у комуналној управи Шибеника, а среће се и у другим јавним улогама (био је арбитар, заступник, сведок и *examinator* 1398/1400, прокуратор при преузимању неког мираза 1400, општински судија априла 1402, сведок 1405). Око 1400. и 1404/1405. забележен је као прокуратор шибенских фрањеваца. Иван Тавилић је наступао као шибенски посланик у мисијама код краља Жигмунда (1398), Хрвоја Вукчића и Иваниша Нелипчића (Сињ, мај 1402) и краља Остоје (Високи, јун 1402). У октобру 1403. био је један од ректора,

као и синдик Шибеника у закључивању споразума са Трогиром о одбрани заједничких интереса. Присуствовао је свечаном измирењу „унутрашњих“ и „спољашњих“ Сплићана новембра 1403, а био је именован и у делегацију која је требало да путује у Сплит на свадбене свечаности Хрватинића (1405). После повратка Шибеника под власт Жигмунда Луксембуршког, заједно са Иваном Мишићем, учествовао је у одбрани кула у шибенској луци, али се 1409. споразумео са Млечанима, као и његов брат Флорије (Цвитко) и Иван Мишић, за шта је добио пензију од 400 либара. После повратка у град 1412. године, био је у кругу истакнутих млетачких присталица. Према споразуму повратника са „унутрашњим“ Шибенчанима, био је дужан да плати неки восак који је набављао раније. Августа 1414. био је општински синдик са задужењем да изложи шибенске молбе млетачким властима. Пре марта 1421. постао је млетачки кнез Хвара, али је његово постављење, без консултација са локалном заједницом, изазвало отпор пучана, па је убрзо био смењен. Као истакнут и богат племић, бавио се и привредном делатношћу. Од Гргура Банића Шубића купио је 1396. поседе у Дазлини и Грабровчанима за 300 малих либара. Поседовао је земљу у Гаћелезима, Затону с Хумљанима, Заблаћу. Због дуга од 60 дуката, браћа Стипчићи су му 1405. заложили четвртину села Чиста. У марту 1416. деловао је као прокуратор удовице једног задарског трговца. Са једним ортаком, купио је трећину општинских млинова на Слапу и Оточцу (1418), а 1423. Власи су му опљачкали неку стоку, али су је убрзо вратили. Помен солара Ивана Тавилића забележен је 1419. године. Чини се да је Марија, ћерка Радослава Михетића, споменута око 1398/1400, била супруга овог Ивана Тавилића. Иван је имао браћу Флорија (Цвитка), Гргура и, према неким, Миховила, а судећи према подацима Јакова Маркијског, био је и брат Св. фра Николе Тавелића. Но, податке Маркијског треба узети са резервом. Иван је умро између 1421. и априла 1431. Имао је најмање три сина: Флорија (Цвитка), Клемента и Јакова, а чини се и четвртог – Миховила, који су оставили даље потомство, као и његов брат Флорије (Цвитко) Петров. Породица је, чини се, изумрла у XVII веку, тачније у куги из 1649. године.

Извори: MNL OL, DL 50055, 50072; S. Ljubić, *Listine* I, 335; IV, 456–457, 461; V, 18–20; VI, 23–24; VII, 48, 52, 56, 168, 217; VIII, 80; IX, 401; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 183, 185, 189, 225; M. Zjačić, *Spisi šibenskog notara Slavogosta*, *Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 44 (1952), prema registru; *Šibenski diplomatarij*, 42, 48, 51, 53,

174, 201, 204, 208–209, 282–283; M. Ančić, *Petrus de Serçana: Registar i Posebne cedulje*, Fontes. Izvori za hrvatsku povijest 15 (2009) 109–112; D. Karbić, M. Katušić, I. Majnarić, *Registar Trotti-Prandino*, isto 18 (2012) 38–39, 53–54; A. Birin, *Šibenski bilježnici – Indricus de Indricis (1431.–1434.)*, Povijesni prilozi 44 (2013) 101, 103, 105, 112; *Zilio pok. Gulielma*, prema registru.

Литература: F. A. Galvani, *Il re d'armi di Sebenico con illustrazioni storiche* I, Venezia 1884, 151, 199–201; G. Novak, V. Maštrović, *Kulturna baština Samostana svetog Frane u Šibeniku*, Zagreb 1968, 34; D. Mandić, *Hrvatski svetac Nikola Tavelić: povodom njegove kanonizacije*: Rim, 21. lipnja 1970, Hrvatska revija 20–2 (1970) 221–231; *Nikola Tavelić, prvi hrvatski svetac*, ur. G. H. Jurišić, Zagreb 1971, 49–52; G. Novak, *Hvar kroz stoljeća*, Zagreb 1972, 64, 74–75; *Šibenik: spomen zbornik*, 117, 135; V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, 348; isti, *Povijest Hrvata* 3, Zagreb 1985, 65; I. Pederin, *Šibenik (Sebenico) nel basso Medioevo fino al 1440*, Archivio storico italiano 149–4 (550) (1991) 821, 851, 855, 864; isti, *Šibenik na kraju srednjeg vijeka*, Bosna Franciscana 33 (2010) 85, 108, 111, 118; J. Kolanović, *Šibenik*, 87, 92, 147, 155, 180, 217–218, 225, 279, 280, 292; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 19, 23, 25–27; Н. Исаиловић, *Повеља краља Твртка I Комроманића Шибенику*, 46; I. Kurelac, *Status animarum prezbitera Bartolomeja Ostojčića kao izvor za proučavanje nekih aspekata socijalne topografije Šibenika s kraja 16. stoljeća*, Šibenik od prvog spomena, ur. I. Kurelac, Šibenik–Zagreb, 2018, 220–221, 224–225, 231, 243; T. Galović, I. Majnarić, *Hrvatska i Šibenik u Tavelićevo doba. Presjek kroz povijest kraljevine i grada u 14. stoljeću*, Sv. Nikola Tavelić Mučenik. Njegovo vrijeme i trajna poruka, ur. D. Patafta – N. V. Kovač, Zagreb 2019, 49–50, 64; S. Miljan, *Djelatnost franjevaca u Šibeniku od kraja 13. do početka 15. stoljeća: velika pobožnost i aktivnost u malom samostanu*, Sv. Nikola Tavelić Mučenik, 78–79; A. Kordić, *Štovanje bl. Nikole Tavilića između Prvoga i Drugoga svjetskog rata (1918.–1941.)*, Sv. Nikola Tavelić Mučenik, 310, 345–363.

Stephanus Maffei (Стјепан/Стипан Матијев, шибенски племић), 3 – Од тројице шибенских посланика, о Стјепану (или, вероватније, Стипану) Матијевом има најмање сачуваних података. Иако би се могло помислити да му је Мафеи презиме (премда би у латинској верзији то пре било записивано у облику *de Maffeis*), на основу једног изворног податка знамо да му се отац звао Матиј, те га треба наводити као Стјепана (Стипана) Матијевог. Његово име се спомиње у списима

првог шибенског нотара чије су имбревијатуре сачуване – Славогоста, из 1386. године. Стјепан је ту наведен као поседник у Реб(р)инама, локалитету у Морињском пољу, источно од Шибеника. У списима нотара Цилија из 1398. и 1400. године, он је забележен са епитетом *ser*, а помиње се у својству грађанина, сведока, прокуратора и арбитра. Познато је да је припадао племићком сталежу, а његово име се бележи у неколико званичних дипломатских мисија града Шибеника – код Хрвоја Вукчића и Иваниша Нелипчића (Сињ, мај 1402), босанског краља Остоје (Високи, јун 1402) и напуљског викара Алојзија Алдемариска (Задар, децембар 1402). Био је и један од шибенских заступника приликом склапања савеза са Трогиром, октобра 1403. године, са циљем да се пред напуљско-босанским властима одбрани комунална аутономија.

Извори: MNL OL, DL 50065; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 183, 185, 189; M. Zjačić, *Spisi šibenskog notara Slavogosta*, prema registru; E. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár* II–1, 302, br. 2644; *Šibenski diplomatarij*, 48, 51, 53, 60; *Zilio pok. Gulielma*, prema registru.

Iohannes Missich (Иван Мишић, шибенски племић), 3 – у другим изворима навођен је и као Иван (син) Мише, тј. Иван Мишин, али и са додатним презименом Коњић (Congnig) или Коњевић (Cognevig). Ово презиме навођено је јако ретко, па се усталио облик Мишић, који је Ивану био патронимик (у једном документу се он експлицитно назива сином покојног *ser* Мише Коњевића), али се код његове деце већ усталио као право презиме. Иван Мишић био је активан најкасније од 1386, када се јавља у списима нотара Славогоста, као сведок у низу докумената. Био је шибенски племић, а имао је и звање витеза (*miles, egregius miles*), које се најчешће помињало уз његово име, иако нам није познато где га је и на који начин стекао. У списима нотара Цилија помиње се као племић, грађанин, сведок, арбитар, заступник више особа и прокуратор Цркве Св. Јакова. Деловао је као посланик шибенске општине код Хрвоја Вукчића и Иваниша Нелипчића (Сињ, мај 1402) и код краља Остоје (Високи, јун 1402). Био је један од градских ректора октобра 1403. године. Добио је поседе и кметове у новостеченим шибенским поседима у Подрепчу, око којих се 1406. године спорио са Вукцем Галковићем, човеком Иваниша Нелипчића. Након повратка Шибеника под власт краља Жигмунда и избијања рата са Венецијом, Мишићу и неколицини других племића поверена је одбрана две куле које су браниле улаз у шибенску

луку. Међутим, у септембру 1409. Мишић је постигао споразум са Млечанима и превео више бранилаца кула на млетачку страну. За ту услугу добио је пензију од 150 златних дуката, а у октобру исте године помогао је настојања провидура Пјетра Лоредана да цео Шибеник пређе у млетачке руке, што том приликом није остварено. Док су неки племићи из кула прешли у Задар, Мишић је, као користан на терену, остао командант западне куле (са посадом од 50 људи), која је била окренута путу ка Врани, све до септембра 1410. када су Млечани, у страху да не изгубе стратешки положај, одлучили да и верне Шибенчане изместе из кула. Иако су то негирали, радило се о неповерењу према племству тога града. Мишић је, вероватно, наставио да борави на млетачкој територији јер му је то гарантовало мирну егзистенцију, будући да се није могао вратити у родни град у коме је третиран као издајник. Када је краљ Жигмунд дозволио локалном племству да угуши краљу наклоњени пучки покрет у Шибенику, учинио је самом себи штету, јер се племство договорило да град преда Млечанима и да се „унутрашњи“ и „спољашњи“ Шибенчани измире (1412). Том приликом се, као један од вођа промлетачке странке, у град вратио и Иван Мишић, а у новембру и децембру 1412. био је и један од ректора, у време измирења две групе Шибенчана. Иако је, на самом крају те године, још једном био жртва неповерења, због чега је депортован у Венецију, убрзо се вратио (за разлику од многих других депортованих) и вршио у граду бројне значајне функције, а годишња пензија му је потврђена (маја 1413). Њему је додељен део поседа Шибенчана које су Млечани трајно прогнали, а поново је био ректор и у јулу и августу 1414. године, као и *examinator*. Касније се бележи и у пословима са сољу, а гаранције за обављање тих послова обезбеђивао је поседовањем велике количине жита и боба (пример из 1424. године). Живео је барем до 1434, када је од папе добио дозволу да изгради манастир уз приорат Св. Магдалене крај Шибеника. Наследили су га синови Никола и Томаш, који су деловали од тридесетих до шездесетих година XV века. Имали су поседе у селима Зихарина, Затон и Гаћелези, те су обављали разне дужности у општини (нпр. судија). У следећој генерацији помиње се још један Иван Мишић, као власник млинова за маслине у Гребаштици и рентијер дућана (1492–1493), те Петар са поседима на Зларину (1505). У првој трећини XV века помињу се и Мартин Мишић и још један Петар Мишић. Потоњи је купио део општинских млинова на Слапу (1418). Иако не знамо која је тачно била

њихова веза за Иваном Мишићем, могуће је да су му били браћа или синови.

Извори: S. Ljubić, *Listine* V, 18–20; VI, 14–17, 22–24, 36, 39, 89, 117–118; VII, 51–52, 117–118, 164; IX, 257; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 183, 185, 189; M. Zjačić, *Spisi šibenskog notara Slavogosta*, prema registru; *Šibenski diplomatarij*, 48, 51, 53, 128, 174, 183–184, 203, 204, 208, 212–213, 220, 250, 295, 328; *Zilio pok. Gulielma*, prema registru.

Литература: M. Šunjić, *Dalmacija u XV stoljeću*, Sarajevo 1967, 47, 54–55, 193–194; *Šibenik: spomen zbornik*, 117, 123, 135; V. Klaić, *Povijest Hrvata* 2, 348; isto 3, 65; I. Pederin, *Šibenik (Sebenico)*, 817–818, 855, 863; isti, *Šibenik na kraju*, 83, 118; J. Kolanović, *Šibenik*, 44, 271, 281; P. Runje, *Pokornički pokret i franjevci trećoredci glagoljaši: XIII.–XVI. st.*, Zagreb 2001, 82–83; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 19, 21, 23, 25.

Iohannes, comes Cetine (Иваниш Нелипчић, цетински кнез), 19 – син цетинског кнеза Ивана Нелипчића, како је често навођен и у изворима (*Iohannes, filius Iwan*). Био је малолетан када је наследио оца на месту кнеза Цетине (између 1377. и 1379. године), па је био под патронатом своје мајке, кнегиње Маргарете, чије се порекло везује за сплитску породицу Циндри (*de Cindris*) или Мерини. У политичка збивања у Хрватској и Далмацији активније се укључио у време када је краљ Твртко Котроманић вршио своја освајања на том простору. Његов став према привременим босанским властима није сасвим јасан, али изгледа да односи Нелипчића и Босанаца нису били непријатељски и да су тада скована будућа брачна и политичка партнерства Хрватинића и кнеза Иваниша. Иванишова сестра Јелена била је удата за Хрвоја Вукчића, вероватно од 1393. године. Кнез Иваниш је, после рестаурације угарске власти, задржао своје кнештво, али је убрзо почео да долази у сукоб са Сплитском архиепископијом у вези са питањем убирања десетине, а краљеви миљеници Горјански су остварили монопол на све функције у далматинским комунама под угарском влашћу. У време сукоба фракција у далматинским градовима 1398–1402, Иваниш, који је својевремено био биран за трогирског кнеза, ратовао је са Трогиранима и „спољашњим“ Сплићанима, против „унутрашњих“ Сплићана, који су стајали уз архиепископа Андрију Гвалда. Од 1401. је у отвореној коалицији са Хрвојем Вукчићем и Ладиславом Напуљским, са циљем да се потоњи постави на угарски трон. У децембру 1401. освојио је Клис и постао клишки кнез. Након победе босанско-напуљске коалиције у Далмацији и јужној Хрват-

ској 1402. године, вршио је бројне дужности, а привремено је успео да преузме контролу и над Скрадином (око 1405. године). Чини се да је око 1406. покушао да промени политички курс и врати се на страну краља Жигмунда, али то се десило тек 1408, када је то урадио и његов зет Хрвоје Вукчић. Од тада, па до смрти, Иваниш је остао лојалан Жигмунду. Задржао је све своје поседе који су тада обухватили Цетину, Клис, Одрију са Звониградом, породичне поседе у дистриктима Опромиње и Петрово поље са центром у тврђави Кључ, као и град Прозор (можда у Рами, јер је Иваниш био кнез Раме, а можда и у Врхрици/Врлици, чији се град називао Прозор). Био је кнез у више далматинских градова, али је ипак изгубио Шибеник, који су 1412. заузели Млечани. Око 1412/13. био је, краткотрајно, хрватско-далматински бан, али се цео живот китио банском титулом. После Хрвојеве смрти, Иваниш је од сестре Јелене добио град Омиш, постајући омишки кнез (1416). Био је ожењен Елизабетом, ћерком некадашњег угарског палатина Детрика Бебека (Бубека) и имао је са њом две кћери. Склопио је породични савез са Крчким-Франкапанима 1411. и удао старију ћерку Катарину за најстаријег сина Николе IV Крчког – Ивана VI Анжа. Млађу кћи Маргарету удао је у Курјаковиће (тачније за Карла II Крбавског). Након што су Млечани заузели средњодалматинска острва, Сплит и Трогир 1420. године, Иваниш се нашао у оштром сукобу са њима. Упркос повременим споразумима, спорови су потрајали скоро деценију. Паралелно са тим, Иваниш је привремено дошао у сукоб и са босанским краљем Твртком II (1423–1424), али и са Пољчанима (спор је финално решен тек 1434. године). Од 1422. па до 1434. Иваниш, који није имао мушке деце, покушавао је, путем закупа, да ћерки Катарини и зету Анжу остави своје баштинске поседе. Пред крај живота закључио је споразум са млечачким Шибеником о разграничењу (1434). Иваниш је умро између краја јуна 1435. и почетка 1436. године, када га је наследио зет Анж. Он није имао краљевско допуштење да преузме тастове поседе и они су додељени Жигмундовим миљеницима Таловцима, због чега је дошло до рата око Цетине и Клиса и одузимања банске части Анжу. Након Анжеве смрти, децембра 1436, Таловци су однели превагу и 1437. преузели све поседе Нелипчића. Катарини и њеном малолетном сину Ивану Франкапану у замену су дати поседи у Поуњу око Рмња. Иван је, приликом поделе Франкапана (1449), добио и град Цетин.

Извори: Ђ. Šurmin, *Hrvatski spomenici. Sveska I* (od god. 1100–1499.), Zagreb 1898, 136, 432–434; F. Šišić, *Iz arkiva u Željeznom*, Vjesnik Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva 7 (1905) 158–159, 162–164, 167–176; L. Thallóczy, S. Barabás, *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus I* (1133–1453), Budapest 1910, prema registru; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 183–185, 188–189, 201–202, 209–211, 312–314; Š. Jurić, *Neobjavljena listina cetinskog kneza Ivana Nelipčića*, Arhivski vjesnik 19–20 (1976–1977) 233–236; isti, *Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980. I dio. Povijesni spomenici prvoga reda*, Zbornik Cetinske krajine 3 (1982) 57–106, 113; *Šibenski diplomatarij*, prema registru.

Литература: A. Birin, *Knez Nelipac i velikaški rod Nelipčića*, Zagreb 2006, 91–156, passim, sa starijom literaturom (doktorska disertacija u rukopisu); Н. Исаиловић, *Политика босанских владара*, passim; A. Birin, *Posjedi Nelipčića na području srednjovjekovnog kotara Promine*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost), ur. M. Mendušić – D. Marguš, Visovac–Drinovci, 2008, 124–128; isti, *Cetinski knez Ivaniš Nelipčić – „ban naših Kraljevstava Dalmacije i Hrvatske“*, Humanitas et litterae: ad honorem Franjo Šanjek, ur. L. Čoralić – S. Slišković, Zagreb 2009, 289–302; isti, *O familijarima knezova Nelipčića*, Povijesni prilozi 51 (2016) 48, 50–65; N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti – niže plemstvo na područjima pod vlašću i utjecajem Nelipčića nakon 1345. godine*, Povijesni prilozi 50 (2016) 281–287.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне и Старог српског архива* већ су објашњавани појмови/установе: **communitas**, **commune/општина** (ССА 6, 137, 149; ССА 7, 185); **ambaxiator**, **nuntius/посланик**, **гласник** (ГПБ 1, 82, 117; ССА 2, 67; ССА 5, 132, 154; ССА 6, 33, 51, 198; ССА 7, 185; ССА 8, 126–127; ССА 9, 48); **nobiles/властелин**, **племић** (ССА 3, 12, 137; ССА 4, 145; ССА 5, 145–146); **serviens/слуга** (ГПБ 2, 49–50, 125–126; ГПБ 3, 134, 143; ССА 3, 139, 148; ССА 4, 189; ССА 5, 94–95; ССА 9, 165); **privilegium/привилегиј**, **повластица** (ССА 8, 54); **sigillum/печат** (ГПБ 3, 58–59; ССА 4, 231; ССА 5, 40–41; ССА 6, 197–198; ССА 8, 54, 164–165); **comes/кнез** (ГПБ 2, 20; ГПБ 3, 25; ССА 2, 80; ССА 6, 137–138, 197); **meta/међа** (ГПБ 3, 142; ССА 2, 37; ССА 3, 13; ССА 4, 21, 145, 190; ССА 5, 78); **officiales/службеници** (ССА 9, 184); **litterae/исправа** (ГПБ 1,

117; ГПБ 2, 42, 85, 126; ГПБ 3, 27, 94, 143; ГПБ 6, 33; ССА 3, 139; ССА 4, 118; ССА 7, 34; ССА 8, 164); **castrum/утврђени град** (ГПБ 6, 77; ССА 6, 138). За додатна објашњења видети регистре у: Д. Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, просопографских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива*, ССА 10 (2011) XXXV–LXVIII; Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина и установа, просопографских и топографских података, који су објашњени у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10 (2017) 51–65.

supremus voyvoda (врховни/велики војвода), 1 – Хрвоје Вукчић се у више својих латинских исправа, али и у исправама неких других личности из круга босанско-напуљске коалиције и угарских побуњеника назива *supremus* или *summus voyvoda regni Rascie et Bosne*. У словенским исправама (мада треба имати у виду да су сачуване само две његове словенске исправе) он је, пак, углавном велики, а никада „врховни“ војвода. Није сасвим јасно је ли он усвојио и својим савезницима у пракси наметнуо титулу „врховног“ војводе у времену када је био „краљотворац“ у Босни, или се само радило о помпезнијем преводу титуле „велики војвода“. Можда би се могло начелно закључити да је друга варијанта вероватнија, али постоје и контрааргументи. Наиме, у латинским титулама Косача, њихови предводници су се називали *magnus voyvoda*, а не *supremus voyvoda*, а, што је још важније, Хрвојева повеља из 1412. године жени Јелени у интитулацији наводи ауктора као „великог протођера краљевства босанског“, што, у принципу, одговара, титули врховника. Та је повеља била осумњичена од дубровачких власти, али не због интитулације, због чега треба оставити могућност да ју је Хрвоје и иначе користио. Па опет, у сопственој повељи с почетка 1404. године, дакле издатој после низа повеља у којима се наводи као *supremus* или *summus voyvoda*, Хрвоје је био само „дука сплитски и велможни велики војвода краљевства босанског“.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 84–85, 100–108; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 187–190; исти, *Повеља војводе Хрвоја угарском краљу Жигмунду*, 89–90, 93–95; исти, *Уговор херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића и Дубровчана о савезу против босанског краља Стефана Остоје*, ССА 8 (2009) 170–172, 174, 177, 180–181; исти, *Повеља херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића жени Јелени*, ССА 10 (2011) 167, 170–172; исти, *Владарске канцеларије*, 328–

329, 331. Видети и појмове објашњене у: ССА 1, 112, 125–126; ССА 2, 191–192 (велики војвода).

vicarius generalis (генерални/општи викар), 2 – викар је заменик, односно овлашћено лице неке особе, обично владара или црквеног прелата. Додатни епитет генерални тј. општи сведочи о томе да се ради о особи која има овлашћења највишег ранга, односно покрива готово све компетенције личности коју замењује. Сродни термини за особе са сличним овлашћењима су *vice rex* (поткраљ, тачније намесник краља), *vicegerens* (онај који замењује), *locumtenens* (вршилац дужности). Хрвоје Вукчић је, током каријере, означавао свим овим терминима, делујући као намесник или краља Ладислава Напуљског или краља Жигмунда у Далмацији, Хрватској или Босни.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, Zagreb, 1908–1922, 1573. Видети и појам објашњен у: ГПБ 4, 129–130 (викар).

civitas (град), 3, 6, 9, 12, 23, 29 – назив за градско насеље већих размера, обично са комуналним уређењем (и правом грађанства), које нема ни уско рефугијалну, нити уско занатско-трговачку улогу.

Видети појмове објашњене у: ГПБ 6, 77; ССА 5, 77, 111; ССА 6, 34, 138; ССА 7, 186 (град).

libertates, iura, gratias, donaciones et consuetudines (слободе, права/закони, милости, даровања и обичаји), 4–5, 7–8 – основни елементи самоуправних повластица градских општина. Слободе су, у начелу, права која су им сизерени препустили. Права или закони су, пре свега, статут и реформације којима се регулише законодавни и административни оквир функционисања града. Милости и даровања се односе на имунитетне повластице и даровања поседа и права, док су обичаји сви елементи обичајног права које се спроводи у датој градској општини, без писане регулативе.

Литература: М. Kostrenčić, *Slobode dalmatinskih gradova*, 56–150. Видети и појмове објашњене у: ГПБ 2, 50; ГПБ 3, 60, 84, 94, 121, 135, 143; ГПБ 5, 52; ГПБ 10, 86, 106; ССА 1, 86–87; ССА 2, 27–28; ССА 3, 26, 147; ССА 4, 118, 146, 189, 231; ССА 5, 154; ССА 6, 53–54, 137; ССА 7, 34; ССА 8, 99 (слобоштина, закон, право, милост, обичај).

omagium, iuramentum fidelitatis (хомагијум, заклетва верно-сти), 6 – један од основних термина у друштвеним односима владајућих слојева у средњем веку, који су се углавном називали феудалним друштвом (иако се данас оспорава свеобухватност тог термина). Хома-

гијум, односно заклетва верности представља свечану изјаву једне особе, групе особа или читаве заједнице (нпр. градске комуне) да признаје врховну власт одређене особе, односно државе коју та особа представља. Како је то, у основи, било време персонализоване власти, наведени термин, у основи, значи „постајање нечијим човеком“ (*homo* > *homagium*), ступање у подређени однос у односу на неког човека коме се признаје виши ранг.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 1144–1148, 1641–1642; М. Блок, *Феудално друштво*, Београд 2012, 346–352. Видети и појмове објашњене у: ГПБ 1, 82; ГПБ 2, 21–22; ГПБ 3, 25–26; ГПБ 4, 45; ССА 3, 138; ССА 4, 112; ССА 9, 60 (присега, заклетва).

proceres (угледници, властела), 7 – термин који је, у суштини, једнак термину *nobiles* (племство, властела), па је на неки начин плеонастичан и одраз је раскошног, вишеструког навођења једне те исте ствари на више начина у свечаним повељама. Највероватније се не ради о неком специфичном значењу, осим ако је ауктор посебно хтео да истакне прваке, посебно угледне племиће, предводнике или сроднике (ближике) из редова своје племените пратње, као што је то нпр. учинио у исправи сличној овој, издатој Задранима 1401. године.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 126, 330, 938, 971, 1387.

(im)munitates (имунитети), 9 – постоји спор да ли се овде ради о погрешци писара или о различитим терминима. Наиме, реч *munitas* не постоји као таква, али се можда ради о варијанти писања речи *munitio*, која означава утврђивање, ојачање, па и гаранцију, или о пропуштању почетног предлога *in* у речи *immunitas*, што би означавало имунитет, односно посебну повластицу која би се тицала ослобођења од неких обавеза или стицања неког посебног права.

Kalendae Ianuarii (јануарске календе), 11 – први дан јануара. Календе су, према римском календару, први дан сваког месеца и уз ноне и иде, главни елементи за релативно одређивање дана у току месеца. У средњем веку су се елементи римског календара за означавање дана у месецу најчешће сретали у папским и прелатским актима који су полагали на старе традиције. Обично су се наводили дани пре најближих календи, нона или ида.

Литература: J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 173.

molendinum (млин), 15 – у средњем веку привредни објекат од изузетног значаја, често помињан у поседовним и пореским актима. Постојање млинова било је везано за водотоке чији је ток био довољно

снажан да покреће воденичка кола, углавном ради млевења жита, али и у друге сврхе у које се могла користити снага воде. Млинови на Крки углавном су се налазили у близини водопада, тј. слапова који су обезбеђивали брзину и снагу тока. На реци се, на истим местима, налазе и данас, као својеврсна туристичка атракција, али, разуме се, потичу из релативно скоријег периода јер су активно коришћени све до XX века.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 671–672. Видети и појмове објашњене у: ССА 2, 66; ССА 5, 78 (млини).

districtus (дистрикт, котар), 17, 20, 23, 25, 29 – термин чије значење у изворима варира, али у суштини представља јасно омеђено подручје под одређеном јурисдикцијом. У овој повељи дистрикт је подручје које припада Шибенској комуни, тачније територија која се налази под јурисдикцијом града Шибеника, а изван је самог градског насеља. Иначе су дистрикти или котари у Хрватској могла бити подручја мања од жупанија, најчешће везана за неки географски предео, но не треба их аутоматски изједначавати са жупама (иако су поједини котари то могли бити). Дистрикти су, заправо, били подручја у јурисдикцији неког утврђења, градског средишта или конкретне личности, обично племића средњег ранга. У многим даровним повељама се као основни појмови помињу котари и међе или права (припадности) и међе.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 529. Видети и појмове објашњене у: ССА 10, 51 (дистрикт) и ССА 1, 87; ССА 3, 147; ССА 4, 190 (котар).

Holaci (Власи, у Хрватској), 18–21 – у овом случају мисли се на различите групе релативно скорије досељеног, неседентарног или делимично седентарног становништва, које се разликовало од старијег, махом хрватског становништва. Власи су се почели јављати у хрватским изворима у првој четвртини XIV века, као страни, „увезен“ елемент. Према досадашњим истраживањима, они су прво долазили на позив владара и великаша, као сточари и као војна испомоћ у време ратова између хрватског племства. Познато је да су их доводили Шубићи Брибирски, Курјаковићи и Нелипчићи, али и угарски краљеви, па су после Власи дељени на „великашке“ и „краљевске“. У време угарске власти над западним Хумом експлицитно се помињу краљевске дозволе за довођење Влаха из Рашке и Босне. Временом се њихов број изразито повећао, па су приморске комуне у зимским

месецима трпеле штету од влашких скупина које су улазиле у њихове дистрикте, због чега су многе општине тражиле и добијале заштиту у виду гаранција у повељама. До 1430. године, и хрватско племство је почело да доживљава проблеме са Власима, па је закључена лига за координисање акција хрватског племства у односу према влашким скупинама. У кнештву Нелипчића, Власи су били важан друштвено-војни елемент и због тога су од својих господара добили законске повластице (сачувана је потврда тог закона из 1436. године). У време турске најезде, влашко становништво је узело учешћа у одбрани Хрватске, али је уједно било спремније да промени страну и да се, током ратом изазваних миграција, креће у пограничју, због чега су касније били главни извор репопулације пограничних области. У историографији није сасвим утврђено да ли су споменути Власи били етничка, војно-економска или статусна категорија. Могуће је да су, на неки начин, били све од поменутог. Извесно је да су били махом славизовани, да су сматрани другима у односу на Хрвате и Србе, као и да се јесу бавили сточарством и војном службом, иако су од краја XIV века били углавном трајно насељени по деловима Хрватске, обављајући само сезонске миграције ради бављења трансхумантним сточарством.

Извори: Ђ. Šurmin, *Hrvatski spomenici*, 77, 132–133, 244, 255, 258, 280, 432–434; М. Ančić, *Registar Splitskog kaptola*, Fontes. Izvori za hrvatsku povijest 20 (2014) 28–230.

Литература: М. Ančić, *Gospodarski aspekti stočarstva Cetinskog komitata u XIV. st.*, Acta historico-oeconomica Iugoslaviae 14 (1987) 69–98; isti, *Srednjovjekovni Vlasi kontinentalne Dalmacije*, Dalmatinska Zagora – nepoznata zemlja, ur. V. Kusin, Zagreb 2007, 161–167; D. Karbić, *Hrvatski plemićki rod i običajno pravo. Pokušaj analize*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 16 (1998) 73–117; Z. Mirdita, *Vlasi u historiografiji*, Zagreb 2004; isti, *Vlasi – starobalkanski narod: od povijesne pojave do danas*, Zagreb 2009; I. Botica, *Prilog istraživanju najstarijega spomena vlaškgoga imena u hrvatskoj historiografiji*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest 37 (2005) 35–46; isti, *Vlah i vlah – nekoć i danas*, Jezik i identiteti, ur. J. Granić, Zagreb–Split, 2007, 61–69; М. Pijović, *Nekoliko misli o mogućem podrijetlu naziva 'Vlah'*, Studia Mythologica Slavica 13 (2010) 199–210; исти, *Об обремененности историографии современными социальными контекстами: Примеры из 'влаховедения'*, Studia Slavica et Balcanica

Petropolitana 2 (2013) 92–119; N. Isailović, *Legislation Concerning the Vlachs of the Balkans Before and After Ottoman Conquest: An Overview*, State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule, eds. S. Rudić – S. Aslantaş, Belgrade 2017, 25–42. Видети и појмове објашњене у: ГПБ 4, 54; ССА 4, 21; ССА 5, 96–97, ССА 8, 28, 116 (Власи/власи).

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне и Старог српског архива* већ су објашњавани топоними: **Sibenicum/Шибеник** (ГПБ 3, 24).

Крика (Крка, река), 15, 22 – једна од најважнијих река јужне Хрватске и Далмације. У римско време носила је име *Titius*. Дужина њеног тока је 72,5 км. Почетком њеног тока сматра се Топољски бук, 3,5 км источно од Книна, који формира водоток Крчић. На Крки се налази седам слапова између Книна и Скрадина. Слапови и друге природне карактеристике реке узроковале су формирање више проширења која се називају језерима, а она су додатно проширена изградњом више хидроелектрана. Највеће природно проширење представља Прукљанско (Прокљанско) језеро у које се улива река Гудуча. Кањон Крке између Книна и Скрадина чини Национални парк Крка. Река се улива у Јадранско море близу Шибеника, а око трећине њеног тока због тога није слатководно. Уз Крку се налазе градови Книн и Скрадин, као и бројна мања утврђења из средњег века, стари млинови и два значајна манастира – фрањевачки Висовац и православни Крка.

Извори: Т. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik I–XVIII*, prema registru; *Šibenski diplomatarij*, prema registru.

Литература: К. Stošić, *Rijeka Krka sa 54 slike*, Šibenik 1927; М. Slukan Altić, *Povijesna geografija rijeke Krke: kartografska svjedočanstva*, Šibenik 2007; ista, *Razvoj gradova oko rijeke Krke*, Грађа i прилози за повјест Далмације 21 (2008) 207–248; V. Vitori, *Zavičajna bibliografija na temu: Knin, Krka, Dinara, Goadria* 22–1 (2017) 105–152. Видети и страницу: <http://virtualna.nsk.hr/krka>.

Слап (Слап, локалитет на реци Крки), 15 – значајан локалитет на реци Крки, последњи у низу седам слапова ове реке, данас познат под називом Скрадински бук. На том су се локалитету налазили млинови које су користили Скрадињани и Шибенчани. Потоњи су

касније прво дати на трајно коришћење Шибенчанима (у време угарских Анжујаца), а затим проглашени и њиховим власништвом, привилегијама које су издали представници напуљско-босанске коалиције 1402/03. године. Слап је био значајан и као место на коме је закључен мир између Млечана и кнеза Нелипца 1343. године.

Извори: S. Ljubić, *Listine* II, 196–200; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik* VII, 331–336; *Šibenski diplomatarij*, 13–14, 17–18, 20–24, 47–54, 67–69, 71–72, 76–79, 120–126, 144, 186–187, 197–198; *Zilio pok. Gulielma*, 102–103.

Литература: J. Kolanović, *Šibenik*, 12–17, 44, 277–278; F. Smiljanić, *Neka zapažanja o teritoriju i organizaciji Bribirske županije u srednjem vijeku*, *Povijesni prilozi* 25 (2003) 10–11; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 20, 22, 24–25, 40–41; F. Smiljanić, *Prilog poznavanju prostorne organizacije skradinskoga komunalnog teritorija u 13. stoljeću*, *Zbornik Stjepan Gunjača i hrvatska srednjovjekovna povijesno-arheološka baština* 1, ur. T. Šeparović – N. Uroda – M. Zekan, Split 2010, 352–353, 357; K. Juran, K. Barzman, J. Faričić, *Kartografija u službi Mletačke države: karta sjeverne i srednje Dalmacije nepoznatog autora s početka 16. stoljeća*, *Geoadria* 24/2 (2019) 102–103, 109, 112, 118, 129.

Отосас (Оточац, локалитет на реци Крки), 16 – ради се о острвцу под Скрадинским буком, где су се такође налазили млинови. Не треба га бркати са низом мањих острва изнад наведеног слапа, а нарочито не са острвом на коме се налази фрањевачки манастир Висовац, који је јужно од Рошког слапа и који никада није припадао Шибенику. Оточац је, као и Слап, Шибенику у целости прикључен босанско-напуљским привилегијама из 1402. и 1403. године.

Извори: *Šibenski diplomatarij*, 47–54, 67–69, 71–72, 76–79, 120–126, 197–198; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 20, 22, 24–25, 32, 40–41.

Collevrata (Кољеврате, село), 16 – данас Кољеврате, а у османским пописима бележено и као Коливрат. Село које се налази на територији Града Шибеника, чији се атар једним делом налази на левој обали Крке, крај Скрадинског бука. У средњем веку се, очито, и део села Лозовац (тада подељеног на више насеља) сматрао делом Кољеврата, пошто се ту излазило на сам Слап, тј. Скрадински бук. Млинови на Крки до Кољеврата су још од 1251. године били на подручју под јурисдикцијом Шибенске комуне.

Извори: *Šibenski diplomatarij*, 13–14, 47–54, 67–69, 71–72, 76–79, 120–126; *Zilio pok. Gulielma*, 64–65, 102–103.

Литература: J. Kolanović, *Šibenik*, prema registru (Konjevrate); *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe šibenske biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa „Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti“*, ur. A. Gulin, Zagreb 2005.

Cetina (Цетина, жупанија и дистрикт), 19 – у овом случају појам се односи на област под влашћу кнеза Иваниша Нелипчића, односно његову првобитну, матичну област – Цетинску жупанију која се састојала од неколико дистриката (Цетина, Посушје, Поричје, Огорје), а обухватала је широко подручје, с обе стране реке Цетине (а често и знатно даље од речних обала), почев од села Дабрац и Маљково где се граничила са жупом Врхриком, па низводно све до границе са жупама Пољица и Радобиља (код Доњег Доца и Нових Села), односно са Клишком жупанијом (код Биска).

Литература: Ћ. Kalebić, *Povjesni prilozi topografiji gradova i tvrđava u župi Cetini*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 50 (1928–1929) 296–306; S. Gunjača, *Topografska pitanja na teritoriju stare cetinske županije s ekskursima o ubikaciji Setovije i Tiluriuma*, Split 1937; D. Švob, *Komes Domald*, Naučna misao 3–4 (1955) 5–37; J. A. Soldo, *Cetina – srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića*, Sinjska spomenica 1715–1965, ur. J. A. Soldo – J. Šetka, Sinj 1965, 63–101; Š. Jurić, *Građa za bibliografiju*, 14–149; M. Ančić, *Gospodarski aspekti*, 69–98; N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti*, 264–281; A. Birin, *Cetinska županija baština Nelipića*, 300. obljetnica slavne obrane Sinja 1715. godine. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa, ur. J. Dukić – J. Grbavac, Sinj 2018, 33–51.

Drinovglane (Дриновљане, село), 22 – основано се сматра да се овај топоним односи на данашње село Дриновци у саставу Града Дрниша, уз леву обалу реке Крке, на тзв. Миљевачкој заравни. Ово село је дато Шибенику повластицама босанско-напуљске коалиције 1402. и 1403. године, али је питање да ли су Шибенчани икада преузели контролу над том територијом коју се контролисали кнезови Нелипчићи, који су ту имали бројна утврђења на својим баштинским поседима. До 1407. постоје извори да је било настојања да се обезбеди мирно шибенско поседовање овог села, као и Приспа и Чулишића, али је упитно да ли се то могло одржати дугорочно, посебно након што су Млечани, после краткотрајне власти, 1411. изгубили Скрадин.

Извори: *Šibenski diplomatarij*, 47–54, 67–69, 71–72, 76–79, 120–126.

Литература: J. Kolanović, *Šibenik*, 15–16; Ž. Bjelanović, *Novoškavski modeli tvorbe u onomastičkom leksiku sjeverne Dalmacije*, Hrvatski dijalektološki zbornik 7–1 (1985) 47; isti, *Onomastičke teme*, Zagreb 2007, 43; F. Smiljanić, *Grada za povijesnu topografiju kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku*, Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini, Zagreb 1992, 57, 59, 62.

Prisap (Присап, село), 22 – некадашње село, а данас заселак насеља Дубравице, на десној обали Крке, у саставу Града Скрадина. Топоним је данас сачуван у имену улице Приспо, која је удаљенија од реке Крке. Село је у средњем веку припадало Скрадину, али га је босанско-напуљска коалиција предала Шибенику 1402. и 1403. године. Питање је да ли су Шибенчани икада у потпуности и у миру контролисали Присап. Овај Присап не треба мешати са другим Приспом (Преспом), како се звао локалитет крај којег је изграђен православни манастир Крка, у околини Кистања. Сам термин је, очито, везан за одређени тип терена или рељефа.

Извори: Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik VII*, 331–336; *Šibenski diplomatarij*, 47–54, 67–69, 71–72, 76–79, 120–126, 185–189.

Литература: Z. Gunjača, *Groblje u Dubravicama kod Skradina i druga groblja 8.–9. stoljeća*, Etnogeneza Hrvata, ur. N. Budak, Zagreb 1995, 159–168; J. Kolanović, *Šibenik*, 15–16; F. Smiljanić, *Neka zapažanja*, 11–12; isti, *Prilog poznavanju*, 353–354, 357.

Culisichi (Кулишићи/Чулишићи, село), 22 – некада самостално село (под називом Чулишић), а данас део насеља Дубравице у саставу Града Скрадина. Налази се уз десну обалу Крке, насупрот Дриновцима. Сматра се да је село добило име по роду Кулишића/Чулишића из хрватског племена Кукари. Раније је припадало Скрадину, а повластицама из 1402. и 1403. припојено је Шибенику, али није извесно да је то даровање заживело, макар не дуго, што је био случај и са Дриновљанама и Приспом.

Извори: Ђ. Šurmin, *Hrvatski spomenici*, 411; Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik VII*, 331–336; *Šibenski diplomatarij*, 47–54, 67–69, 71–72, 76–79, 120–126, 185–189.

Литература: V. Klaić, *Nešto o krsnom imenu*, Vienac zabavi i pouci 27 (1895) 473–475; isti, *Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća*, Rad JAZU 130 (1897) 34–36; B. Gušić, *Starohrvatsko naseljenje Ravnih Kotara*, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru 18 (1971) 155–156; J. Kolanović, *Šibenik*, 15–16; Z. Gunjača, *Groblje*

u *Dubravicama*, 159–168; F. Smiljanić, *Neka zapažanja*, 11; isti, *Prilog poznavanju*, 353–355, 357.

Lucha (Лука, жупанија), 26, 28 – хрватска жупанија која се простирала на простору данашње Буковице и Равних Котара, оквирно од десне обале реке Крке (почев од слапа Миљацка) до леве обале реке Зрмање, изузимајући, административно, дистрикте градова Шибеника и Задра, те подручја Скрадина, Нина, Новиграда и Поседарја, подручје око врела Зрмање (Звониград и жупа Одрија), те дистрикт Уначице у Книнској жупанији (око Ервеника). Територија жупаније је понекад умањивана за подручја тврђавских котарâ (попут Брибира, Островице, Кличевца), због чега се нека места помињу час у Луци, час у дистриктима поменутих тврђава. Ради се о највећој жупанији у том делу Хрватске, која је постепено настајала, а пун обим добија у XIV веку. У њој је у средњем веку живело бројно ниже и средње хрватско племство које се везивало за тзв. 12 хрватских племена. Најмоћније и најутицајније племе Брибирске и, касније, Лучке жупаније били су Шубићи, углавном локализовани близу реке Крке. Од позног средњег века на простор Луке постепено долазе и Власи. Ова жупанија изузетно је богато покривена историјским изворима, а судска средишта („столови“) жупаније најчешће су била села Подграђе и Вукшић (данас у саставу Града Бенковца).

Извори: *Šibenski diplomatarij*, prema registru.

Литература: М. Брашњић, *Župe u hrvatskoj državi za narodne dinastije*, Rad JAZU 25 (1873) 41, 43, 50–51; S. Antoljak, *Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra*, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru 9 (1962) 55–115; B. Gušić, *Staro-hrvatsko naseljenje*, 137–192; D. Karbić, *Agrarni odnosi na području Lučke županije krajem XIV. stoljeća*, Historijski zbornik 43 (1990) 17–24; F. Smiljanić, *Teritorij i granice Lučke županije u ranom srednjem vijeku*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 35–22 (1996) 205–256; isti, *Neka zapažanja*, 7–35; I. Majnarić, *Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću*, Zadar 2018.

Ecclesia Sancte Marie de Rebas (Црква Св. Марије од Репча/Репца, црква), 26, 27 – данас је то локалитет са гробљем крај Цркве Мале Госпе у селу Станковци, на самој граници са селом Велим (оба су данас у саставу Општине Станковци). На том се месту налазио заселак са градином Ребач(а) или Ребац, па се црква називала Св. Маријом Ребачком или Св. Маријом у Подребачи. Црква је била западна међа

Шибенског дистрикта од позног средњег века, а пре тога је била део жупаније Лука.

Извори: *Šibenski diplomatarij*, 47–54, 67–69, 71–72, 76–79, 120–129.

Литература: J. Kolanović, *Šibenik*, 16; F. Smiljanić, *Neka zapažanja*, 16–18, 21; M. Petrinc, *Groblja od 8. do 11. stoljeća na području ranosrednjovjekovne hrvatske države*, Split 2009, 30, 100; K. Juran i dr., *Kartografija*, 102–103, 107, 118, 125–126.

Cista (Чиста, село), 27 – данас постоје два села – Чиста Велика и Чиста Мала у саставу Града Водице. Према Фрањи Смиљанићу, средњовековно село вероватно одговара Чисти Великој. Чиста је некада била део жупаније Лука, а од 1402. и 1403. прикључена је Шибенском општинском дистрикту.

Извори: *Šibenski diplomatarij*, 47–54, 67–69, 76–79, 120–126; D. Karbić i dr., *Registar Trottis-Prandino*, 53–54.

Литература: P. Skok, *Prilozi k ispitivanju srpsko-hrvatskih imena mjesta*, Rad JAZU 224 (1921) 110; J. Kolanović, *Šibenik*, 14–17, 180, 183–184; F. Smiljanić, *Neka zapažanja*, 17–18.

Guducha (Гудуча, река), 27 – ради се о речици која извире на простору Буковице и улива се у Прукљанско (Прокљанско) језеро, проширење реке Крке, северно од села Раслина. Заправо чини исти водоток са реком Брибишницом која извире код Брибира, а која се, почев од кањона испод села Лађевци, назива Гудуча. Гудуча и територија око ње су у позном средњем веку формирали границе Шибенске општине према Лучкој жупанији и подручју Скрадина. Као једна од међа Шибенске општине, Гудуча се помиње већ од 1322. године. Гудуча је, можда, било и име насеља близу ушћа истоимене реке.

Извори: *Šibenski diplomatarij*, 17–18, 47–54, 67–69, 71–72, 76–79, 120–126.

Литература: J. Kolanović, *Šibenik*, 12, 15, 230, 233; F. Smiljanić, *Neka zapažanja*, 8, 11–12, 16–18, 21, 27; K. Juran i dr., *Kartografija*, 102–103, 118, 125.

Cetina (Цетина, подграђе Сиња), 43 – подграђе утврђеног града Сиња које се развило у варош и средиште Цетинског дистрикта средином XIV века, када су Нелипчићи тамо изградили фрањевачки манастир. Данас је то урбано језгро града Сиња.

Литература: I. Botica, *Franjevački samostan i crkva sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnog diskontinuiteta)*, *Povijesni prilozi* 38 (2010) 9–29; Н. Исаиловић, А. Фостиков, *Исправа краља*

Стефана Томаша којом овлашћује Јакова Тесту да поврати новац опљачкан под Сињем, ГПБ 7 (2014) 99–100. Видети и литературу за одредницу Fsgin/Сињ.

Fsgin (Сињ, утврђени град), 43 – утврђени град на узвишењу које се налази неколико километара источно од десне обале реке Цетине, оквирно на средини њеног тока. Помиње се од 1341. године, а 1345. град је, са његовим дистриктом званим Цетина, од краља Лајоша Великог добио кнез Иван Нелипчић, у замену за Книн и још неке поседе. Кнез Иван је, временом, објединио целу Цетинску жупанију под својом влашћу, а Сињ је, са подграђем Цетином, био главно породично средиште Нелипчића све до изумирања породице по мушкој линији (од 1401. године, тај статус дели са Клисом). Након истеривања кћери Иваниша Нелипчића са њених породичнихседа 1437. године, град су контролисали племићи Таловца, а затим угарски краљевски кастелани, све до пада под османску власт 1513. године.

Литература: I. Marković, *Sinj i njegovo slavlje god. 1887*, Zagreb 1898; S. Gunjača, *Kratak pregled prošlosti Sinja i okolice*, 1977; Š. Jurić, *Grada za bibliografju*, 14–149; A. Birin, *Knez Nelipac*, 196–198; I. Botica, *Franjevački samostan*, 9–29; N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti*, 264–281. Видети и: Š. Jurić, *Bibliografske zabilješke o Sinju i Cetinskoj krajini (zaključno do 1940)*, knj. I, Sinj–Split, 1999; Š. Jurić, J. A. Soldo, *Bibliografske zabilješke o Sinju i Cetinskoj krajini (od 1940. zaključno do 1980)*, knj. II, Sinj–Split, 2002.

Neven Isailović

Institut d'Histoire

Belgrade

CHARTRE DE GRAND VOÏVODE HRVOJE VUKČIĆ AUX CITOYENS DE ŠIBENIK

Sinj, le 13 mai 1402

Résumé

Par cette charte, le grand voïvode Hrvoje Vukčić Hrvatinić, en tant que le vicaire général du roi Ladislav de Naples pour la Dalmatie et la Croatie, à la demande des représentants de la commune de Šibenik Ivan Tavilić, Stjepan Matijev et Ivan Mišić, confirme les droits, libertés, coutumes et privilèges accordés à la ville de Šibenik par les rois hongrois, et en particulier le roi Louis Ier le Grand, en décembre 1357, à condition qu'ils soient fidèles au roi Ladislav de Naples, le prétendant au trône hongrois. En dehors de la confirmation des anciens droits et libertés, Hrvoje a accordé aux citoyens de Šibenik, avec le consentement de Ladislav, de nouveaux privilèges – tous les domaines sur terre et en mer de la commune sont confirmés; des moulins lui sont donnés sur la rivière Krka dans la région d'Otočac et de Slap (Skradinski buk /cascade de Skradin/); la fortification élevée sur le territoire de Šibenik sera supprimée; il est interdit à tous les Valaques d'entrer sur le territoire du district de la ville sous la menace d'une amende de 200 ducats d'or; on attribue à Šibenik trois villages le long de Krka, des deux côtés de la rivière – Drinovljani, Prisap et Čulišići, ainsi que les nouveaux domaines dans le joupa Luka jusqu'à la ligne formée par la rivière Guduča, le village Čista et l'Église St. Marie à Rebač, ainsi que les seize „lots“ de la terre arable royale acquis par héritage à Luka; tous les infractions et méfaits des citoyens de Šibenik sont annulés, en particulier ce qui a été commis contre le roi Ladislav. À la fin, Hrvoje s'engage sur serment à respecter toutes les dispositions de cette charte privilégiée, ainsi que le roi Ladislav la confirmera à temps avec son propre acte, ce qu'il a été vraiment fait plus tard.

Mots-clés: Grand voïvode Hrvoje Vukčić Hrvatinić, roi Ladislav de Naples, Šibenik, Dalmatie, Bosnie, joupa de Luka, rivière Krka, XVème siècle, Valaques, diplomatique

Оригинални научни рад

УДК 930.2:003.074(497.15)“1410“

DOI 10.7251/GPB2013113P

Небојша Порчић*

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

ЗАКЛЕТВЕНА ИЗЈАВА ВОЈВОДЕ САНДАЉА ХРАНИЋА БАНИЦИ АНКИ

Сажетак: Почетком 1410. непријатељства која су избила између босанских великаша војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића и војводе Сандаља Хранића Косаче довела су у питање неколико година раније склопљену брачну везу између Сандаља и Хрвојеве братанице Катарине. Као одговор на то, Сандаљ је 4. марта 1410. у граду Новом издао документ у којем се заклео Катарининој мајци баници Анки да ће је поштовати као сопствену мајку, да је неће оставити, те да чак и у случају Катаринине смрти неће довести другу жену док год је Анка жива. Заклетва је могла да буде поништена једино ако би скуп „добрих људи“ из Босне, Хрватске, Венеције и Дубровника, утврдио да је Анка учинила нешто чиме се тешко огрешила о Сандаља. Сандаљева заклетвена изјава предата је на чување Дубровачкој општини, заједно са одговарајућом (у међувремену изгубљеном) изјавом банице Анке, о чему су дубровачке власти 13. марта 1410, у присуству Анкиног и Сандаљевог посланика Прибисава Похвалића, сачиниле потврду.

Кључне речи: Босна, средњи век, Сандаљ Хранић, баница Анка, госпођа Катарина, Прибисав Похвалић, Островица, Скрадин, депозит, заклетва.

Војвода Сандаљ Хранић Косача, који је од последње деценије XIV века па до своје смрти 1435. деловао као обласни господар југо-источног дела тадашњег Босанског краљевства,¹ издао је 4. марта 1410. документ којим под заклетвом преузима одређене обавезе према баници Анки, *мајци мојој Богом даној*. Реч „мајка“ овде није употребљена у значењу биолошког сродства,² него као за средњи век

* Ел. пошта: nebojsa.porcic@f.bg.ac.rs

¹ Личност војводе Сандаља монографски је обрадио Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranic Kosača*, Sarajevo 2009. Видети и ниже, под *Пропонографски подаци*.

² Мада јој такво значење приписује, на пример, М. Vego, *Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine (nastavak)*, GZM, n. s. Arheologija, 19 (1964) 177.

уобичајени начин да се однос између две особе постави у идеалну раван тако што ће бити описан појмовима који означавају најближе родбинске везе.³ У ствари, Анка је била Сандаљева ташта, мајка његове друге супруге Катарине. Титулу банице носила је као супруга – а потом, најкасније од 1399, удовица – босанског племића Вука Вукчића Хрватинића, који је почетком последње деценије XIV века био бан Хрватске и Далмације.⁴ С обзиром на то, Сандаљева заклетва баници Анки излазила је из оквира породичних односа и њено се место мора тражити у сплету веома бурних политичких збивања којима су Босна и њено окружење тада били захваћени.

Брак између Сандаља и Катарине склопљен је у пролеће 1405. као својеврсна потврда Сандаљеве тесне политичке сарадње и савезништва са братом покојног бана Вука, војводом Хрвојем Вукчићем Хрватинићем.⁵ Хрвоје је био најмоћнији босански великаш тог времена. Пошто је практично самостално управљао пространим територијама у западном делу Босанског краљевства и суседним областима Хрватске и Далмације, у историографији важи за првог у низу обласних господара чија ће делатност обележити последње раздобље историје средњовековне босанске државе.⁶ Уз чвршће политичко повезивање с Хрвојем, брак са Катарином имао је за Сандаља и друге, материјално опипљивије последице. У годинама после 1405, Сандаљ се појављује уз баницу Анку као господар два веома значајна утврђења

³ За осврт на бројне примере са појмовима који означавају мушке сроднике видети: М. Благојевић, *Сродствена терминологија и хијерархија владара у списима Константина Филозофа и његових савременика*, ЗРВИ 39 (2001–2002) 225–235.

⁴ О Вуку Вукчићу Хрватинићу: *HBL* 5, 734–735.

⁵ Истовремено са браком између Сандаља и Катарине, склопљен је и брак између Сандаљевог брата кнеза Вука и Катаринине сестре Јелене – просопографска и хронолошка питања везана за ове бракове разрешио је: М. Анчић, *Просопографске цртице о Хрватинићима и Косачама*, ИЧ 33 (1986) 37–56. Видети такође: D. Lovrenović, *Kako je bosanski vojvoda Sandalj Hranić došao u posjed Ostrovice i Skradina*, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 19 (1986) 231, нап. 2 (даље: D. Lovrenović, *Sandalj Hranić*). Уопште о браковима браће Хранић са сестрама Вуковић: Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 45, 59–62, 146–150, 164, 182–183, 186–187, 338, 381, 383. Важно је напоменути да су Катарина и Јелена највероватније биле сестре само по оцу, то јест, да баница Анка није била и Јеленина мајка – М. Анчић, *исто*, 40, 51, што прихвата и Е. Kurtović, *исто*, 59.

⁶ Укратко о Хрвоју, са упутницама на литературу: Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, ССА 1 (2002) 122, Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји* (према регистру); *HBL* 5, 730–734.

у северној Далмацији⁷ – Скрадина и Островице. Та утврђења су очигледно представљала наследство које је Анки и Катарини остало од бана Вука, да би потом било унето као мираз у Катаринин брак са босанским војводом.⁸ Поред тога, у мају 1406, Сандаљ, његова ташта и супруга заједнички су поверили на чување властима града Дубровника велику количину новца и драгоцености. На тај начин, они су код Дубровчана формирали свој депозит који је у наредном периоду увећаван новим улагањима, да би укупно обухватио новчана средства у вредности од око 14.000 дуката, око 25 килограма сребра у комадима и драгоцене предмете тежине око 77 килограма.⁹

Сандаљев савез са Хрвојем Вукчићем темељио се на противљењу настојањима угарског краља Жигмунда Луксембуршког да успостави чвршћи надзор над Босном. У том циљу, двојица босанских великаша пружали су подршку напуљском краљу Ладиславу, који је истицао сопствена права на угарски престо. Међутим, у лето 1408. Ладислав је дигао руке од својих амбиција на источној обали Јадрана, да би годину дана касније коначно продао преостале поседе у Далмацији, као и своја права на читаву ту област, старој угарској супарници Венецији. Суочени са овим преокретом, предводници Хрватинића и Косача кренули су различитим путевима – Хрвоје се већ крајем 1408. измирио са Жигмундом, док је Сандаљ остао у скупини босанских великаша који су се опирали угарском утицају и, штавише, постао њена стожерна личност.¹⁰ Убрзо су међу супротстављеним таборима отпочели оружани

⁷ Појам северна Далмација користи се у овом раду у значењу данашње географске регије. У средњем веку, под Далмацијом су подразумевана острва и приморске градске комуне са својим дистриктима, док се за Скрадин и Островицу сматрало да се налазе у Хрватској.

⁸ D. Lovrenović, *Sandalj Hranić*, 231–236; N. Isailović, *Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), Sarajevo 2010, 321–322.

⁹ Различите аспекте овог депозита исцрпно је обрадио: E. Kurtović, „*Državni depozit*“ (*Depozit banice Anke, Sandalja Hranića i Katarine u Dubrovniku 1406–1413. godine*), Prilozi II u Sarajevu 28 (1999) 57–103.

¹⁰ О политичким приликама у Босни од 1405. и престојавањима до којих је дошло 1408–1409. видети: С. Ћирковић, *Историја Босне*, 204–212; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo, 2006, 121–148; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 144–150, 161–165, 172–176, 178–181.

сукоби, у склопу којих је дошло и до непосредних окршаја између дојучерашњих савезника.¹¹

Управо у овим околностима, Сандаљ је 4. марта 1410. у Драчевици у Новом¹² издао свој документ за баницу Анку. Други извори потврђују да се Сандаљева породица првих дана марта 1410. заиста налазила на окупу на западним обалама Бококоторског залива¹³ – између 3. и 5. марта у Дубровнику су вршене припреме за упућивање двојице градских властелина у посланство Сандаљу у Суторину,¹⁴ а 6. марта дубровачке власти су одлучиле да због *немирних времена* и *велике опасности* одбију Сандаљев захтев да му се изнајме две галије за пут до Задра, на који жели да иде госпођа баница са својом кћерком.¹⁵ Захтев је пренео Анкин и Сандаљев поверљиви човек Прибисав Похвалић,¹⁶

¹¹ Вести из фебруара 1410. упућују на закључак да је Сандаљ преотео Хрвоју економски изузетно значајни трг Дријева на Неретви, којим су претходно заједнички управљали (Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987, 123, 134).

¹² О области Драчевици и граду Новом (данашњи Херцег Нови) видети: ГПБ 2 (2009) 108–109 (П. Драгичевић), ГПБ 3 (2010) 78–79 (П. Драгичевић), и *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља према писаним изворима*, ред. С. Мишић, Београд 2010, 194–198 (К. Митровић), са упутницама на изворне податке и литературу.

¹³ Збивања у Сандаљевој породици почетком марта 1410. приказује у два наврата Е. Куртовић: „*Državni depozit*“, 64–66 и *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 182. Док је у првом приказу сматрао да су стране тада биле „*vjerovatno i fizički razdvojene*“, у другом већ исправно закључује да је „*familija bila okupljena*“.

¹⁴ Назив Суторина означавао је област око истоимене речице неколико километара западно од Новог, као и трг за продају соли који је ту успостављен – ГПБ 2 (2009) 109 (П. Драгичевић); *Лексикон градова*, 292–293 (К. Митровић); ГПБ 8 (2015) 22, нап. 5 (Н. Порчић). Осим за Сандаља, дубровачко посланство носило је такође поруке и дарове за његовог брата кнеза Вука, што указује да се у тој области налазио и други брачни пар, чије је венчање својевремено повезало Храниће и Хрватиниће.

¹⁵ Одговарајуће одлуке и упутства дубровачких власти, које чува Државни архив у Дубровнику – *Reformationes* 33, fol. 137r, 270v–272r (3–6. март 1410) и *Lettere di Levante* 5, fol. 4v–5r (6. март 1410) – објавио је у изводу N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle. Seconde série*, Paris 1899, 124–125. О „немирним временима“ и Сандаљевој улози у њима речито сведочи дубровачка одлука од 3. марта, којом се Сандаљевом човеку Вукашину дозвољава да купи и изведе из града две бацачке справе, шалитру и сунпор (*duas ballistras ad torno et salnitrum et sulfuriem*) – DAD, *Reformationes* 33, fol. 271r.

¹⁶ Прибисав Похвалић, који се први пут помиње управо у улози Сандаљевог, Анкиног и Катарининог заступника приликом отварања депозита маја 1406, служио је Сандаља у бројним дипломатским мисијама током наредне три деценије. Целовит приказ његовог живота и делатности понудио је у два маха А. Смиљанић: *Počteni vitez*

који је истог дана подигао из њиховог заједничког депозита новац у вредности од 2.000 дуката.¹⁷ После тога, Прибисав се по свему судећи вратио својим господарима, али је већ 10. марта поново био у Дубровнику са Сандаљевим пуномоћјем у којем се дубровачке власти позивају да свему што посланик буде говорио верују као да долази од самог војводе.¹⁸ Овом приликом, Прибисав је још једном изнео захтев за изнајмљивањем галија, што су Дубровчани 15. марта поново одбили. Међутим, његов главни задатак открива исправа дубровачких власти од 13. марта 1410. године. У њој се потврђује да је Прибисав Похвалић, као посланик банице Анке и војводе Сандаља, поверио дубровачким властима на чување – као својеврсни депозит, то јест, *поклад* – два документа којима Анка и Сандаљ јемче једно другом доживотно *јединство и искрену љубав и пријатељство*, уз услов да се документи могу подићи из Дубровника само с изричитим пристанком обеју страна.¹⁹

На основу наведених података могуће је прилично детаљно реконструисати начин на који је Сандаљева заклетва настала и потом доспела у Дубровник. Избијање непријатељства с Хрвојем Вукчићем није могло да остане без одјека у Сандаљевом браку с Хрвојевом братаницом. Још 16. јануара 1410. све је деловало уобичајено – тог дана, Сандаљ, Анка и Катарина су преко Прибислава Похвалића извршили своје седмо улагање у депозит који су имали у Дубровнику.²⁰

Pribislav Pohvalić, Viteška kultura III–3 (2014) 75–96 и *Људи из сјенке – дипломати обласних господара у Босни*, Бања Лука 2015, 190–207. Видети такође ГПБ 4 и 5, према регистрима. Ипак, досад није примећено да се у дубровачким латинским белешкама о првим улагањима у депозит 1406. и 1407. године Прибисав изричито наводи као *слуга (familiarius) госпође Анке, удовице господина бана Вука Вукчића*, који наступа *уместо и у име господина војводе Сандаља и речене госпође банице Анке и Катарине, супруге реченог војводе* (тако, на пример, у DAD, *Diversa Notariae* 11, fol. 153v, 187v, 190v). То би значило да је Прибисав вероватно изворно био припадник Анкиног окружења, да би тек одатле доспео у Сандаљеву службу.

¹⁷ За разлику од других изузимања из депозита, о овом није сачувана засебна потврда, већ су подигнуте своте забележене накнадно, у марту 1411. године (Е. Kurtović, „*Državni depozit*“, 75–76, 89, 95). Ипак, под 5. мартом 1410. постоји белешка о одлуци дубровачких власти да одобре исплату (DAD, *Reformationes* 33, fol. 271r).

¹⁸ Најновије издање: Н. Порчић, *Два пуномоћја војводе Сандаља Хранића за Прибисава Похвалића*, ГПБ 8 (2015) 23. Датум пријема пуномоћја у Дубровнику забележен је на његовој полеђини: *Recepta di X marzo 1410*.

¹⁹ Дубровачку исправу издали су: К. Жиречек, *Споменици српски*, 55, бр. 46; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 278–279, бр. 297.

²⁰ Улагање у вредности од 2.000 златних дуката у млетачком, дубровачком и которском новцу није било на нивоу неких претходних, али се нипошто не може сма-

Међутим, у наредним недељама очигледно су се појавили неки нови моменти. Њима се породица позабавила на скупу у Драчевици почетком марта 1410, када је постигнут споразум који је поткрепљен узајамним заклетвеним исправама босанског војводе и његове таште. Захваљујући карактеристичном рукопису, могуће је поуздано утврдити да је Сандаљеву исправу – а вероватно и исправу банице Анке, којој се после 13. марта 1410. губи траг – исписао лично Прибисав Похвалић.²¹ То би значило да је Прибисав најпре 4. марта у Новом написао документ, да би већ сутрадан стигао у Дубровник, где је подигао део депозита и испоручио захтев за уступање галија које би превезле Анку и Катарину до Задра. Може се претпоставити да је већ тада упознао дубровачке власти са збивањима унутар Сандаљеве породице, па и са намером да се документи произашли из породичног споразума депонују код њих. Ипак, тек након што се неколико дана касније Сандаљев посланик вратио у Дубровник са документима и одговарајућим пуномоћјима,²² дубровачке власти су и формално одлучиле да приме у депозит заклетвене изјаве босанског војводе и његове таште.²³

Насупрот пропратним вестима које омогућавају овако детаљну реконструкцију процеса његовог настанка и пријема у Дубровнику, сам Сандаљев документ не показује се као нарочито информативан по питању тачне природе збивања у Сандаљевој породици, па ни садржине споразума који је тим поводом постигнут. Укратко, Сандаљ се својом заклетвом обавезује баници Анки да ће је поштовати као рођену

трати скромним (Е. Kurtović, „*Državni depozit*“, 75–76, 93–94). Иначе, приметно је да се у свакој години постојања депозита, све до 1410, може наћи једно улагање које је извршено у јануару, што одаје утисак да је постојао некакав редовни ритам годишњих улагања у првом месецу године, уз повремене „ванредне“ допуне у другим месецима.

²¹ Пошто је често обављао послове везане за улагање или подизање Сандаљевих депозита, Прибисав Похвалић је оставио већи број својеручних записа под својим именом у књигама дубровачке канцеларије и нотаријата – видети снимке у радовима П. Драгичевића: ГПБ 5 (2012) 66, 68, 72, 76; ГПБ 6 (2013) 48, 58; ГПБ 7 (2014) 44, итд. Г. Чremoшник оцењује његов рукопис као „неокретну минускулу грубих и тврдих потеза“ (G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjega vijeka*, GZM 7 (1952) 276).

²² Употреба множине (*с веровним листовима*) у тексту дубровачке исправе од 13. марта указује да је Прибисав, осим Сандаљевог, имао и посебно пуномоћје банице Анке, које није сачувано. Иначе, Сандаљево пуномоћје за Прибисава такође је написано Прибисављевом руком (Н. Порчић, *Два пуномоћја*, 28).

²³ DAD, *Reformationes* 33, fol. 273r (13. март 1410).

мајку и да је неће оставити док год је жив *ни ради блага, ни ради градова, ни ради иједне ствари поменуте мајке моје госпође банице Анке, ни (ради) њене куће, ни њеног друштва, ни њеног кућног иметка, као ни нашег*. Штавише, босански војвода пристаје да чак ни у случају Катаринине смрти не може довести себи другу жену док год је Анка у животу. Као једини начин да се раскине његова веза са баницом документ предвиђа могућност да сама Анка против њега учини преступ (*кривицу*) такве тежине да би због њега било оправдано да се син *одлучи* од мајке. Ипак, ни тада тежину престапа није процењивао сам Сандаљ, него скуп „добрих људи“,²⁴ међу којима би се осим босанских поданика налазили и Хрвати, Млечани и Дубровчани, дакле, представници чинилаца изван Сандаљевог утицаја.

Као најпоузданији закључак који произлази из документа, издваја се околност да у збивањима унутар Сандаљеве породице главну улогу са „женске“ стране очигледно није играла његова супруга, него ташта. Ово се добрим делом може објаснити тиме да Сандаљ и Катарина нису имали деце,²⁵ тако да су се најопипљивији заједнички интреси из њиховог брака тицали имовине – попут тврђава у северној Далмацији и депозита у Дубровнику – чији је главни „женски“ носилац била баница Анка. У ствари, помени *блага* и *градова* као евентуалних Сандаљевих разлога да *остави* Анку, могли би да одговарају управо овим ставкама.²⁶ Међутим, иако би имовински интереси могли да објасне инсистирање на продужавању међусобних веза Сандаља и Анке чак и у случају Катаринине смрти, одредба којом се босански војвода спречава да ступи у нови брак захтева додатно објашњење, које се на

²⁴ О установи „добрих људи“ видети објашњења и литературу у: ГПБ 3, 123 (Р. Поповић) и ГПБ 8, 38 (М. Ивановић). Студија М. Ивановића („Добри људи“ у српској средњовековној држави, Београд 2017) дотиче се ове установе и на простору средњовековне Босне (посебно стр. 82–91), укључујући осврт на пример из Сандаљеве заклетве (стр. 89).

²⁵ Треба имати у виду да је Катарина у једном папском писму, насталом само неколико недеља пре закључења њеног брака са Сандаљем, описана као „малолетна“ (*impubis*) – L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München–Leipzig, 1914, 136; М. Анчић, *Просопографске цртице*, 42.

²⁶ У том правцу размишља Е. Куртовић („*Državni depozit*“, 70). Сходно томе, могло би се претпоставити да су и остале ставке наведене у документу (*кућа, друштво, кућни иметак*) имале упориште у неким облицима имовине над којом је Анка имала права. Реч *опћина* (8. ред) овде је преведена са *друштво*, под претпоставком да је у овом контексту употребљена као ознака за неки облик пословног удруживања, попут трговачког друштва (*societas*) – Ђ. Даничић, *Рјечник* II, 196.

основу расположивих извора не може пружити. Такође, необично делује Сандаљева спремност да по том и другим питањима драстично ограничи свој маневарски простор, препуштајући се пресуди скупине „добрих људи“, на које углавном не би могао да утиче.

Иако нам појединости измичу, овај последњи моменат може се узети као снажан показатељ да је војводи Сандаљу почетком марта 1410. било стало да његова брачна веза са Катарином – а у оквиру ње и специфичан однос са баницом Анком – остане на снази. Наговештај о конкретним разлозима за тај интерес у датом тренутку налази се можда у Сандаљевом захтеву Дубровчанима да му изнајме две галије које би баницу и њену кћерку превезле у Задар. Будући да је уследио непосредно након склапања породичног споразума, чини се да овај захтев треба тумачити као његову последицу – пошто су консолидовали међусобне односе, Сандаљ, Анка и Катарина пожурили су да обезбеде своје драгоцене поседе у северној Далмацији, за чију су безбедност имали разлога да брину у ситуацији када је Хрвоје Вукчић прешао на страну краља Жигмунда, док је Сандаљ остао његов непријатељ. У тим околностима, вести или гласине о кризи у браку, на основу којег је Сандаљ суделовао у управљању Островицом и Скрадином, могле су Жигмунду и његовим присталицама послужити као повод за преузимање тих места.²⁷ Присуство на лицу места Сандаљеве супруге и таште, снабдених чврстим јемствима да је брачна веза између Катарине и Сандаља и даље на снази, као и да је босански војвода

²⁷ У случају Скрадина, такав покушај можда је већ био у току у време када су Сандаљ и Анка склапали свој споразум, јер је 27. априла 1410. у далеком Виглашу у данашњој Словачкој краљ Жигмунд издао три документа, чија садржина указује да се Скрадин налазио у његовој власти (*Listine* VI, *priv.* S. Ljubić, 85–86, бр. 83–85). Документима се строго налаже Скрадињанима да се у свему покоравају Жигмунду верним Шибенчанима, док се Шибенчанима дозвољава да, ако нађу за сходно, униште скрадинска утврђења, при чему могу рачунати и на помоћ краљевске војске у тим крајевима. Ако се прихвати да је већ у јануару или фебруару 1410. била покренута некаква акција Жигмундових присталица, са циљем потчињавања Скрадина, онда би се могло основано претпоставити да су управо вести о томе, а не некаква општа клима услед сукоба Хрватинића и Косача, пружиле главни подстицај да се односи између Сандаља и његове таште преиспитају и написмено утврде. У том случају, дакле, радило би се не толико о разрешавању некакве кризе у односима између Сандаља и његове супруге и таште, него више о потврди да међусобна веза (нарочито према ташти) остаје на снази као јемство заједничких имовинских интереса. Уосталом, политички разлаз, ако не и војни сукоб, Хрватинића и Косача већ је био узео маха када су средином јануара 1410. Сандаљ, Анка и Катарина, као и сваког јануара почев од 1407, положили знатну своту новца у свој заједнички депозит у Дубровнику.

успоставио нарочит однос идеалног сродства са баницом Анком, могло је да буде значајно у спречавању таквог развоја догађаја. С друге стране, у овом контексту постаје разумљивије и упорно дубровачко одбијање Сандаљевог захтева за галијама – иако су настојали да одрже пријатељске односе са суседним босанским велможом, Дубровчани су на широј политичкој позорници наступали као верни поданици краља Жигмунда, којем нипошто нису желели да се замере.²⁸

Најзад, одређене наговештаје о позадини Сандаљеве заклетве баници Анки, али и показатеље њене делотворности, пружају збивања која су уследила. Анка и Катарина, по свему судећи, нису успеле да отпутују према северној Далмацији, где је Скрадин, како се чини, у међувремену доспео под Жигмундову власт.²⁹ Већ ујесен те године кастелан Островице, која се налазила, како извор каже, у *Сандаљевим рукама*, отпочео је преговоре о продаји те тврђаве веома заинтересованим Млечанима.³⁰ С тим у вези, 28. децембра 1410. у Сандаљевом упоришту Кључ код Гацког, Сандаљ и Анка, *наступајући за себе и у име госпође Катарине*, издали су и својим печатима поткрепили заједничко пуномоћје, на основу којег је њихов представник, априла 1411, закључио са Млечанима коначни споразум о купопродаји Островице и права на Скрадин за своту од 5.000 златних дуката.³¹ У међувремену, у марту 1411, Сандаљ, Анка и Катарина подигли су из свог дубровачког депозита 6.814 дуката и све сребро у комадима, а у јуну и сав преостали новац (вредности око 5.200 дуката), чиме је њихова дубровачка ризница сведена на двадесетак драго-

²⁸ Упадљиво је да су у Сандаљевим захтевима изричито тражене две галије, што би у редовним условима за превоз две госпође с пратњом било превише. С обзиром на тренутне прилике, па и вести попут оне наведене у нап. 15, могуће је да се донекле радило и о војној експедицији, чији је циљ био да појача одбрану двеју севернодалматинских тврђава. Такође је значајно нагласити да је Анкино и Катаринино одредиште био Задар, који је Ладислав 1409. предао Жигмундовим противницима Венецијанцима, а не, на пример, Шибеник, који је био знатно ближе Скрадину и Островици, али се налазио у Жигмундовим рукама.

²⁹ Видети нап. 27.

³⁰ Сразмено бројни подаци млетачких извора о продаји Островице и Скрадина објављени су у *Listine* VI, 118–119, 124–125, 127, 128, 131–132, 139–140, 147–149, бр. 110, 115, 119, 121, 124, 129, 137. За приказе у литератури видети: Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић*, 204–205; D. Lovrenović, *Sandalj Hranić*, 235–236; М. Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996, 129–131; Е. Kurtović, „*Državni depozit*“, 69–70; isti, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 182–183.

³¹ *Listine* VI, 147–149, бр. 137.

цених предмета.³² Најзад, у мају 1411, породични тројац врши ново заједничко улагање, овога пута у Венецији, у износу од *око* 12.000 дуката, и то „на добит“, с каматом од 4%.³³

Наведени догађаји отворени су за различита тумачења. С једне стране, може се рећи да они одају слику породичних односа у духу блискости и заједништва којим је одисала Сандаљева заклетва баници Анки. Породица наступа као целина и чак се физички налази на окупу, а улагање велике своте у Венецији делује као смишљени завршни чин низа потеза који подразумевају заједничку будућност.³⁴ Насупрот томе, продаја Островице и Скрадина и однос према депозиту у Дубровнику, у којем је 1411. најпре по први пут изостало уобичајено јануарско улагање, да би затим у два наврата била подигнута сва новчана средства и сво сребро у комадима, могу да делују као планска ликвидација оба крупна заједничка имовинска интереса који су представљали веома значајне разлоге за опстанак Сандаљеве заједнице са Анком и Катарином. У том случају, улагање у Венецији могло би се посматрати као превођење та два интереса у један којим се, у случају потребе, могло лакше располагати, па и манипулисати.

Тешко је проценити које од ових тумачења стоји ближе истини, па и да ли су можда намере актера првобитно биле усмерене у једном правцу, да би потом скренуле у другом услед бурних догађаја који су уследили. Крајем јесени 1410. борбе између Жигмундовог табора и његових противника на простору Босне накратко су утихнуле, али су се затим поново распламсале упоредо са ратовањем између Угарске и Венеције, у којој је Сандаљева породична заједница управо тада

³² Е. Kurtović, „*Državni depozit*“, 62, 85–89, 95–97.

³³ Најранији подаци о улогу Сандаљеве породице у Венецији објављени су у: *Acta Albaniae Veneta* VI, ed. J. Valentini, München 1969, 141–142, br. 1658, 1659. О овом улогу писано је у више наврата: Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић*, 205, 208, 210; М. Šunjić, *Bosna i Venecija*, 132–134; Е. Kurtović, „*Državni depozit*“, 66–68; isti, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 60 (1421. godina), 186–187. Улагање новца „на добит“, које представља средњовековну „претечу модерних облика штедње“, обрађује студија: Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку (улагање новца на добит)*, Београд 2010. Иако се приликом самог улагања помиње једино Сандаљево име, из накнадних вести јасно је да се опет радило о заједничком породичном подухвату.

³⁴ Заиста, с обзиром на уложени износ (12.000 дуката), може се са пуно основа претпоставити да је уложени новац непосредно потекао из недавних заједничких трансакција – продаје Островице и Скрадина (5.000 дуката) и мартовског изузимања из депозита у Дубровнику (око 6.800 дуката).

инвестирала. Најзад, вероватно почетком јесени 1411, противугарска странка, коју је предводио Сандаљ, коначно је склопила споразум са Жигмундом и формално се потчинила његовој власти.³⁵ Могло би се с разлогом помислити да је таквим исходом уклоњен политички терет који је притискао Сандаљеву заједницу са Катариним и Анком и створен амбијент који је погодовао учвршћивању те везе. Међутим, догодило се управо супротно, јер се већ у децембру исте године уз Сандаља помиње нова супруга – Јелена Балшић, сестра Жигмундовог блиског савезника, српског деспота Стефана Лазаревића.³⁶ Дакле, иако је већ био у браку са братаницом Хрвоја Вукчића, који је Жигмунду пришао скоро три године раније, Сандаљ је последњих месеци 1411. коначно нашао своје место у политичком поретку, на чијем се врху налазио угарски краљ, тиме што је ступио у нову брачну везу.

Појединости раскида Сандаљевог брака са Катариним нису познате, тако да се не може рећи да ли је у тим збивањима било нечег што би потпадало под оне одредбе Сандаљеве заклетве, према којима се његова нарочита веза с баницом Анком могла развргнути само у случају да се Анка тешко огреши о њега. Ипак, делује највероватније да је раскид иницирао Сандаљ, као политички чин, за који се некакав правни или морални повод – ако је уопште сматран неопходним – могао пронаћи и преувеличавањем или измишљањем. У сваком случају, Анка је већ у рано пролеће 1412. забринута захтевала од Дубровчана да не предају Сандаљу остатак заједничког депозита.³⁷ Наишла је на разумевање, па је дубровачки депозит угашен 23. јануара 1413. на заједнички захтев представника обеју страна некадашње брачне заједнице, да би већ сутрадан била отворена два засебна – један за Сандаља, а други за Анку и Катарину.³⁸

³⁵ О догађањима у Босни у другој половини 1410. и током 1411. године: С. Ћирковић, *Историја Босне*, 212–214; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 151–154, 166–167; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 183–185.

³⁶ E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 187–188.

³⁷ Сачуван је дубровачки одговор од 6. априла 1412. – Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 355, бр. 360.

³⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 354, 355–357, бр. 359, 361, 362; E. Kurtović, „*Državni depozit*“, 63–64, 97–101. Занимљиво је да се приликом ликвидације депозита као Сандаљев заступник јавља Прибисав Похвалић, писац заклетве из 1410. године. Иако је каријеру вероватно започео у служби банице Анке (видети нап. 16), приликом раскида породичних веза Прибисав се очигледно определио да своју будућност веже за босанског војводу. Уосталом, Анка и Катарина су већ 30. јуна 1413. угасиле свој новоотворени депозит у Дубровнику и то је последњи досад познати

У изворима посведочену забринутост банице Анке за судбину депозита у Дубровнику, можда треба повезати са Сандаљевом акцијом која је готово истовремено забележена у Венецији. Тамо је, 22. априла 1412, стигао захтев босанског војводе да му се исплати 12.000 дуката које су он и његова супруга и ташта својевремено уложили.³⁹ Иако је Сандаљев посланик показао засебна овлашћења од Сандаља и од женског дела некадашње породичне заједнице, Млечани су одбили да изврше исплату док им не дође представник *самих оних госпођа* са одговарајућим писмима. Заиста, када су се у новембру појавили представници обеју страна, Млечани су са њима постигли споразум да се улог подели напола – Сандаљ је своју половину подигао већ у априлу 1413, док је Анкиних и Катарининих 6.000 дуката изгледа још било на броју марта 1421, када су оне већ биле покојне.⁴⁰ Иако после тога о овом делу депозита више нема поузданих вести, један могући траг указује да је и он на крају завршио у Сандаљевим рукама.⁴¹

податак о њиховој делатности – К. Јиречек, *Споменици српски*, 63–63, бр. 55; Е. Куртовић, „*Državni depozit*“, 64, 83 и нап. 109.

³⁹ *Listine* VI, 252–253, 257, бр. 218, 223.

⁴⁰ *Listine* VII, 31–32, 99. Дуго одржавање Анкиног и Катарининог дела венецијанског депозита можда треба објаснити тиме да су оне после раскида породичне везе са Сандаљем одлучиле да подижу само камату, не дирајући главницу.

⁴¹ Јасно је да се Сандаљ није мирио са поделом напола – већ маја 1413. његов посланик је у Венецији тврдио да његов депозит износи 10.000 дуката, али Млечани су тада одговорили да ту ствар сматрају завршеном (*Listine* VII, 118). Потом, марта 1421, после смрти банице Анке (пре које је највероватније преминула и Катарина), у Венецији се поново појавило Сандаљево посланство, захтевајући исплату 6.000 дуката њиховог депозита. Млечани су се овога пута изговорили да морају да изврше проверу у својој евиденцији (*Listine* VIII, 74, 75). Њихову сумњу могло је да побуди то што је захтев начињен у *име госпође Јелене*, Катаринине сестре која је представљена као *кћер покојног Вука бана и госпође Анке банице*, иако јој Анка по свему судећи није била мајка (видети нап. 5). Ипак, априла 1422, у јеку кризе у односима са Сандаљем због млетачког преузимања Котора, власти у Венецији су покушале да одобровоље босанског војводу тако што су прихватиле његов захтев да му се исплати неки његов поближе неодређени депозит *са добити* (*Listine* VIII, 165–166). Овај Сандаљев захтев је више пута запажен у литератури (Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић*, 216; М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 153–154; Е. Куртовић, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 284), али није повезиван са депозитом заосталим од Анке и Катарине. Ипак, с обзиром на то да у претходном раздобљу нема вести о неком другом Сандаљевом улагању „на добит“ у Венецији, као и на интересовање које је Сандаљ само годину дана раније показивао за депозит своје бивше супруге и таште, не може се искључити да се радило управо о том новцу.

Досад није пронађен неки траг да су у свим овим збивањима на било који начин потезане заклетве које су Сандаљ и баница Анка разменили 4. марта 1410. У сваком случају, већ са раскидом Сандаљевог брака са Катарином и, нарочито, са склапањем његовог новог брака са Јеленом Балшић, одредбе ових докумената постале су мртво слово на пергаменту. Стога није немогуће да су Дубровчани у неком тренутку дозволили баници Анки да подигне и однесе своју заклетвену исправу, иако такав поступак није био предвиђен актом којим су дубровачке власти примиле исправе у поклад. С друге стране, Анкина исправа могла је лако постати и жртва немарног односа према писаној заоставштини личности за коју је рано постало јасно да више неће имати нарочиту улогу нити иоле значајније наслеђе у дубровачком окружењу.⁴² Насупрот томе, исправа војводе Сандаља, утемељитеља обласног господства породице Косача, која ће остати значајан чинилац у непосредном суседству Дубровника још скоро пола века након Сандаљеве смрти 1435, сачувала је своје место међу дубровачким архивалијама. Ту је дочекала и прве деценије XIX века, укидање Дубровачке републике и одлуку нових аустријских власти да се „политичка архива“ града премести у Беч. Године 1830, у склопу активности око премештаја, власти су ангажовале српског учитеља у Дубровнику, Ђорђа Николајевића, да начини преписе оних докумената који су били писани ћирилицом. Николајевић је том приликом начинио дупле примерке преписа које је задржао за себе, а успео је да изнесе и неколико изворника.⁴³ Један од тих изворника била је и Сандаљева заклетва баници Анки, која је потом са остатком Николајевићевог материјала, посредством свештеника из Босне Павла Карано-Твртковића, dospela у Београд, где је 1840. објављено њено прво издање.⁴⁴

⁴² Иако се о разлозима може само нагађати, упадљиво је да од пет докумената (заклетвене исправе, пуномоћја која су Сандаљ и Анка издали за Прибисава Похвалића, те дубровачки документ о пријему поклада), за које се зна да су настали поводом стављања заклетвених исправа војводе Сандаља и банице Анке у поклад у Дубровнику, једино два Анкина документа нису сачувана.

⁴³ Ток Николајевићеве акције, као и заплете и контроверзе око издања српских средњовековних докумената које је из ње проишао, описује С. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку I. Извори и историографија. Књига I. О изворима*, Београд 1937, 25–27, 309–323.

⁴⁴ Видети под *Ранија издања*. Док је уз издања неких других изворника које је донео Карано-Твртковић стављено да се налазе „у преписатеља“ или код покровитеља издања „господара Јефрема Обреновића“, уз Сандаљеву заклетву такве напомене нема.

Опис документа

Документ је сачуван у оригиналу који се налази у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду, Стара збирка 409, бр. 9. Текст је исписан на листу пергаментa, ширине око 295 мм и дужине око 250 мм, мастилом сиво-плаве боје, у 24 реда. Рукопис се може сасвим поуздано приписати Сандаљевом и Анкином поверљивом човеку Прибисаву Похвалићу.⁴⁵ Око 40 мм од доњег руба лист је био пресавијен у плику, кроз коју је била провучена врпца висећег печата, чије се присуство помиње у дубровачкој исправи о пријему документа.⁴⁶ Печат је у међувремену откинут и том приликом је највероватније настала дугачка вертикална подеротина, која данас спаја хоризонталне прорезе начињене приликом настанка документа да би се кроз њих провукла печатна врпца. Дуж доњег руба листа са предње и задње стране виде се избледели трагови ћириличких слова. Овде се не ради о неком посебном запису, него о отисцима делова текста самог документа, који су настали услед његовог пресавијања пре него што се мастило којим је исписан осушило. Најпре је пресавијањем пликe дошло до отискивања већег дела последњег реда текста на доњем рубу предње стране листа, а затим је пресавијањем горње половине листа надоле преко пликe на доњем рубу задње стране листа настао бледи отисак дела текста који почиње 4. редом (*Анци на то да ю*, итд).

Издавачи који су имали непосредан увид у документ тридесетих година XIX века и двадесетих година XX века не помињу никаква оштећења мимо тога што је изворно очигледно присутни печат уклоњен (откинут), а њихова издања текста не садрже никакве лакуне. Међутим, данас су на листу видљиве последице тешких оштећења од влаге, услед којих је знатан део листа у средини и према левом рубу потпуно пропао или замрљан до нечитљивости.

Ранија издања

Препис који је 1830. начинио Ђорђе Николајевић објавио је под својим именом Павле Карано-Твртковић у збирци *Србскии споменицы*, 131–132, бр. 93.⁴⁷ Издање у F. Miklosich, *Monumenta serbica*, 274–

⁴⁵ Видети нап. 21.

⁴⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 278, бр. 297, ред 7.

⁴⁷ С обзиром на то да је приликом приређивања београдског издања био доступан и оригинал овог документа, постоји могућност да су у Николајевићевом

275, бр. 255, није приређено с увидом у изворник, већ је преузето из Карано-Твртковићеве збирке, уз прилагођавање Миклошићевим егдотичким начелима. Документ је по други пут издат са изворника у Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 279–280, бр. 298. Најновије издање приређено је у *Codex diplomaticus regni Bosnae. Povelje i pisma stare bosanske države*, прир. L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, Сарајево 2018, 314–315, бр. 217, са преводом и фотографијом у боји, при чему су оштећени делови текста (који нису посебно обележени) очигледно реконструисани на основу Стојановићевог издања.

Издање које следи приређено је на основу личног увида у документ и фотографија начињених у Архиву САНУ, уз љубазно допуштење особља те установе. Делови текста који су у међувремену захваћени оштећењима, означени су тупоуглим заградама и реконструисани на основу Стојановићевог издања, зато што на једина два места где постоји иоле већа разлика у читању Стојановић доноси решења која делују вероватније од Николајевићевих.⁴⁸ Приликом реконструкције оштећених делова текста, Стојановићево издање је прилагођено егдотичким правилима *Грађе о прошлости Босне*.

Текст

+ Ва име ѿтца и Сина и Светога дѡхѡ, амень. Ми воевода Сандаљ даемо знати всакомѡ комѡ се подоба по се|2|мѡ нашемѡ листѡ, и прид кога ѡвѡ листѡ приде, да примамѡ и примихѡ, кѡнѡ се и заклех се Богомѡ живи|3|мѡ и всими неѡ ѡгодници и виромѡ кою виrho и дѡшомѡ момѡ матери ми Богомѡ даннои госпои баници |4| Ђнци на то да ю примамѡ за матерѡ ка ме е|ствѡ р)одила и како да ѡи есамѡ безѡ|гр)ишни, прави и почтени си|5|нѡ са всакомѡ почтеномѡ лѡбавѡю и приѡзнию <до>вримѡ хотиниемѡ како трибѡе синѡ матери ка га е роди|6|ла ѡд срца свога. И да ю хоѡхѡ хранити и почтовати како матерѡ ка би ме родила, и да е неѡхѡ ѡставити |7| за живота мога и не, <ни за чию>ре <вола>х ни <за коюре> ричѡ сегаи свита волаѡх али неволаѡх, ни за благо, ни за |8| граде, ни за еднѡ стварѡ реченѡне <матере мое> господѡе банице Ђн|ке, ни н)е кѡѡе, ни

препису извршене и неке интервенције, али оне тешко да су могле потећи од слабо образованог Карано-Твртковића, већ најпре од књижевника Димитрија Тирила, који је био задужен за припрему издања – видети нап. 43.

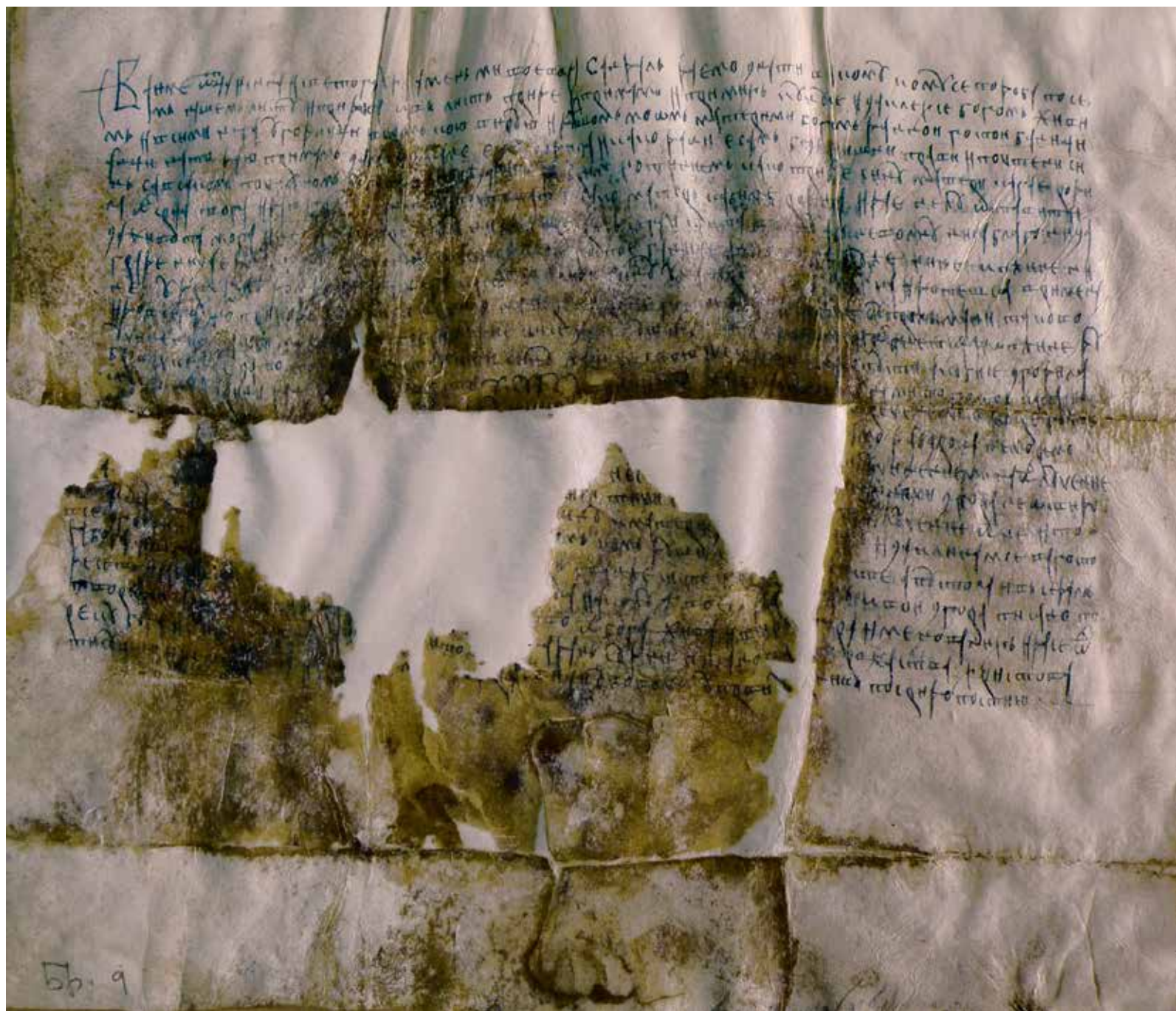
⁴⁸ У 13. реду, Стојановић чита *ину жену*, а Николајевић *иуне жене*; у 15. реду, Стојановић чита *такои*, а Николајевић *тако ви*.

не ѡпѣкине, ни [9] не ѡдрѣжаниѣ дома, (не и) нашега, како (пристои) синѡ
ѡ матере (свое) до лаѡка и до тешка вримаена [10] и до всега ѡо прихѡди
(до ко)ли би не било, матере ми реч(е)не госпѡе (банице Ѧнке) сѡпроѣ
мани(!) таково [11] ѡчинение како би могли (реѣи д)ѡври лѡдие ки се
именѡ ѡд (Босне и ѡд Хрватѣ) и ѡд Бенетка и ѡпѣкине дѡ[12]бровачке
да е за то подоб(но ѡ)ставити синѡ матерѣ свою. И чеса (Бѡгѣ) не
допѡсти, ако би се згодила [13] см(ртѣ Ката)рини да не (имамѣ до)вести
ѡ кѡѣѡ ѡ (свою инѡ женѡ) за (кѡѣницѡ) на мисто госпѡе Катарине [14]
за (живота госпѡе банице Ѧнке. И да неѣѡ ниѡоре ѡчинити сѡпроѣ
почтению) речене м(и мат)ере госпѡе [15] (банице Ѧнке хотиниенѣ или
знаниенѣ моимѣ. И на все тои такои прим)амо да ѡзрока не моремо
[16] (ни ѣемо ѡчинити ни ѣемо томѡ погришити ѡдлѡчен)ие(мѣ
и непригатељск)и ѡчинениенѣ на ѡдлѡчение [17] (ѡд м)а(тере) мое (речене
госпѡе банице Ѧнке до коли) би тимѣ (странами именѡ)ван'ними згора
неѡсвидѡ[18](чена такоѡа кривина за кѡ би триби ѡчинити с)инѡ к матери
(злѡ волѡ а)ли ѡдлѡчение ѡд не.

И то [19] все згора писа(но тврѣѡ и потврдиѡ) виромѣ моѡ)мѣ
комѣ дѡши (спасениѣ) иштѡ и заклинам се ѡа госпѡ[20]да Бѡга и ѡѣ
при(чистѡ его Богоматерѣ и ѡѣ четир)и еѡанѣелисте и (ѡѣ два на) десте
апѡстола и ѡѣ седамѣ [21] десетѣ изаб(раниѡ) и ѡѣ все Бѡгѡ ѡгодивши ѡд
ви)ка. И ако ѣѡ ѣ воевода (Сан)далѣ ѡѡи згора писано по[22]творити
али (не трпѣити да имамѣ проклеѣт)ѡ ѡд Бѡга жива и всиѡх (з)гора
именованиѡх и да се ѡд[23]рекѡ Бѡга и вѣре (кѡ вирѡю и анѣела правога
н)а данѣ сѡдѡни. Писано ѡа (ли)то рѡжаѣтва Христоѡа [24] тѣсѡѣно и
чети(ри с)та и (десето) литѡ, (ѡ Драч)ѡѡици ѡ Новоѣмѣ, ѡ прѡѣ ѡ(тор)никѣ
по Грѣдопѡстию.

Превод

+ У име Оца и Сина и Светога духа, амин. Ми војвода Сандаљ
дајемо на знање овим нашим листом сваком кога се тиче и пред кога
овај лист дође, да примам и да сам примио, да се кунем и да сам се
заклео Богом живим и свим његовим угодницима и вером коју верујем
и душом мојом, мајци мојој Богом даној госпођи баници Анки на то
да је прихватам као мајку која ме је родила и да ћу јој бити безгрешни,
прави и искрени син, са сваком искреном љубављу и блискошћу [и]
добром намером, као што и треба [да буде] син мајци која га је родила,
од срца свога. И да ћу је чувати и поштовати као мајку која ме је

родила, и да је нећу оставити за живота мога и њеног ради било чије воље или ради било које речи на овом свету, намерне или ненамерне, ни ради блага, ни ради градова, ни ради иједне ствари поменуте мајке моје госпође банице Анке, ни [ради] њене куће, ни њеног друштва, ни њеног кућног иметка, њеног и нашег, као што приличи сину своје мајке, у лако и у тешко време и у свему што долази, све дотле док она, мајка моја госпођа баница Анка, не би против мене учинила нешто такво да би добри људи који се именују од Босне и од Хрвата и од Млетака и Општине дубровачке могли рећи да ради тога приличи да син остави мајку своју. И ако би се, не дао Бог, десила смрт Катарини, да нећу довести у своју кућу другу жену за кућницу на место госпође Катарине за живота госпође банице Анке. И да нећу ништа учинити супротно поштовању поменуте моје мајке, госпође банице Анке, с мојим хтењем или знањем. И све ово тако прихватамо да не можемо нити хоћемо покренути спор нити ћемо се о то огрешити одлучењем или непријатељским чином ради одлучења од моје мајке, поменуте госпође банице Анке, док год те горе именоване стране не посведоче такву кривицу за коју би требало да син према мајци поступи са злом вољом или одлучењем од ње.

И то све горе писано тврдим и потврдох вером својом којом души спасење тражим и кунем се у господа Бога и у пречисту његову Богомајку и у четири јеванђелисте и у дванаест апостола и у седамдесет изабраних и у све Богу угодивше од века. И ако ја војвода Сандаљ ово горе писано будем прекршио или не будем уважавао, нека будем проклет од Бога живог и свих горе именованих и нека се одрекнем Бога и вере коју верујем и анђела правог на дан судњи. Писано у години рођења Христовог хиљаду и четири стотине и десете године, у Драчевици у Новом, у први уторак по Средопошћу.

Дипломатичке особености

Исправа за баницу Анку један је од укупно 13 докумената војводе Сандаља Хранића који су данас доступни истраживачима. Иако бројчано невелик, овај дипломатички корпус је типолошки разноврстан и обухвата примере сва три главна формална типа средњовековне дипломатичке грађе: свечане повеље, „обичне“ повеље и писма. Исправа за баницу Анку припада скупини од шест обичних повеља, које су у Сандаљевој документарној продукцији имале облик отвореног писма-

-прогласа (*litterae patentes*).⁴⁹ Основно унутрашње обележје тог типа⁵⁰ и његов својеврсни знак распознавања представља присуство при почетку текста блока, који чине интитулација (*Ми војвода Сандаљ*) и промулгација, са општом инскрипцијом (*дајемо на знање овим нашим листом сваком кога се тиче и пред кога овај лист дође*), за којим долази диспозиција са конкретном инскрипцијом (*да примам и да сам примио, да се кунем и да сам се заклео ... мајци мојој Богом даној госпођи баници Анки*). При том, не само што све остале Сандаљеве обичне повеље садрже овакав блок формула,⁵¹ него су и саме те формуле истоветно или врло слично сročене. Тако је интитулација из повеље за баницу Анку истоветна оној у обичној повељи из 1423, док се интитулације у двома повељама из 1419. разликују само по томе што између заменице (која у Сандаљевим интитулацијама увек има облик „владарске“ множине) и војводске титуле уводе и реч *господин*.⁵² Промулгација је најближа оној у првој повељи из 1419. године по томе што поред чина објаве (*дајемо на знање*), који је на врло сличан начин исказан у свим другим Сандаљевим обичним повељама, саопштава и

⁴⁹ За напомене о типологији Сандаљевих докумената са нарочитим освртом на овај тип видети: Н. Порчић, *Два документа војводе Сандаља Хранића о преузимању града Бијеле*, ГПБ 6 (2013) 69–70, где су и објављена два документа овог типа издата истим поводом 1419. године. Преостала три су латински текст повеље (изворно словенске?), коју су Анка и Сандаљ 1409. године заједно издали Алекси Паштровићу (L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens*, 352), и две повеље које представљају признанице о новчаним трансакцијама са Дубровчанима – једна из 1422, којом Сандаљ потврђује да му је исплаћен део његовог депозита у Дубровнику (П. Драгичевић, *Седми, осми и девети лист депозита војводе Сандаља са припадајућим потврдама*, ГПБ 7 (2014) 48–49, са погрешним датирањем у 1423. годину; датум је према контексту коригован у: Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 241, нап. 857), и друга из 1429, којом босански војвода потврђује да му је исплаћена закупнина за дријевску царину (А. Фостиков, *Повеља великог војводе Сандаља о наплати дријевске царине*, ГПБ 5 (2012) 91–96).

⁵⁰ Треба напоменути да се о спољним обележјима повеље за баницу Анку у контексту групе Сандаљевих обичних повеља не може рећи готово ништа. Од свих докумената те групе, у оригиналном облику данас је доступна још само повеља из 1422, која је пак написана на папиру и оверена утиснутим печатом. Повељи из 1409, описаној у издању као *Originalkonzept auf Papier im Landesmuseum zu Sarajevo*, у међувремену се изгубио траг.

⁵¹ Једино одступање је изостанак конкретне инскрипције у повељама из 1423. и 1429, који се може приписати томе да се ради о признаницама, а не о давању некаких права, повластица или јемстава одређеном дестинатару.

⁵² Насупрот томе, интитулације у повељама из 1409. и 1429. знатно су развијеније, приближавајући се по форми интитулацијама из Сандаљевих свечаних повеља.

средство којим се објава врши (*овим нашим листом*). Најзад, општа инскрипција поново показује највише сличности са оном у повељи из 1423, мада и оне у другој повељи из 1419. и у повељи из 1429. следе исти дводелни образац (помињући „сваког кога се тиче“ и „сваког пред кога овај лист дође“).⁵³

Међутим, повеља за баницу Анку има и неколико обележја по којима представља реткост или потпуни изузетак у корпусу обичних повеља војводе Сандаља. На пример, једино она и повеља из 1429, поред симболичке инвокације знаком крста на почетку текста, садрже и вербалну инвокацију. При томе, док је инвокација у повељи из 1429. сведена на призивање имена Божјег, у повељи за баницу Анку она има добро познати тринитарни облик (*у име Оца и Сина и Светога духа, амин*).⁵⁴ Такође, као раритет издваја се датум, али не због свог присуства – датум је заправо једини дипломатички чинилац за који се може рећи да се јавља често у завршним деловима Сандаљевих обичних повеља.⁵⁵ Особеност датума у Сандаљевој повељи за баницу Анку састоји се у томе што је то једини пример у Сандаљевим документима и један од свега неколико у целокупном словенском огранку дипломатичке продукције са простора средњовековне Босне, да су подаци о дану и месецу настанка исправе исказани у односу на хришћанске празнике, односно литургијски циклус (*у први уторак по Средопошћу*; видети и под: *Установе и важнији појмови*).⁵⁶

⁵³ Повеља из 1409. користи само други, а прва повеља из 1419. само први део ове опште инскрипције.

⁵⁴ Истоветна или врло слична тринитарна инвокација јавља се у Сандаљевом корпусу само још у свечаним повељама о уступању територија Дубровчанима из 1419. и 1420. године (издања у: Р. Поповић, *Повеља војводе Сандаља и браће му Вукца и Вука којом уступају Дубровчанима свој део Конавала*, ГПБ 4 (2011) 98–101, односно Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, бр. 322). Занимљиво је да трећа сачувана Сандаљева свечана повеља, која бележи његов уговор с Венецијом из 1423, нема ни симболичку ни вербалну инвокацију (најновије издање приредио је Невен Исаиловић у: Н. Порчић, Н. Исаиловић, *Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама*, Београд 2019, 320–339, са снимцима). Изгледа да ниједан вид инвокације није био присутан ни на обичној повељи из 1409. године.

⁵⁵ Датум изостаје у двама обичним повељама из 1419, док у повељи из 1429. није изричито наведен датум настанка документа, него датуми почетка закупа и исплате закупнине о којој се у повељи говори. Иначе, поред датума, у завршним деловима Сандаљевих обичних повеља јављају се још само једна короборација (у повељи из 1409) и један помен писара (у повељи из 1429).

⁵⁶ О босанским примерима употребе овог начина датирања, који је на простору југоисточне Европе био својствен угарској дипломатичкој продукцији, видети:

Свакако најкрупнија дипломатичка особеност Сандаљеве повеље баници Анки састоји се у истакнутом месту које у њеном формулару заузима заклетва. Овај дипломатички чинилац наговештен је и у две-ма обичним повељама из 1419, у којима је диспозиција најављена изразима *дах реч и веру моју*, али у повељи баници Анки та најава наглашено инсистира на садашњем времену и користи изричито глагол „заклети се“ као главни диспозитивни глагол документа (2. ред: *да примам и да сам примио, да се кунем и да сам се заклео*), на шта се потом надовезује и једна кратка заклетвена формула (2–3. ред: *Богом живим и свим његовим угодницима и вером коју верујем и душою мојом*). Штавише, иза диспозиције поново долази једна веома развијена и лепа заклетвена формула са чак шест чинилаца (Бог, Богородица, јеванђелисти, апостоли, изабрани и „сви који су угодили Богу“),⁵⁷ као и својеврсна аутосанкција којом сам ауктор на себе призива казну у случају кршења положене заклетве. На овај начин, практично читав средишњи и завршни део документа делују као самостална заклетвена исправа, попут оних које су у првој половини XIII века коришћене за бележење уговора које су владари Босне и Србије склапали са Дубровником као равноправном уговорном страном.⁵⁸ Из тог разлога, може се рећи да је са дипломатичког становишта Сандаљева повеља за баницу Анку заправо уговор између равноправних уговорних страна, срочен у облику заклетвене исправе, али уклопљен у општи образац отвореног писма-прогласа, као формални дипломатички оквир који је у дипломатичкој продукцији великог војводе босанског Сандаља Хранића очигледно сматран најпримеренијим за бележење једног таквог чина.

Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 494–495 (необјављена докторска дисертација).

⁵⁷ Податке о учесталости појединих чинилаца заклетви у документима насталим на простору средњовековне Босне доноси: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 436.

⁵⁸ Приказ овог типа докумената на примерима уговора између Србије и Дубровника даје: Н. Порчић, *Документи српских средњовековних владара у дубровачким збиркама. Доба Немањића*, Београд 2017, 76–77. За запажања о босанским примерима видети: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 80, 433. У вези са импликацијом равноправности, треба напоменути да су се и многи од ових заклетвених уговора са Дубровником, баш као и у случају Сандаља и банице Анке, састојали од два заклетвена документа – по једног за сваку страну.

Просопографски подаци

У ранијим бројевима *Грађе о прошлости Босне* већ су представљане личности **војводе Сандаља** (ГПБ 2 и 3, према регистрима) и **банице Анке** (ГПБ 4, према регистру). У међувремену, о Сандаљу се појавила монографија – Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, која се на више места дотиче и Анке (према регистру).

Госпођа Катарина, 13 (ред у изворнику) – кћер бана Вука Вукчића Хрватинића и банице Анке. Првобитно је била верена за хрватског племића Карла Курјаковића, а у пролеће 1405. године постала је друга супруга босанског војводе Сандаља Хранића. Њихов брак распао се у другој половини 1411. године. Умрла је по свему судећи пре марта 1421. године.

Литература: L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens*, 135–141; М. Анчић, *Просопографске цртице*, 40, 42–56; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, према регистру.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* објашњени су следећи појмови и установе: **војвода** (ГПБ 2), **лист** (ГПБ 1–3 и 6), **баница** (ГПБ 2), **добри људи** (ГПБ 3 и 8, све према регистрима). За особено значење појма **општина** у овом контексту видети нап. 25.

Средопошће, 24 (ред у изворнику) – у богослужбеном календару хришћанских цркава, назив за четврту седмицу и четврту недељу (дан) Великог (Ускршњег, Часног) поста. Дан недеља којим завршава средопосна седмица долази тачно три седмице пре дана Ускрса. Пошто је 1410. Ускрс падао 23. марта, средопосна недеља била је 2. марта, па је уторак после ње, који је у документу забележен као дан његовог издавања, био 4. март.

Топографски подаци

Поред општепознатих појмова **Босна**, **Хрватска** (тј. *Хрвати*), **Венеција** (тј. *Млечани*) и **Дубровник**, у документу се помињу само места настанка документа – град **Нови** и област **Драчевица** – која су већ обрађена у ранијим бројевима *Грађе о прошлости Босне* (видети нап. 11).

Nebojša Porčić

Université de Belgrade
Faculté de Philosophie
Département d'Histoire

**DÉCLARATION SOUS SERMENT DU VOÏVODE SANDALJ
HRANIĆ À LA BANICA ANKA**

Résumé

Au début de 1410, les hostilités qui éclataient entre le voïvode Hrvoje Vukčić Hrvatinić et le voïvode Sandalj Hranić Kosača ont remis en question le lien conjugal, conclu quelques années auparavant, entre Sandalj et Katarina, la nièce de Hrvoje. En réponse, Sandalj a délivré un document le 4 mars 1410, à la ville de Novi, dans lequel il a juré à la mère de Katarina, la banica Anka qu'il la respecterait comme sa propre mère, qu'il ne la quitterait pas, et que, même en cas de la mort de Katarina, il n'épouserait aucune autre femme aussi longtemps que Anka aurait été en vie. Le serment ne pourrait être annulé que si une assemblée des „hommes de confiance“ de Bosnie, Croatie, Venise et Dubrovnik déterminait que Anka avait commis un fait par lequel elle avait gravement péché contre Sandalj. La déclaration sur serment de Sandalj dès le 13 mars 1410 était mise au dépôt de la commune de Dubrovnik, ainsi qu'une déclaration correspondante (entre-temps perdue) de la banica Anka, dont les autorités de Dubrovnik, en présence d'émissaire d'Anka et Sandalj, Pribisav Pohvalić, ont fait une attestation. Le travail produit une nouvelle édition du document de Sandalj y traitant son contexte et ses caractéristiques diplomatiques. Dans le sens diplomatique, ce document représente une jonction entre un formulaire de lettre ouverte selon lequel les copistes du bureau de Sandalj ont rédigé des chartes „ordinaires“ et le formulaire de serment utilisé pour l'enregistrement des accords conclus entre des parties ayant une position sociale et un statut de propriété égaux. La création de ce document était très probablement le reflet de l'aspiration mutuelle du voïvode et sa belle-mère à confirmer et à renforcer leurs liens familiaux mutuels dans les circonstances changées afin de garantir les intérêts de la propriété commune – possession de la forteresse Ostrovica et Skradin dans le nord de la Dalmatie et un grand dépôt d'argent et des valeurs confiés à Dubrovnik.

Mots-clés: Bosnie, Moyen Âge, Sandalj Hranić, banica Anka, gospodja Katarina, Pribisav Pohvalić, Ostrovica, Skradin, dépôt, serment.

Оригинални научни рад
УДК 930.2:339.5(497.13)“1418“
DOI 10.7251/GPB2013135K

Александар Крстић*

Историјски институт
Београд

**ПОСЛЕДЊА ДВА ПИСМА ДУБРОВАЧКЕ ОПШТИНЕ
КНЕЗУ ГРГУРУ ВУКОСАЛИЋУ О УКИДАЊУ
НЕЗАКОНИТЕ ЦАРИНЕ У ПОПОВУ**

Дубровник, 1418, јануар 5.
Дубровник, 1418, април 26.

Сажетак: У раду се доносе критичка издања последња два, од четири сачувана, писма Дубровачке општине упућена кнезу Гргуру Вукосалићу поводом царине коју је увео на Заблатку у Попову поред Стона. Дубровачке власти су дуже од две године протестовале против поменутог царине код кнеза Гргура, тражећи да је укине, а жалиле су се и краљу Остоји, који им је тим поводом издао посебну повељу. Због тога, а притиснут и другим дубровачким мерама, кнез Гргур укинуо је спорну царину, о чему је 6. јула 1418. године издао повељу у Дубровнику. Као и претходни дубровачки дописи кнезу Гргуру, и писма од 5. јануара и 26. априла 1418. сачувана су у концепту у тзв. Русковој књизи (*Lettere e commissioni di Levante* 1) у Државном архиву у Дубровнику.

Кључне ријечи: кнез Гргур Вукосалић (Николић), царина, Дубровник, Попово, Стон, краљ Стефан Остоја, писмо.

Користећи несређене прилике у Босанском краљевству, средином друге деценије XV века, кнез Гргур Вукосалић (Николић) установио је нову царину на својим поседима на западном ободу Поповог поља, на Заблатку, близу међе дубровачке територије. Будући да је ова царина погађала интересе дубровачких грађана и трговаца, одмах је изазвала реакцију дубровачких власти. Оне су упутиле више писама кнезу Гргуру Вукосалићу, са захтевом да се спорна царина испред Стона укине, од којих су сачувана четири, послата у периоду од јануара 1416. до априла 1418. године. Пошто смо у претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* објавили прва два писма Дубровачке општине хум-

* Ел. пошта: aleksandar.krstic@iib.ac.rs, albited@gmail.com

ском властелину о царини у Попову,¹ овом приликом објављујемо последња два писма, настала 5. јануара и 26. априла 1418. године. Како кнез Гргур није укинуо незакониту царину ни после интервенције краља Остоје у прилог дубровачких захтева, дубровачка влада му је у писму од 5. јануара 1418. поновила раније захтеве да укине спорне „новштине“. У исто време, Дубровчани су у више наврата разматрали мере које треба предузети против непопустљивог суседа. Као најефикаснија у датом тренутку (крај фебруара – почетак марта 1418) била је одбијање Гргурових захтева да му се исплати могориш.² Након новог обраћања власти Дубровника краљу Остоји, босански владар је пред посланицима Дубровачке општине у Бишћу, 23. марта 1418, издао налог кнезу Гргуру да укине царину у Попову. Истовремено, краљ Остоја издао је повељу Дубровнику, којом је записана његова одлука у погледу спорне царине.³ Хумски властелин је и даље остајао упоран у погледу своје царине, супротстављајући се и „господину краљу“ и Дубровнику, како се наводи у последњем дубровачком писму кнезу Гргуру од 26. априла исте године. Пошто су га поново подсетили на његове заклетве и обавезе као дубровачког грађанина⁴ и на услуге које су му учинили када су га „толике велике и главне погубељи и невоље биле погодиле“, ⁵ Дубровчани су поручили кнезу Гргуру да ће они бити про-

¹ А. Крстић, *Писмо Дубровачке општине кнезу Гргуру Вукосалићу против царине пред Стоном (Дубровник, 1416, јануар 17)*, ГПБ 11 (2018) 93–99; исти, *Писмо дубровачких власти кнезу Гргуру Вукосалићу којим траже да укине царину пред Стоном (Дубровник, 1417, децембар 28)*, ГПБ 12 (2019) 53–61.

² М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијезун браће Влатковића)*, Глас СКА 168 (1935) 221 (= исти, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 725); исти, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 9.

³ А. Крстић, *Повеља краља Остоје којом укида царину у Попову (Бишће, 1418, март 23)*, ГПБ 10 (2017) 121–127.

⁴ Гргуров отац, кнез Вукосав Николић је с браћом и мајком примљен у дубровачко грађанство у децембру 1392, а у новембру 1395. године кнезу Вукосаву и његовим наследницима издато је писмо о дубровачком грађанству: В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 351–352; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 7–8. Стилизација писма од 28. априла 1418. указује на могућност да је у неком тренутку (вероватно пошто је преузео место свог покојног оца 1403. године), кнез Гргур Вукосалић дошао у Дубровник и лично се заклео на верност и савез са градом, када му је обновљено дубровачко грађанство.

⁵ Вероватно се мисли на уточиште које су Дубровчани пружили Николићима у пролеће 1398, у време доласка краља Остоје на власт. Затим, у септембру 1407, када се очекивао Жигмундов продор у Босну, Општина је на тражење војводе Сан-

тив онога ко је против њих, и да ће враћати „добро за добро, а зло за зло“. Ова претња преточена је у одлуку Већа умољених од 6. маја 1418. године да ни Гргур Николић, нити ико из његове области не сме долазити у Дубровник, Стон или било где на дубровачку територију, док се не укине нова царина.⁶ Таква одлука дубровачке владе постигла је свој циљ, па је тачно два месеца касније кнез Гргур Вукосалић отишао у Дубровник и тамо издао повељу о укидању царине на Заблатку пред Стоном.⁷

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 446, 538–542, 548–549, бр. 457, 561–564, 572; М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијун браће Влатковића)*, Глас СКА 168 (1935) 221; исти, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 8–9 (= исти, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 326–327, 724–725); В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 415, 419–420; Р. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 69–71, 75–76; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, 81–82, 226–227; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 212–216; А. Крстић, *Повеља кнеза Гргура Вукосалића којом укида царину пред Стоном ([Дубровник], 1418, јули 6)*, ГПБ 9 (2016) 21–36; исти, *Повеља краља Остоје којом укида царину у Попову (Бишће, 1418, март 23)*, ГПБ 10 (2017) 121–127; исти, *Писмо Дубровачке општине кнезу Гргуру Вукосалићу против царине пред Стоном (Дубровник, 1416, јануар 17)*, ГПБ 11 (2018) 93–99; исти, *Писмо дубровачких власти кнезу Гргуру Вукосалићу којим траже да укине царину пред Стоном (Дубровник, 1417, децембар 28)*, ГПБ 12 (2019) 53–61.

даља била спремна да прими кнеза Гргура Вукосалића, истичући своје велико пријатељство с његовим прецима и с њим лично. Такође, за време унутрашњих немира и упада Турака у Босну 1415. године, Дубровчани су допуштали „хумској господи“, укључујући и Николиће, да се с имањем могу склањати на њихову територију. Осим тога, Дубровник је показао предусретљивост према кнезу Гргуру и у новембру 1403. године. Тада му је одобрено да може поставити плочу у Стону на гроб свог оца Вукосава, који је погинуо у тадашњем дубровачко-босанском рату: В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, 357–358, 375, 382, 415, 418; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 8; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 163, 213.

⁶ DAD, *Acta Consilii Rogatorum* I, f. 114v; М. Пуцић, *Споменици српски* I, XVIII–XIX; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 9.

⁷ А. Крстић, *Повеља кнеза Гргура Вукосалића којом укида царину пред Стоном ([Дубровник], 1418, јули 6)*, ГПБ 9 (2016) 21–36.

(I)

Опис писма и ранија издања

Сва четири писма која су власти Дубровника слале кнезу Гргуру Вукосалићу са захтевом да укине царину пред Стоном сачувана су у концепту дубровачког словенског канцелара Руска Христифоровића, у архивској књизи Дубровачког архива *Lettere e commissioni di Levante* 1.⁸ Писмо од 5. јануара 1418. налази се на листу 109r ове архивске књиге. Написано је канцеларијском минускулом, црним мастилом у 18 редова.⁹ Документ су раније издали М. Пуцић, *Споменици српски* I, 142, бр. 254, и Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 540–541, бр. 563. У овим издањима постоји неколико мањих ортографских одступања од оригинала,¹⁰ док смо на два већа одступања у Пуцићевом издању скренули пажњу на одговарајућим местима у тексту писма. Снимак документа из Рускове књиге и транслитерација савременом српском ћирилицом објављени су недавно у издању *Рускова књига: дубровачки ћирилички писар (1395–1423)*, Требиње – Херцег Нови 2019, 418–419, које су приредили Г. Комар и П. Ратковић. У нашем издању примењена је савремена интерпункција.

*Текст писма***

+ ѿдъ владѣцагѡ гр[а]да Дѣбровника кнеза, властель и ѡдъ
вѣсе ѡпкине |2| кнезѢ ГрьгѢрѢ поздрављкнѣк. Кнеже ГрьгѢре, многици
писасмо ти |3| за ѡнѢ безаконнѢ ц(а)ринѢ кою си поставиль, коѧ прѣво

⁸ О Руску Христифоровићу вид. К. Jireček, *Die Mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner*, Archiv für Slavische Philologie 26 (1904), 204–206; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. XIV. Дијак, граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет, Глас СКА CVI (1923) 59–60; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабиче о овлашћењу Драгоју Гучетићу у вези са дугом Новака Маћедола*, ГПБ 2 (2009) 71–76, 84; Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима*, ГПБ 3 (2010) 123–131.

⁹ Захваљујем се колеги доц. др Павлу Драгичевићу што ми је љубазно уступио снимке ових докумената које је начинио у Државном архиву у Дубровнику.

¹⁰ У издању Љ. Стојановића омега (w) је замењивана словом о у речима владѣцагѡ у 1. реду, хѡккѡ у 13. и 15. реду и лѣтѡ у датуму, а код Пуцића такође у речи владѣцагѡ у 1. реду, ѡнѡгѡсѣрдѡно у 4. реду и лѣтѡ у датуму. Осим тога, код Пуцића је у 4. реду уместо не чинишѡ написано неѣчинишѡ, а у 10. реду смислиѡ уместо смислиѡ.

** Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

†. E. K. P. P. T. T. H. L. W. t

нѣ била никѣда, |4| молеки те многосрѣдно да тогаи не чинишъ и да ю сврѣжешъ да к |5| не бѣде, и к[ъ] томъ⁸ посласмо ти испись г[оспо]д[и]на краља Ђстока листа |6| њ кокомъ си могаљ видѣти крѣ хѣтенѣк г[оспо]д[и]на краља нѣ да бѣде |7| тѣи ц(а)рина безаконна. Я ти знашъ ѡдъ тогаи колико си ѣчинишь, |8| а правишь се Дѣбровчанинъ наашъ и кданъ ѡдъ наасъ и да си наамъ |9| добри пријатељ. Я ми правимо кѣде би се ти ѡ томъ добрѣ сѣгледалъ |10| и смислилъ, не би теи новѣщине наамъ подвижалъ. И зато иѡщъ |11| пишемо ти и молимо како пријатеља и почтенѡга ѡбѣтника |12| ако си ѡни нашъ срѣдни кои се правишь, примивъ ѡвѣ листъ сврѣзи |13| ѡнѣи ц(а)ринѣ тѣи часъ како да к нѣ, крѣ такои ми хѣкѣмо. Юрь |14| ако тои не ѣчинишь, с нами ѡ добри пријазни ѡстати некѣшъ |15| моки. Я хѣкѣмо ѣчин[и]ти како ти смо¹¹ прѣ сегаи листа писали. Я за |16| твоѣ¹² пришьстьк к[ъ] наамъ ѡо пишешъ ѡ воли ти к. И знаи кне|17|же крѣ ти за тѣи ц(а)ринѣ векѣ писати некѣмо.

|18| + .ѣ. кнв(а)ра .ѣ. ѣ.и.ѣ. лѣтѡ

Превод

+ Од владајућег кнеза града Дубровника, власеле и од све општине поздрав кнезу Гргуру. Кнеже Гргуре, више пута ти писасмо за ону незакониту царину коју си поставио, која раније никада није била, молећи те врло љубазно да то не чиниш и да је укинеш да је не буде, и затим ти посласмо препис писма господина краља Остоје, у којем си могао видети да је жеља господина краља да не буде те незаконите царине. А ти знаш колико си од тада учинио, а правиш се наш Дубровчанин и један од нас и да си нам добар пријатељ. А ми смо уверени да нам ти, када би то добро сагледао и о томе размислио, не би те новине уводио. И зато ти још пишемо и молимо те као пријатеља и поштованог савезника, ако си нам срдчан као што се правиш, примивши ово писмо истог часа укини ону царину да је не буде, јер ми тако хоћемо. Јер ако то не учиниш, нећеш моћи да останеш добар пријатељ с нама. А учинићемо (онако) како смо ти пре овог писма писали. А за твој долазак к нама, о коме пишеш, нека ти је по вољи. И знај кнеже да ти за ту царину више нећемо писати.

+ 5. јануара 1418. године

¹¹ У Пуцићевом издању последње две речи су пермутоване (смо ти).

¹² У Пуцићевом издању ова реч недостаје.

(II)

Опис писма и ранија издања

Последње дубровачко писмо Гргуру Вукосалићу против царине у Попову, од 26. априла 1418. године, налази се у књизи *Lettere e commissioni di Levante* 1, на листу 109v. Оно је такође написано канцеларијском минускулом, црним мастилом у 42 реда. Документ су такође издали: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 143, бр. 255 и Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 548–549, бр. 572. У овим издањима постоји више ситних ортографских одступања од оригинала,¹³ док смо на по два већа одступања у Стојановићевом и Пуцићевом издању скренули пажњу на одговарајућим местима у тексту писма. Снимак документа из Рускове књиге и транслитерација савременом српском ћирилицом објављени су и у издању *Рускова књига: дубровачки ћирилички писар*, прир. Г. Комар, П. Ратковић, 420–421.

Текст писма

+ ѿдъ владѣцагѡ гр[а]да Дѣбровника кнеза, властель и ѿдъ вѣсе
ѡпкине |2| почтенѡмѡ кнезѡ Грьгѡрѡ любовно поздравлѣнькѣ. Кнеже
Грь|3|гѡре, ти тои добро вѣшь и свѣтѡ скровно нѣ,¹⁴ крѣ си ѿдъ наасѣ
мнѡгѡ|4|м[и]лѡсѣрдно, самѣ своѡмѣ главоѣ приш[ѣ]дѣ, просилѣ да те
почтимо |5| примимо и запишемѡ за нашега бр[а]та и Дѣбровчанина, и
да те има|6|мо припорѡчена ѡ твоиѣхъ потрѣбахъ, а свѣтѡкѣ ти до твоѣга
|7| живота в[и]ти Дѣбровникѡ и нѣгѡ трѣгѡв(ѣ)цѣмѣ, ѡ колико се твоѡ
моѣ |8| простирѣ, вѣрни и сѣрдни пригатель и до твоѣга живота на
нѣднѡ |9| маншинѡ ни сѡпротѣвѡ нашега гр[а]да и нашега дрѣжанѣа

¹³ Као и код претходног писма, и овде је најчешће омега замењивана словом ѿ. У издањима М. Пуцића и Љ. Стојановића такав случај је у речи *владѣцагѡ* у 1. реду, *мнѡгѡмилѡсѣрдно* (код Пуцића *мнѡго млѡсѣрдно*) у 3–4. реду, *нѣгѡ трѣгѡвѣцѣмѣ* у 7. реду, *какѡ* у 16, *Бѡгѡмѣ* у 19, *згѡди* у 27, *Примѡркѣ* у 28. и *товѡмѣ* у 29. реду. Код Пуцића иста омашка јавља се у речима *вѣрѡмѣ* и *витежѣкѡмѣ* (тамо *витежѣскѡмѣ*) у 11. и 12. реду, *чѣстнѡмѣ* у 12, *свѣтѡмѣ* у 19, *наѡчице* у 31, *почтенѡмѣ* у 37. реду, као и два пута у речима *зѡв* у 39. реду писма, а код Стојановића у речима *хѡтѣлѣ* у 10, *хѡтѣ* у 27. и *хѡкѣтѣ* у 34–35. реду писма. Осим тога, у издању М. Пуцића у 13. реду погрешно стоји *гѡспѡдина*, у 22. реду *намѣ* и *сѣда*, а у 26. реду *Пѡповѡ*. У Стојановићевом издању у 7. реду пише *нѡго*, а у 12. реду *кѡванѣгѣлиѡ*. У овом издању, где скраћенице нису разрешаване, реч *рѣчениѣхъ* у 33. реду написана је са *ѣ* у првом слогу, док је код Пуцића иста реч рашчитана као *речѣнѣхъ*.

¹⁴ У Пуцићевом издању последње две речи су пермутоване (*нѣ скровно*).

[illegible]

f. 119v folio 152. etc. anno d. 1511.

не бити, |10| пааче ако тко ини хѡтѣль бити, а ти могаљ на всѣ твою
 |11| моѡ, да би не даль. И на всѣ тои присегаљ си вѣрѡмъ твоѡмъ
 вите|12|жѣкѡмъ и ротиль се на с(вѣ)томъ Еванѣклию и на Чѣстнѡмъ
 крѣсти |13| Господини да кѣшъ всѣ тои вѣрно и крѣпко безъ нѣднаго
 про|14|падѣства до твоѣга прѣминѣтѣа стрѣпѣти и сѣхран[и]ти.
 Я сѣди |15| нашъ почтени приателю ѡдъ приа, а нека ли ѡдъ тогаи
 ѡбѣта |16| какѡ га записамо мѣю наами, ѡпрашамо те колике ти се
 сѣ биле |17| згоди́ле велике главне погибѣли и нево́лкѣ, ꙗ́ко ти смо ѡ чемъ
 |18| ѡкрѣнили ѡ тои вѣ́ме, ꙗ́ко си кою прошню пославъ ѡдъ наасъ
 про|19|силь рѣци наамъ, крѣ ꙗ видито било Б[о]гѡм[ъ] и свѣтѡмъ,
 да те смо |20| помогли и ѡбилато к[ъ] тебѣ и къ твоимъ людемъ и къ
 всакомѣ |21| твоѣмѣ ѡчинили и такои мислимо до вѣ́ка къ всакомѣ кои
 |22| наамъ ѡбѣтъ и вѣ́рность ѡзѣдрѣжи. Я сѣди на краткѣ пише |23| ти
 знашъ колико крѣтъ писасмо ти на ѡфанѣ по ѡнѣхъ |24| лѣпехъ рѣчехъ
 и ѡбѣтѣ и великои роти, мнѣкѣ како къ¹⁵ братѣ |25| и Дѣбровчанинѣ,
 за ѡнѣи безаконнѣ ц(а)ринѣ кою си поставиль прѣдъ |26| нашѣмъ
 мѣстомъ ѡ Поповѣ, мо́лекѣ да ю свѣрѣжешъ, а ти не |27| хѡтѣ. Паки се
 згѡди крѣ г[оспо]д[и]нѣ присвѣтли краљ Ѣстопа изиде |28| ѡ Примѡрѣ
 и мѣю инѣми рабѡтами за коѣ имасмо после послати |29| къ великости
 мѣ нарѣчисмо и за тѣи безаконнѣ, тобѡм[ъ] поставлѣ|30|нѣ ц(а)ринѣ,
 и ѡнѣ, како г[оспо]д[и]нѣ добръ и праведанъ, разѣбравъ и знаюкѣ |31|
 да нѣ прѣво била, тебѣ наѡѡчице, а прѣдъ нашѣми послѣи заповѣдѣ
 |32| да векѣ теи ц(а)рине не бѣде, пааче да ю ѡ всемъ свѣрѣжешъ, а¹⁶
 наамъ |33| по р(ѣ)ченихъ нашѣхъ послѣхъ за тои повелю подѣ своѡм[ъ]
 печатию |34| записа да теи ц(а)рине не бѣде ѡ вѣ́ке. Я во сѣде видимо
 крѣ ви хѡ|35|кѣте ѡ всемъ да бѣдете сѣпротѣвѣ г[оспо]д[и]нѣ краљу и
 сѣпротѣвѣ |36| наамъ и ѡбѣтѣ твоѣм[ъ], тѣре тѣи безаконнѣ ц(а)ринѣ
 иѡщѣ |37| дрѣжишъ. Ѣволикои говоримо тко нѣ с нама а по почтенѡмъ
 |38| ѡбѣтѣ, сѣпротѣвѣ наамъ ꙗс(тѣ), а тко ꙗ сѣпротѣвѣ наамъ, а ми |39|
 сѣпротѣвѣ нѣмѣ. Добро за добро, а злѡ за злѡ мислимо |40| и хѡѡкѣмо
 дати.

|41| + м[ѣ]с(ѣ)ца апрѣла .ѣ5̣. д[а]нѣ¹⁷ лѣто .ѣ.Ѣ. и .ѣ.ѣ.

|42| лѣто ѡ Дѣбровникѣ

¹⁵ У Пуцићевом издању недостаје овај предлог.

¹⁶ У Стојановићевом издању: и.

¹⁷ У Стојановићевом издању недостаје реч д[а]нѣ.

Превод

+ Од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и од све општине љубазни поздрав поштованом кнезу Гргуру. Кнеже Гргу-ре, ти то добро знаш и то није скривено од света, јер си од нас много-милосрдно молио, сâм својом главом дошавши (код нас), да те поштовано примимо и запишемо за свога брата и Дубровчанина, и да те подржимо у твојим потребама. Обавезао си се да ћеш до краја свог живота бити верни и срдачни пријатељ Дубровнику и нашим трговцима, колико год се твоја моћ простире, и да до краја живота ни у најмањој ствари нећеш бити против нашег града и наше државе, већ ако неко други буде хтео бити (против нас), ти то нећеш дати, колико буде било у твојој моћи. И на све то заветовао си се својом вером витешком и заклео се на Светом јеванђељу и на часном крсту Господњем да ћеш све то верно и крепко и без икакве обмане до своје смрти држати и чувати. А сада, поштовани наш пријатељу, питамо те – када су те толике велике и главне погибелји и невоље биле погодиле још од пре, а немоли од тога завета како га записасмо међу нама, да ли смо те у било чему закинули у то време, коју год да си нам молбу упутио, реци нам, јер је било видљиво и Богу и свету да смо обилато помогли и теби и твојим људима и свакоме твоме учинили, и тако мислимо довека свакоме ко се држи завета и верности према нама. А сада укратко ти пишемо, знаш ли колико ти пута писасмо на поверење, мислећи, према оним лепим речима и завету и великој заклетви, као брату и Дубровчанину, за ону незакониту царину коју си поставио пред нашим местом у Попову, молећи те да је укинеш. А ти не хтеде, па се догоди да пресветли краљ Остоја изиђе у Приморје, и међу другим пословима које смо имали да завршимо, његовом величанству поменусмо и за ту незакону царину коју си ти поставио. Он, као добар и праведан господин, разабравши и знајући да је раније није било, теби у лице, а пред нашим посланицима заповеди да те царине више не буде, већ да је сасвим укинеш, а нама, по реченим нашим посланицима, записа под својим печатом повељу о томе да те царине довека не буде. А ево сада видимо да ви у свему хоћете да будете противни господину краљу и противни нама и своме завету, јер ту незакониту царину још увек држиш. Овако ти говоримо – ко није с нама, а по поштену завету, тај је против нас, а ко је против нас, и ми смо против њега. Мислимо и хоћемо давати добро за добро, а зло за зло.

+ Месеца априла 26. дан 1418. године у Дубровнику

Дипломатичке особености

Оба писма почињу симболичком инвокацијом, после које следе типска интитулација (*Сѡдѣ владуштагѡ града Дубровника кнеза, властель и ѡдѣ ѡсе ѡпкине*) и инскрипција са салутацијом. Док су у писму од 5. јануара инскрипција и салутација врло једноставне и кратке (*кнезу Гръгуру поздрављєньє*), у писму од 26. априла тон обраћања је приснији (*почтєному кнезу Гръгуру любовно поздрављєньє*), вероватно с жељом да се хумски кнез одобровољи и испуни захтев за укидањем царине. Инскрипција и салутација у писму од 5. јануара 1418. идентичне су онима из претходног сачуваног дописа од 28. децембра 1417, док инскрипција и салутација из последњег писма поводом царине у Попову наликују онима из ранијих дубровачких писама кнезу Гргуру, насталим пре избијање спора око царине, као и на његовом почетку (у фебруару 1415. и јануару 1416).¹⁸ У експозитивним деловима писама подсећа се на раније односе и ток спора кнеза Гргура с Дубровником око царине у Попову. На томе се нарочито инсистира у последњем, дужем писму, где се наводе дубровачка доброчинства према кнезу Гргуру и његове обавезе према граду које је преузео ступањем у дубровачко грађанство, а које је погазио увођењем незаконите царине. У писму с почетка 1418. године поново се помиње интервенција краља Остоје у корист Дубровника, о чему је било речи и у претходном писму, упућеном Гргуру Вукосалићу осам дана раније (28. децембра 1417).¹⁹ Пошто кнез Гргур није услишио писмени налог босанског краља да укине царину, о чему су га и Дубровчани обавестили шаљући му препис краљевог писма, они су се поново обратили краљу Остоји у априлу исте године. Последњим писмом Дубровчани подсећају кнеза Гргура на поновно наређење краља Остоје да укине царину и обавештавају га о повели коју им је о томе издао (у Бишћу, 23. априла 1418).²⁰ Добијање ове повеље од краља је по свему судећи и био разлог њиховог поновног

¹⁸ Тако у писму од 20. фебруара 1415. оне гласе *почтєному кнезу Гръгуру Вљкосаликю срьдчно поздрављєньє*, а у писму од 17. јануара 1416. године *почтєному намѣ приателю кнезу Гръгуру Вљкосаликю срьдчно поздрављєньє*. О инскрипцијама и салутацијама вид. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. III. *Инскрипција*, Глас СКА 92 (1913) 163–199; IV. *Салутација*, Глас СКА (1913) 200–209; Н. Исавловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 351–365 (одбрана докторска дисертација у рукопису).

¹⁹ А. Крстић, *Писмо дубровачких власти кнезу Гргуру Вукосалићу*, 56–57.

²⁰ А. Крстић, *Повеља краља Остоје којом укида царину у Попову*, 123.

обраћања Гргуру Вукосалићу, иако су му у претходном писму поручили да му о овој ствари више неће писати. У диспозитивним деловима оба писама понавља се захтев да се спорна царина укине, с тим што се у првом од њих такође даје и (уздржана) сагласност на кнежев захтев да посети Дубровник. Истовремено, износе се упозорења и претње да ће истрајавање на деловању супротном интересима Дубровника условити контрамере и непријатељске акције дубровачких власти према хумском властелину. Ово упозорење и претња нарочито су експлицитни у последњем писму од 28. априла 1418. године. На крају оба писма налази се датум с временом издавања (дан, месец и година од Христовог рођења), док друго писмо садржи и место издавања (Дубровник).

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је писано о личности кнеза **Гргура Вукосалића Николића** (ГПБ 9, 32), као и о краљу **Стефану Остоји** (ГПБ 1–12, према регистру).

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени топоним **Попово** (ГПБ 3, 95) и географски појам **Приморје** (ГПБ 1, 74, 79; ГПБ 3, 145).

Важнији термини и установе

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени термини: **кнез, кнез у Дубровнику, властела у Дубровнику, пријатељи, брат, грађанин у Дубровнику, царина, вјера витешка, заклетва верности, обитовати (се), човјек (људи), господин, краљ, краљевство, лист (листови), повеља, печат** (Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина и установа, просопографских и топографских података, који су објашњени у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10, 51–54). Ови термини објашњени су и у *Старом српском архиву* (Д. Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, просопографских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива*, ССА 10, LVII).

Aleksandar Krstić

Institut d'Histoire

Belgrade

**DEUX DERNIÈRES LETTRES DE LA COMMUNE DE
DUBROVNIK AU KNEZ GRGUR VUKOSALIĆ SUR
L'ABOLITION DE LA DOUANE ILLÉGITIME À POPOVO**

Dubrovnik, 1418, 5 janvier

Dubrovnik, 1418, 26 avril

Résumé

Le travail présente des éditions critiques avec des traductions et enregistrements, les deux dernières des quatre lettres conservées, de la commune de Dubrovnik adressées au knez Grgur Vukosalić à l'occasion de la douane qu'il a établi sur Zablatak, à Popovo près de Ston. Les autorités de Dubrovnik ont protesté auprès du knez Grgur contre la douane mentionnée du janvier 1416, indiquant que cette douane était illégitime et qu'elle n'existait jamais auparavant, réclamant de lui à l'abolir. Ils soulignaient l'ancienne amitié avec le knez et sa famille, ainsi que le fait qu'il s'était engagé, lors de son admission à la citoyenneté de Dubrovnik, à toujours être un allié de Dubrovnik et à protéger les intérêts de ses citoyens et commerçants. Les Ragusains se sont plaint à ce sujet au roi de Bosnie Ostojica qui a ordonné l'abolition de la douane contestée et à cette occasion, le 23 mars 1418, il a délivré une charte particulière à Dubrovnik. En raison de cela, et sous la pression d'autres mesures de Dubrovnik, le knez Grgur a aboli la douane contestée, dont il a délivré une charte le 6 juillet 1418. Aussi comme les autres lettres précédentes de Dubrovnik adressées au knez Grgur Vukosalić, les lettres du 5 janvier et du 26 avril 1418 sont conservées dans son concept dans le livre d'archives *Lettere e commissioni di Levante 1* aux Archives de l'État à Dubrovnik.

Mots-clés: Knez Grgur Vukosalić (Nikolić), douane, Dubrovnik, lettre, Popovo, Ston, roi Stefan Ostojica.

Оригинални научни рад
УДК 930.2:091=163.41“1420“
DOI 10.7251/GPB2013147I

Милош Ивановић*

Историјски институт
Београд

ПИСМО ДУБРОВЧАНА КНЕЗУ ВУКОСАВУ

Дубровник, 1420, 26. фебруар

Сажетак: Крајем фебруара 1420. Дубровчани су упутили писмо кнезу Вукосаву, у коме су назначили да су од њега дознали да су Турци учинили много зла. Изражавали су, са друге стране, задовољство што војводи Петру Павловићу и његовој области нису нашкодили. Истовремено су истицали да су спремни да приме људе поменутог војводе, уколико би желели да се пред Турцима склоне у Дубровник. Писмо је речито сведочанство о турским војним акцијама на територији Босне током првих месеци 1420. године.

Кључне речи: Дубровчани, кнез Вукосав, писмо, Петар Павловић, Турци, Босна, уточиште.

Преписка коју је Дубровачка општина водила са владарима и властелом у свом залеђу доноси понекад значајне податке и о актуелним политичким збивањима. Управо такав је случај са писмом које су, 26. фебруара 1420, дубровачке власти упутиле извесном кнезу Вукосаву. Из њега сазнајемо да је оно настало као одговор на писмо које им је сам кнез Вукосав нешто раније упутио. У свом акту, он их је извештавао да су Турци учинили много зла од када су дошли у Босну, али да нису наудили војводи Петру Павловићу и његовој територији. Истовремено, кнез Вукосав се распитивао да ли су Дубровчани спремни да пруже уточиште људима војводе Петра, уколико би морали да избегну пред Турцима. Дубровачке власти су у свом одговору истицале да су ради да прихвате све оне који њиховом граду нису нанели никакво зло. Општина је наглашавала да је слично већ написала војводи Петру, као и Љубиши Богданчићу и његовом братству. Напомињали су да би се могло десити да Турци, гонећи своје противнике, и њих угрозе, те да би им због тога било тешко да приме све оне који су у невољи.¹

* Ел. пошта: misaveritatem@gmail.com

¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 565–566.

Како би се боље разумеле околности настанка овог писма, неопходно је разјаснити тадашњу политичку ситуацију у Босни. Може се рећи да су тих година прилике у земљи биле сложене услед унутрашњих односа у које су се интензивно мешале Османлије. Окидач за сукобе у Босни било је убиство кнеза Павла Раденовића, августа 1415, иза кога су стајали војвода Сандаљ Хранић и краљ Стефан Остоја (1398–1404; 1409–1418).² Наредне године испунили су жестоки сукоби између Павлових потомака и Сандаља Хранића, у којима су своју улогу имали Турци и краљ Стефан Остоја. Највероватније пре краја 1418, а након смрти краља Остоје, ипак је дошло до прекида непријатељстава између Павловића и војводе Сандаља, који је негде у то време постао вазал османског султана.³ Можда је измирење војводе Сандаља и Павловића подразумевало продају Конавла Дубровчанима.⁴ Управо је то питање током 1419. било једно од централних кад је реч о унутрашњим односима у босанској држави. На крају се само Сандаљ договорио са Дубровчанима око продаје своје половине Конавала, док војвода Петар Павловић није са њима постигао споразум за свој део исте области. Вреди доиста указати да се потврда краља Стефана Остојића (1418–1421) односила и на део Конавала који је припадао Павловићима.⁵ Тај акт чини се сведочи да је дошло до измирења војводе Сандаља са краљем.⁶

Међутим, већ крајем јануара 1420. дошло је до упада Турака у Босну.⁷ Судећи по дубровачким документима са почетка фебруара,

² Детаљније о томе: С. Ћирковић, *Две године босанске историје (1414–1415)*, ИГ 3–4 (1953) 38–40; исти, *Историја Босне*, 243–244; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta krana ugarska i sveta krana bosanska): 1387–1463*, Sarajevo 2006, 200–201, 215; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 209–210;

³ С. Ћирковић, *Историја Босне*, 244–246; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka*, ЛЧ 1–2 (2001) 36–44; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 212, 216–217; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019, 256–265.

⁴ E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 233.

⁵ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 293–301, 557–562; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 247–248; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 44–45; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 221–234; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 266–268.

⁶ E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 268.

⁷ N. Iorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle II*, Paris 1899, 189, нар. 9; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 248; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 45; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 268.

смански напад био је усмерен на људе краља Стефана Остојића и војводе Петра Павловића из непосредног залеђа града под Св. Срђем. Тако је писмом, које је стигло 5. фебруара у Дубровник, војвода Петар тражио да се уз краљеву и његова стока са челницима и пастирима прими у Стон, што му је и одобрено.⁸ Из тога се може јасно извући закључак да је деловање Турака ишло у прилог војводе Сандаља,⁹ мада у изворима нема потврде да је то било у вези са проблемима око продаје Конавала.¹⁰ Управо се он жалио Дубровчанима што су прихватили породицу и стоку кнеза Гргура Николића.¹¹ Са друге стране, они су 10. фебруара решили да пишу краљу и војводи Петру Павловићу, са намером да их подстичу на јединство и слогу.¹² Током наредног периода Дубровчани су наставили интензивну комуникацију са војводом Петром, код кога су боравили њихови посланици.¹³ Да се османски притисак није смањивао, потврђује чињеница да су дубровачке власти 24. фебруара омогућиле Радичу Паштровићу, такође властелину Павловића, да склони своју породицу у њихов град све док буде трајао турски напад.¹⁴

Свега два дана касније, како се види из писма чије издање приређујемо, исто су омогућили и кнезу Вукосаву.¹⁵ На овом месту потребно је поставити питање о ком Вукосаву је реч. Досадашњи истраживачи су, без додатних објашњења, сматрали да је у питању Вукосав Кобиљачић,¹⁶ припаднику властеоске породице која је своје баштинске поседе имала у требињској Загори, Лугу и Сопоштици.¹⁷ Вукосав је био син

⁸ N. Iorga, *Notes et extraits* II, 189–190, нар. 9; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 45; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 268–269.

⁹ Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 45; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 235; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 269.

¹⁰ E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 268.

¹¹ N. Iorga, *Notes et extraits* II, 190, нар. 9; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 269.

¹² N. Iorga, *Notes et extraits* II, 190, нар. 9; А. Ивић, *Радосав Павловић – велики војвода босански*, ЛМС 245 (1907) 15; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 269.

¹³ N. Iorga, *Notes et extraits* II, 190, нар. 9; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 269..

¹⁴ E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 269.

¹⁵ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 565–566.

¹⁶ Ђ. Тошић уз његово име ставља презиме у загради уз „!“ (Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 45); E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 269.

¹⁷ М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 56; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998, 214.

Станихне Кобиљачића, који се 1373. први пут јавља у изворима.¹⁸ Михаило Динић се, у својој студији о хумско-требињској властели, није изјаснио када се последњи пут Вукосав помиње у изворима, мада у напмени упућује на документ из марта 1413, када је поменути властелин писао дубровачком кнезу Симку поводом једне крађе.¹⁹ Истог је мишљења и Аранђел Смиљанић.²⁰ Важно је приметити да у документима од 1373. до 1413, дакле пуне четири деценије, Вукосав ниједном није забележен са неком титулом.²¹ Стога сматрамо да приликом идентификације личности из нашег писма треба имати у виду и Вукосава Познановића, који се јавља у периоду од 1397. до 1430, а који је такође имао поседе у требињском крају.²² Запажа се да се он први пут појављује у документима без икакве титуле, док се 1410. помиње као војвода. Пет година касније, поново се помиње без икакве титуле.²³ Јасно је, дакле, да је он био активан и након 1420, док тако нешто за Вукосава Кобиљачића не можемо рећи. Ваља обратити пажњу да Дубровчани у писму које је предмет овог рада помињу да су писали Љубиши Богданчићу, такође познатом требињском властелину.²⁴ Поводом случаја Рахца Богишића, Дубровчани су 1410. истовремено писали управо војводи Вукосаву и Љубиши Богданчићу.²⁵ То нас наводи да у примаоцу писма пре видимо Вукосава Познановића, него Вукосава Кобиљачића. Највећу препреку идентификацији са Вукосавом Познановићем, представља чињеница да је прималац писма које објављујемо наведен са титулом кнеза. Наиме, није нам познат неки други извор у

¹⁸ М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 56.

¹⁹ К. Жиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА XI (1892) 63; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 56.

²⁰ А. Смиљанић, *Повеља кнеза Павла Раденовића Дубровчанима*, ГПБ 1 (2008) 106–107.

²¹ М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 56.

²² Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 408–410; А. Смиљанић, *Повеља кнеза Павла Раденовића*, 102, 108; М. Ивановић, *Писмо Дубровчана Љубиши Богданчићу и Вукосаву Познановићу*, ГПБ 11 (2018) 87–91; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 47, 67; Ђ. Тошић, *Требињска област*, 104, 213.

²³ А. Смиљанић, *Повеља кнеза Павла Раденовића*, 102; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 408–410.

²⁴ Више о њему: Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 407, 565; А. Смиљанић, *Повеља кнеза Павла Раденовића*, 102, 107–108; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 17, 21, 67; Ђ. Тошић, *Требињска област*, 99, 209.

²⁵ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 408–409; М. Ивановић, *Два писма Дубровчана војводи Вукосаву, Љубиши Богданчићу и жупану Радосаву поводом заточења Рахца Богишића*, ГПБ 8 (2015) 31–37.

коме је Вукосав Познановић означен као кнез. Отуда се мора задржати опрез у вези са овим предложеним решењем. Коначно, мора се назначити да су у ово време на требињском подручју деловале још две особе са именом Вукосав, које не смемо сасвим одбацити као могуће примаоце дубровачког документа – Вукосав Драганчић²⁶ и Вукосав Земљић.²⁷

Судећи по писму које је кнез Вукосав упутио Дубровчанима пре 26. фебруара, Турци до тада нису нанели озбиљније штете области војводе Петра Павловића.²⁸ Нагађало се чак да је војвода Петар, 1. марта 1420, постигао некакав договор са скопским крајишником Исакком.²⁹ Неколико дана касније, Дубровчани су, пак, наложили својим посланицима код Петра и Сандаља да те великаше наговарају на мир, као и да их подстичу да им предају Конавле.³⁰ Наредних пар недеља очекивало се измиривање завађених босанских великаша, а Дубровчани су давали све од себе да до тога дође.³¹ Ситуација се, међутим, крајем марта нагло изменила, пошто је војвода Петар погинуо у сукобу са Турцима. Посланици Дубровачке општине спомињу се 31. марта код његовог млађег брата војводе Радосава.³² Сутрадан, Дубровчани су писали краљу и краљици Босне, изражавајући им саучешће због смрти војводе Петра и подстичући их да склопе мир са Сандаљем.³³ Управо се погибијом војводе Петра окористио Сандаљ, добивши његову половину Конавала. Истицао је да је Петар изневерио султана, због чега га је погубио Исак са својом војском. Навео је да је Петрове поседе добио милошћу султана, а што му је потврдио Исак, који га је и увео у

²⁶ М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 49.

²⁷ Исто, 66.

²⁸ Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 565.

²⁹ N. Iorga, *Notes et extraits* II, 190, нар. 9; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 270.

³⁰ N. Iorga, *Notes et extraits* II, 190, нар. 9; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 270.

³¹ N. Iorga, *Notes et extraits* II, 190, нар. 9; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 248; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 46; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 270–271.

³² N. Iorga, *Notes et extraits* II, 190, нар. 9; А. Ивић, *Радосав Павловић*, 16; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 248; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 45; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 271.

³³ N. Iorga, *Notes et extraits* II, 190, нар. 9; А. Ивић, *Радосав Павловић*, 16; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 46; E. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 271.

посед.³⁴ Крајем маја 1420, Дубровчани су од Сандаља купили и тај део Конавала,³⁵ а у том периоду се, вероватно уз турску подршку, поново у Босни појавио стари краљ Твртко II, који је убрзо стекао преимућство у односу на краља Стефана Остојића.³⁶ Сукоб између Сандаља Хранића и Радосава Павловића потрајао је још неко време, али су се и они октобра или почетком новембра 1420. измирили.³⁷

Није познато какву су улогу у догађајима од марта до октобра 1420. имали властелини потчињени Павловићима, самим тим и кнез Вукосав, нити да ли се он заиста на неко време, услед налета Турака, склонио у Дубровник. Извесно је само да ни након смрти војводе Петра, иако уздрмани, Павловићи нису били сломљени. Убрзо су повратили своју моћ, укључујући и половину Конавала коју су раније држали.³⁸ Самим тим, извесно је да их није напустила ни њихова властела. То је јасно када је реч о Вукосаву Познановићу,³⁹ који је, како смо рекли, можда идентичан са кнезом Вукосавом.

Опис писма и ранија издања

Писмо чије издање објављујемо у оквиру овог рада није сачувано у оригиналу, већ само у виду преписа који је саставио Руско Христифоровић, словенски канцелар Дубровачке општине.⁴⁰ Реч је о једином документу на овој страници Рускове књиге, те је скоро њена 1/3

³⁴ Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 310; А. Ивић, *Радосав Павловић*, 16–17; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 45–46; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 235; Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 271–272.

³⁵ Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 309–313; А. Ивић, *Радосав Павловић*, 17; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 236; Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 271.

³⁶ А. Ивић, *Радосав Павловић*, 17–19; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 249; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 235; Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 272–274.

³⁷ Сима Ћирковић и Есад Куртовић мисле да је до помирења између двојице војвода дошло у октобру: С. Ћирковић, *Историја Босне*, 249; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 237. Са друге стране, Емир Филиповић сматра да је до њега дошло почетком новембра: Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 273, нар. 275.

³⁸ А. Ивић, *Радосав Павловић*, 20; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 237–239.

³⁹ А. Смиљанић, *Повеља кнеза Павла Раденовића*, 108; Ђ. Тошић, *Требињска област*, 104, 213.

⁴⁰ DAD, *Lettere e commissioni di Levante* I, f. 112'.

празна. Документ је исписан канцеларијском минускулом (брзописом) у двадесет три реда. Податак о времену настанка писма налази се у последњем реду. Запажа се да је ту преписивач начинио исправку кад је реч о другом слову, које носи бројну вредност. Није јасно које је слово првобитно унео, мада се чини да је било реч о слову $\bar{d}$ (4), али се изнад њега јасно може видети $\bar{s}$ (6). Ово издање приређујемо на основу снимка начињеног у Државном архиву у Дубровнику.⁴¹

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 147–148; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 565–566.

Текст писма

+ $\bar{w}$ дѣ влада $\bar{w}$ ца $\bar{w}$ гр[а]да Д $\bar{w}$ бровника кнеза, властель и $\bar{w}$ дѣ вѣсе
[2] $\bar{w}$ пкине почтен $\bar{w}$ м $\bar{w}$ кнез $\bar{w}$ В $\bar{w}$ лк $\bar{w}$ сав $\bar{w}$ поздрав $\bar{w}$ к $\bar{w}$ н $\bar{w}$ к. [3] Раз $\bar{w}$ мѣс $\bar{w}$ мо ц $\bar{w}$ о
намѣ $\bar{w}$ писа крѣ с $\bar{w}$ Т $\bar{w}$ рци м $\bar{w}$ но $\bar{w}$ г $\bar{w}$ зла сѣде [4] $\bar{w}$ чини $\bar{w}$ ли сѣде приш[ѣ]дѣ $\bar{w}$
Босн $\bar{w}$. Б(о)гѣ зна том $\bar{w}$ ди вис $\bar{w}$ мо[5] не $\bar{w}$ драг $\bar{w}$ ст $\bar{w}$ ни. $\bar{A}$ ц $\bar{w}$ о пиш[ѣ]те крѣ Б(о)га
моле г[оспо]д[и]н $\bar{w}$ вокводи Пе[6]т $\bar{w}$ р $\bar{w}$ и н $\bar{w}$ к $\bar{w}$ г $\bar{w}$ в $\bar{w}$ р $\bar{w}$ с $\bar{w}$ аг $\bar{w}$ ма $\bar{w}$ шине ни квари
нѣдне $\bar{w}$ чи[7]ни $\bar{w}$ ли нѣс $\bar{w}$. Кнезѣ В $\bar{w}$ лк $\bar{w}$ савѣ Б(о)гѣ зна том $\bar{w}$ ди с $\bar{w}$ мо м $\bar{w}$ но $\bar{w}$ г $\bar{w}$
[8] в(е)сели и хвали $\bar{w}$ мо Г[оспо]да Б(о)га. $\bar{A}$ крѣ ц $\bar{w}$ о пиш[ѣ]те за лю $\bar{w}$ ди
вок[9]воде Петра к $\bar{w}$ л имѣ градѣ нашѣ $\bar{w}$ творень ако в[и] имѣ не[10]во $\bar{w}$ ла
прѣдѣ Т $\bar{w}$ рци вѣжати, кнеже ми с $\bar{w}$ мо зат $\bar{w}$ прѣво [11] г[оспо]д[и]н $\bar{w}$
вокводи Петр $\bar{w}$ и пот $\bar{w}$ мѣ Любиши Богданчикю и н $\bar{w}$ к[12]гов $\bar{w}$ б $\bar{w}$ ратств $\bar{w}$
писали крѣ к Д $\bar{w}$ бровникѣ вѣзда $\bar{w}$ т[13]творень(!) билѣ и кс(тъ) т $\bar{w}$ ко га
нѣк $\bar{w}$ мѣ з $\bar{w}$ лок $\bar{w}$ м[ѣ] сѣбѣ не б $\bar{w}$ де [14] изыг $\bar{w}$ билѣ. $\bar{A}$ т $\bar{w}$ ко ти с $\bar{w}$ наамѣ зла
и квари не $\bar{w}$ чини $\bar{w}$ ли [15] вид $\bar{w}$ мо кс(тъ) крѣ гред $\bar{w}$ $\bar{w}$ наше мѣсто слободно
вѣжек $\bar{w}$. [16] $\bar{I}$ $\bar{w}$ цѣ кнег $\bar{w}$ ц $\bar{w}$ о пиш[ѣ]те крѣ к $\bar{w}$ дѣ Т $\bar{w}$ рци х $\bar{w}$ де [17] добра
не чине този к истина. $\bar{w}$ дѣ ц $\bar{w}$ а Б(о)гѣ $\bar{w}$ клони [18] ако би грѣх $\bar{w}$ м[ѣ]
Т $\bar{w}$ рци дошли а $\bar{w}$ ни прѣдѣ ними бѣ[19]жали к наамѣ могли би за ними
гр[ѣ]де и наамѣ з $\bar{w}$ ло [20] $\bar{w}$ чин[и]ти. $\bar{A}$ $\bar{w}$ нади $\bar{w}$ $\bar{w}$ но $\bar{w}$ изи неволи и $\bar{w}$ цѣ би
наамѣ [21] $\bar{w}$ сил $\bar{w}$ но вѣсе прим[и]ти $\bar{w}$ нен кои наамѣ зла $\bar{w}$ чини $\bar{w}$ ли нѣс $\bar{w}$ [22] а
нека з $\bar{w}$ лочине. $\bar{I}$ Б(о)гѣ с вама.

[23] + $\bar{k}\bar{s}$ ф $\bar{w}$ рв(а)ра

⁴¹ Снимак ми је уступио колега Невен Исаиловић, на чему му се срдечно захваљујем.

Превод писма

+ Од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и од све општине поштованом кнезу Вукосаву поздрав. Разумели смо што си нам писао да су Турци много зла учинили сада кад су дошли у Босну. Бог зна да нам је због тога било непријатно. А што пишете да Бога моле – господину војводи Петру и његовом русагу губитак ни штете ниједне нису учинили. Кнез Вукосав зна да смо због тога много весели и хвалимо Господа Бога. А што пишете за људе војводе Петра да ли им је наш град отворен, ако би им била невоља пред Турцима бежати – кнеже, ми смо за то прво господину војводи Петру и потом Љубиши Богданчићу и његовом братству писали да је Дубровник вазда био отворен и јесте, осим ако га неким злом за себе не изгуби. А зна се да онај ко нама зло и штету не учини – бежећи слободно иде у наше место. И још књигу (писмо) што пишете да куда Турци иду, тамо добра не чине – то је истина. Од чега Боже сачувај, ако би грехом Турци, а они пред њима бежали ка нама, могли за њима идући и нама зло учинити. А онда у оној невољи још би нам тешко било примити све оне који нам нису учинили зла, а немоли злочинце. И Бог с вама.

+ 26 фебруар.

Дипломатичке особености

Писмо које објављујемо по својој форми се не разликује од сличних аката које су дубровачке власти упућивале владарима и властели из свог залеђа. Из документа сазнајемо да је оно било одговор на писмо које је нешто раније кнез Вукосав упутио Дубровчанима. Сасвим је разумљиво да је инскрипција у овом писму била мање свечана у односу на документе у којима се Дубровачка општина обраћала босанским краљевима и најмоћнијим властелинима.⁴² Инскрипција у овом писму долази након интитулације, што је такође било уобичајено када су се Дубровчани обраћали дестинатарима нижег ранга.⁴³ Сходно угледу особе, била је прилагођена и салутација, те је она у овом писму сасвим кратка и састоји се од једне речи.⁴⁴ Може се приметити да је да-

⁴² Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. III. *Инскрипција*, Глас СКА ХСП (1913) 166–175.

⁴³ Исто, 167–168.

⁴⁴ Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. IV. *Салутација*, Глас СКА ХСП (1913) 202.

$f(x) = \frac{1}{x^2} + \frac{1}{x^4}$

товање документа сведено, јер стоји само 26. фебруар. Записивање датума у дубровачким писмима вршено је на различите начине.⁴⁵ Вероватно је изостанак године у датирању последица краткорочне важности преписке. Запажа се, како је већ речено, да је преписивач преправљао друго слово са бројном вредношћу. Година када је писмо упућено да се лако утврдити с обзиром на место његовог преписа у Русковој књизи.

Просопографски подаци

У претходним бројевима *Грађе о прошлости Босне* већ је било речи о **војводи Петру Павловићу** (ГПБ 3, 144) и **Љубиши Богданчићу** (ГПБ 1, 107–108).

Кнез Вукосав, 2, 6 (ред у изворнику) – Назначили смо у уводном делу рада да није сасвим јасно да ли је реч о Вукосаву Кобиљачићу или Вукосаву Познановићу, мада су се истраживачи обично опредељивали за прву личност. Обојица су већ представљени у првом броју часописа *Грађа о прошлости Босне*: **Вукосав Кобиљачић** (ГПБ 1, 106–107); **Вукосав Познановић** (ГПБ 1, 108).

Установе и важнији термини

У претходним свескама часописа *Грађа о прошлости Босне* разјашњени су следећи термини: **дубровачки кнез** (ГПБ 1, 2, 3 према регистру), **властела у Дубровнику** (ГПБ 1, 3, према регистру), **кнез** (ГПБ 2, 20).

Русаг, 6 (ред у изворнику) – Реч је о термину мађарског порекла, којим се преводио латински појам *regnum* и то у више значења. Русагом се називала босанска држава, као и делови њене територије под влашћу појединих господара. Био је и један од назива за сабор босанске властеле. Јасно је да је у писму које је предмет овог рада употребљен да означи област под влашћу војводе Петра Павловића.

Литература: *ЛССВ*, 634–635 (С. Ћирковић).

⁴⁵ Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. XVII. Датирање, Глас СКА СХХХII (1928) 33–35.

Miloš Ivanović

Institut d'Histoire

Belgrade

LETTRE DES RAGUSAINS AU KNEZ VUKOSAV

Dubrovnik, 1415, 26 février

Résumé

La lettre que les autorités de Dubrovnik ont adressée le 26 février 1420 au knez de Trebinje Vukosav fournit des informations importantes concernant la situation politique dans l'état de Bosnie à l'époque. Cette lettre nous apprend que ledit seigneur renseignait les Ragusains que les Turcs n'avaient pas causé beaucoup de dégâts sur le territoire de son maître, le voïvode Petar Pavlović. En même temps, les Ragusains lui répondaient qu'ils étaient prêts à fournir un refuge aux gens du voïvode Petar s'ils devraient fuir les Ottomans. Ils soulignaient que leur ville était toujours franche à ceux qui ne leur avaient fait aucun mal. Il faut aussi dire que ce n'est pas certain avec laquelle personne célèbre le knez Vukosav doit être identifié. Selon toute probabilité, il s'agit de Vukosav Poznanović ou Vukosav Kobiljačić. L'attaque turque mentionnée dans la lettre a commencé à la fin du janvier 1420 et était dirigée contre les gens du roi Stefan Ostojić et du voïvode Petar Pavlović. Par conséquent, il est clair que les actions des Ottomans allaient en faveur du voïvode Sandalj Hranić. Au cours du mars 1420, la réconciliation des nobles de Bosnie était attendue, mais cela n'a pas eu lieu. À la fin du même mois le voïvode Petar a été tué dans un conflit avec les Turcs, après quoi Sandalj a pris en possession sa part de Konavle. Cependant, le voïvode Radosav Pavlović a repris possession plus tard de sa part de Konavle et au début de 1420 il s'était réconcilié avec Sandalj Hranić. Il est inconnu ce qui s'est passé au knez Vukosav et s'il s'est éventuellement abrité à Dubrovnik pendant un certain temps. Le document que nous publions ne diffère pas par ses caractéristiques diplomatiques des lettres que les Ragusains adressaient à d'autres souverains et seigneurs de leur arrière-pays.

Mots-clés: Ragusains, knez Vukosav, lettre, Petar Pavlović, Turcs, Bosnie, abri.

Оригинални научни рад
УДК 930.85:003.074(497.15)“1420“
DOI 10.7251/GPB2013157R

Срђан Рудић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА КРАЉА ТВРТКА II ТВРТКОВИЋА КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ САНДАЉЕВУ ПРОДАЈУ КОНАВАЛА ДУБРОВНИКУ

Подвисоки, 1420, август 16.

Сажетак: Краљ Твртко II Твртковић издаје, на молбу дубровачких посланика, кнежева Добра Бенчулића и Пира Лукаревића, повељу којом потврђује чин војводе Сандаља Хранића, којим је продао Дубровнику своју половину Жупе Конавли, као и другу половину жупе и град Сокол који су раније припадали Петру Павловићу. Повеља је издата 16. августа 1420. у Подвисоком.

Кључне речи: Твртко II Твртковић, Сандаљ Хранић, Петар Павловић, Дубровник, Конавли, Соко, 1420. година.

Повеља коју овде приређујемо настала је убрзо након што је у пролеће 1420. године у сукобу са Турцима убијен војвода Петар Павловић, а Твртко II по други пут сео на босански престо. Преговори о купопродаји Конавала вероватно су започети крајем 1418. године, а већ јануара следеће године Дубровчани су о томе преговарали са посланицима Сандаља Хранића и Петра Павловића. Војвода Петар је ускоро одустао од продаје свог дела Конавала, док је Сандаљ Хранић наставио преговоре, који су завршени јуна 1419. године. Сандаљ је Дубровчанима дао свој део Конавала, а заузврат је добио 18.000 перпера, могућност да их уложи уз камату од 5%, племство за мушке чланове породице, две палате у граду и њихово реновирање, баштину у Дубровачкој жупи у вредности од 3.000 перпера и годишњи трибут од 500 перпера.¹

Интересантно је да је краљ Стефан Остојић, 4. децембра 1419, потврдио Дубровчанима уступање оба дела Конавала, и оног који је

* Ел. пошта: srdjanrudic@yahoo.com

¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 293–301; Р. Поповић, *Повеља војводе Сандаља и браће му Вукца и Вука којом уступају Дубровчанима свој део Конавала, на Стипан пољу под Соколом, 1419, јун 24*, ГПБ 4 (2011) 97–109.

припадао Косачама и оног којим су господарили Павловићи, а Општина се заузврат обавезала да му исплаћује 500 перпера годишњег трибута.² О разлозима издавања ове повеље писао је Есад Куртовић, који је изнео претпоставку да је нешто раније измирење Павловића и Косача подразумевало и продају Конавала, који су били извор сукоба и непријатељстава. Сандаљ је свој део продао, Павловићи су прекинули преговоре, а краљ и сабор морали су да потврде целокупну продају Конавала, јер је то већ било договорено.³

Војвода Петар није могао бити задовољан поступцима краља и Сандаља. У унутарбосанске сукобе умешале су се и Османлије, а резултат њихове активности било је убиство војводе Петра Павловића, марта 1420. године, и долазак Твртка II на престо. Сандаљ Хранић се оваквим расплетом догађаја знатно окористио, јер је уз помоћ Османлија дошао у посед дела Конавала који је припадао Павловићима и одмах је започео разговоре са Дубровчанима о његовој продаји. Договор је брзо постигнут и 30. маја 1420. заинтересоване стране су издале једна другој повеље. Сандаљ је за половину Конавала која је припадала Павловићима требало да добије 30.000 перпера, племство за мушке чланове породице, кућу у Дубровнику и њено реновирање, посед у Дубровачкој жупи у вредности од 3.000 перпера и 500 перпера годишњег трибута.⁴ Дубровчани су ушли у посед Конавала и почели да успостављају своју власт, али је већ почетком јуна становништво Конавала почело да се буни. Дубровчани су у сарадњи са Сандаљем сазвали народни збор, након којег је незадовољство утихнуло.⁵

Сандаљеву продају дела Конавала који је припадао Павловићима морао је да одобри нови краљ Твртко II и Османлије, јер војвода сигурно не би извршио продају да није имао сагласност босанског владара и представника султана. О овоме сведоче и поклони које је Дубровник слао новом босанском краљу и војводи Исаку. Дубровчани су знали да ће се у августу одржати станак, па су њихови посланици код Сандаља имали да моле војводу да посредује како би краљ и сабор потврдили

² Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 557–563.

³ Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranic Kosača*, Sarajevo 2009, 232–234.

⁴ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 305–313. У повељама Сандаља Хранића и Дубровчана не помиње се цифра једнократне исплате од 30.000 перпера. За њу са знајемо из писма Дубровчана Сандаљу од 23. јула 1421. године (Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 316–318).

⁵ Р. Грујић, *Конавли под разним господарима од XII до XV века*, Споменик СКА 66 (1926) 26–27.

куповину Конавала.⁶ Краљ Твртко II је 16. августа 1420. у Подвисоком изашао у сусрет дубровачким молбама и потврдио им Сандаљево продају оба дела Конавала, али она никада није спроведена у пракси. Свега неколико месеци касније, Сандаљ Хранић и Радослав Павловић су се помирили, можда и под утицајем босанског краља и Османлија, а ток догађаја је за неко време одложио планове Дубровника да дође у посед читаве територије Конавала.

Опис повеље

Повеља краља Твртка II Твртковића сачувана је у оригиналу и данас се налази у Државном архиву у Дубровнику, под сигнатуром *Већ 1054*. Детаљан опис повеље дао је Грегор Чремошник.⁷ Текст повеље исписан је на пергаменту италијанске израде, грубог квалитета, димензија: ширина горе 520 мм, ширина доле 530 мм, висина лево 360 мм, висина десно 345 мм. Плика је лево висока 85 мм, а десно 80 мм. Дебљина пергамента износи 0,24–0,24–0,20–0,23 мм. Повеља, површине око 2250 цм², спада међу највеће краљевске повеље у средњовековној Босни. Маргине су обележене линијама које су повучене тврдим стилем, тако да се са обе стране пергамента виде трагови. Лева маргина је повучена 87 мм од ивице, десна 83 мм од ивице, прва водоравна на 78 мм, а друга, на којој почиње писмо, 96 мм од горње ивице. Нису видљиви трагови других хоризонталних линија нити убода игле, иако их је морало бити. Линије су савршено избрисане, док су трагови убода одрезани.

Повеља је пресавијена одозго најпре на 4,7 цм у правцу полеђине, потом на 10 цм доле на лице, па још једном на 10,2 цм доле на лице, чиме је трећи прегиб пао тачно на руб плике. Потом је превијена са леве стране два пута по 10 цм унутра и са десне стране такође два пута по 10 цм унутра.

Текст повеље исписан је брзописом у 26 редова. Писар је користио црно мастило. Растојања између редова су 8 мм. Слова су неједнаке висине 1,5–5 мм, а продужења 3–4 мм. Доња продужења су увек

⁶ P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković, Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 79; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, 236.

⁷ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM 4–5 (1949–1950), 172–173. Према Чремошнику писмо повеље је минускула са доста курзивних елемената, тако да би се могло назвати полукурзивом. У српској филолошко-палеографској школи разне варијације овог писма називају се брзописом (П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1987, 153, 155, 159, 161, 174).

искривљена удесно, непаралелних потеза. Писар је јако притискао перо, тако да су најдебљи потези широки и до 1 мм. Писмо је сиромашно украсима. Испред текста је у маргини крст висок 1,6 цм, а усправна греда искривљена је на врху и на дну. Прво слово (П) је високо 8 мм. Свако слово И у тексту продужено је на 6–7 мм. Повеља нема свечани потпис владара на крају. Према Грегору Чремошнику: „Opći izgled je veoma neestetski i grub i među svima poveljama bosanske kancelarije zacijelo ova Dušanova je najružnija“.

За врпцу печата прорезани су плика и пергамент са два прореза, међусобно удаљена 2 цм, 4,5 цм изнад доње ивице повеље и за 2 цм померена у десни део повеље. Врпца је направљена од 40 конача тамноцрвене двоструко предене свиле; испод ивице повеље није плетена у плетеницу, већ су оба крака само увијена један око другог 11 цм до печата. У средини печата рачвају се на два дела која излазе лево и десно на средини грудвиног круга. По изласку из печата дуги су још 32 цм. Печатна грудва има облик јајолике зделе, направљене од светлосмеђег воска у коју је уливен црвени восак, а потом утиснут печат. Димензије печатне грудве су: дужи пречник 4,7 цм, краћи 4,3 цм, највећа дубина 2,6 цм. Површина грудве на врху има облик елиптичног прстена, ширине 1,2–1,4 цм, и окружује удубљење чији је горњи овал пречника 2 x 2,2 цм, а доњи овал 1,2 x 1,5 цм. Печат је у форми издуженог осмоугла. Изведен је у минијатурним димензијама, али израда одаје савршену технику и прецизну руку. Печатни симбол је краљево знамење: косо постављен штит, над њим је кацига са визиром и плашт од којег се распознаје свега пар набора; латице љиљана у круни су спојене; штит је сувише ситан да би се разазнала представа на њему. Легенда се састоји од почетних имена краљеве титуле и имена: испред знамења се налазе слова **КР(АЛЪ)**, а иза слово **Т(ВЪРТКО)**.⁸ На полеђини повеље налази се неколико записа: № 227 / an. 1420. (ознака бечког архива); N 6 del Pac I / Tuertco conferma il privilegio / concesso da Sandal ai nob. Ra /gusei. – 1420 Agosto 16; Confermazione de re Tuertcho / per tuto Chanal. M MCCCCXX / del mese dagosto (савремени запис дубровачке канцеларије).

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскии Споменици*, 150–151; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 304–305; А. Соловјев, *Одабрани споменици*, 197–199; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 503–504;

⁸ Опис печата у: P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 46.

L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, *Codex diplomaticus regni Bosnae*, Sarajevo 2018, 414–416 (са снимком и преводом).

Текст повеље

+ По неизреченом⁸ милосрдию и чловикол⁸бию владики моего слаткаго ми Хр(и)ста и по неизреченом⁸ и всемилостивном⁸ его |2| прѣзринию иже на кралество ми ѿакоже и на првихъ моихъ природитель господь кравель босаньскихъ, такожде благо|3|дитъ присветаго своего Д⁸ха на кралество ми излит⁸, и постави ме г[оспо]д[ин]а всем⁸ стежанию моихъ природитель |4| господь кравель босаньскихъ, ѿако бити ми въ Хрьста Б(о)га благовирном⁸ и Богомъ постапенном⁸ крал⁸ Твртк⁸ |5| Твртковић⁸, милостию Божиомъ краль Босни и к том⁸, и начехъ з Богомъ кравелати и правити пристоль моихъ |6| природитель, диле м(и)л(о)сти, чине записаниѿа градовомъ и мистомъ, всаком⁸ же по достоѿанию его, и тѣи |7| изидоше приѿ кравелество ми все почтени властеле и поклицарие славного града Д⁸бровника ⁸ име |8| кнезь Добре Бенч⁸лићъ и кнезь Пиро Л⁸каревићъ, и ѿд(ѣ) кралества ми много ⁸милиено просише, искаше, да бисмо |9| и ми по обичаю нимъ потвърдили и ⁸становитили, що си с⁸ они почтеномъ дворциномъ издворили, |10| що е нимъ данно воеводомъ Гандалемъ, неговъ полъ дила ж⁸пе конавальске и такоѿе, що имъ е речени |11| воевода Гандалъ даль и др⁸г⁸ полъ ж⁸пе Конавали и градъ Соколь ⁸нои, що е било прво Петра Павловиѿа, |12| и кравелество ми видивъ подобно ⁸милиено и всепочтено прошеине, имавъше циль свить и зговоръ |13| с властели и вельможами кравелства ми, кои се при кравелств⁸ ми обритоше, обнаидосмо, да е нихъ |14| прво бащинно било, призвавъ име Хр(и)стово, бисмо милостиви град⁸ Д⁸бровник⁸ и него властелемъ по семь |15| нашемъ лист⁸ потврдисмо и ⁸становитисмо ва виць и викомъ, доколи свить стои, град⁸ Д⁸бровник⁸ вс⁸ више |16| речен⁸ ж⁸п⁸ конавальск⁸ и ⁸нои градъ Соколь са всеми сели и засеоци⁹, с л⁸дми, с водами, с пашами, з дрвми, |17| з гръмнемъ и са всацимъ достоѿаниемъ и правими котари више речене ж⁸пе конавальске и града Сокола са в|18|симъ, како имъ се за то ⁸држи ⁸листихъ воеводе Гандала, да си с⁸ волни господовати е, држати и ⁸живати ва вики викома, |19| они и дитца и ⁸н⁸чие и прад⁸н⁸чие нихъ како права и племенита господа, и на все више писанно азъ г(оспо)д(и)нъ краль Твртко |20| Твртковићъ и с властели и с вельможами кравелства

⁹ Писар је приликом писања речи засеоци погрешно и два пута написао заза. Како на повељи друго за делује замрљано, претпостављамо да је на тај начин исправио грешку.

ми с воеводом Вѣкмиромъ, з жѣпаномъ Драгишомъ, с кнеземъ |21| Юриемъ Вонсаликемъ, с кнезомъ Прѣвикеъ, с кнезомъ Радичемъ Радоевикеъ, с кнезомъ Батикеъ Мирьковикеъ, |22| с кнезомъ Юриемъ Драгичевикеъ, с кнезомъ Петромъ Клешикеъ, с воеводомъ Ивѣкомъ, с воеводомъ Павломъ |23| Юриевикеъ ротисмо се на светомъ еванѣлию Господини и на часномъ крсти Хр(и)стови, ѣако сие више |24| писанно и нами потврѣено до дни и до вика не бѣде нами потворено ни поколибимо и нашими послѣдними, |25| паче ѣ всемъ крипко и становито ва вики викома. Писа се ѣ под Високомъ мисеца авгѣста шести на десте дань |26| ѣ петаъ ва лито рожаства Хр(и)стова тисѣцно и четири ста и двадесето лито. А ѣписа кралевст|27|ва ми логофет Дѣшанъ.

Превод

+ По неизрецивоме милосрђу и човекољубљу владике мога слаткога ми Христа, и по неизрецивом и свемилостивом прозрењу његовом на краљевство ми, као и на прве моје прародитеље госпуду краљеве босанске, тако благодет својега Духа на краљевство ми изли и постави ме за господина свој тековини мојих прародитеља, госпуде краљева босанских, да будем у Христа Бога благоверни и од Бога постављени краљ Твртко Твртковић, милошћу божјом краљ Босне и к тому. И почех с Богом краљевати и правити престол мојих прародитеља, делећи милости, чинећи записанија градовима и местима, свакоме по достојанству његовом. И тада изађоше пред краљевство ми у свему достојна властела и посланици славнога града Дубровника по имену кнез Добре Бенчулић и кнез Пиро Лукаревић и од краљевства ми много умиљено молише и тражише да би им и ми, по обичају, потврдили и установили оно што су поштенем службом стекли, што им је дао војвода Сандаљ своју половину Жупе конавалске и такође што им је поменути војвода Сандаљ дао и другу половину Жупе Конавли и град Сокол у њој, а што је раније припадало Петру Павловићу. И краљевство ми видећи такво усрдно и у свему часно мољење, пошто смо имали веће и договор с властелом и велможима краљевства ми, који се при краљевству нађоше, пронашли смо да је то некада њихова баштина била. Призвавши име Христово бисмо милостиви граду Дубровнику и његовој властели и по овом нашем листу потврдисмо и установисмо у век векова, све док свет постоји, граду Дубровнику сву горе поменути Жупу конавалску и у њој град Сокол са свим селима и засеоцима, са људима, с водама, с пашама, с шумама, с грмљем и са свим што

[illegible]

јој припада и с правим котарима горе поменуте Жупе конавалске и града Сокола са свим како то стоји у повељи војводе Сандаља – да су слободни њом господарити, владати и уживати у век векова, они и деца и унуци и прауници њихови као права и племенита господа. И на више писано ја, господин краљ Твртко Твртковић, с властелом и с велможама краљевства ми – с војводом Вукмиром, с жупаном Драгишом, с кнезом Јурјем Воисалићем, с кнезом Прибићем, с кнезом Радичем Радојевићем, с кнезом Батићем Мирковићем, с кнезом Јурјем Драгићевићем, с кнезом Петром Клешићем, с војводом Ивком, с војводом Павлом Јурјевићем – заклесмо се на Светом јеванђељу Господњем и на Часном крсту Христовом, да ово горе писано и од нас потврђено до дана и довека неће бити од нас и од наших наследника оскрнављено ни изневерено, већ ће у свему бити чврсто и постојано у веке векова. Писа се у Подвисоком, месеца августа шеснаести дан, у петак, године 1420. од Христовог рођења. А записа краљевства ми логотет Душан.

Дипломатичка анализа

Повеља краља Твртка II, којом је потврдио Сандаљево уступање Конавала, нема већих особености. Њен најинтересантнији део је аренга, која је најсличнија аренги повеље којом је цар Стефан Урош даровао Дубровнику земљу од Љуте до Курила.¹⁰ Ово није једина аренга настала у канцеларији Твртка II која је преузета из повеља Немањића. Наиме, и аренга повеље којом је босански краљ 21. августа 1421. потврдио Дубровнику повеље својих претходника идентична је са аренгом повеље којом је цар Стефан Душан даровао 22. јануара 1333. године Дубровчанима Пељешац и Стон.¹¹ На ове сличности први је указао Станоје Станојевић, који је сматрао да су обе аренге „узете директно из рашких повеља“. Станојевић је указао на два могу-

¹⁰ + По неизреч(е)нномъ м[и]л[о]срдию и члов(ѣ)колювию влад(и)ки мо(ѣ)го сладкаго ми Х(ри)с(т)а, по изволению и мил(о)сти и всемил(о)ст(и)вномъ кго призрѣнию еже на ц(а)р(ѣ)с(т)в(о) ми такоже и на прѣвихъ с(ве)тихъ православнихъ ц(а)рѣ такоже и бл(а)годѣтъ прѣс(ве)таго свогго Дѣха и на ц(а)р(ѣ)с(т)вѣ ми показа, такоже излия ... и постави ме г(о)с(поди)на всемъ стежанию шт(ѣ)ч(ѣ)ства могго моихъ природитель... Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I, 96*; Мария Александровна Чернова, *Грамота царя Стефана Уроша Дубровчанам о дарении земли от Люты до Курила, Рыбник, под Призреном, 1357, 25. апреля, ССА 11 (2012), 93.*

¹¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I, 48–49*; П. Драгичевић, *Повеља краља Твртка II Твртковића Дубровнику којом потврђује повеље својих претходника, на Милодражи, 21. август 1421, ГПБ 11 (2018) 105.*

ћа разлога због којих је дошло до овог преузимања: први, да су ове аренге преписане из повеља краља Твртка I које су изгубљене, и други, да је Твртко по повратку на престо увео рашке формуларе, што би показивало да се Твртко II „кад се вратио на престо, или можда већ пре тога, да би се вратио на престо, почео ослањати на Рашку, или да је бар био у врло пријатељским односима са Рашком”.¹² Иако је Станојевићево тумачење да су аренге можда преузете са неке од изгубљених повеља првог босанског краља прихватљиво, сматрамо да овде није тај случај. Вероватније је тумачење према којем су Дубровчани дали босанској страни на увид старе повеље у којима су биле садржане повластице или споразуми слични онима које су желели да им краљ Твртко II по повратку на престо додатно потврди.¹³

Занимљиво је и да је повељу написао логотет Душан, који је уједно и последњи логотет који се непосредно помиње у канцеларији Котроманића. Невен Исаиловић сматра да је Душан, о којем иначе нема других помена, преузео руковођење краљевском канцеларијом чим се Твртко II вратио на престо.¹⁴

Повеља краља Твртка II оверена је малим печатом, што је био случај рецимо и са повељом краља Твртка I Дубровчанима из 1382. године. Одлуку о томе који ће се печат користити доносили су дијаци и логотети, али не услед процене значаја самог акта, већ вероватно због тога што им одговарајући типар у том тренутку није био при руци. Могуће је да се тада налазио на другом месту, да још увек није био израђен, односно да се налазио на поправци. Типари су могли бити мењани због промене у титулатури ауктора или због хабања насталог коришћењем.¹⁵

Просопографски подаци

У претходним бројевима *Старог српског архива* и *Грађе о прошлости Босне* објашњене су личности: **Добре Бенчулић** (ССА 10, 147; ГПБ 5, 95), **војвода Вукмир** (ССА 6, 205–207), **жупан Драгиша** (ССА

¹² С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. V. *Аренга (проемиум)*, Глас СКА 94 (1914) 204–205.

¹³ П. Драгичевић, *Повеља краља Твртка II Твртковића Дубровнику којом потврђује повеље својих претходника, на Милодражи, 21. август 1421*, 110. О аренгама повеља Твртка II погледати: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 381–383 (необјављена докторска дисертација).

¹⁴ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 98–99, 121

¹⁵ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 240; Погледати: Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 83–86.

6, 204–205), **Јурај Воисалић** (ГПБ 11, 113–114), **Прибић** (ГПБ 11, 113), **Батић Мирковић** (ГПБ 4, 86), **Јурај Драгићевић** (ГПБ 11, 114), **Петар Клешић** (ГПБ 11, 114), **Павле Јурјевић** (ГПБ 4, 126).

Пиро Лукаревић, кнез, 8 (ред у изворнику) – Petrus Michaelis de Lucari (1399–1430), син Михаила Николиног Лукаревића (1363–1416) и његове прве жене Славе, кћерке Pierce Orsis de Zrieva. Био је ожењен Бјелчком (Bielçe), кћерком Јакоба Гундулића, са којом је имао десеторо деце – осам синова и две кћерке. Умро је 1430. године у Адрианопољу (Једрену).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 300–301.

Радич Радојевић, кнез, 21 – сведок на повељама краљева Остоје (1417) и Твртка II (1420). Отац му је највероватније био кнез Радоје Радосалић из лепеничког рода Прибинић, мада има мишљења и да је то био кнез Радоје Драгосалић.

Литература: Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи* I, 74; М. Vego, *Novi i revidirani srednjovjekovni natpisi iz Bosne*, Naše starine 14–15 (1981) 55–57; Р. Анђелић, *Originalni dijelovi dviju bosanskih povelja i falzifikatima Ivana Tomke Marnavića*, GZM, n. s. Arheologija, 26 (1971) 357; П. Анђелић, *Barones Regni и државно вијеће средњовјековне Босне*, Прилози ИИ у Сарајеву 11–12 (1975–1976) 39, нап. 43; М. Дрмаћ, *Veliki knez bosanski Radoje i dilema oko njegovog stečka*, Radovi FF u Sarajevu XVI–2 (2012) 207.

Ивко, војвода, 22 – члан познате хумске породице Семковић. Сведок је на повељама краљева Стефана Остоје (1417), Стефана Остојића (март 1419) и Твртка II (1420).

Литература: Т. Рибар, *Западне стране у средњовјековној босанској држави*, Београд 2010, 133–134, 136.

Душан, логотет, 27 – спомиње се само на овој повељи.

Литература: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 121.

Топографски подаци

У претходним бројевима *Старог српског архива* и *Грађе о прошлости Босне* објашњени су: **Конавли** (ССА 7, 126; 8, 116–117; ГПБ 1, 109–110; 3, 151–152; 9, 115–116), **Соко** (ГПБ 7, 57; 9, 116), **Подвисоки** (ССА 6, 135–136).

Srdan Rudić

Institut d'Histoire

Belgrade

**CHARTRE DU ROI TVRTKO IIème TVRTKOVIĆ PAR
LAQUELLE IL CONFIRME À DUBROVNIK LA VENTE DE
KONAVLE FAITE PAR SANDALJ**

Podvisoki, 1420, 16 août

Résumé

L'article analyse la chartre du roi de Bosnie Tvrtko IIème Tvrtković, du 16 août 1420, par laquelle il confirme que le voïvode Sandalj Hranić a vendu à Dubrovnik sa moitié de la Joupa de Konavle, ainsi que la deuxième moitié de la joupa et la ville Sokol qui appartenaient auparavant à Petar Pavlović. La chartre est conservée en son original et ne comporte pas de caractéristiques importantes, elle se trouve aujourd'hui aux Archives de l'État à Dubrovnik. Il est ici intéressant de noter que la chartre a été rédigée par le logothète Dušan, qui est également le dernier logothète directement mentionné dans le bureau de Kotromanići. Cette chartre est authentifiée par le petit sceau. La vente faite par Sandalj de la part de Konavle appartenant à Pavlović devait être approuvée par le nouveau roi Tvrtko IIème et des Ottomans, parce que le voïvode n'aurait certainement pas effectué la vente sans le consentement du souverain bosniaque et des représentants du sultan. De ce qui précède témoignent les cadeaux que Dubrovnik a envoyés au nouveau roi de Bosnie et au duc turc Isak. La vente par Sandalj de la partie de Konavle qui appartenait auparavant aux Pavlovići n'a pas été réalisée dans la pratique. Quelques mois après la création de cette chartre, Sandalj Hranić et Radoslav Pavlović se sont réconciliés, peut-être sous l'influence du roi de Bosnie et des Ottomans, ainsi le cours des événements a mis de côté pendant un certain temps les projets de Dubrovnik de prendre possession de tout le territoire de Konavle.

Mots-clés: Tvrtko IIème Tvrtković, Sandalj Hranić, Petar Pavlović, Dubrovnik, Konavle, Soko, année 1420.

Александра Фостиков*

Историјски институт

Београд

ЧЕТИРИ АКТА ВОЈВОДЕ ИВАНИША ПАВЛОВИЋА ДУБРОВНИКУ О ЗАКУПУ ОЛОВСКЕ ЦАРИНЕ

I – 27. јануар 1447.

II, III, IV – 7. март 1449.

Сажетак: Рад садржи издања, опис, дипломатичку анализу и снимке четири акта војводе Иваниша Дубровнику о закупу оловских царина, сачуваних у препису Никше Звездића, у Државном архиву овог града. У питању су три разрешнице за царинике: Никшу Буњића, Мароја Буњића и Мароја Тврдајића и једно писмо са елементима разрешнице, упућено Општини ради њеног посредовања у поравнању дуга између двојице цариника: Мароја Тврдајића и Влахуше Живковића Пелиочића.

I Војвода Иваниш, са браћом кнезом Петром и кнезом Николом, издаје разрешницу Никши Буњићу за закуп оловске царине за претходну годину.

II Војвода Иваниш издаје разрешницу Мароју (Марину) Буњи у своје, и у име браће Петра и Николе, за закуп оловске царине за две године.

III Војвода Иваниш издаје разрешницу Мароју Тврдајићу за закуп оловске царине за ту годину.

IV Војвода Иваниш пише писмо Општини ради посредовања око питања дуга Мароја Тврдајића Влахуши Живковићу Пелиочићу, који је исплатио сем свог и Маројев део закупа оловске царине, али који тај новац није од Мароја назад добио.

Кључне речи: Иваниш Павловић, Босна, Дубровник, Олово, царина, препис, разрешница, писмо.

Издавање царина у закуп био је веома раширен вид рентирања регалних владарских права, посебно у позном средњем веку, о чему сведочи и низ сачуваних писаних извора, попут разрешница, које су ради поузданости пословања и регистроване у дубровачке књиге.¹

* Ел. пошта: aleks.fostikov@gmail.com.

¹ А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабиче о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и његове браће*, ССА 8 (2009) 143, н. 1.

Овог пута у питању су четири акта војводе Иваниша Павловића, издата за оловску царину, а сачувана у препису Никше Звездића.² Три су типске једноделне разрешнице, издате на име Општине, у класичној краткој форми разрешно-информативног писма признанице (*лист, litera ab solutionis*) (I, II, III). Четврти акт, који има елементе информативног писма, а који сведочи о разрешници за Пелиочића и његове пословне партнере, писан је сходно околностима настанка, у форми молбе Дубровнику за посредовање. Изгледа да су два акта, молба и признаница, стопљени у један формулар, тако да признанични део представља аукторов увод, тј. експозицију молбе (IV).³

Посебна важност ових аката и пратећих бележака о регистрацији јесте да подаци у њима указују да су макар у том периоду војвода Иваниш и његова браћа, кнежеви Петар и Никола, били у поседу ове царине и самог Олова. Оловску царину за 1446. годину у њихово име убирао је Никша (Никола) Бунић (I). Следеће две године, 1447. и 1448, односно до марта 1449, налазила се у закупу Мароја Бућића (Марина Буће), Мароја Тврдајића и Влахуше Живковића Пелиочића (II, III, IV).⁴

Треба истаћи и да су ова акта, а посебно она у којима се спомиње Мароје Бућић (II, IV), изазвала малу полемику у литератури о томе која је личност и када купац царине, да ли Мароје Бућић или Бунић.⁵ Презиме Мароја заправо погрешно читају као Бунић и М. Пуцић и Љ. Стојановић, рашчитавајући као треће слово слово – н, уместо слова к, које ту стоји. Додатно, ту грешку Пуцић је учинио само на два места (II, 8; IV, 5), док је Љ. Стојановић погрешно читао на сва три, колико се у ћириличким текстовима писама Мароје укупно помиње (II, 5, 8; IV, 5).

² Како се текст не би додатно оптерећивао, акта су обележена римским бројевима I–IV.

³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни* (докторска дисертација у рукопису), Београд 2014, 66–67, 154, и даље. Видети ниже текстове и белешке, као и о околностима настанка.

⁴ Мада остаје нејасно колико дуго је Иваниш био у поседу ових царина, на основу датих аката сигурно је да их је држао бар у периоду од 1446. до марта 1449. године. О оловској царини у то време детаљније: Р. Ћук, *Дубровчани – закупци царине у Олову*, у: Србија и медитерански свет у позном Средњем веку – одабрани радови Руже Ћук, Београд 2019, 468–469 (са изворима и старијом литературом); Е. Kurtović, *Iz historije Olova u srednjem vijeku*, Kulturno naslijeđe Olova i olovskog kraja. Zbornik radova „Dani europskog naslijeđa 2016“, Sarajevo 2017, 58–69 (са изворима и старијом литературом).

⁵ Како је ова полемика раширена у литератури, није могуће нити потребно наводити овде све појединачне референце које бележе ту грешку.

Коначно у свом издању Љ. Стојановић акт бр. II именује и разрешником Мароја Бунића.⁶

Да је у питању Мароје Бућић, односно Марин Бућа, указује и латинска белешка о регистрацији бр. II, као и она са стране, која казује да је разрешно писмо намењено Марину Бући.⁷ Такође, да је Марин Добре Бућа закупио трећину царине, марта 1447, потврђује и помен тог закупа у уговору о склапању трговачког друштва између Марина и Матка Томе Бунића од 22. марта те године, у ком се наводи и закуп трећине царине од стране Марина, са чим се и Матко сагласио, пошто су у том моменту пословали заједно. Тако испада да је један Бунић заправо и учествовао у царини те 1447, мада посредно преко свог компањона Марина Буће.⁸ Да је реч о истом послу и истим закупцима, указује и чињеница да се акта међусобно допуњавају, те да су, како сазнајемо из акта бр. II и белешке из акта бр. IV, она заједно и по истим веровним лицима, Радивоју Оспрочићу и Вуоку Пребиковићу, достављена Општини.⁹

Што се самих аката тиче, треба истаћи да се бр. II и IV одвајају и по томе што доносе увид у цену закупа оловске царине у време Иваниша, за коју је познато да је након османског освајања 1468, издавана за четири хиљаде дуката годишње. Тако се у акту бр. II наводи да је Мароје Бућић, на име своје исплате за две године, дао 1.666 дуката и две перпере, док акт бр. IV доноси податак да је годишњи закуп за прву, односно једну годину износио 2.000 дуката за годину дана. Последњи документ (бр. IV) указује и да им је у међувремену Иваниш издао и признанице за ту прву годину које нису сачуване.¹⁰

Мада се не може прецизно одредити како је тачно закуп за те две године био распоређен, поједини подаци делимично осветљавају њихово пословање. Прве године Бућа је у закупу имао само трећину царине,¹¹ чему би одговарала сума од 666 дуката и две перпере, колико би свако од њих тројице требало да плати, како би укупно и исплати-

⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 111, бр. 692. В. и ниже текст у актима бр. II, IV.

⁷ В. ниже бр. II за пратеће белешке.

⁸ Сам уговор није нам био доступан овом приликом, а највише података о истом донела је својевремено Р. Ћук. Исти је забележен у *Debita Notariae* 23, f. 14v–15 (Р. Ћук, *Дубровчани*, 468–469, напомена 32).

⁹ В. испод.

¹⁰ Р. Ћук, *Дубровчани*, 468–469; Е. Kurtović, *Iz historije Olova*, 68–69. В. и испод акта бр. II и IV.

¹¹ Р. Ћук, *Дубровчани*, 468–469, н. 32.

ли рачун од две хиљаде дуката.¹² На основу његовог укупног рачуна, изгледа да је за другу годину Бућа закупио половину царине.¹³

Док су Бућић и Пелиочић своје рачуне у потпуности поравнали, у име Тврдајића, део је исплатио Пелиочић. Како тај дуг према свом пословном компањону у тренутку издавања разрешница Тврдајић још није био регулисао, Пелиочић се жалио војводи Иванишу. Након тога, Иваниш се обратио Дубровнику ради посредовања у решавању датог потраживања (IV).

Ради боље прегледности, документа су приређена појединачно по реду, док су њихов опис и дипломатичка анализа, а затим и просопографски и топографски подаци, као и установе и важнији појмови, дати обједињено.

Опис преписа

Сва четири акта сачувана су у препису Никше Звездића у серији *Diversa Notarie* (I – XXX, f. 166v; II, III – XXXIII, f. 101v; IV – XXXIII, f. 102). Сматра се да су у питању аутентични преписи.¹⁴ Документа су, како је и обичај, попраћена латинским белешкама изнад преписа, које доносе наредбу о регистрацији и кратки садржај акта. У случају последња три повезана документа (II, III, IV), заједнички запис дат је за бр. II и III, који су затим преписани један испод другог у посебним пасусима, док се испред бр. IV, који им следи, налази и засебни запис сходно проблематици коју садржи. На левој маргини ова три акта (II, III, IV) налазе се и три посебна записа на кога се односе, док се на крају, иза четвртог (IV), налази и додатни запис, који доноси податак да су наведена документа достављена по истим посланицима, које војвода Иваниш именује само у првом од њих (II).

Ранија издања

М. Пуцић, *Споменици српски* II, I акт: 110–111, бр. 127, II: 113, бр. 131, III: 113–114, бр. 131, IV: 114, бр. 132; Љ. Стојановић, *Повеље и*

¹² У то време један дукат износио је три перпера. Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку*, Београд 2010, 141. Тако се добијала сума од 1.998 дуката и 6 перпера, односно од 2.000 дуката.

¹³ Да је у питању поскупљење царине, то би забележила дубровачка грађа, макар у виду жалбе или протеста.

¹⁴ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 309 н. 12.

писма I–2, I акт: 110–111, бр. 691, II: 111, бр. 692, III: 111–112, бр. 693, IV: 112, бр. 694.

До сада су акта приредили М. Пуцић и Љ. Стојановић. С обзиром на то да су основне разлике између ових издања, оне добро познате, од питања решавања скраћеница па до укључивања евентуалних каснијих бележака на латинском, овде је само скренута пажња на оне од значаја, попут већ споменутог читања презимена Мароја Бућића. Додатно, у овом случају, издања се разликују и у томе што је М. Пуцић два акта издао под једним бројем (II, III), а Љ. Стојановић је сваки од четири акта посебно приредио.

Приложена издања приређена су на основу снимака начињених у Дубровачком архиву.¹⁵

(I)

**Војвода Иваниш са браћом кнезом Петром и кнезом Николом
издаје разрешницу Никши Бунићу за закуп оловске царине
за претходну годину**

Div. Not. XXX, f. 166v

Текст документа^{**}

Белешка на врху стране:

Die 29 Marcii 1447.

[2] Per lo comandamento de messer lo Retor de Raguxi nobil [3] homo e savio ser Nicola de Mençe colo suo menor consiglio [4] disse a chopiar in libro letera soprascrita schiavonescha de voivoda [5] Ivanis e de li sui fradeli de Petar et de Nicola fioli de Radosav Pavlovich [6] per daçio deli Piombi che tene ser Nicola Simon de Bona [7] como ha pagato e no li resta a dar niente. La qual letera fiçado [8] qui per impeto per chiareça del dito ser Nicola soprascrito.

Текст писма:

МѢДРЬМЪ и ПЛЕМЕНИТЕМ(Ъ) СЛАВНЕМ(Ъ) и ВАЗМОЖНЕМ(Ъ)
г[вспо]ди[нѢ] гв[спо]ди[нѢ] кн[ѣ]зѢ [2] дѢРЬВАЧКОМѢ и НЕГОВѢ ВНЕКѢ
вѢД[Ъ] ВОКВОДЕ ИВАНИША [3] з БРАТИМ[Ъ] КНЕЗА ПЕТРА и КНЕЗА НИКОЛЕ

¹⁵ Овом приликом захваљујемо се колегама Н. Порчићу и Н. Исаиловићу на уступању снимака.

^{**} Редакција издања и превода српскословенског текста: Т. Суботин-Голубовић. Редакција издања и превода латинског текста: Н. Исаиловић.

љубовно |4| поздравленк. Властеле нека зна ваша милость |5| како намъ
кнезь Никша Бѣниѣ граганинъ и братъ |6| вашъ дрѣжа царинѣ оловскѣ
о вѣкѣ годице минѣло |7| и почтено ми плати све що намъ к био дожанъ
|8| и прѣкда прави разлогъ како се ѣ листѣ додрѣжи |9| ѣ комѣ смо били
записали царинѣ. И за вѣѣ |10| верованкѣ вашоѣ милос(т)и како к по
обичаю |11| таѣ листѣ посласмо по Бѣѣакѣ Сабанчиѣ |12| и по Петою
Оловлянинѣ по нашѣх(ѣ) слѣгахъ. |13| Затѣмъ ви молимо како кѣмове и
срѣчане прѣятѣли |14| и ви кнезѣ Никши за тоѣ захвалите ерѣ ни к |15|
почтено право и верѣно слѣжио и ѣ нашемъ |16| послѣ |16| користѣ дочинио.
И б(о)гѣ домножи славногѣ гѣспо |17| сва ви
|18| Писанѣ ѣ Борѣчѣ мис[ѣ]ца генвара ·к·з· данѣ

Превод документа

Белешка на врху стране:

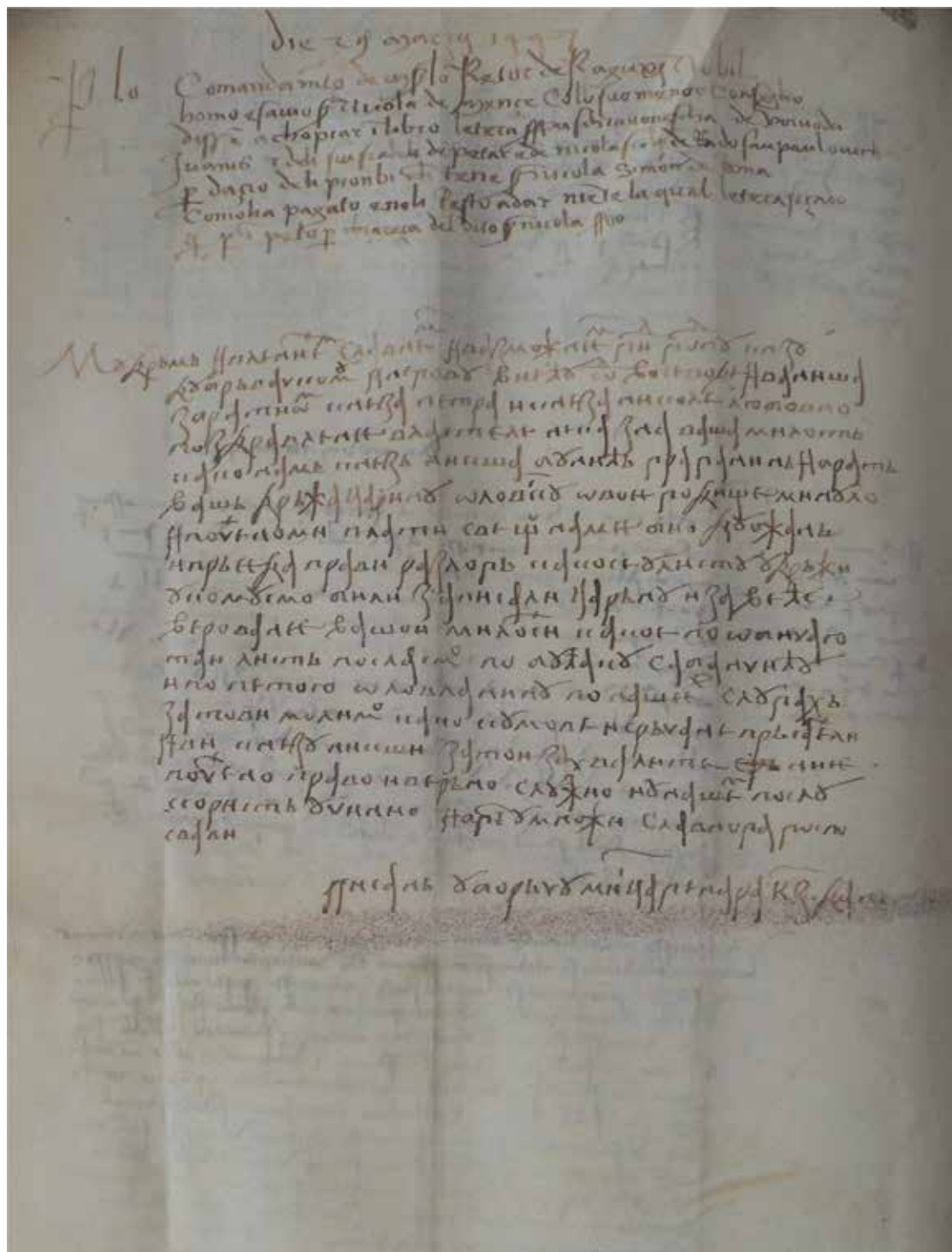
Дана 29. марта 1447.

Према заповести господина кнеза Дубровника, племенитог и мудрог сер Николе Менчетића и његовог Малог вѣћа, речено је да се у књижи начини копија писма синова Радослава Павловића – војводе Иваниша и његове браће, Петра и Николе, писаног словенским, за царину у Олову коју је држао сер Никола Симона Бунић, и коју је исплатио у потпуности без остатка. Ово је писмо овде начињено на захтев, ради разрешнице горе поменутог сер Николе.

Превод писма:

Мудром и племенитом, славном и вазможном, господину, господину кнезу дубровачком и његовом Вѣћу, од војводе Иваниша са браћом, кнезом Петром и кнезом Николом, поздрав са љубављу. Нека знају ваша милост и властела да нам је кнез Никша Бунић, грађанин и брат ваш, држао оловску царину за минулу годину и да ми је поштено све платио што ми је био дужан и да је предао исправан рачун, како је у листу у ком смо уписали царину садржано. И за вѣѣ веровање вашој милости, како је и по обичају, тај лист посласмо зато по нашим слугама, по Бућаку Сабанчићу и по Петоју Оловљанину. Молимо вас као кумове и срдчане пријатеље и ви кнезу Никши за то захвалите, јер ми је поштено, право и верно служио, и у нашем послу корист учинио. И Бог нека умножи славно господство вам.

Писано у Борчу месеца јануара, 27. дана.

(II)

**Војвода Иваниш издаје разрешницу Мароју (Марину) Бући
у своје и у име браће Петра и Николе, за закуп оловске царине
за две године**

Div. Not. XXXIII, f. 101v

Текст документа

Белешка на врху стране:

Die X Março 1449.

[2] Per lo comandamento de messer lo Retor e del suo menor cosseglio (!) fo ordenato [3] a chopiar le sotoscrite letere de voivoda Ivanis Pavlovich como fo pagado [4] de ser Marin de Buchia e Maroie Tvrdach dele doane deli Piombi [5] E fo schrita a chautela e le messive in letere ficar per impeto.

Текст писма:

МѢДРѢМЪ и племенитѢМ(Ъ) славнем(Ъ) и вазможнем(Ъ) и многѢ
почтенѢМ(Ъ) и всаке [2] части в(о)годарованѢМ(Ъ) господи и кѢмовѢМ(Ъ)
и сръчанѢМ(Ъ) приатѢлѢМ(Ъ)¹⁶ кнезѢ и властѢлѢМ(Ъ) [3] и свои ѡпѢ(Ъ)инѢ
дѢбровачкои ѡд[Ъ] брата ви младикѢга и срд[Ъ]чанѢга [4] прѣятѢлѢ
воѡводе Иваниша. Гѡсподо и властѢле да вам ѡ на видѢнѢ [5] како
МарѡѢ БѢкиѢ¹⁷ намѢ плати царин царинѢ ѡловскѢ що ѡ дрѢжавѢ [6]
за двѢ гѡдище до динар(Ъ) и до пощо на(!) ѡ био дѢожанѢ менѢ [7] и
монои братѢ кнезѢ ПетрѢ и кнезѢ Николе Ѣ неговѢ [8] диѢ Ѣ рѢченоѢга
кнеза МарѡѢ БѢкиѢ¹⁸ ·ч·х·ѣ·ѣ·дѢкатѢ [9] и ·в· пер[п]ере негѡва дѢла
тои све прѣмисѢмо подѢпѢно ѡд[Ъ] неѢга. [10] И ѡщѢ гѡсподо що годѢрь
самѢ имѢѢ ш ним(Ъ) чинити до данашѢ[11]неѢга дѢне ѡд[Ъ] свеѢга самѢ
имѢ плаѢю и ѡд[Ъ] тоѢгаи мѢ самѢ ѢчинивѢ [12] листѢве ѡтворѢне. И за
веѢе верѢванѢ посилам[Ъ] ѡви [13] листѢ к вашѢмѢ гѡспѢствѢ по двѢю
чѢвѢкѢ нашию по Ра[14]дивѢю ѢспрѡчѢкѢ и по ВѢѡкѢ (!) ПрѢвѢиковѢкѢ
м[и]с[ѣ]ца марѢѢта [15] данѢ Ѣ петѢкѢ изѢ БорѢча.

Белешка на левој маргини:

Pro ser Marin de [2] Buchia.

¹⁶ „Срдачним пријатељима“ изостављено и код ПуѢића и код СтојѢновића.

¹⁷ Каѡе је испред указано СтојѢновић чита погрѢшно БѢник овде.

¹⁸ Овде и ПуѢић и СтојѢновић читају погрѢшно БѢник.

Превод документа

Белешка на врху стране:

Дана 10. марта 1449.

Према заповести господина кнеза Дубровника, племенитог и мудрог сер Николе Менчетића и његовог Малог већа, наређено је да се начине копије испод преписаних писама војводе Иваниша по којима су му сер Марин Бућа и Мароје Тврдајић исплатили закуп царине у Олову. И ово је написано зарад заштите и начињено у форми писма, на захтев.

Превод писма:

Мудром и племенитом, славном и вазможном и много поштованом и сваком части од Бога обдареној господи и кумовима, и срдачним пријатељима, кнезу и властели и свој општини дубровачкој, од млађег вам брата и срдачног пријатеља војводе Иваниша. Господо и властело на знање вам да нам је Мароје Бућић оловску царину, што је држао две године, платио до динара, мени и мојој браћи, кнезу Петру и кнезу Николи. И што нам је био дужан од свог дела, речени кнез Мароје Бућић 1.666 дуката и две перпере, од његовог дела све смо примили у потпуности од њега. И оно што сам имао са њим радити до дана данашњег, од свега сам имао плату. И стога сам му сачинио листове отворене и за веће веровање шаљем овај лист вашем господству по наша два човека, по Радивоју Оспрочићу и по Вуку Пребиковићу, месеца марта, у дан петак, из Борча.

Белешка на левој маргини:

За господина Марина де Бућу.

(III)

Војвода Иваниш издаје разрешницу Мароју Тврдајићу за закуп оловске царине за текућу годину

Div. Not. XXXIII, f. 101v¹⁹

Текст документа

Текст писма:

Мѡдрѣмѣ и племенитемѣ славынѣм[ъ] и възможнѣм[ъ] и многѡ[2] почтенѣм[ъ] и сваке части б[о]гѡм[ъ] дарованем гѡсподи кѡмовѡм[ъ] [3] и сръчанѣм прѣателѣм[ъ] кнезѡ и властелѡм[ъ] и вси [4] ѡпкни дѡбровачѣм[ъ] ѡд[ъ] брата ви младакѡга [5] војводе Иваниша и сръчанѡга прѣателѡга. [6] Властеле да ви к ѡ знанѣ ѡво ми се исплати [7] Марѡк Тврдаик[ъ] исѣ царине ѡловске ѡо ми к [8] дѡжанѣ био овогаи гѡдища нека к ѡ знанѣ [9] вашемѡ гѡспос[ъ]твѡ. И б[о]гѣ вам ѡмножи гѡспсѣва.

Белешка на левој маргини:

Pro Maroie [2] Tvrdaič.

Превод документа

Превод писма:

Мудром и племенитом, славном и вазможном и много поштованом и сваком части од Бога обдареној господи и срдачним пријатељима, кнезу и властели и свој општини дубровачкој од млађег вам брата и срдачног пријатеља војводе Иваниша. Властело да вам је на знање ово. Исплатио ми је Мароје Тврдајић од царине оловске што ми је био дужан за ово годиште нека је на знање вашем господству. И бог нека вам умножи господство.

Белешка на левој маргини:

За Мароја Тврдајића.

¹⁹ Препис III акта налази се одмах у наставку, иза преписа II, у новом, увученом пасусу.

(IV)

Војвода Иваниш пише писмо Општини ради посредовања око питања дуга Мароја Тврдајића Влахуши Живковићу Пелиочићу, који је исплатио сем свог и Маројев део закупа оловске царине

Div. Not. XXXIII, f. 102

Текст документа

Белешка на врху стране:

Die 12 Marcii 1449.

[2] Per lo comandamento de messer le Retor et del suo menor consiglio fo ordenato a chopiar [3] la sotoscrita letera de voivoda Ivanis Pavlovich come fo pagade (!) de Vlachusa [4] Vlachusa (!) Zivčovich dito Peliecich dele doane de Piombi fo schrita [5] a chautela e la mesiva letera fo posta per impeto per uxar le sue raxon contra de dul?

Текст писма:

М8дрем(ь) и племенитем(ь) славнем(ь) и вазьможнем(ь) и многw почтенкм и всаке части [2] б[о]гwдарованьм господа и к8мовwм и срьчанемь прѣателкм кнез8 и властелwм(ь) [3] и всои wпкини д8бровачкои wд[ь] брата ви младкга и срьчаного прѣ (!) [4] прѣателга вoквода Иваниша. Гwсподо властеле бише царѣници мои [5] кнезь Марок Б8кик(ь)²⁰ и кнезь Влах8ша Живковик(ь) речени Пелиочик(ь) и кнезь [6] Марок Тврѣдаик(ь). Годице прѣво wд[ь] царине исплатише ми лкпо почтено [7] кога плата била на ·д̄·²¹ мис[е]це рокъ цо доходи wд[ь] годица на двѣ тисѣке [8] д8каты. Прѣв8 ми плат8 прати кнезь Влах8ша Живковик(ь) речени [9] Пелиочик(ь) за Марога Тврѣдаика и за себе а га вoквода 8чинио им самь [10] листъ wпкено да ми с8 платили за тои wбо. Доиде к мени кнезь [11] Влах8ша Живковик(ь) просе ми динаре кок дао за Марога Тврѣдаиѣа. [12] Я га м8 се самь зарекао платити ерь михѣ к Марок д8ожанѣ за царьн8. [13] За тви вась молимь вась како господ8 срьчане прѣатели 8чините [14] т8и плат8 кнез8 Влах8ше Пелиочиѣ8 на Марою Тврдаю [15] да м8 негово не погине ерь нксамь хотанѣ икдном8 вашем8 [16] граганин8 нкко безаконк 8чинити зацо ми wнѣ за нь [17] платиw. И б[о]гъ ви 8множи славнога гwспoства.

Белешка на левој маргини:

Pro Vlachusa [2] Zivchovich

²⁰ Овде и Пуцић и Стојановић читају погрешно Б8ник.

²¹ Према Стојановићу, у питању је слово *a*.

Белешка испод писма:

Questa letera adussen omeni de voivode Ivanis a nome [2] per Radivoi Ostinich et per Vuoch Prebichovich.

Превод документа

Белешка на врху стране:

Дана 12. марта 1449.

Према заповести господина кнеза и његовог Малог већа наређено је да се начини копија испод преписаног писма војводе Иваниша Павловића, по коме је Влахуша Живковић, звани Пелиочић, исплатио закуп царине у Олову. Ово је написано зарад заштите и послато у форми писма, на захтев, да би се користило на име његовог разлога [поравнања рачуна] против?

Превод писма:

Мудром и племенитом, славном и вазможном и много поштованом и сваком части од Бога обдареној господи и кумовима и срдчним пријатељима, кнезу и властели и свој општини дубровачкој, од брата вам млађег и срдчног пријатеља војводе Иваниша. Господо и властело били су моји цариници кнез Мароје Бућић и кнез Влахуша Живковић звани Пелиочић и кнез Мароје Тврдајић. За прву годину исплатили су ми лепо поштено плату на четврти месечни рок што доходи од годишта две хиљаде дуката. Прву плату ми исплати кнез Влахуша Живковић, речени Пелиочић за Мароја Тврдајића и за себе, а ја војвода, саставио сам општи лист да су ми платили за то, ово. Дође мени кнез Влахуша Живковић, да ми тражи паре које је дао за Мароја Тврдајића. А ја сам му се зарекао платити, јер ми их је Мароје дужан за царину. Зато вас молим, вас као господу, срдчне пријатеље, исплатите ту плату кнезу Влахуши Пелиочићи од Мароја Тврдајића, што ми је он платио, да му његово не пропадне. Немам намеру ниједном вашем грађанину неко безакоње да учиним. И бог нека умножи славно господство вам.

Белешка на левој маргини:

За Влахушу Живковића.

Белешка испод писма:

Ова писма су донели људи војводе Иваниша, по имену Радивој Остинић и Вуоко Пребиковић.

Дипломатичке особености

Ова четири акта војводе Иваниша, иако типска, садрже извесне разлике у коришћеним формулама.²² Што се тиче уводног дела и протоколарних формула ниједан препис не садржи инвокацију, иако се она вероватно налазила у оригиналним писмима макар на почетку текста.²³ Тако сва четири акта у препису започињу дужом и украшеном инскрипцијом, на коју се наставља интитулација, која је у случају два акта и фамилијарна (II, IV).²⁴ Док се у првом акту (I) у интитулацији бележе Иваниш и браћа му, Никола и Петар, у остале три интитулације наводи се само Иваниш (II, III, IV), док се Никола и Петар помињу још и унутар текста другог акта (II). Такође, у три од четири акта Иваниш се позива на кумство са Дубровником,²⁵ у првом на крају акта (II), док је у остала два то у интитулацији (II, IV). Изузетак је само трећи документ, који има кратку форму (III).

Што се тиче текста писама, три типичне разрешнице садрже промугацију (I, II, III), док је иста у писму о дуговању изостављена (IV). У сва четири случаја јавља се експозиција–диспозиција (I, II, III, IV), док се у трећем најкраћем акту, јавља и додатна промугација.²⁶ Четврти и последњи акт, садржи једино имплицитну петицију у виду реферисања на раније изнету молбу, у овом случају Влахуше (IV).²⁷

Есхатокол у два прва случаја започиње короборацијом у виду именовања веровних лица и истовремено посланика (I, II), на коју се у првом акту надовезују две салутације, једна лична, а затим и финална салутација–аптекација (I), којој следи и датум, док се у случају акта број II, датум налази одмах иза короборације. Финална салутација–аптекација, такође се јавља и у последња два акта (III, IV), у којима је уједно и једина формула самог завршног дела докумената.²⁸

На овако формулисана писма имало је утицаја само пословање. Први акт решење је за засебно питање, док су последња три акта наста-

²² Ради бољег увида у сличности и разлике међу актима, она су заједно дипломатички обрађена, док је појединачни преглед формула дат у табели ниже.

²³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 309, н. 12.

²⁴ Исто, 325, 358.

²⁵ О кумству, вид. В. Nilević, *Posljednji Pavlovići – Bosna sredinom XV stoljeća*, *Historijska traganja* 5 (Sarajevo 2010) 19.

²⁶ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 394, 395, 397.

²⁷ Исто, 270, 405.

²⁸ Салутација–аптекација у овој форми јавља се у XV веку у актима обласних господара (Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 367).

ла поводом истог посла, а како су заједнички писана, а затим и послата по истим веровним лицима, није било потребе да се на њима посебно запишу имена посланика и датум.

Што се тиче првог акта (I), формула датације садржи место и датум, од којих је последњи састављен од месеца и месечног дана – Борач, 27. јануар. Како је акт регистрован у Дубровнику 29. марта 1447. године, може се закључити да је те исте 1447. настао. Није познато зашто је регистрација извршена тек након два месеца.

Што се тиче датума осталих аката, они се могу бар делом одредити на основу датирања првог из те групе (II) и латинских записа о регистрацији. Датум у том акту састављен је од места, месеца и недељног дана – Борач, у петак, месеца марта. Прва два писма регистрована су у Дубровнику 10. марта 1449, док је треће регистровано два дана касније, 12. марта исте године. На основу података о времену регистрације, а узимајући у обзир да су писма донели исти посланици у исто време, настанак ова три акта може се сместити између првог петка месеца марта и 10. марта 1449. године. Те године, 10. март падао је у понедељак, што значи да је петак пре тога био 7. март. Како је већ следећи претходни петак био 28. фебруар, као једини валидни у марту и остаје само петак, 7 март. Такав датум могао би можда да појасни датирање само недељним даном, који није и празник, пошто би се сам помен петка у том контексту односио на први петак у месецу. Сudeћи да су заједно настала и заједно послата, Борач је место издања сва три акта.

Појединачни преглед формула у актима војводе Иваниша:

I	II	III	IV
инскрипција	инскрипција	инскрипција	инскрипција
интитулација	интитулација	интитулација	интитулација
салутација			
промулгација	промулгација	промулгација	
експозиција	експозиција	експозиција	експозиција
диспозиција	диспозиција	диспозиција	диспозиција
		промулгација	
			интервенција петиција
короборација	короборација		

I	II	III	IV
посебна салута- ција за Никшу Бунића			
финална салута- ција–аптекација		финална салута- ција–аптекација	финална салута- ција–аптекација
датум	датум		

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су помињани: кнез Никола Менчетић, војвода Иваниш Павловић, кнез Петар Павловић, кнез Никола Павловић (под Иваниш и Петар Павловић), војвода Радослав Павловић, кнез Никша Бунић (Nicola Simon de Bona). Видети: Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина и установа, просопографских и топографских података, који су објашњени у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10 (2017), *passim*. Такође, видети и бројеве ГПБ 10 и 12, према регистрима.

Бућак Сабанчић, I (документ), 11 (ред у писму) – слуга војводе Иваниша. О њему нема више података. Вероватно да је у питању припадник породице Сабанчића (Шабанчића), чији члан Брајко је био и посланик краља Остоје у два наврата – 1413. и 1415. године. Према мишљењу К. Лиречека, у питању је била не само властеоска породица, већ и бочна грана династије Котроманића. Поједини аутори сматрају да је њен припадник био и Матија Сабанчић, постављен од стране Турака на чело њиховог Босанског краљевства, док други указују да је овај Матија Шабанчић био наследник краља Радивоја Остојића. У Сумарном попису Босанског санцака из 1468/69. као „синови Шабанчића“ помињу се: Твртко и Радослав, чији је тимар касније добио његов брат Мркша.

Литература: К. Лиречек, *Историја Срба I*, Београд 1988, 395, н. 22, уп. Ј. Мргић, *Северна Босна 13–16. век*, Београд 2008, 141–142 (са изворима и старијом литературом).

Петоје Оловљанин, I, 12 (у писму) – слуга војводе Иваниша. Није познат из других извора. Судаћи према презимену, био је везан за Олово.

Мароје Бућић (ser Marin de Buchia), II, 4 (у белешци на врху стране), 5, 8 (у писму), 1, 2 (у белешци на левој маргини); IV, 5 (у пи-

сму) – кнез. Припадник је дубровачког огранка породице Бућа и син Добре Бућа. Његово пуно име, према уговору са Матком Буніћем, гласило је Марин Добре Бућа. Међутим, у изворима, као и у овим актима, он се помиње само као Марин Бућа, што отежава да се установи да ли је увек и овај или неки други Марин у питању, посебно што је ово име међу Бућама често. Како се ипак само један Марин Бућа у дато време истиче својом пословном способношћу у дубровачким документима, посебно трговином италијанским тканинама, сматра се да се управо он и помиње у писму Иваниша. Средином XV века овај Марин био је у добрим односима са херцегом Стефаном.

Литература: Р. Ћук, *Дубровчани*, 469, н. 34 (са изворима и старијом литературом).

Радивој Оспрочић (Radivoi Ostinich), II, 13, 14 (у писму), IV, 2 (у белешци испод писма) – човек војводе Иваниша. Није познат из других извора. Са обзиром на то да је донео акт из Борча, заједно са Вуоком, или је био из тог града, или је боравио на двору Иваниша. Није могуће утврдити зашто се јавља под различитим презименом у латинском и ћириличком тексту.

Вуоко Пребиковић (Vuoch Prebichovich), II, 14 (у писму), IV, 2 (у белешци испод писма) – човек војводе Иваниша. О њему нема више података. Под сличним презименом и десетак година касније се у дубровачким књигама, као дужник сукнара Братута Градојевића из Требиња, помиње Миливоје Прибитковић из Подборча (1460, 1462, 1469).

Литература: Р. Пекић, *Тестамент сукнара Братута Градојевића из Требиња*, ГПБ 6 (2013) 125, н. 6.

Мароје Тврдајић (Maroie Tverdich), II, 4 (у белешци на врху стране), III, 7 (у белешци на левој маргини), IV, 6, 9, 11, 12, 14 (у писму) – кнез. Један Мароје Тврдајић јавља се као члан судских комисија у Фојници, 1441, 1446 и 1453/55. године.

Литература: D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Сарајево, 1961, 73.

Влахуша Живковић, звани Пелиочић (Vlachussa Giuchevich dito Peliovich, Vlacussa Peliozich), IV, 3, 4 (у белешци на врху стране), 5, 8, 9, 11, 14 (у писму), 1, 2 (у белешци на левој маргини) – кнез. Син Живка Пелиочића. Имао је сестру Франушу, која је била удата за Радоја Крстића, званог Козоје. Помиње се и његова кућа 1440, која је била смештена у секстерији Св. Николе, на тргу. Његово пословање бележе и одлуке Малог већа.

Извори: А. Веселиновић, *Дубровачко Мало веће о Србији (1415–1460)*, Београд, 1997, према регистру.

Литература: Е. Kurtović, *Iz historije Kreševa u srednjem vijeku (Radoje Kristić zvani Kozoje)*, Prilozi II u Sarajevu 40 (2011) 39–40; Р. Ћук, *Дубровчани*, 469, н. 34.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су помињани: **господин (messer)**, **кнез у Дубровнику (Rettor)**, **сеп, веће, Мало веће (menor consiglio)**, **књига, писмо, лист (lettera, litera)**, **војвода, царина (dacio, doane)**, **кнез у Босни, властела у Дубровнику, разлог, слуга, господство, дукат, перпера, човек, динар, грађанин**. Видети: Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина*, ГПБ 10 (2017), passim. Такође, видети и бројеве ГПБ 10, 11 и 12, према регистрима. За појам **разлог**, видети ГПБ 2, 87.

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је помињан: **Борач** (ГПБ 4, 147–148).

Олово (Plumbum), I, II, III, IV, passim – данашњи град Олово, најзначајније рударско место након Сребренице. Своје име понело је по истоименој врсти метала на чијем рударењу је и засновало просперитет.

Назив Олово у латинском облику посведочен је поуздано први пут 1402, односно 1403. године, као место резиденције босанског протовестијара (*Plumbum protouistarii, castrum Plumbi*) Николе Бокшића, сина познатог босанског протовестијара и дубровачког трговца Жоре Бокшића. На основу убикације микротопонима Цецен(е), у самом Олову, материјалних остатака, као и чињенице да се ту касније налазила и резиденција Николе, сматра се да се ту својевремено највероватније налазио и двор Жоре, у ком је краљ Дабиша издао 1392. године повељу Дубровчанину Драгоју Гучетићу. Директно сам Оловац спомиње се под тим домаћим називом тек 1432, док се 1440, бележи у изворима бург Олово. Да су Дубровчани поистовећивали место Олово (*Plumbum*) и тврђаву Оловац, указују малтене паралелно помињање царине у Оловцу, односно у Олову (*gabella Olouac, gabella Plombi*) још те 1432. године. Као

и други рударски градови, Олово је било уређено по саском узору. Након збацивања Остоје, Олово се нашло у рукама Павловића, у чијем поседу је остало све до пада под Турке.

Од како се може пратити у актима појединачно, царина у Олову издавана је у закуп првенствено Дубровчанима. Први пут царина на територији Олова помиње се у Каменици, познатој у изворима још 1376, у повељи краља Дабише Дубровчанину Драгоју Гучетићу из 1392, из које сазнајемо да се она налазила у закупу Драгоја и браће му за време краља Твртка, од 1384 до 1392. године. Под називом оловска царина, јавља се тек 1398, у рукама Жорета, који је на овом месту вероватно наследио Драгоја, док се након њега, свакако нашла у рукама његовог сина Николе. И поред тога што се Олово налазило у рукама Павловића већ после 1403–1404, царине су на основу договора повремено дељене са кућом Косача, па тако и након 1418. године. Током сукоба Косача и Павловића, за време Конавоског рата 1430–1432, царину су држали само Павловићи, да би након краја 1432, међу њима био успостављен и поновни договор, па су царину делили бар до 1435, када се јавио последњи пут и део у закупу Сандаља. Након нових сукоба 1438, царина се нашла само у поседу Павловића, у чијим рукама је вероватно била све до пада под Турке, 1463. године.

Како се кретала цена издавања није детаљније познато. У време Иваниша Павловића издавана је за 2.000 дуката годишње, док је у турско време износила 4.000.

Литература: Е. Kurtović, *Iz historije Olova*, 13–80 (са детаљним прегледом извора и старијом литературом).

Aleksandra Fostikov

Institut d'Histoire

Belgrade

QUATRE ACTES DU VOÏVODE IVANIŠ PAVLOVIĆ CONCERNANT LE BAIL DE LA DOUANE AU PLOMB

I – 27 janvier 1447

II, III, IV – 7 mars 1449

Résumé

Ce travail contient des éditions, la description, l'analyse diplomatique et les enregistrements de quatre actes délivrés par le voïvode Ivaniš Pavlović à Dubrovnik sur le bail de la douane au plomb. Les documents sont conservés sous forme d'une transcription de Nikša Zvezdić aux Archives de l'État à Dubrovnik. Selon les données contenues dans ces documents et des notices qui les accompagnent, les droits de la douane sur plomb d'un montant de 2.000 ducats pour l'année 1446 ont été perçus par Nikša (Nikola) Bunić. Au cours de deux années suivantes (1447 et 1448), soit jusqu'au mars 1449, les droits de la douane ont été perçus par Maroje Bućić (Marin Buća), Maroje Tvrdajić et Vlahuša Živković Peliočić. Bućić et Vlahuša ont versé l'intégralité du bail douanier, tandis que la part de Tvrdajić a été versée par Vlahuša. Au moment de la délivrance des quittances de versement, Tvrdajić n'avait pas encore versé sa dette et ce qui était la raison pour laquelle Vlahuša s'était plaint au voïvode Ivaniš. À l'occasion de ce sujet, Ivaniš s'adressait à Dubrovnik pour résoudre la question du règlement de la dette existant entre Maroje Tvrdajić et Vlahuša Živković Peliočić. On ne sait pas comment cette contestation à la fin a été résolue.

Mots-clés: voïvode Ivaniš Pavlović, Bosnie, Dubrovnik, Olovo, douane, transcription, quittance de versement, lettre.

Оригинални научни рад
УДК 930.85:003.074(497.13)“14“
DOI 10.7251/GPB2013185B

Станоје Бојанин*

Византолошки институт САНУ
Београд

**ПИСМО ВОЈВОДЕ АЛИ-БЕГА,
ГОСПОДАРА ПАВЛОВИЋА ЗЕМЉЕ,
КОЈИМ ДУБРОВЧАНИМА ЧЕСТИТА ПРАЗНИКЕ**

(последња трећина XV века?)

Сажетак: Војвода Али-бег, господар вилајета Босанског санцака, званог Павловића земља, послао је забављачку дружину, на челу са глумцем Радојем Вукосалићем, у Дубровник поводом прославе празника Дубровачке општине. Дипломатичка анализа сврстава писмо у категорију докумената произашлих из српских канцеларија османских владара и њихових провинцијских управљача. Садржај писама сагледава се у оквирима шире појаве размене свирачких и забављачких дружина у време празника између града Дубровника и феудалне господе и крунисаних глава у његовом ближем и ширем окружењу.

Кључне речи: глумци, глумачка дружина, светковина, Земља Павловића, Босна, Дубровник, Османско царство.

Војвода Али-бег, господар вилајета Босанског санцака, званог Земља Павловића, послао је писмо дубровачком кнезу, властели и Општини, у којем им честита празнике (највероватније Св. Влаха) и обавештава да у име искреног пријатељства шаље „своје глумце“, на челу са Радојем Вукосалићем, да увеличају светковину. Писмо сведочи о тренутним добросуседским односима између османских управљача и Дубровника, и указује на важан инструмент у дипломатској комуникацији, преузет из преосманских времена, помоћу којег су ти односи неговани: поштовање празничног времена суседа и учествовање у његовим светковинама.

* Ел. пошта: sbojanin@gmail.com

Опис документа и ранија издања

Документ је оригинално писмо Али-бега, исписано канцеларијским брзописом, црним мастилом у 15 редова, на папиру величине 177 x 105 мм. Чува се у Државном архиву у Дубровнику, у збирци *Diplomata et acta*, под сигнатурама Ćurlica № 347, Већ № 1171 и St(o)janović) № 947. За наше издање коришћена је црно-бела фотографија коју поседује Архив САНУ, Стара збирка № 443/405. Црно-бели снимак писма објавио је: П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице: палеографско-филолошки прилози*, Београд 1987², 458, слика 261.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскии споменици*, № 75, 93¹; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, № 484, 557; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, № 947, 347; L. Nakaš, *Bosanska ćirilčna pisma od 15. do 18. stoljeća*, Forum Bosniae 53–54 (2011) 71. Текст Али-беговог писма је транслитерован на модерну ћирилицу (Б. С. Стојковић, *Историја српског позоришта*, Ниш 1936, 15) и латиницу (М. Dizdar, *Stari bosanski tekstovi*, Sarajevo 1969, 292; L. Nakaš, *Bosanska ćirilčna pisma*, 71). Његов садржај су на савремени језик пренели: С. Станојевић, *Из историје уметности код нас у средњем веку*, Из наше прошлости, Београд 1934, 69 (текст је први пут објављен у *Политици* бр. 5291, 6. јануар 1923) и L. Nakaš, *Bosanska ćirilčna pisma*, 70. Писмо је преведено у два наврата на енглески језик: Р. Marjanović, *Theater in FR of Yugoslavia*, Yugoslav survey: a Record of Facts and Information, Vol. 35, № 4 (1994) 61 (превод Љубомир Вукосављевић) и L. Nakaš, *Bosanska ćirilčna pisma*, 70 (Desmond Maurer).

Документ је у науци познат првенствено због помена глумачке трупе коју је Али-бег послао у Дубровник поводом дубровачких благодана. У њему се налази јединствен податак о Радоју Вукосалићу, вођи глумачке дружине, што представља непосредно сведочанство о хијерархијској организацији унутар забављачких група.²

¹ Препис докумената учино је Ђорђе Николајевић, православни свештеник у Дубровнику; о овом издању видети одабрану литературу: Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, ГЗМ XXII [1910] (Сарајево 1911) 539; *ЛССВ*, 532 (Р. Михаљчић).

² Садржај писма је углавном разматран у контексту културне историје, пре свега историје позоришта: С. Станојевић, *Из историје уметности*, 69; Б. С. Стојковић, *Историја српског позоришта*, 15; М. Кићовић, *Старо позориште код Срба*, Зборник радова, књ. 10, Институт за проучавање књижевности САНУ, књ. 1, Београд 1951, 22; М. Dizdar, *Stari bosanski tekstovi*, 421; Ј. Lešić, *Pozorišne veze između Dubrovnika i Bosne u 15. stoleću*, Ogledi iz istorije pozorišta Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1976, 18; isti, *Istorija pozorišta Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1985, 31–32; В. Nilević, *Glumac*,

Текст писма

+ **Њ**дѣ воеводе **А**ли **б**ѣга, **П**авлови|2|ѣа земли господара, **м**дрѣмь|3| и племенитѣмь свакоє части |4| **Б**огомь дарованиемь **г**[о]споц|5|твѣ³ дѣбровачкомѣ, **к**незѣ и вла|6|стелемь. и свои **в**пѣкинѣ **г**[о]с|7|поцта дѣбровачкога. **В**ласте|8|ле, **ѣ**а **ѣ**ѣ и вамь право, а ви |9| **к**а **м**нѣ, како вамь **ѣ** годно **г**[о]спо|10|цтвѣ, да **ѡ**то⁴ послахь мое |11| **г**лѣмце **Р**адоѣ **В**ѣкосалиѣа |12| з **др**ѣжвомь на ваше светце. |13| **Н**ека намь сте весели, **Б**огѣ |14| **пр**ѣпорѣчени и **В**ашемѣ |15| **с**лавномѣ **г**[о]споцтвѣ.

Превод

+ Од војводе Али бега, Павловића земље господара, мудрим и племенитим, сваком почасту од Бога дарованом господству дубровачком, кнезу и властели и свој општини господства дубровачког. Властело, ја ћу и вама право, а ви мени како је угодно вашем господству, о томе да послах моје глумце, Радоја Вукосалића са дружином, на ваше свеце. Нека нам сте весели, Богу препоручени и вашем славном господству.

muzičar, imitator... Iz pozorišne prošlosti srednjovjekovne Bosne, Oslobođenje XL/12647 (Kultura, umjetnost, nauka V/115), Sarajevo 7. IX 1983, 7 (= Historijska traganja 5 (2010) 119–121); P. Marjanović, Theater, 61; исти, Позориште у српским земљама средњег века, Зборник радова Факултета драмских уметности 2 (1998) 48; С. Бојанин, Забаве и светковине у средњовековној Србији (од краја XII до краја XV века), Београд 2005, 308.

³ Угластом заградом је указано на нашу интервенцију. Миклошић је лексему представио у реконструисаном облику (**госпоцтвѣ**, *passim*), док је у издањима Карановић-Тврткивића и Лејле Накаш она објављена онако како је написана (**гспоцтвѣ**, *passim*). Стојановић доноси реч у оба њена вида, наизменично, те се стиче погрешан утисак о различитој употреби њених писаних и фонетских облика у једном истом документу. За поједине примере употребе речи „г(о)споцтво“ у средњовековној документарној грађи, в. Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских I*, Београд 1863, 225. Уп. *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika III*, JAZU, Zagreb 1887–1891, s. v. Gospoство, 300.

⁴ У издању Карановић-Тврткивића стоји **даѡо**, код Миклошића **да ѡ то**, а код Стојановића и Накаш **да ѡто**.

Дипломатичке особености

Али-бегово писмо садржи основне одлике османске канцеларије на старосрпском језику.⁵ У знатној мери оно прати старе обрасце канцеларија домаћег племства и владара из преосманске епохе. Интитулација (ред 1–2) отпочиње предлогом *од*, иза којег следи у генитиву титула и име ауктора. Таква формула је уобичајена (не и једина) у документима османских канцеларија централних и локалних власти. О томе сведочи релативно бројна грађа из друге половине XV века и првих деценија наредног столећа, која се чува у Дубровачком архиву.⁶ Заступљен релативно добро у османским документима, наведени облик интитулације није био непознат у писмима раније епохе, произашлим из канцеларија средњовековне краљевине „Срба и Босне“.⁷

За разлику од устаљене праксе османских канцеларија, Али-бегово писмо почиње неуобичајеном употребом традиционалне симболичке

⁵ Дубровчани су језик ћирилских докумената који су им упућивали османски управљачи углавном називали српским, на шта је указао: Г. Елезовић, *Турско-српски споменици Дубровачког архива*, Јужнословенски филолог XI (1931) 8; уп. Б. Недељковић, *Неколико података о нашем језику из архива Дубровачке републике*, ИЧ 29–30 (1982–1983) 101. Исти назив користио је и османски двор за језик на којем је водио дипломатску преписку у југоисточној и делом централној Европи у XV и XVI веку, cf. *Eine Sprachlehre von der Hohen Pforte: ein arabisch-persisch-griechisch-serbisches Gesprächslehrbuch vom Hofe des Sultans aus dem 15. Jahrhundert als Quelle für die Geschichte der serbischen Sprache*, hrsg. von W. Lehfeldt mit T. Berger, Ch. Correll, G. Henrich, Köln–Wien 1989. Преглед различитих извора са краја средњег века о српском као дипломатском језику између хришћанских држава и Османлија у Југоисточној Европи: N. Isailović, A. Krstić, *Serbian Language and Cyrillic Script as a Means of Diplomacy Literacy in South Eastern Europe in 15th and 16th Centuries*, Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu“ din Cluj–Napoca. Series Historica, Supplement 1: Literacy Experiences concerning Medieval and Early Modern Transylvania, Cluj–Napoca 2015, 185–195; Н. Исаиловић, А. Крстић, *Српски језик и ћирилично писмо у југоисточној Европи у XV и XVI веку*, *Prevodilac* 37/1–2 (79) (januar–jun 2018) 43–52.

⁶ Бројна османска документа на српском језику из првог столећа османске владавине која се чувају у Дубровачком архиву објавили су: Џ. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive*, GZM 23 (1911) 1–162 и Г. Елезовић, *Турско-српски споменици Дубровачког архива*, 7–88. Преглед основних палеографских и правописних одлика ћирилских докумената османских власти, завршено са владавином Сулејмана II (1520–1566), налазимо у: П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, 163–170.

⁷ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, докторска дисертација одбрањена 16. јуна 2014. на Филозофском факултету Универзитета у Београду, Београд 2014, 325.

инвокације хришћанских ауктора у виду исписаног крста.⁸ Примена знака крста на документу дужносника исламске вероисповести је прилично необична – што се види из сачуване османске ћириличке грађе (Трухелка, Елезовић, Накаш) – која указује да стара пракса није била сасвим заборављена или систематски одбачена. Иза интитулације следи инскрипција (ред 2–7), у којој су појединачно наведени дубровачки кнез, властела и „сва опћина господства дубровачког“. У протоколу недостаје формула салутације, док текст правног чина отпочиње кратком промулгацијом, којом се ауктор обраћа властели: **ВЛАСТЕЛЕ** (7–8. ред).

Дипломатичка структура документа и његове формуле блиски су обрасцу једног другог, у науци такође познатог писма „господара“ Земље Павловића, војводе Мехмеда Челебије, сина Иса-бега Исаковића, Али-беговог претходника и претпостављеног брата (в. ниже), које је било упућено Дубровнику 1468. године.⁹ У писму, у којем се дубровачким властима хвали умеће младог лекара Андрије, употребљена је иста формула интитулације: **ЋД ИСАБЕГОВА ЅНЅКА ВОЕВОДЕ МЕХМЕДЪ ЧЕЛ(Е)БИК ПАВЛОВИКА ЗЕМЛЕ ГОСПОДАР(А)**. Инскрипција отпочиње истим речима „племенитим и мудрим“, садржи појединачно обраћање дубровачком кнезу, властели и „свој опћини града Дубровника“, али није сасвим иста. За разлику од Али-беговог писма, протокол документа садржи формулу салутације, док текст правног чина почиње промулгацијом, која такође има вид обраћања дубровачкој властели – она је у писму Мехмед Челебије потпунија: **ВЛАСТЕЛЕ ДА ЗНАТЕ**.¹⁰ Оба писма се завршавају сличном формулом салутације – **И Б(О)ГЪ ДА ВЕС(Е)ЛИ ПЛЕМ(Е)НСТВО ВИ** (писмо Мехмед Челебије)¹¹ – мада је у Али-беговој варијанти она дужа и китњаста, прилагођена свечаној празничној честитки (ред 13–15). Наведени садржај салутације уобичајен је био за канцеларије

⁸ Формула инвокације, зазивања божјег имена, уобичајена је у османским документима арапског писма. Она је вербална, често исписана у скраћеном облику, и разликовала се по дужини – од прилично кратких до дугачких и сложених форми (J. Reychman, A. Zajaczkowski, *Handbook of Ottoman-turkish diplomatics*, Revised and expanded translation by A. S. Ehrenkreutz, Publications in Near and Middle East Studies, Series A, 7, Columbia University, Mouton – The Hague – Paris, 1968, 140–141).

⁹ Садржај писма објавио је: Ћ. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, № 9, 13; за датирање документа в. Н. Šabanović, *Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela*, Sarajevo 1982² (prvo izdanje 1959) 129.

¹⁰ Ћ. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, 13.

¹¹ Исто.

преосманског периода.¹² Посебно обележје кратког Али-беговог писма препознаје се у учесталијој употреби израза „ваше господство“, којим су обједињено означене дубровачке власти (кнез, властела и „цела опћина“), у чему препознајемо посебан облик етикеције у обраћању Дубровчанима.

Упоредна дипломатичка анализа писама указује на присуство истих или сличних облика дипломатичких формула које се могу сматрати обележјем српске канцеларије вилајетског војводе, што нас додатно утврђује у уверењу да је пред нама оригинални текст Али-беговог писма Дубровчанима. Међутим, правопис писама није исти, те би се могло сматрати да је постојало више писара у служби управитеља Земље Павловића, који су следили различите правописне традиције. То је вероватнији закључак од несигурне претпоставке да писма представљају аутографе поменутих војвода.¹³ У Али-беговом документу је карактеристична употреба слова „ђерв“ и „јат“ у гласовној вредности „ја“, која одражава основне одлике правописа већине писара „у канцеларијама или на дворовима босанских владара и великаша“.¹⁴ Такве одлике нису присутне у писму Мехмед Челебије, где је уместо „ђерв“ употребљена графема „к“ да значи глас „ћ“ – према правилима званичног књижевног црквенословенског правописа – а слово „јат“ глас „е“. Овом приликом је важно изнова истаћи да је Али-бегово писмо писано говорним језиком (што се одражава и на ортографију), са снажним дијалекатским обележјима који се препознају у облицима речи и њиховој употреби, „опћина“, „госпоцтво“, „з дружбом“, „право“.

Ранији издавачи, Франц Миклошић и Љубомир Стојановић, приметили су да документ не садржи знаке овере, имајући у виду непостојање печата, трагова печатења и ћириличног потписа. Међутим, при врху листа, изнад текста, калиграфски је исписан знак који овом приликом остаје непротумачен. Он нема уобичајени изглед пенче (*pençe*), стилизованог потписа османских провинцијских управника различитог ранга, у којој се наводи аукторово име, титула, порекло, девиза и

¹² С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. II. *Институација*, III. *Инскрипција*, IV. *Салутација*, Глас СКА 92 (1913) 205–206; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 358–359, *passim*.

¹³ У Трухелкином издању Мехмед Челебијиног писма није објављена фотографија, те компаративна палеографска анализа није била могућа. Употреба симболичке инвокације у знаку крста појачава сумњу да је писмо Али-бегов аутограф, што је у складу и са недовољно јасном идентификацијом поменутог војводе.

¹⁴ П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, 164.

сл.¹⁵ Детаљнија анализа наведеног знака и његовог места у османској дипломатици препуштена је овом приликом истраживачима османске и оријенталне дипломатике.

Датирање: Поменути издавачи Миклошић и Стојановић датирали су писмо у ширим временским оквирима, у XV–XVI век, на основу палеографске анализе и муслиманског имена ауктора. Они не помињу постојање воденог знака који се највероватније није налазио на употребљеном парчету хартије. Једина временска одредница налази се у садржају писма, у виду израза „на ваше свеце“, којим се настанак документа доводи у везу са празницима црквеног годишњег календара (в. ниже). Прецизнији хронолошки подаци могу се одредити једино помоћу идентификације војводе Али-бега или, што је знатно мања вероватноћа, глумца Радоја Вукосалића. Уколико би претпоставка Хази-ма Шабановића била тачна, да је војвода син Иса-бега Исаковића, који је од свог брата Мехмеда Челебије наследио положај у вилајету Земље Павловића, пошто је овај 1469. године постао босански санџакбег (в. ниже), онда је овде објављено писмо могло настати најраније у последње две године седме или током осме деценије XV столећа. Заправо, постоје и други показатељи да писмо није написано у времену много удаљеном од османских освајања Павловића земље и формирања Босанског санџака, јер сведоче о присуству старих и уврежених обичаја из преосманског периода. На пољу дипломатике, то је опстојавање старих облика канцеларијских формулара и праксе, пре свега употреба крста у симболичкој инвокацији, а у културноисторијском погледу садржај писма сведочи о још увек живом обичају размене забављача између локалне феудалне господе и Дубровачке општине у време важнијих хришћанских светковина, независно од исламске припадности новоуспостављених османских управљача.

Просопографски подаци

Али-бег, 1 (ред у изворнику) – У науци је дуго времена владало погрешно уверење да је у интитулацији употребљено презиме Али-бе-

¹⁵ Пенча се уносила и у ћирилска документа османских званичника, о чему сведочи овде поменуто писмо Мехмеда Челебије: Ћ. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, 13. За основне податке о пенчи видети: Н. Šabanović, *Turski dokumenti u Bosni iz druge polovine XV stoljeća*, Историјско-правни зборник I–2 (1949) 183, нап. 1; Ј. Reyhman, А. Zajaczkowski, *Handbook of Ottoman-turkish diplomatics*, 143–144; Ј. Чолић, *Османска дипломатика са палеографијом*, Београд 2005, 54.

га, и да је глумце у Дубровник послао не много познат муслимански потомак из угледне хришћанске властееоске породице Павловић. Погрешна идентификација аутора присутна је већ у попису дубровачке грађе, који је настао из потреба њеног транспорта у Беч, после успостављања аустријске власти крајем друге деценије XIX века.¹⁶ Касније је била прихваћена од издавача Миклошића и Стојановића. На погрешно читање интитулације указао је Хазим Шабановић, и истакао да у њој није наведено презиме Али-бега, већ назив управне јединице, вилајета „Павловића земља“ (в. ниже) којим је управљао, био „господар“, поменути војвода. Изнео је као вероватну претпоставку да би се у поменутој особи могао препознати млађи брат актуелног босанског санџак-бега Мехмеда Челебије, односно један од синова Иса-бега Исаковића и унук Исак-бега, некадашњег османског намесника у Скопљу и смедеревског санџак-бега. У том случају, Али-бег је преузео управу над вилајетом Земља Павловића од брата Мехмеда Челебије по његовом ступању на вишу функцију санџак-бега 1469. године.

Литература: Н. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, 129–130, нап. 49; С. Ћирковић, *Павловића земља (Contrata dei Paulovich): Постанак и развој великашке територије*, Земља Павловића: средњи вијек и период турске владавине, зборник радова са научног скупа, Рогатица, 27–29. јуна 2002, Бања Лука – Српско Сарајево, 2003, 37; В. Nilević, *Posljednji Pavlovići – Bosna sredinom XV stoljeća*, *Historijska traganja* 5 (2010) 43–44 (постхумно објављен магистарски рад). О Мехмеду Челебији видети: *СБР VI*, 388 (А. Јаковљевић).

Радоје Вукосалић, 11 – глумац и вођа глумачке дружине војводе Али-бега, османског господара Земље Павловића. Писмо садржи важан, мада уопштен податак о томе да је постојала извесна организација и хијерархијска подела унутар забављачких дружина. У науци је Радоје Вукосалић описиван терминима „управник позоришне трупе“ (Стојковић), „управник позоришта“ (Кићовић), „директор позоришта“ или „управник позоришне дружине“ (Станојевић, Лешић, Марјановић), што представља извесни анахронизам. У поменутој глумачкој дружини не може се препознати постојање институције позоришта у данашњем значењу те речи. Био је то ансамбл свестраних забављача у служби управника једног од вилајета Босанског санџака. Можемо их назвати *министрелима* (од старофранцуског *menestrel*, у значењу „мали слуга“),

¹⁶ Архив САНУ, Историјска збирка 7131 III–2, у попису пакета бр. XIV, под редним бројем 27: „voivoda Alibeg Pavlovich“.

односно *минстрелима*, термином којим су се у западној Европи позног средњег века означавали професионални свирачи и рецитатори са различитим забављачким вештинама у служби краљева, кнежева и друге моћне феудалне господе. Дубровачка архивска грађа пружа приличан број података о званичној размени службеника у виду свирача и других забављача између Дубровника и различитих локалних и централних власти у ужем и ширем залеђу Општине од краја XIV и током XV stoleћа.

Литература: С. Станојевић, *Из историје уметности*, 69; Б. С. Стојковић, *Историја српског позоришта*, 15; М. Кићовић, *Старо позориште*, 22; Ј. Lešić, *Pozorišne veze između Dubrovnika i Bosne*, 18; В. Nilević, *Glumac, muzičar, imitator*, 7; П. Марјановић, *Позориште*, 48; Уп. К. Јиречек, *Историја Срба II*, Београд 1952, 295–296; А. Babić, *Fragment iz kulturnog života srednjovekovne Bosne*, *Iz istorije srednjovekovne Bosne*, Sarajevo 1972, 305–320; С. Бојанин, *Забаве и светковине*, 299. За општи преглед историје средњовековног позоришта видети: Ѓ. Molinari, *Istorija pozorišta*, Београд 1982, 75 и *Pozorište i drame srednjeg veka*, priredio D. Klaić, Novi Sad 1988, 484.

Име Радоје и презиме Вукосалић прилично су учестали у дубровачким документима са краја средњег века. Носе их појединци из унутрашњости Балканског полуострва различитог друштвеног слоја и занимања. Из тих је докумената познат један глумчев имењак, извесни војвода Радоје Вукосалић, који је био активан у долини Неретве 1455. године (Тошић). Повезивање глумца Радоја са различитим појединцима истог презимена, ради утврђивања његових могућих породичних веза и времена у којем је делао, несигурна је и у науци превазиђена просопографска метода. Радојево презиме Вукосалић се првенствено сагледава у контексту тзв. „једнократних презимена“, да употребимо термин проф. Есада Куртовић, која су изведена непосредно из очевог имена њихових носилаца, и не указују на ближе и даље сроднике.

Литература: Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987, 230; Е. Куртовић, *Радосалићи – примјер „једнократних презимена“ средњега вијека*, Београд 2009, 15–17; Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија просопографских података у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10 (2017) 55–62.

Установе, важнији термини

Војвода, 1 (ред у изворнику) – у Османском царству назив за управљача мањих територијалних јединца и локалних области, углавном кадилука и вилајета, титула која је наслеђена из словенског феудалног војно-административног апарата.

Литература: Н. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, 113–114; *ЛССВ*, 95–97 (Р. Михаљчић, А. Веселиновић, А. Фотић).

Глумци, 11 – јужнословенски назив за средњовековне забављаче. У основи речи је појам „глума“, то јест шала, блебетање, лакрдија, ругање. У средњем веку се није правила већа разлика између глумца, играча и свирача. Слично хистриону, жонглеру или шпилману у другим крајевима Европе, глумац је представљао универзалног забављача који је владао различитим забављачким вештинама.

Литература: С. Бојанин, *Забаве и светковине*, 261–278.

Дубровачки кнез, 5 – Термин је објашњен у претходним свескама часописа *Грађа о прошлости Босне*: ГПБ 1, 50, 82, 155 (Д. Јечменица, А. Смиљанић, А. Фостиков) и ГПБ 2, 85–86 (А. Фостиков, Н. Исаиловић).

Павловића земља, 1–2 – односно Земља Павловића, била је област у источној Босни којом је владала од краја XIV века угледна владеоска породица Павловић. Под тим је називом била позната и у западним (*Contrata dei Paulovich*) и касније османским (*Vilayet-t Pavli*, *Vilayet-i Pavli-ili*) документима. У време настанка Али-беговог писма област је била уврштена у османски систем власти и представљала је један од вилајета новоуспостављеног Босанског санџака.

Литература: Н. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, 116, 129–134; С. Ћирковић, *Павловића земља*, 37–45; М. Васић, *Земља Павловића у свјетлу турских извора*, Земља Павловића, 305–326.

„Свечи“, 12 – Изразом „на ваше свеце“ описано је време дубровачких празника. Реч потиче из говорног језика и означава светост празничних дана. Појам одражава концепт хришћанског календара према којем је сваки дан годишњег циклуса посвећен одређеном свецу, односно Господњим и Богородичиним празницима. Из уопштене формулације не може се сасвим бити сигурно на које је то „свеце“ Али-бег послао своје глумце. Имајући у виду устаљену традицију размене забављача између Дубровника и његових моћних суседа (в. горе), израз се

највероватније односи на светковину организовну поводом Светог Влаха, заштитника града Дубровника, који се прослављао 3. фебруара.

Литература: С. Бојанин, *Забаве и светковине*, 51.

Stanoje Bojanin

Institut d'Études Byzantines de l'ASSA
Belgrade

LETTRE DE DUC ALI-BEY, MAÎTRE DE TERRE DES PAVLOVIĆI, FÉLICITANT LES RAGUSAINS LEURS FÊTES

(le dernier tiers du XVème siècle?)

Résumé

Dans ce travail est publiée une lettre du voïvode Ali-bey, le gouverneur de la Terre des Pavlovići, l'un des vilayets de sandjak de Bosnie, et aussi une analyse diplomatique détaillée du document. La lettre appartient à un groupe considérable de documents ottomans qui étaient écrits dans l'ancienne langue serbe parlée pendant la seconde moitié du XVème et la première moitié du XVIème siècle, dont les formes diplomatiques indiquent les traditions vivantes des bureaux des slaves du sud de l'époque pré-ottomane. Par une lettre brève le duc informe les autorités ragusains qu'il leur envoie une troupe d'acteurs dirigée par l'acteur Radoje Vukosalić à l'occasion de la célébration de leurs fêtes. Étant donné que les fêtes sont généralement mentionnées („vos saints“), il est le plus probable qu'une troupe d'acteurs ait été envoyée pour magnifier la fête solennelle de St. Blaise (le 3 février), le saint patron de la ville de Dubrovnik, à laquelle les nobles et les souverains des pays environnants envoyaient traditionnellement leurs musiciens et artistes.

Mots-clés: acteurs, troupe d'acteurs, fête solennelle, Terre des Pavlovići, Bosnie, Dubrovnik, l'Empire ottomans.

РЕГИСТАР

- Адрианопољ/Једрене 165
 Алекса Паштровић 130⁴⁹
 Али-бег 185–192, 194
 Алојзије Алдемариско 67⁷, 73, 76, 95
 Андрија Гвалдо 97
 Анка, баница 113–133
 арбитар 92, 95
 Архив САНУ 126, 127, 186

 бан (Босне) 52, 54
 бан (Хрватске и Далмације) 69, 71, 98, 114, 115, 117¹⁶, 124⁴¹, 133
 Батић Мирковић 162, 163, 165
 баштина, баштински посјед 82, 85, 98, 107, 149, 157, 161, 162
 Бела IV 69
 Бенковац 109
 Београд 125, 126
 Беч 125, 191
 Биско, село 107
 бискуп 44, 71
 Бишће 136, 143
 Бјелча, ћерка Јакова Гундулића 165
 Блаж, кнински бискуп 71
 Бококоторски залив 116
 Бонифације IX, папа 91
 Борач 172–174, 179, 181, 182
 Босна 43, 45, 47–49, 56, 65, 68¹⁰, 81, 82, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 100, 101, 103, 113–115, 119²⁴, 122, 123³⁵, 125, 128, 129, 131–133, 136⁵, 137⁵, 147, 148, 151, 152, 154, 159, 161, 162, 167, 182, 185, 188, 194
 Брајко Шабанчић 180
 брат 44, 91–93, 97, 114, 116¹⁴, 136⁴, 140–142, 144, 151, 167, 168, 171–178, 180, 183, 189, 191, 192
 братство 147, 153, 154
 Братут Градојевић 181
 Брибир, утврђење 109, 110
 Брибишница, ријека 110
Брковић Милко 81
 Буковица, крашка зараван 109, 110
 Бућак Сабанчић 172, 180

 велики протођер 100
 Велико вијеће 48, 50
 Велим, село 109
 Венеција 44, 92, 95, 96, 113, 115, 122, 124, 131⁵⁴, 133
 Видош Богданић 50¹⁸
 Вијеће умољених 48–50, 137
 Вилелм/Вилмош, егерски препозита 71
 Висовац, фрањевачки манастир 105, 106
 Високи 92, 95
 Висући 68¹⁰
 витез 95
 Вишеград 71
 вјера 84, 87, 127–129, 132
 вјера витешка 141, 142, 144
 Влада, жена Радивоја Богавчића 59, 60¹
 Владислав Котроманић 52, 54
 Власи 65, 69, 72, 82, 85, 89⁷⁹, 93, 103–105, 109
 властелин, властела 44, 46, 47, 52–55, 61, 62, 91, 99, 102, 116, 136, 139, 140, 142–144, 147, 149, 150, 152–155, 161–163, 172–177, 182, 185, 187, 189

- Влатко, војвода 49, 50
Влахуша Живковић Пелиочић 167, 168, 176–178, 181
водени знак 49¹⁷, 191
Водице 110
војвода, велики војвода 46, 49, 50, 65, 67, 80, 81, 84, 88, 90, 100, 101, 113–115, 117–120, 123³⁸–125, 127–133, 136⁵, 147–155, 157, 158, 161–165, 167, 168, 170–182, 185, 187, 189–193
Врана 44, 96
Врбас, ријека 46
Врхрика/Врлица, жупа 98, 107
Вук Вукчић Косача 114⁵, 116¹⁴
Вук Вукчић Хрватинић 91, 114, 115, 117¹⁶, 124⁴¹, 133
Вукац Галковић 95
Вукић Радивојевић 59
Вукмир Златоносовић 162–164
Вукосав Драганчић 151
Вукосав Земљић 151
Вукосав Кобиљачић 149, 150, 155
Вукосав Николић 136⁴, 137⁵
Вукосав Познановић 150–152, 155
Вукосав, кнез 147, 149–155
Вукшић, село 109
Вуоко Пребиковић 169, 173, 174, 177, 181
галија 116–118, 120, 121
Гаћелези, село 93, 96
Гацко 121
генерални викар 65–67, 73, 81, 84, 87–89, 91, 95, 101
глумац 185, 187, 191–194
глумачка дружина 185, 186, 187, 192
Гојак Драгошевић 48
господин, господа 52–56, 61, 62, 84–87, 117¹⁶, 130, 136, 137⁵, 139, 141, 142, 144, 153, 154, 161–163, 171–175, 177, 182, 185, 191, 192
господство 52, 54, 55, 125, 172–177, 182, 187, 189
госпођа 53–56, 59, 60¹, 84, 113, 116, 117¹⁶, 119, 121, 124, 127–130, 133
Грабовци 69
град 48, 49, 52–56, 60², 61, 66, 67⁷, 69, 73–75, 79, 81–87, 89, 91, 93, 95–98, 100–103, 105–111, 113, 115, 116^{12, 15}, 119, 125, 127, 129, 133, 136⁴, 138–140, 142, 143, 147, 149, 153, 154, 157, 161–163, 167, 181–183, 185, 189, 194
грађанин 81, 82, 84, 95, 135, 136, 144, 172, 176, 177, 182
Гргур Банић Шубић 93
Гргур Вукосалић Николић 135–140, 142–144, 149
Гргур, брат Ивана Тавилића 93
Гребаштица 96
Гудуча, ријека 65, 69, 72, 83, 86, 105, 110
Дабрац, село 107
Дазлина 69, 93
Далмација 46, 47, 65–67, 70, 71, 81, 84, 88, 90–92, 97, 101, 105, 114, 115, 119–121
даровница 81, 82, 84, 87
депозит, поклад 113, 115–125, 130⁴⁹
деспот 123
Детрик Бебек/Бубек 98
дијак 50, 164
динар 173, 174, 182
Динић Михаило 150
Динко Заворовић 81

- дистрикт, котар 65, 69, 72, 74, 82, 83, 85, 86, 98, 103, 104, 107, 109–111, 115⁷, 161, 163
добитак 59–62
Добре Бенчулић 157, 161, 162, 164
Добре Бућа 169, 181
добри људи 113, 119, 120, 128, 129, 133
документ 49–51, 56, 61, 72, 75–79, 90, 95, 113, 116–120²⁷, 125⁴²–127, 130⁴⁹–133, 138, 140, 148, 150–155, 169, 170, 178, 181, 186–191, 193, 194
Доњи Долац, село 107
Доњи Краји 46
Драгиша Дињичић 162–164
Драгоје Гучетић 182, 183
Драчевица 116, 118, 128, 129, 133
државина 82, 85
Државни архив у Дубровнику 51, 116¹⁵, 135, 138, 153, 159, 167, 171, 186, 188
Дријева 45, 59–62, 116¹¹
Дриновљане, село 65, 72, 74, 82, 85, 107, 108
Дриновци, село 107, 108
Дрниш 107
Дубравице, насеље 108
Дубровачка општина, Дубровник, Дубровчани 43, 46–56, 59–62, 67, 113, 115–125, 128–133, 135–144, 147–155, 157–164, 167, 168, 170–179, 182, 183, 185–187, 189–192, 194
дукат 60, 82, 85, 93, 96, 115, 117, 121, 122, 124, 169, 170, 173, 174, 176, 177, 182, 183
Душан, логотет 162–165
Ђована II Напуљска 92
Ђурађ Радивојевић 59–63
Елизабета, жена Иваниша Нелипчића 98
Ервеник, насеље 109
Жигмунд Луксембуршки 44, 45, 47, 65, 66, 68, 69, 74, 80, 91–93, 95, 96, 98, 101, 115, 120–123, 136⁵
Жоре Бокшић 182, 183
жупан 163, 164
Заблатак 135, 137
Заблаће 93
завјет 141, 142
Загора 149
Загреб 46, 75
Задар, Задрани 44, 71, 72, 89⁷⁷, 91, 92, 95, 96, 102, 109, 116, 118, 120, 121²⁸
заклетва 50, 55, 56, 113, 114, 117–119²⁴, 121–123, 125, 132, 136
заклетва вјерности, хомагијум 81, 84, 86, 87, 89, 101, 102, 141, 142, 144
закон 52, 53, 55, 101, 104
заступник 92, 95, 116¹⁶, 123³⁸
Затон 93, 96
Звониград 98, 109
земља Павловића 185, 187, 189–192, 194
Зихарина, село 96
Зларин 96
Зрмања, ријека 109
Иван/Јанош Ћуз 69, 71
Иван VI Анж Франкапан 98
Иван Мишић 65, 68, 81, 84, 93, 95–97

- Иван Палижна 44, 91
 Иван Тавилић 65, 68, 81, 84, 92, 93
 Иван Франкапан, син Ивана VI Анжа 98
 Иваниш Нелипчић 66, 67, 73, 74, 76, 78, 82, 85, 92, 95, 97, 98, 107, 111
 Иваниш Павловић 167–181, 183
 Иваниш Хорват 44, 91
 Ивко Семковић 162, 163, 165
 имунитет 77, 82, 84, 101, 102
 Иса-бег Исаковић 189, 191, 192
 Исак-бег 151, 158, 192
 исправа 50, 69–73, 75–81, 83–90, 99, 100, 102, 117, 118, 125, 126, 129, 131, 132
 Италија 88, 90–92
 итинерер 71

 Јадвига Анжујска 46
 Јадранско море 88, 90, 91, 105, 115
Јаков Маркијски 93
 Јаков, син Ивана Тавилића 93
 јануарске календе 70, 82, 85, 102
 Јелена Балшић 123, 125
 Јелена Вукчић Хрватинић 114⁵, 124⁴¹
 Јелена Груба 59
 Јелена Нелипчић 97, 98, 100
 Јелисавета Котроманић 43–46, 69, 91
 Јерусалим 81, 84, 88, 91
 Јурај Воисалић 80, 162, 163, 165
 Јурај Драгићевић 162, 163, 165

 Каменица 183
 Карло I Роберт 69
 Карло II Драчки 44, 91
 Карло II Крбавски 98
 Карло IV, цар 44

 Карло Курјаковић 133
 кастелан 111, 121
 Катарина Вукчић Хрватинић 113–125, 128, 129, 133
 Катарина Нелипчић 98
 Кистање 108
 Клемент, син Ивана Тавилића 93
 Клис, град и жупанија 66, 97, 98, 111
 Кличевац, утврђење 109
 Кључ 121
 кнез, у Босни 59–63, 99, 114⁵, 116¹⁴, 135–139, 140, 142, 143, 144, 147–155, 162, 163, 165, 167, 171–174, 180, 182
 кнез, у Дубровнику 61, 138–144, 150, 153–155, 171–177, 182, 185, 187, 189, 194
 Книн, град и жупанија 66, 78, 105, 109, 111
 Кољеврате, село 82, 85, 106
 комуна 65–68, 70, 97, 102, 103, 106, 115⁷
 Конавли 148, 149, 151, 152, 157–163, 165
 концепт 43, 46, 48, 49, 56, 135, 138, 194
 Корчула 50¹⁸
 Котор 45, 46, 124⁴¹
 краљ, у Босни 43, 45, 47–50, 52–56, 59–62, 67–69, 72, 73, 82, 85, 91, 92, 95, 97, 98, 135, 136, 139, 141–144, 148, 149, 151, 152, 154, 157–165, 180, 182, 183
 краљевство 52, 54, 65, 81, 84, 87, 88, 90, 100, 113, 114, 135, 144, 161–163, 180

- Крка, православни манастир 105, 108
 Крка, ријека 65, 69, 72, 77, 82, 85, 103, 105–110
 Кулишићи/Чулишићи, село 65, 72, 74, 82, 85, 107, 108
 Курил 163
Куртовић Есад 116¹³, 119²⁶, 152³⁷, 158, 193

 Ладислав/Ласло Жамбоки 71
 Ладислав Напуљски 44, 46, 65–68, 73, 74, 76, 81–89, 91, 92, 97, 101, 115, 121²⁸
 Ладислав Хорват 44
 Лађевци, село 110
 Лајош I 43, 45, 53, 55, 65, 68–72, 82, 84, 89, 91, 111
 Леустахије/Леустак Пакши 71
 либра 93
 лист 60, 71, 77, 118²², 126–128, 130, 131, 133, 138, 140, 144, 161, 162, 168, 172–174, 176, 177, 182, 190
 логотет 163–165
 Лозовац, село 106
 Луг 149
 Луј II Анжујски 91
 Лука, жупанија 65, 69, 72, 74, 83, 86, 109, 110
Луцић Иван 68

 Љубиша Богданчић 147, 150, 154, 155
 Љута 163

 Мађарски народни музеј 75, 79
 Мађарски национални архив у Будимпешти 75, 76, 79
 Мало вијеће 48–50, 171–174, 176, 177, 181, 182
 Маргарета, ћерка Иваниша Нелипчића 98
 Маргарета, жена Ивана Нелипчића 97
 Маргарета Драчка 91
 Марија Анжујска 43–48, 53–57, 69, 80, 91
 Марија, ћерка Радослава Михе-тића 93
 Марин/Мароје Никлић 50
 Мароје Бућић/Марин Бућа 167–171, 173, 174, 176, 177, 180, 181
 Мароје Тврдајић 167, 168, 170, 173–177, 181
 Мартин Мишић 96
 Матија Шабанчић 180
 Матко Бунџић 169, 181
 међа 83, 86, 99, 103, 109, 110, 135
 Мехмед Челебија 189–192
 Миливоје Прибитковић 181
 милост 81, 82, 84, 88, 89, 91, 101, 161, 162, 172
 Михаило Лукаревић 165
 Миховил, брат Ивана Тавилића 93
 Миховил, син Ивана Тавилића 93
 Млечани/Венецијанци 74, 92, 93, 96, 98, 106, 107, 119, 121, 128, 124, 129, 133
 млин 65, 69, 72, 74, 82, 85, 93, 96, 102, 103, 105, 106
 могориш 136
 Морињско поље 95
 Мркша, брат Радослава, сина Матије Шабанчића 180
 надбискуп 70, 71
 Напуљ, Напуљци 45, 67, 78, 91, 92

- Неретва 59, 116¹¹, 193
 Никола/Миклош Вашари 71
 Никола/Миклош Јанковић 75
 Никола IV Крчки 98
 Никола Апати 71
 Никола Бокшић 182, 183
 Никола Горјански 43, 44, 46, 91
 Никола Менчетић 171–174, 180
 Никола Павловић 167, 168, 171–174, 178, 180
 Никола Тавелић 92, 93
 Никола, син Богдана 92
 Никола, син Ивана Мишића 96
Николајевић Ђорђе 125–127, 186¹
 Никша/Никола Буніћ 167, 168, 171, 172, 180
 Никша Звијездић 47, 167, 168, 170
 Нин 78, 109
 Нински каптол 73, 74, 76
 Ниш 46
 Нова Села 107
 Нови 113, 116, 118, 128, 129, 133
 Новиград 44, 109
 нотар 77, 92, 95

 обичај 68, 71, 72, 81, 82, 84, 86, 101, 161, 162, 170, 172, 191
 Огорје, дистрикт 107
 Одрија, жупа 98, 109
 Оловац, тврђава 182
 Олово 167, 168, 171–174, 176, 177, 180, 182, 183
 Омиш 66, 68¹⁰, 98
 Опромиње, дистрикт 98
 Островица, утврђење 109, 113, 115, 120–122
 Оточац, локалитет 72, 82, 85, 93, 106

 Павле Јурјевић 162, 163, 165
 Павле Раденовић 148
 Павле Хорват 44
 палатин 91, 98
 Пељешац 163
 пенча 190
 Петар Клешић 162, 163, 165
 Петар Мишић 96
 Петар Павловић, син Павла Раденовића 147–149, 151–155, 157, 158, 161, 162
 Петар Павловић, син Радосава Павловића 167, 168, 171–174, 178, 180
 Петар Богданов 92
 Петоје Оловљанин 172, 180
 Петрова гора 69, 74
 Петрово поље 98
 печат 53, 55, 76, 79, 80, 83–87, 89, 90, 99, 121, 126, 130⁵⁰, 141, 142, 144, 160, 164, 190
 Пиро Лукаревић 157, 161, 162, 165
 писар 49–51, 70, 77, 78⁵⁸, 88, 90, 92, 102, 131⁵⁵, 159, 160, 190
 писмо 49, 59, 60, 62, 77, 119²⁵, 124, 129, 132, 135, 136, 138–140, 143, 144, 147–155, 159, 160, 167–169, 171–174, 176–179, 181, 182, 185–192, 194
 Пјетро Лоредан 96
 повеља 43, 47, 52–56, 65, 67–70, 72–76, 78–81, 87–90, 100, 102–104, 129–132, 135–137, 141–144, 157–161⁹, 163–165, 182, 183
 Подборац 181
 Подвисоки 68¹⁰, 157, 159, 162, 163, 165
 Подграђе, село 109
 Пољица, жупа 107

Попово 135, 136, 140–144
 Поричје, дистрикт 107
 Поседарје, насеље 109
 посјед 45, 65, 69, 72–74, 82, 83, 85, 86, 89, 92, 93, 95, 96, 98, 101, 107, 111, 115, 120, 135, 149–152, 158, 159
 посланик 47–49, 59, 60–62, 72, 81, 84, 87, 92, 94, 95, 99, 113, 117, 118, 124, 136, 141, 142, 149, 151, 157, 158, 161, 162, 170, 178–180
 Посушје, дистрикт 107
 потврда, признаница 49, 67, 68¹⁰–70, 72, 73, 87, 89, 104, 113, 114, 117¹⁷, 120²⁷, 130^{49, 51}, 148, 168, 169
 поткраљ 101
 права 43–46, 48, 65, 67, 71, 81, 82, 84–86, 92, 101–103, 115, 119²⁶, 121, 130⁵¹, 167
 Прибисав Похвалић 113, 116–118, 123³⁸, 125⁴², 126
 Прибић Милошевић 162, 163, 165
 привилегија, повластица 43, 65–70, 72–74, 77, 79, 82–87, 89, 90, 99, 101, 102, 104, 106–108, 130⁵¹, 160, 164
 пријатељи 56, 61, 62, 139, 141, 142, 144, 172–177
 Приморје 141, 142, 144
 Присап, село 65, 82, 85, 108
 провидур 96
 Прозор 98
 прокуратор 92, 93, 95
 протовестијар 49, 50, 182
 Прукљанско језеро 69, 105, 110
 Путичање/Путичина Вас, село 73
 Равни Котари 109
 Радивој Оспрочић/Остинић 169, 173, 174, 176, 177, 181
 Радивој Остојић 180
 Радич Паштровић 149
 Радич Радојевић 162, 163, 165
 Радобиља, жупа 107
 Радоје Вукосалић 185–187, 191–193
 Радоје Драгосалић 165
 Радоје Крстић Козоје 181
 Радоје Радосалић 165
 Радосав Павловић 151, 152, 159, 171, 172, 180
 Радослав, син Матије Шабанчића 180
 разлог 176, 177, 182
 разрјешница 167–172, 178
 Ракитница 69
 Рама 98
 Раслина, село 110
 Рахац Богишић 150
 Рашка 49, 81, 84, 88, 90, 100, 103, 164
 ректор 49, 50, 92, 95, 96
 Рмањ 98
 русаг 153–155
 Руско Христифоровић 51, 60, 135, 138, 140, 152, 155
 Сандаљ Хранић Косача 113–133, 148, 149, 151, 152, 157–163, 183
 свједок 92, 95, 165
 светковина, свеци 185, 187, 191, 194
 светодмитарски доходак 48
 синдик 93
 Сињ 65, 77, 78, 84, 87, 90, 92, 95, 110, 111
 Сицилија 81, 84, 88, 91
 Скрадин 73, 74, 98, 105, 107–110, 113, 115, 120–122
 Славогост, нотар 92, 95
 Славонија 44, 71

- Слaп на Крки/Скрадински бук 65, 69, 72, 82, 85, 93, 96, 103, 105, 106
 слoбoдe 52, 54, 55, 81, 82, 84, 101
 слугa 81, 84, 99, 117¹⁶, 172, 180, 182, 192
 службеници 67, 78, 83, 86, 99, 192
Смиљанић Фрањo 110
 Соко 157, 161–163, 165
 Сoпoштицa 149
 Сплит 67, 72, 78, 80, 93, 98
 спoрaзум 43, 47, 49, 50, 74, 92, 93, 96, 98, 118, 120, 121, 123, 124, 148
 Србија 43, 56, 132
 Сребреница 182
 сребрo 115, 121, 122
 Средoпoшћe 128, 129, 131, 133
Стaнoјeвић, Стaнoјe 163, 164, 192
 Стeфaн III, угарски краљ 69
 Стeфaн Вукчић Кoсaчa 181
 Стeфaн Дaбишa 182, 183
 Стeфaн Душaн 163
 Стeфaн Лaзaрeвић 123
 Стeфaн Oстoјa 59, 60, 67, 68, 73, 91, 92, 95, 135, 136, 139, 141–144, 148, 165, 180, 183
 Стeфaн Oстoјић 148, 149, 152, 157, 165
 Стeфaн Тврткo I 43, 45–50, 52–56, 68, 69, 91, 97, 164, 183
 Стeфaн Тврткo II 98, 152, 157–165
 Стeфaн Урoш, српски цaр 163
 Стјeпaн Мaтијeв 65, 68, 81, 84, 94
 Стoн 135, 137, 138, 149, 163
 Стaниxнa Кoбиљaчић 150
 судија 92, 96
 Сутјeскa 45
 Сутoринa 116
 Тврткo, син Мaтијe Шaбaнчићa 180
 типaр 80, 164
 Тoмa/Тaмaш Тeлeгди 71
 Тoмaш, син Ивaнa Мишићa 96
 тpибут 48, 157, 158
 Тpипe Бyћa 49, 50
 Тpoгир, Тpoгирaни 68, 72, 73, 93, 95, 97, 98
 Тyрци Oсмaнлијe 46, 74, 75, 91, 137⁵, 147–149, 151–154, 157–159, 180, 183, 188⁵
 Угaрскa 43, 44, 46, 69, 81, 82, 84, 87, 88, 91, 122
 угoвoр 43, 46–50, 87, 131⁵⁴, 132, 169, 181
 Унaчицa, дистрикт 109
 утврђeни гpaд, утврђeњe 65, 66, 72, 73, 82, 84, 85, 90, 100, 103, 105, 107, 110, 111, 114, 115, 120²⁷, 182
 yтoчиштe 46, 47, 136⁵, 147
 Флoријe/Цвиткo Пeтpoв 93
 Флoријe/Цвиткo, син Ивaнa Тaви-лићa 93
 Фoјницa 181
 Фpaнушa, сeстpa Влaхyшe Живкo-вићa 181
 Хвaр 93
 Хрвaтскa 65–67, 81, 84, 88, 90, 91, 97–98, 101, 103–105, 109, 113–115⁷, 133
 Хрвaтски држaвни aрхив y Зaгpe-бy 75
 Хрвoјe Вукчић Хрвaтинић 46, 47, 65–69, 72, 73, 75–81, 84, 87–89, 91, 92, 95, 97, 98, 100, 101, 113–117, 120, 123

Хум 45, 63, 103	Чиста, село 65, 72, 83, 86, 93, 110
Хумљани, село 93	човјек, људи 48, 49, 52–55, 59, 82–84, 86, 95, 96, 102, 116, 126, 141, 142, 144, 147, 149, 153, 154, 161, 162, 173, 174, 177, 181, 182
царина 130 ⁴⁹ , 135–144, 167–177, 182, 183	<i>Чремошник Грегор</i> 49 ¹⁷ , 50 ¹⁸ , 56, 118 ²¹ , 159, 160
Цетина, подграђе, дистрикт и жупанија 72, 82, 84, 85, 87, 90, 97, 98, 107, 110, 111	<i>Шабановић Хазим</i> 191, 192
Цетина, ријека 107, 111	Шибеник, Шибенчани 65–69, 71–76, 78, 79, 81–89, 92, 93, 95, 96, 98, 103, 105–110, 120 ²⁷ , 121 ²⁸
Цилије, шибенски нотар 77, 95	Шибенски каптол 74, 76
Црква Мале Госпе у Станковцима 109	
Црква Св. Јакова у Шибенику 95	
Црква Св. Марије у Репчу (Подребачи) 65, 72, 83, 86, 109	

УПУТСТВО ЗА ИЗДАВАЊЕ ИСПРАВА

Кратак историјат исправе: вријеме и мјесто одлуке о правном чину и/или записивању правног чина; аутор и дестинатар; оригинал, копија, печат; врста и димензије материјала на којем је исправа писана; очуваност; мјесто чувања документа.

Ранија издања: библиографија ранијих издања; битне разлике у односу на раније или ранија читања.

Текст исправе:

1. Сваки пети ред означити бројем.
2. Киноварна слова су велика и означавају почетак новог пасуса.
3. Почетак новог пасуса понекад се означава крстом. У том случају такође се користи велико слово.
4. Предлаже се употреба великих слова у складу са данас важећим правописом.
5. Надредни знаци (акценти) се не биљеже.
6. Титле се обавезно остављају код бројева.
7. Скраћенице написане са титлом разрјешавају се у округлим заградама – ().
8. Скраћенице написане без титли разрјешавају се у угластим заградама – [].
9. Натписана слова спуштају се у ред без икаквих посебних ознака.
10. Општећене празнине разрјешавају се у стреластим заградама – ⟨ ⟩.
11. Очигледне писарске грешке означавају се ускличником у округлим заградама (!). У одређеним случајевима препоручује се коментар у напомени.
12. Оригинална интерпункција замјењује се савременом, при чему реченица треба да представља логичку цјелину.
13. Нема потребе да се при издавању докумената користи широко *е* (€), које се понекад појављује умјесто прејотованог *е* (ќ), пошто је према позицији употријебљеног широког *е* јасно каква му је гласовна вриједност. Предлажемо да се умјесто њега употребљава обично *е* (е).
14. Приликом издавања босанских повеља и, евентуално, докумената писаних босанчицом, неопходно је, тамо гдје се појављује, задржати ћерв (ћ).

15. Уколико је ријеч скраћена тако да је изостављен један (или оба) вокала који се понављају, у заграду се ставља један од њих, нпр. **пр̣̣рокъ** – пр(о)рокъ, реч̣̣ное – реч(е)нное.

Каснији записи на документу

Превод на савремени језик

Дипломатичке особености

Просопографски подаци

Установе, важнији термини

Топографски подаци: убицирање топонима који се помињу у исправи (по потреби приложити карту)

Обавезан је снимак документа који се анализира.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Ово упутство представља допуну *Упутства за издавање исправа*, које се штампа на крају сваке свеске часописа. У том смислу сарадници часописа би требало да се придржавају овдје изнијетих препорука.

Прилози који се објављују у часопису морају, поред осталог, садржати:

– **име аутора и назив установе у којој аутор ради** (афилијација) у пуном облику (нпр. Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, Одсјек за историју). Афилијација се исписује непосредно испод имена аутора.

– **адресу или е-адресу** аутора, која се даје у напмени при дну прве странице чланка, а смјерница за напомену смјештена је иза имена аутора и означена астериском (**Име Презиме***). Ако је више аутора, наводи се адреса само једног, обично првог аутора.

– **сажетац** (апстракт), као кратак информативни приказ садржаја чланка, дужине до 100 ријечи, који је смјештен између заглавља (име аутора, наслов) и кључних ријечи.

– **кључне ријечи**, односно термини или фразе који најбоље описују садржај чланка за потребе индексирања и претраживања. Кључних ријечи не може бити више од десет, а смјештене су након сажетка, а прије текста чланка. У кључним ријечима требало би избјегавати широке термине (нпр. повеља, дипломатика, средњи вијек), а стављати оне који су ужег значења и у вези са конкретним радом (нпр. могориш, Сандаљ Хранић, вјера, година настанка документа).

– **резиме**, који је на крају сваког чланка (дужине до 100 ријечи).

УРЕДНИЧКЕ ПРЕПОРУКЕ

У рубрици *Кратак историјат исправе* није потребно посебно се упуштати у околности настанка документа. Основне напомене о томе дају се на почетку рада, у уводном дијелу, гдје акценат треба ставити само на оне чињенице које помажу да се расвијетле околности које су недовољно познате или спорне у науци, уз упућивање на одговарајућу литературу.

Текст издања документа на српскословенском језику обавезно писати фонтом: **Hram Studenica**, величина **12**, кодна страна **EN** (English). Текст издања документа насталог на неком другом старом језику, само

уколико то није могуће фонтом Times New Roman, куца се одговарајућим другим фонтом, величина 12. Аутори би обавезно, уз текст свог рада, требало да доставе и коришћени фонт.

Редови из изворника обиљежавају се двјема усправним цртама између којих је одговарајући број, нпр. [3].

У издању текста докумената није потребно наводити различита читања ранијих издавача која не мијењају смисао текста (испуштена, додата или удвојена слова, штампарске грешке и сл.). На то се може осврнути у рубрици **Ранија издања**, нпр: „Издање/а садржи/е већи број грешака/различитих читања којима се не мења смисао текста“ (у загради можда навести неке од карактеристичних примјера). У рубрици **Ранија издања** препоручује се хронолошко навођење издања, без упуштања у даљња објашњења сваког од њих.

У рубрици **Дипломатичке особености** није дозвољена појединачна анализа свих дипломатичких форми које се јављају у документу. Потребно је задржати се само на оним дипломатичким аспектима документа који представљају јединствена или ријетка рјешења у односу на оно што се може сматрати уобичајеном праксом датог времена и поднебља, дакле, само на дипломатичким особеностима.

У овој рубрици препоручује се употреба научног апарата.

У рубрици **Важнији појмови и установе** није потребно коментарисати, па ни помињати, добро познате појмове и установе (војвода, властела, Мало вијеће...). Изузетно, објашњења оваквих појмова и уста нова могу се дати само ако је њихова употреба у конкретном документу на неки начин особена, и само ако у том смислу раније нису објашњавани.

Потребно је обавезно навести ред/редове из изворника у којима се јавља појам или установа који се објашњавају.

У рубрици **Просопографски подаци** није потребно коментарисати, па ни помињати, добро познате личности као што су владари, велики обласни господари и друге историјске личности највишег реда (Стефан Душан, Стефан Твртко, Сандаљ Хранић, Стефан Вукчић Косача, Свети Сава...). Изузетак се може учинити уколико њихово помињање на неки начин расвјетљава слабије познате или спорне појединости њихове дјелатности, при чему нагласак у објашњењу треба ставити управо на те појединости.

Потребно је обавезно навести ред/редове из изворника у којима се јавља личност која се објашњава.

У рубрици **Топографски подаци** није потребно коментарисати, па ни помињати, добро познате топониме (Дубровник, Србија, Босна, Требиње, Неретва...). Изузетак се може учинити уколико њихово помињање на неки начин расвјетљава слабије познате или спорне појединости њихове историјске улоге, при чему нагласак у објашњењу треба ставити управо на те појединости.

Код коментарисања микропонима, нарочито међника посједа дарованих појединим повељама, препоручује се описивање посједа који ће укључити у повељи наведене микропониме, уз упућивање на евентуално приложену карту.

Потребно је обавезно навести ред/редове из изворника у којима се јавља топографски податак који се објашњава.

У рубрикама **Важнији појмови и установе**, **Просопографски подаци** и **Топографски подаци** није потребно коментарисати појмове, установе, личности и топониме који су већ објашњавани у претходним свескама ГПБ. Такви појмови/установе/личности/топоними наводе се на почетку сваке рубрике у форми: „У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани појмови/установе/личности/топоними: **перпера** (ГПБ 1, 2, према регистру)/**Руско Христофоровић** (ГПБ 1, 2, 3, према регистру)/**Стон** (ГПБ 1, 2, 3, према регистру)“.

У овим рубрикама библиографске упутнице треба давати у за то предвиђеним одјелцима *Извори и литература*. Напомене се овдје не препоручују и треба их избјегавати.

ЛЕКТОРСКЕ ПРЕПОРУКЕ

Аутори би требало да обрате пажњу и на сљедеће:

- текст прилога предаје се у истовјетној писаној и електронској верзији, куцан фонтом **Times New Roman**, величина **12**, проред **1,5**, кодна страна **SR** (Cyrilic);

- осим у издању текста документа, не препоручује се употреба других фонтова;

- наводнике приказивати као: „“

- полунавод: ’

- црта: –, обавезна употреба приликом навођења страна, нпр. 123–127 и година, нпр. 1331–1355;

- цртица (-) се користи само у полусложеницама: српско-византијски;

– запета се увијек куца у нормалу, сем у случајевима када је саставни дио цитираног текста у курзиву. У библиографским јединицама цитирати на сљедећи начин: С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, Зборник ФФ у Београду 6–2 (1962) 95 (запета у нормалу и без запете после заграде);

– иницијал имена треба одвајати од презимена аутора: В. А. Мошин;

– датуми се пишу на сљедећи начин: 16. април 1346;

– вијекови се пишу римским цифрама: XIV вијек;

– скраћенице за метар, километар, центиметар, милиметар пишу се ћирилицом: м, км, цм, мм;

– димензије које се односе на документе треба наводити у милиметрима (мм);

– наслове рубрика куцати болдованим и италиком: ***Ранија издања***,

– наслове пододјелака и одредница куцати болд слогом: **Хронологија, Драгоје Бенвенутић.**

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

Е. Fermendžin, <i>Acta Bosnae</i>	Е. Fermendžin, <i>Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752</i> , Monumenta spectania historiam Slavorum Meridionalium vol. 23, Zagreb 1892.
ГЗМ	Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине
Глас СКА/САН/ САНУ	Глас Српске краљевске академије/ Српске академије наука/ Српске академије наука и уметности
Гласник ДСС/СУД	Гласник Друштва српске словесности/ Српског ученог друштва
Годишњак ДИ БиХ	Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине
Годишњица НЧ	Годишњица Николе Чупића
ГПБ	Грађа о прошлости Босне
Ђ. Даничић, <i>Рјечник</i>	Ђ. Даничић, <i>Рјечник из књижевних старина српских I–III</i> , Београд 1863–1864.
<i>ЕСИ</i>	<i>Енциклопедија српске историографије</i> (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1997.
Зборник ФФ у Београду	Зборник Филозофског факултета у Београду
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института
<i>ИСН</i>	<i>Историја српског народа I–II</i> , Београд 1981, 1982.

ИГ	Историјски гласник
ИЧ	Историјски часопис
К. Јиречек, <i>Споменици српски</i>	К. Јиречек, <i>Споменици српски</i> , Споменик СКА 11 (1892); Београд 2007 ² .
ЛИЧ	Југословенски историјски часопис
П. Карано-Твртковић, <i>Србски споменици</i>	Павле Карано-Твртковић, <i>Србски споменици или старе рисовулѣ, дипломе, повелѣ, и сношения босански, сербски, херцеговачки, далматински, и дубровачки кралѣва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина</i> , Београд 1840.
С. Ljubić, <i>Listine</i>	С. Ljubić, <i>Listine o одношajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike I–X</i> , Zagreb 1868–1891.
ЛМС	Летопис Матице српске
ЛССВ	<i>Лексикон српског средњег века</i> (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1999.
Ф. Miklosich, <i>Monu- menta Serbica</i>	Ф. Miklosich, <i>Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii</i> , Viennae 1858.
<i>Monumenta Ragusina</i>	<i>Monumenta Ragusina. Libri reformationum I–V</i> , Zagreb 1879–1897.
Ј. Мргић-Радојчић, <i>Доњи Краји</i>	Ј. Мргић-Радојчић, <i>Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне</i> , Београд 2002.
С. Новаковић, <i>Законски споменици</i>	С. Новаковић, <i>Законски споменици српских држава средњег века</i> , Београд 1912, 2005 ² .

Прилози ИИ у Сарајеву	Прилози Института за историју у Сарајеву
Прилози КЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор
М. Пуцић, <i>Споменици српски</i>	М. Пуцић, <i>Споменици срѣбски</i> I–II, Београд 1858–1862, 2007 ² .
Rad JAZU/HAZU	Rad Jugoslavske akademije znanosti i umjetnosti/ Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
<i>СБР</i>	<i>Српски биографски речник</i> 1–6 (ур. Чедомир Попов), Нови Сад 2004–2014.
Т. Smičiklas i dr., <i>Diplomatički zbornik</i> (= <i>Codex diplomaticus</i>)	Т. Smičiklas i dr., <i>Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije</i> (= <i>Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae</i>) II–XVIII, Zagreb 1904–1990.
А. Соловјев, <i>Одабрани споменици</i>	А. Соловјев, <i>Одабрани споменици српског права</i> , Београд 1926.
ССА	Стари српски архив
Љ. Стојановић, <i>Записи и натписи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски записи и натписи</i> I–VI, Београд 1902–1926.
Љ. Стојановић, <i>Родослови и летописи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски родослови и летописи</i> , Београд – Сремски Карловци 1927.
Љ. Стојановић, <i>Повеље и писма</i>	Љ. Стојановић, <i>Старе српске повеље и писма</i> I–1, Београд – Сремски Карловци 1929; I–2 Београд – Сремски Карловци 1934.

- Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи*
- Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типичи, поменици, записи и др.*, Споменик СКА III (1890)
- С. Ћирковић, *Историја Босне*
- С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964.
- HBL*
- Hrvatski biografski leksikon* 1–8
(ur. N. Kolumbić i dr.), Zagreb 1983–2013.

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

13

2020

Академија наука и умјетности Републике Српске

Институт за историју

Бана Лазаревића бр. 1

78000 Бања Лука

Телефон: +38751/333-718

Е-пошта: istorija@anurs.org

Рецензенти

Ђорђе Бубало

Жарко Вујошевић

Милош Ивановић

Невен Исаиловић

Александар Крстић

Небојша Порчић

Срђан Рудић

Александра Фостиков

Марко Шуица

Секретар Редакције

Тамара Вуковић Драгичевић

Лектор

Наташа Ракас Аранђеловић

Регистар

Тамара Вуковић Драгичевић

Превод на француски

Јадранка Кнежевић,

Агенција за превођење „Parola“

Излази једном годишње.

ISSN
2233-1778

Штампа
Графомарк, Лакташи
Тираж 100